

The Project Gutenberg eBook of Muistelmia matkoilta Venäjällä vuosina 1854-1858, by August Ahlqvist

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Muistelmia matkoilta Venäjällä vuosina 1854-1858

Author: August Ahlqvist

Release date: February 1, 2014 [EBook #44817]

Language: Finnish

Credits: Produced by Tapio Riikonen

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUISTEMIA MATKOILTA VENÄJÄLLÄ
VUOSINA 1854-1858 ***

MUISTEMIA MATKOILTA VENÄJÄLLÄ VUOSINA 1854-58

Kirj.

Aug. Ahlqvist

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
Helsinki
1859.

Paino-luvan antanut: L. Heimbürger.

Esipuhe.

Tässä ulos-tulevat matkamuistelmät eivät ole yleisölle tuntemattomat. Ne ovat jo ennen olleet painettuina aika-kautisessa kirjasessa *Suomi* ja sanomalehdessä *Suometar*, ja ovat nyt, sen kehoittavaisen hyvä-tahtoisuuden seureeksi, jolla moni maan-mies on minua niistä puhutellut, tulleet kootuiksi yhdeksi kokonaiseksi, joksi ne kumminkin jo alkujansakin olivat aiotut. Niiden painoon toimittamisesta ei minulla ole ollut juuri muuta työtä kuin siellä täällä jonkun liikanaisen paikan eli yli-määräisen lauseen pois-rapsiminen, kieli-opillisten näytteiden pois-jättäminen ja kielen yleinen tasoittaminen.

Ankarat tarkkaajat ehkä lukenevat, ja lukekootkin, nämä muistelmät niin laajuutensa kuin laatunsa puolelta köyhyyden todistukseksi. Vaan köyhyys, hengellinenkään, ei ole luettava häpeäksi yksityiselle, missä se on niin yleinen kuin Suomen maassa ja Suomen kielellä. Tämä kieli ei kirjoittaessa suju itsestensä paperille, joten sivistyneiden kielten voimme sanoa tekevän, vaan täytyy sitä käyttävän voittaa työssään lukemattomia vastuksia, joita eivät muut tunne kuin kokeneet, ja jotka tekevät, että hän isommalla vaivalla saa vähemmän valmista kuin ne, jotka käyttävät ruotsia eli muita sivistyksen kieliä. Toinen syy tämän teoksen vähäisyyteen lienee sekin, että tekijä ei ole koskaan pitänyt matkojensa kertomista muuna kuin hyvin vähäisenä syrjäasiana; hänen pää-tarkoituksensa on ollut se asia, jolle hän läksikin: suomiheimoisten kielten tutkiminen ja niiden kautta pääseminen suurempaan ja syvempään selvyyteen Suomen kielessä, jota hän

näissä tutkinnoissaan ei ole koskaan laskenut silmältä. Niiden ja niin muodoin itsen matkankin saaliit lepäävät kuitenkin enimmäksi osakseen vielä alku-peräisessä raakuudessansa, kunne vasta saanen tilaisuutta, aikaa ja varoja niiden järjestämiseen ja ulos-antamiseen.

Heikkoudeksi lienee tälle kirjaselle sekin luettava, että siinä löytyvät kertomukset ovat kirjoitetut vähitellen ja itseltä matkalta, ei yhteen menoon eikä tarkoin punniten sanoja, vaikka toiselta puolen tunteiden vereksyyden pitäisi vakuuttaa kertomuksen totuutta. Ja totuutta olenkin kertomuksissani tarkoittanut, ehkä mielelläni kuitenkin tunnustan, että kynäni paikka-paikoin on teroittunut vähän terävämmäksi kuin olisi tarvinnutkaan. Yleistä kuvaa ei se kuitenkaan ole pilannut; joka tuntee itäiset naapurimme, on lukiessansa tätä kirjaa havaitseva, että useimmat heidän sekä hyviä että huonoja ominaisuuksiansa ovat siinä tarkoin vaariin-otetut. Loukkausta enemmän kansoja kuin yksinäisiäkään kohtaan en ole tahtonut missään tehdä; olen vaan tarkoittanut kirjauksillani antaa Suomalaisille jonkun tiedon siitä kansasta ja maasta, jonka kanssa heillä onni ja onnettomuus nyt ovat yhteiset.

Jos tässä aikomuksessani vähänkään olen onnistunut ja jos näillä matka-muistelmillani voisin joissa-kuissa suomalaisissa majoissa lyhentää muutaman syksyisen illan pituutta, niin on niiden kirjoittaminen minulle jo silläkin hyvin palkittu.

Helsingissä, Mikon päivän jälkeen, v. 1859.

Tekijä.

AINEISTO:

Matka etelä-osassa Viipurin lääniä v 1854.

I. Matka.

Matkan tarkoitus: runojen kerääminen Inkerin-maalla. Matkavarat, matka-kumppali. Yleinen kaava matkasta. Pieniä matka-tapauksia.

II. Savakot ja Äyrämöiset.

Näiden kansa-murteiden piiri. Missä ne eroitokset toinen toisestansa, vaatteuksessa ja kielessä. Miten ne ovat syntyneet.

III. Runollisuus.

Vanhoja runoja vaan Karjalaisilla. Mitä lajia ne ovat täällä. Loihtu-runoja ei löydy ja syyt siihen.

IV. Tapoja.

Taian-teko. Arpominen. Tanssi. Soitto. Hää-tavat.

V. Rahvas.

Talon-pojan tila: enin osa kansaa herran-alustalaisia. Rakennukset ja siistiys huonot. Kauppa. Näkin-keruu. Parkin-kiskominen. Ruunun-lasten elättäminen. Herkullisuus. Tekemättömyys. Rahan-ahnaus. Siveys. Hyppijät. Venäjältä lainatuita sanoja.

Matka Aunuksessa v. 1855.

Ensimmäinen Kirja.

Suomalaisia Venäjällä. Lähtö Pietarista. Neva ja kulku sillä. Pähkinälinna. Laatokka. Treschkot ja matkaaminen sillä. Laatokan kanava. Matka-kumppalia. Lotina-Pelto. Livvin ja Lyydin kieli. Aunuksen kaupunki. Matka-kumppali siitä. Suomalaisia Aunuksessa.

Toinen Kirja.

Vosnesenie ja sen liike. Petrosavodsk. Herra Vogel. Tykki-tehdas. Vepsäläiset Soutu-järvellä. Äänis-järvi. Sikäläisestä rahvaasta.

Kolmas Kirja.

Matka Ojatile. Vanha pappi Järvissä. Turha yritys hänen kanssansa tutkia Vepsän kieltä. Muutto Ladvan kirkolle. Tutkinnot siellä. Vepsäläisiä arvoituksia. Isä-meidän rukous Vepsäksi. Tarinaisia tällä kielellä. Paluu-matka.

Matka Itä-Venäjällä vv. 1856 ja 1857.

Ensimmäinen Kirja.

Pääsiäinen Venäjällä. Kasan'in kaupunki. Tatarit. Heidän elämä-laatusensa. Uskonsa, jumalan-palveluksensa ja opetuksensa. Kasan'in Yli-opisto. Luteerilaisia Kasan'issa.

Toinen Kirja.

Matka Ischaakkiin. Volga. Uslon. Vaikeutta matkalla. Tsyvilsk'in kaupunki. Venäläiset ravintolat.

Kolmas Kirja.

Tschuvaschin kieli ja kirjallisuus. Kosmodemjansk. Tscheremisseljä. Tschuvaschien maa. Ulkonäkö. Vaatteus. Usko. Keremet'in palvelu. Uhrin ja eräs uhri-juhla. Tschuvaschien kristillisuus.

Tschuvaschilaisia lauluja.

Neljäs Kirja.

Olo Ischaakissa. Korttieri-emäntä. Papit. Kosmodemjansk. Majatalon väki siellä. Volga ja liike sillä. Tscheremisseistä.

Viides Kirja.

Lähtö Kasan'ista Simbirsk'in lääniin. Buinsk'in kaupunki. Vastuksia siinä. Gorodnitschij. Simbirsk. Hyvä kohtelu virka-miesten puolesta. Siellä tapaama maan-mies. Koto-opettajat Venäjällä. Venäläinen hovin-herra.

Kuudes Kirja.

Edellisistä askaroitsemisista. Suuri erilaisuus suomalaisissa kielissä. Historiallisia viittauksia Tscheremissien kielestä. Tschuvaschien tatarilainen peri-juuri. Bolgar. Burkassit. Tschuvaschilaisia arvoituksia. Tschuvaschilainen satu.

Seitsemäs Kirja.

Olo Arbatov'assa. Virka-miehiä. Hävinnyt aatelis-mies. Maslenitsan viettäminen. Venäläisiä lauseita. Venäläisen luonteesta näytteitä. Pensa. Siistittömyys kaduilla. Matka Pensasta Krasnoslobodsk'iin ja kylien surkea näkö tällä tiellä.

Kahdeksas kirja.

Mordvan kansan sia ja paljous. Sen kielen murteet. Ersäläinen kirjallisuus. Mordvalaisia arvoituksia. Lauluja.

Yhdeksäs Kirja.

Olo Krasnoslobodsk'issa. Kehno korttieri ja ryypäävä talon-väki. Toinen korttieri ja sen emäntä. Seuruus-elämästä. Puute kirjoista. Taika-luuloisuutta. Eräs puoli-päiväinen. Eräs huvi-matka.

Kymmenes Kirja.

Karatai-Mordvalaiset, erhetys oppineilta.

Matka Siperiassa v. 1858.

Ensimäinen Kirja.

Lähtö Kasan'ista. Iloiset tunteet. Lossi Vätka-joen yli. Perm'in kaupunki. Votjakit. Baschkirit. Jekaterinenburg. Siperia. Tobolsk. Turinsk. Matka Tavda-joella. Pelym.

Toinen Kirja.

Pelym'in kirkon-kylä. Matka Pelym-jokea myöten pohjaan päin. Ylä-Pelym. Voguulien valituksia. Tapaus Voguuli-paulissa. Massau-paul. Atimje-paul. Loppu matkaa Pelym'illa. Maa-taival ja sen poikki kulkeminen. Schohtelit-paul ja tulo Tapsje-joelle. Matka sitä myöten. Sortingjen kirkko. Sulo Beresov'aan.

Kolmas Kirja.

Yleinen piirre matkasta Pelym'in ja Beresov'an välillä. Voguulien rajat. Maan laatu ja tuotteet. Voguulien luku. Elämän-laatu. Metsästys. Kalastaminen. Pähkinän-keruu. Seuran-pito. Voguulien kylät ja asunnot. Vaatteus. Ruoka. Ulko-näkö. Sävy. Uskonto. Kauppa. Valtiollinen tila.

Neljäs Kirja.

Beresov'an kaupunki. Asujanten elatus-keinot ja köyhyys. Matkustaminen peuroilla. Matka Obdorsk'iin. Obdorsk. Ostjakkilainen ruhtinas Taischin. Maan-mies Beresov'assa. Beresovalaisten hyvä-tahtoisuus. Matka Beresov'asta etelään päin. Ostjakit. Kondinsk. Ostjakkilaista soittoa ja tanssia. Tobolsk. Pieniä kertomuksia. Verhoturje. Uraali ja sen metalli-rikkaus. Tiet sen yli. Solikamsk. Nykyiset Permiläiset ja vanha Bjarmin-maa. Sen kauppa. Postilla matkustaminen Venäjällä. Moskova.

Matka etelä-osassa Viipurin lääniä v. 1854.

I. Matka.

Sota on kylmine rauta-kynsinensä jo kouristellut meidänkin maattamme, sota palaa kaikkein mielessä, sodasta vaan kyselevät kaikki tietoja ja sanomia. Vähän taitaa siis tällä kertaa olla toivomista, että kellään olisi halua ja malttia tarkkuudella seurata niin peräti rauhallista toimitusta kuin runojen keräämistä, eli lukea niitä vähäisiä mietteitä, joita tätä vasten matkanneella olisi muille kertoa. Vaan ei luontokaan aina jaksa myrskytä, eikä ihmiset aina sotia. Rauha tulee sodan perästä kuin tyyni päivä-paiste raju-ilman perästä. Ihmisten ajatukset, rienteet ja toivot kääntymät sitten entiselle ladullensa, ja tällöin saavat rauhan työt taas entisen arvonsa. Tämä toivo — sillä kanssa-ihmisten hyväksyminen on jokaiselle tarpeen — tämä toivo on palkinnut ja ylläpitänyt minuakin, kuin mun matkatessani useasti on täytynyt painua salomaihin, missä niiltä tienoin, joissa ihmisyyden tärkeimmät asiat nyt miekalla ratkaistaan, pitkiin aikoin ei ole kuulunut muita sanomia, kuin niitä eriskummaisista maineista, joita rahvaan seassa aina liikkuu

tämmöisinä aikoina. Tämä samainen toivo saattaa minun nytkin Suomettaren palstoihin tallelle panemaan eräitä muistelmia alkupuolelta matkaani, joista kukaties on jotakuta johdatusta vastaisille tutkijoille, vaan jotka kauemman aikaa lyhykäisissä muistokirjoissani oltuansa laimeneisivat ja mieleni muihin asioihin puututtua ehkä vielä jäisivät laveammasti kirjoittamattakin. Aika ja tilaisuus eivät kuitenkaan nytkään myöten-anna näitä muistelmia taiteellisesti järestä; niitä olen kirjoitellut vähän kussai paikassa, Pohjais-Inkerissä matkatessani, niillä väliajoilla, joita runonkerääjällä on kyllä joko laulajia odottaessansa eli muusta syystä yhdessä kohden viipyesssä, ja jokainen tämmöisillä matkoilla käymätöinkin arvaa että, lasten lattialla hälistessä, vaimojen ovesa hönnätessä ja miesten penkillä laturia laskiessa, kirjoittajan on vaikea pitää ajatuksensa koossa. Elköön siis lukija pahastuko, jos kaikki paikat kirjoituksessani eivät ole niin tasaista ja säntillensä, kuin ne olisivat voineet tulla tavallisessa olennessa ja totutuissa tiloissa kirjoittaen.

Jo kauan on tiedetty, että Inkerin-maahankin on säilynyt Suomen kansan muinais-runollisuutta samoin kuin muihin osiin Suomalaisten maata, joissa Karjalaisia elää, ja onkin jo useampia miehiä Suomesta täällä matkustellut runoja keräämässä. Erittäinkin ovat oppilainen Europaeus ja liseniaatti Reinholm jo koonneet täältä isot joukot runoja. Edellinen, joka mennä talvena viimeksi matkaeli Inkerin etelä- ja länteisissä osissa, oli kuitenkin tällöin havainnut, että Inkerin-maan runot eivät olleet vielä likimailleenkaan kaikki kerätyt, jonkatähden hän sekä yksinäisissä että yleisöllenenkin julastuissa kirjoituksissa kehoitti suomalaisuuden ystäviä tästä asiasta puolia pitämään, ennenkuin laulut täältäkin häviäisivät perikatoon samoin kuin muista osista Suomea. Tämän johdosta ilmoitin minä Suom. Kirj. Seuralle Helsingissä aikovani vielä kerran lähteä runon-keruusta onneani koettamaan, ja pyysin Seuralta matka-rahaa. Seura, jonka varat tällöin olivat melkein vähässä, määräsi tähän tarpeesen sen matka-raham, tekevä 50 rupl. hop., jonka entinen Savo-Karjalaisten osakunta hajotessansa perusti kassansa lahjoittamalla Seuralle; tähän matka-rahahan lisäsi majisteri Tikkanen omista varoistansa lahjassa Seuralle 75 rupl. ja jälemmin Viipurinkin Kirj. Seura yhtä suuren summan. Minulla oli kumminkin tarkoituksena ei ainoastaan runojen kerääminen, vaan myös Inkerissä ja muuallakin Venäjän maassa löytyvien suomalaisten kieli-murretten tutkiminen, ja sen vuoksi kauempi aikaa matkalla viivytävä kuin minkä mainituilla rahoilla olisi tullut aikaan. Tätä jälkimäistä tarkoitusta vasten määräsi Hänen Keisarillinen Korkeutensa Perintö-ruhtinas, Yliopiston Kansleri, Hänen annettavinansa olevista kanslerin-varoista matkakseni 300 ruplaa hop. Näin varustettuna voin runon-keruuta vasten kumppalinkin ottaa kanssani, ja oppilainen Kaarle Slöör on se, joka tälle huvituksista köyhälle matkalle uskalsi lähteä kerallani.

Mutta runon-keruu Inkerin-maasta ilman Viipurin läänin etelä-puolta tunnustelematta olisi ollut vaillinainen ja vaan keskoinen, ja sentähden päätin menettää muutamia viikkoja viimeksi mainitun tienoon laulutaidon tutkimiseen. Täällä oli minun myös odotettava kumppaliani, joka vasta paria viikkoa myöhemmin kuin minä jousi matkalle, ja täällä oli meidän kumppalianin ensin totuttava tämmöisen matkan toimihin ja vaikeuteen, sillä varsin paha olisi ollut lähteä pelkkänä helsinkiläisenä ihan oudossa ja vieraassa maassa matkustamaan.

Alkupuolella toukokuuta Helsingistä tultuani Pyhäristin kirkolle läksin tästä matkalle 16 p, mainittua kuuta, ja vaelsin halki tämän pitäjän Valkjärven kirkolle. Tästä käänsin tieni pohjaista kohti Pasurin, Metsävirkin (Valkjärven pitäjää), Kuninkaanristin (Sakkulan pit.) ja Puuskalan kautta Haaparannan taloloihin lähellä Tiuriinkoskea (Räisälän pit.). Aikomukseni oli Vuosta pitkin kylä kylältä matkata Räisälän ja Kaukosan kautta Käkisalmeen. Vaan näillä seuduin kuin ei puuttunut minulle kelpaavata juuri muuta kuin vähän arvoituksia, päätin Haaparannasta lähteä suorinta tietä Käkisalmeen ja täältä kääntyä etelätä kohti matkaamaan, pitkin Laatokan rannetta, jossa saaliin toivoin tulevan paremmaksi kuin Vuoksen tienoissa. Sentähden erosin päiväksi tämän joen kauniista rannoista, ja potkalsin suoraan kuin linjalla Käkisalmea kohti Särkisalon kylään, myöskin Räisälätä. Päivä oli lauantai-päivä, ja Haaparannassa oli minun sanottu tästä kylästä kirkkomiesten venheessä hyvästi pääseväni "linnaan," joka tapahtuikin seuraavana eli 21 p. toukokuuta. Tämän kaupunkisen olin jo edeltä päin määrännyt matkani pohjaisimmaksi paikaksi, ja tästä käännyn siis etelätä kohti rientämään. Vaellukseni kulki siitä lähtien seuraavien mainittavampain kylien ja paikkojen kautta, nimittäin: Pörtsikkö ja Vuohensalo (Käkisalmen pitäjää), Riiska, Sortaulaks, Vernitsa (josta käsin kävin Konevitsankin pyhää paikkaa katsomassa), Yläjärvi, Ryhmänkylä, Enkkua (Pyhäjärven pitäjää), Saapro, Haitermaa ja Röykkylä (Sakkulan pitäjää), josta viimeisestä kylästä palasin Valkjärven kautta takaisin Pyhäristin kirkolle. Vähää ennen oli matka-kumppalinikin ennen tehtyä päätöstämme myöten tullut tähän, ja siitä kulimme nyt yhtenä Kivennavan kirkolle. Tästä siirryimme taas hiljan verkkaan Ahjärven, Vuottaan, Kaukseman, Mietttilän ja Lipolan kautta Anttolan myllylle, joka jo on Raudun pitäjää. Tässä erosimme pariksi päiväksi. Kumppalini matkusti Kuusenkannan ja muiden kylien kautta yhtymä-paikkaamme kirkolle, minä taas Orjansaaren ja Mäkrän kautta. Raudun kirkolla ystävällisessä paikassa levätyämme, erosimme taas niin, että Slöör poikkesi siihen osaan Sakkulaa eli tämän pitäjän itä-puoleen, jossa minä vielä en ollut käynyt, minä sitä vastaan läksin vielä Rautulaisia laulattamaan, joka tapahtui enimmin Keripadan, Vakkilan, Liippuan, Raasselin (aivan rajalla) ja Palkealan kylissä. Raudulta palasimme samaa tietä, jota tulleetkin olimme, takaisin Kivennavalle, jossa matkamme loppuikin Suomen rajojen sisässä. Syy, minkätähden koko länsi-osan eteläistä Viipurin lääniä jätimme tutkimatta, tulee alempana kerrotuksi.

Näin kuiva-kiskoisesti olen luetellut matkani juoksun sentähden, että se kerralla selvenee sille, joka sen tahtoo tuntea, ja ett'en sitten enää tarvitse lukijata kuletella kylä kylältä kaikkein niiden seikkojen kautta, mitä matkalla on tapahtunut, joita, ehkä ne kyllä voisivat olla huvittavaiset lukea, monestakin syystä ei käy kaikkia kertominen. Se vaan olkoon vielä matkasta yleisesti sanottu, että meidän kaikin paikoin on ollut hyvin rauhallinen ja hyvä kulkea, vaikka meille ennen matkaan lähdettyämme kyllä paljonkin kuvitettiin rahvaan muka pitävän meitä minä vihollisen

lähetteläisinä eli katsastelijoina j.n.e. Tätä ei ole tapahtunut muualla kuin minulle vielä yksin ollessani, yhdessä paikassa Räisälän pitäjää, jossa puheiksi saatua tavallisen vieraalta kysymisen aineen: sodan, muuan ämmä vastasi kysymykseksi: "jos lienet siekin niitä eklantilaisia? lienet tänne lähtenyt viisautta ottamaan!" Hänen ja muutkin hänen sanoistansa pelästyneet sain kuitenkin sillä tavalla tyyntymään, että osotin heille, kuinka selvä suomalainen olin, ja vakuutin myös olevani "tätä yhtä suomen uskoa," jota vasten myös jakelin tuvassa oleville muutamia suomenkielisiä kirjasia. Jälkeenpäin kuulin tämän talon väellä olevan useammat ruokakunnat, jotka ei kuuluneet elävän varsin hyvässä sovussa keskenänsä, ja paha ihminen on aina kärkkäämpi toisestakin pahaa luulemaan. Nämä samat ihmiset olivat muutamia vuosia takaperin luulevaisuudestansa joutuneet häpeään. Eräs luonnontutkija Pietarista oli nim. talossa käymällä metsää myöten kulkenut suoraan Vuoksen rannalle. Paimenet näkivät hänen, antoivat sanan taloon oudosta metsässä kävelijästä, ja kohta oli rahvasta niin paljo koolla, että miehistä voitiin otollinen jahti-linja asettaa jokeen pistävän niemen tyvelle, josta sitten kiini otettavaa petoa ruvettin ahdistamaan niemen nenään. Hän istuikin veden rannalla kiveä särkien ja katsellen, ja rahvas töytäsi hänen päällensä. Vaikka kiini-ottajista muuan oli vähän venäjätäkin ollut ymmärtävinänsä, ei vanki kuitenkaan voinut selittää rantaansa sen puhtammaksi kuin että häneltä sidottiin kädet selän taakse kiini. Viimein ymmärsivät talonpojat kumminkin hänen puhettansa sen verran, että hänellä oli passi lakkarissa. Sen nähtyä alkoivat miehet katua tekoansa, yksi toisensa perästä luiskahti metsään, ja viimein oli luonnontutkija taas aivan yksinänsä, mutta kädet kiini ja niinmuodoin mihinkään kykenemätöinä. Paimenko vai muu eläjä, joka siihen oli sattunut tulemaan, lienee viimeinkin mies-paran päästänyt nuorista, joihin rahvaan yksinkertaisuus ja osaksi paha-ilkisyyskin oli hänen lyönyt.

Melkein samallinen seikka, ehkä ei talonpoikain tekemä, oli minulle tapahtua Pörtsikön kylässä, 6 virstaa Käkisalmen kaupungista. Minä olin päättänyt tässä ensi kerran koetella, mitä eteläpuolella Käkisalmen osattaisiin runoja laulaa, ja sentähden katsoin jo kylään tullessani paraammalta näyttävän talon maja-talokseni. Talon pihalle tultuani näin kumminkin, että se oli herras-talo, jonkatähden jo päätinkin lähteä toiseen taloon, vaan pistäysin kuitenkin tupaan kysymään rahvaalta, ken talossa eli. Täällä sanoi eräs nainen, muistaakseni talon-isännän sisar, joka loi leipiä uuniin, tässä elävän sen ja sen virantapaisesta eronneen herras-tavan miehen. Onko se itse kotona? kysyin minä. Ei, vastasi nainen, vaan minun käännettyäni puhuttelemaan muutamia tuvassa lepääviä miehiä, joista eräitä oli Jumalta, toista Iitistä, ja jotka täällä kävelivät työtä etsimässä, pujahti eukko herran-pytinkiin, ja yhtäkkiä pölähti se muka poissa oleva herra makuu-nuttu päällä tupaan. Nyt syntyi meidän keskenämme seuraava kanssapuhe, jossa mainittu vaimo oli tulkkina. "Mistä sie kulet?" — Helsingistä. — "No mikä mies sie Helsingissä olet?" — Tutentti. — "A kunnepa matkaat, näin syrjäkylissä käyden?" — Täällä vaan kävelen. — "Mitä etsimässä?" — Lauluja, ja laulatan teitäkin, kuin osannette suomea laulaa. — "Mitä lauluja sie etsit! mikä lienetkin maan karkulainen; onko pasporttia?" — On kyllä, vaan on täällä kontissani (joksi täällä laukkuja sanotaan) niin syvässä, ett'en sitä nyt rupea laittamaan sieltä, varsinkin koska te ette ole mikään ruununmies, jolla olisi oikeus passia kysyä. Vaan ilman sitä pitäisi teidän jo tutentti-merkistänikin nähdä, että minä passitta saan matkata jos missä Suomen rajojen sisässä. — Tästä uppiniskaisuudesta vihastui herra julmasti, ja tutentti-merkistä puhuminen johdatti hänelle mieleen hyvän välikappaleen, jolla muka saisi minun passin näyttämään. Hän juoksi huoneesensa ja tuli heti takaisin virka-lakki päässä, jonka rannun nyt piti minusta karkoittaa kaiken ylpeyden. Näin varustettuna töytäsi hän minulle eteen, eikä enää malttanut tulkinkaan kautta puhua, vaan kiljasi uhkaavilla liikenneillä: "pasportti pitää näyttämäs, muuten talonpoika sitomas kiini." — Nyt loppui minultakin kärsivällisyys, ja minä vastasin yhtä kovalla äänellä: "pasporttia ei näytetä, vaan jos kuka ei anna minun rauhassa olla, niin sille kirjoitan minä pasportin tällä sauvallani selkään." Ukko taisi pelästyä sitä raskaanlaista oksaniekkaa sauvaa, joka minulla oli kädessä, sillä hän läksi sukkelasti ulos tuvasta muka "lautamiestä hakemaan." Minä odottelin vielä vähän aikaa lautamiehen tuloa, vaan sitä ei kuulunut, ja viimein läksin pois toisiin taloihin. Mennessäni tapasin lähellä eräitä miehiä huonetta salvamassa, ja kerroin koko herran jutun niille. Ne sanoivat, että semmoinen se on ilkeä roisto, se ei anna kenenkään olla rauhassa, ja kertoivat hänestä monta hyvää seikkaa, joiden puhumisesta tässä ei läksisi mitään hyötyä.

Mutta paitse näitä kahta tapausta ei meillä, niinkuin jo edellä sanoin, ole ollut mitään vastuksia eli haittoja matkallamme. Pikemmin on kansa meitä kaikin paikoin kohdellut hyvästi, ja virkamiehet sekä muut maalla asuvat herrat ovat neuvolla ja työllä kukin seudussansa edestäneet matkaamme, josta heille tässä mainitsen nöyryimmän kiitoksemme.

II. Savakot ja Äyrämöiset.

Harva voinee enemmältä matkata etelä-itäisessä osassa Viipurin lääniä, ett'ei pian kuulis puhuttavan Savakoista ja Äyrämöisistä. Tiedon halu näistä on viime vuosina vielä enennyt sen kautta, että akateemikko Köppen Pietarissa v. 1849 toimitti Inkerin-maasta kansallisuus-kartan, jossa Venäläiset, Saksalaiset ynnä muut tämän maan eri kansat ovat merkityt eri värillä, ja niiden seassa peittävät Savakot ja Äyrämöisetkin suuret alat, kumpikin omalla värillänsä. Köppen'in selitys ei kuitenkaan oikein tyydytä tiedon-haluista ja lukijan täytyy hänestäkin erottuansa vielä kerran kysyä: mitä ovat nämä Savakot ja Äyrämöiset? Viipurin läänissä on se minun tietäkseni vaan Äyräpään kihlakunta (jolla, kesken puheen sanoen, on nimensä Äyräpään järvestä, joka on Vuoksen, Pyhäristin pitäjään pistävä lahti) eli tarkemmin, ainoastaan Pyhäristin, Valkjärven ja Kivennavan pitäjät, joissa Savakkoisuus ja Äyrämöisyys tulevat kysymykseen, sentähden että ne näissä pitäjissä yhtyvät toiseen ja niillä siis niissä juoksee rajansa. Uusikirikko, Koivisto ja Viipuri, eli kaikki mikä on länteen päin näistä rajapitäjistä, on Savakkojen alustaa, jota vastaan taas toisella puolen Pyhäjärvi, Sakkula ja Raudun pitäjä ovat niin synkkiä Äyrämöisiä, että täällä

koko näistä nimistäkään ei tiedetä mitään, tahi jos ketä vaimoa sanotaankin Savakoksi, niin on samalla myös sanottu hänestä kaikki, mitä vaimo-ihmisestä ilkeintä sanoa voipi.

Kysymyksessä oleva eroitus Savakkojen ja Äyrämöisten välillä ei meidän aikoina enää näyttänyt muussa kuin vaimojen puvussa. Tätä myöten on se vaimo Äyrämöinen, jolla on seuraavat tunnusmerkit. Ensinkin pitää hänellä olla yksivärinen (ei juovikas eli viirukas) hame, joko harmaa, joka on tavallisin hameen karva, sininen, musta eli vieläpä tulipunainenkin; ja hameessa pitää paistaa noin kahta sormea leveä helmus, joka harmaissa, sinisissä ja mustissa on punainen, vaan punaisissa hameissa, joita kuitenkin ei paljon pidetä, keltainen. Toinen omituinen merkki, josta Äyrämöis-vaimon heti tunnet, on se niin-kutsuttu rekko, s. o. leuan alle paidan rintaan keltaisella eli puna-langalla tikattu neliskulmainen paikka, noin korttelia korkea ja sen levyinenkin alapäästä, vaan yläpuolelta vähän kapeneva, joka laitos äkkinäisestä näyttää melkein yhdenlaiselta kuin lasten rinta-lappu. Tämän rekon toisessa ylä-kolkassa kiiltää suuri summatoim hopea-solki, joka yhdistää sen, ei keskellä rintaa, vaan rinnan toispuolitse kulkevan sepaluksen eli rinta-halkaseman nurkat yhteen, paitse näitä koristuksia Äyrämöis-vaimot hyvin rakastavat sini-, puna- taikka kelta-langalla ommeltuja kirjoituksia hihojen suussa, kainalojen alla, nästytyksissä, pyyhe-liinoissa j.m. Mainitsematta on vielä huntu, joka on Äyrämöisyyden kruunu ja kukkainen, ja josta vaateen-parsien tuntija näissä tienoin heti voipi sanoa, mistä pitäjästä huntuniekka vaimo on kotoisin. Huntu, joka on naidun vaimon merkki, on pohjais-puolella Vuosta pitkä, pää-laelta selän takana riippuva valkea vaate. Sertingistä eli muusta hienommasta kankaasta tehtynä se ei ole ensinkään ruma, vieläpä kaunis, jos se, niinkuin esim. Räisälän vaimojen nähdään työssä ollessansa tekevän, asetetaan pää-laelle matalaksi nelis-kolkkaiseksi lakiksi, joka pää-verho on aivan yhdenlainen sen lakin kanssa, mikä Ekman'in Osteriassa nähdään sen aasin (vaiko hevosen) selässä istuvan ihanan Italiattaren päässä. Mutta lähdepäs Vuokselta etelätä kohti, niin pian loppuu tämä huntu-ihastukseksi! Pyhäristin pitäjässä ja Valkjärvellä on se jo supistunut korttelia pitkäksi ja yhtä leveäksi liina-palaksi, joka peittää hiukset; Pyhjärvellä on se melkein yhtä pitkä, vaan ei kuin paria eli kolmea sormea leveä ja milt'ei sen pää-rakkineen näköinen, joka Mäntyharjussa niin oudostuttaa äkkinäistä, ja joka ei ole muu kuin olleen suuremman hunnun jäännös. Mutta vasta Sakkulassa ja Raudulla huntu on oikein osannut kutistua! Sillä nuorilla vaimoilla ei se ole kuin entisen 5 kopeekan patakän kokoinen, otsalla riippuva valkoinen ympyrä, vaan vaimon vanhetessa laajenee vähän huntukin, sekä tämänlainen että Pyhjärvellä pidettävä. Tämän pätäkä-hunnun valta ulottuu Inkeriinkin, kaikitsekin nähdään se pohjais-Inkerin Äyrämöisillä Lempaalassa, Vuoleella ja Toksovassa.

Paljon olisi vielä lisättävää tarkoin selittäessä kaikkia Äyrämöis-naisen vaatteuksessa löytyviä salaisuuksia ja koristuksia, kuin myös erilaisuuksia varsinkin pään pukemisessa, joilla työt eroitetaan vaimoista, ja tyttöloissa ripillä käyneet ripillä käymättömistä. Vaan tähän on minulla liian vähän tietoa yleisessä puku-opissa, ja vielä vähemmän halua, sillä näin paperilla puhuen ei tään-kaltaisia asioita saa kuitenkaan niin selkeästi näkymään kuin sen lukija vaatisi. Epäilemättä olisi maalari näihin seutuihin lähetettävä, joka tarkoin kuvaileisi jokaisen puvunlajin, ennenkuin se käypi myöhäksi. Sillä Savakkoisuus voittaa minun katsoessani alaa enemmän ja enemmän, ja Savakkojen määrä niissä pitäjissä, joissa heitä on sekaisin Äyrämöisten kanssa, isonee isonemistansa näiden vähenemisellä. Savakkoisuus on nim. lyhimmästi sanoen vaate-parren uudemaksi muuttuminen. "Ken rikas on, se tekee tyttärensä Savakoksi," sanoi minulle Valkjärvellä eräs Äyrämöis-nainen, kukaties vähän kateudella, ett'ei ikä ja varat myöten-antaneet hänen itsensä ruveta Savakoksi. Savakot tunnetaan siitä, että heillä on juovikkaiset (s.o. pummuliset eli muut osto-) hameet, jotka myös ovat pitemmät ja somemmasti tehdyt kuin Äyrämöisillä; että he ovat enimmin paikoin jättäneet pois sen eriskummaisen hunnun, jonka siassa heillä on tavallinen huivi, pois myöskin heittäneet vaatteistansa ne niin iso-töiset rekot ja muut kirjat, ja ylipäättään puvussansa lähenevät muun Suomen asujamia. Vastainen aika onkin siis epäilemättä heidän kädessänsä. Ja vaikka Äyrämöiset kyllä tietävät olevansa vanhan ja kotisyntyisen puolella, eivät Savakot kuitenkaan kunnioita tätä heidän esi-isien tavoissa pysymistensä sitä enemmän kuin että, jos Savakko-mies nai Äyrämöis-tytön, tämän oikein eri väli-puheen kautta täytyy luvata luopuvansa Äyrämöis-puvusta. Tämmöisiä naimisia ei kuitenkaan tapahdukaan kuin hyvin harvoin, ja Kivennavalla kysyttyäni eräältä mieheltä, mikä siihen oli syynä, että heille niin harvoin naitiin Raudulta, sanoi hän: "se kuin on heillä Äyrämöisillä niin hirveä vaateen manieri, niin siihen ei meidän pojat uskalla puuttua." Eikä taitaisikaan ketään surettaa, jos Äyrämöisyys vähitellen loppuisi kokonansakin. Sillä on monta vikaa, ja enimmiten se, että se rumentaa naiset, kuulkaapas se, kauniit Äyrämöttäret! He esim. käyvät kesät talvet paljain päin, joka arvattavasti on suuri paha tukalle, joka ilman mitäkään varjoa päivän ja ilman vaikutusta vastaan muuttuu monenkarvaiseksi ja murenee onnettomasti, ja tämän jälkimäisen seikan tähden täytyykin tyttöjen pitää lyhyt tukka, siihen tapaan leikattuna kuin Savossa on miehillä, sillä eroituksella kuitenkin, että jakauksen kohdasta riippuu otsalla hius-tupsu ikäskuin hevosilla (elkөөn kukaan pahastuko tästä vertauksesta, sillä sen sattuvampaa en löytänyt). Naiseksi päästyä kyllä annetaan tukkien kasvaa rauhassa, vaan nyt palmikoidaan hivukset *sykerölle* hunnun alle niin lujasti, että useammalla naisella, kuin joutuu noin vähän päälle 30 vuoden, alkaa pää paljastua, jota rumentavaa vikaa sitten koetaan huntua laajentamalla peittää. Tämmöinen pään pukeminen urosta tyttöjen näön liiaksi, ja vaimojen hiukset, kun ei sitä vaikeatekoista sykerötä voi jokapäiväisessä elannossa alin-omaa korjata, hapsottavat hajallansa, joten ei enemmän tyttöloilla kuin naisillakaan löydy sitä, joka niin jalosti ylentää vaimon kauneutta, mm. kaunistaa tukkaa. Suuri vika Äyrämöisten vaatteuksessa on sekin, että tytön hoikkaus, jota muualla niin suurella arvossa pidetään, sen kautta peräti katoaa, taikka, oikeammin sanoen, ei voi tulla kysymyksenkään. Hameissa on nim. niin lyhyet liivit, että hame alkaa jo hartioilla ja vyöllis-nauha vedetään juuri rintain kohdalle. Tämä tekee tyttö-rukat kyyry-seliksi, jota täällä toki kaikeksi onneksi ei pidetä vikana, vaan suurimpana kauneutena.

Mutta jo liiaksikin puhuttuamme niistä vähäisistä välikappaleista, joissa Savakkojen ja Äyrämöisten eroitus ilmoitaksen, voimme nyt kysyä: onko tämä eroitus alkujansakin ollut näin vähä-pätöinen, vai onko sillä ollut suurempikin ja arvoisempi syy, kuin vaan tämän-kaltainen erilaisuus vaatteuksessa? Olisivatko Savakot ehkä jotakuta toista kansan-lahkoa kuin Äyrämöiset? — Kielestä yksinäisten Savakkojen ja Äyrämöisten kesken ei nyt enää voi mitään päättää, ja kuinkapa olisi ollutkaan mahdollista että he yksissä asuen ja yhtä kieltä puhuen olisivat voineet säilyttää kumpikin murteensa toiseen sekoimatta, josko olisivatkin eri lahkoihin kuuluneet ja josko murteilla olisikin alussa ollut eroitusta. Vaan merkkillistä on kumminkin, että ne pitäjät, joissa Savakkoisuus on vallan päällä, niinkuin Uuskirkko, Koivikko ja Viipuri, puhutaan jotensakin hämäläistynyttä kieltä, ja hämäläisyys tuntuu hyvin hyvästi Pyhäristinkin, Valkjärven ja Kivennavan murteessa, joissa Savakkoisuus vielä paraillaan sotii Äyrämöisyyden kanssa. Sangen ihmeellinen on se jyrkkä erilaisuus kielessä, jonka Vuoksen rannalla muutamissa paikoin tapaa. Niin sanottiin esim. Metsävirkin kylässä Valkjärveä, Vuoksen vasemmalla rannalla: *maa, hakkaa, tupaa, kaula, eilen*, mutta kuin tästä tulin 3 tahi 4 virstaa Vuoksen poikki Kuninkaanristin kylään Sakkulaa, kuuluivat nämä sanat jo: *moa, hakkoa, tupoa, kakla, eklen*. Niin on mainituissa kolmessa pitäjässä loppu-hengähdys e:n perästä hyvin vieno eli tuskin ensinkään löytyväkään, jota myöten niissä esim. sanotaan *menekään, tulepas, otahan, ei: menekään, tuleppas, otahhan*. Sitä vastaan kuului sama hengähdys hyvin hyvästi Pyhäjärvellä, Sakkulassa ja Raudulla. Näiden pitäjien murre on muutenkin puhdasta karjalaista, lähes yhdenlaista kuin se kieli, mitä Korpiselillä ja Ilomantsin Venäjän rajaa vasten olevissa Kreikkalais-kylissä puhutaan, ja minun katsoessani ovat koko etelä-Viipurin asujamet olleet puhtaita Karjalaisia, sillä Savakko-pitäjienkin kieli on kuitenkin kaikkine hämäläisyyskineen pää-väylältänsä karjalaista. Vaan myöhemmin, kukaties pitkällisten sota-vainojen kautta rahvaan hävittyä rajan tienoilta, alkoi tänne pohjan puolelta siirtyä Hämäläisiä, joita Savosta päin tulijoita entiset asujat rupesivat kutsuma *Savakoiksi*. Pääte -kko nim. merkitsee jotakin (enimmiten ihmis-) olentoa, niinkuin sanoissa: *nuorikko* nuori vaimo, *linnako* linnan eli kaupungin asukas, *koirako* koiranhammas, *emako* emisä sika j.n.e. Karjalaisten kanssa yhteyteen joutuneet Hämäläiset eivät myöskään arvattavasti voineet säilyttää kieltänsä karjalaisuudelta, ja näin syntyi vähitellen tämä hämäläis-karjalainen murre, jota nyt puhutaan Viipurin läänin lounas-osassa. Karjalaisia ehkä asuu paksummalta edellä mainitun Äyräpään eli, oikein karjalaksi, Äkräpään järven tienoilla, josta he, eroittuaksensa näistä tulleista vieraista, rupesivat nimittämään Äkrämöisiksi, Äyrämöisiksi. Nimi levisi sitten sitä myöten kuin nimitetty lahkokin, ulottuen viimein Inkerinkin maahan.

Tämänkaltaiselta näyttää minusta Savakkojen ja Äyrämöisten kyllä arvoisista syistä syntynyt, vaan nyt enää vähäisissä asioissa näyttäytyvä eroitus. Tämän asian tarkempaan selittämiseen tarvittaisiin kuitenkin hyvin tarkkoja kielentutkinnoita niillä tienoin, joissa heidän rajansa kulkee; tällaiset tutkinnot ottaisivat taas paljoa enemmän aikaa, kuin mitä minä, toiselle asialle lähtenyt, voin näillä seuduin viipyä, jonkatähden edellä olevat lauseeni ovatkin pidettävät pikemmin puheen-alkajaisina asiasta kuin varmoina päätteinä.

III. Runollisuus.

Ne, jotka ennen ovat näillä seuduin runoja keränneet, ovat jättäneet ilmoittamatta, millä paikoin niitä enimmin löytyy. Helposti tulee se kuitenkin täällä matkaamalle tutuksi, että oikean runo-laulun (reki-virtten, leikillä myös reki-raamatun) rajat ovat aivan yhdet kuin Karjalaistenkin, nim. puhdasten Karjalaisten, s.o. vanhoja runoja eli niiden kaltaista ei eteläisessä osassa Viipurin lääninä löydy muualla kuin Pyhäjärven, Sakkulan ja Raudun pitäjissä. Turhaan koettelin laulajiksi kiitettyjä sekä miehiä että naisia niin Pyhäristin kuin Valkjärvenkin pitäjissä, turhaan kyselimme laulajia Kivennavalla. Saattaa olla, että näissäkin pitäjissä kuulee jonkun poikkinaisen runo-palasen. Myös osaa nuorempi kansa paljon nykyisiä teko-runoja, niinkuin Puhakan, Makkosen ja Vihta-Paavon teelmiä, ja muitakin runoja, mitä Mehiläisessä löytyy. Mutta ylipäätään sammuttavat niiden asujamet laulu-himonsa niin-kutsutuilla *lenkki-virsillä eli lenkkilöillä* (jotka ovat yhtä kuin *arkki-veisut* muualla Suomessa), eli laulavat he niiden tapaan loppu-myötäisyyksillä koristettuja mitättömiä renkutuksia, joita näiltä seuduin saisi tukulta, ken niitä viitsisi kerätä. Tämä kyllä todistaa, että nykyisemmät mietteet ovat jo alkaneet juurtua, ja lukutaito enennyt kansassa, vaan näistä ei meidän asialle ollut etua. Ja tästä näkee lukija, että Pyhäristä ja Kivennapaa lännemmäksi matkaaminen ei tee runonkerääjälle muuta kuin että "aika kultainen kuuluupi."

Peräti toisin on laulun laita edellä mainituissa puhdas-karjalaisissa pitäjissä. Niin pian kuin vaan astut jalkasi näiden seurakuntain rajan sisään, tulee vanhan-aikuinen runo-laulu vastaasi yhtä täyteläisenä, yhtä suloisena kuin pohjais-Karjalassakin. Ilomantsin pitäjän tietää jokainen siellä lauluja keräämässä käynyt kyllä runo-rikkaaksi. Mutta nämä seurakunnat eivät jää yhtään jällelle Ilomantsista tässä asiassa. Olletikin on Raudun pieni pitäjä oikea runola. Tässä pitäjässä löytyy nim. muutamissa kylissä (Keripata, Vakkila, Sirkeinsaari ja Palkeala) *Inkerikköjä eli Ischoria* s.o. kreikan-uskoista Karjalaista, joiden ainoana kirjallisuutena ja hengellisyyden toimittajana esi-isiltä peritty runon-laulu on. Näillä on laulu alinomaa huulilla, ja joka varsinkin pyhän seutuna joutuu heidän pariinsa, niinkuin minä satuin tulemaan kolmantena päivänä *neliä pyhiä* eli helluntaina, se saa kuulla runoa ja runon-laulantoa vähän liiaksikin, liiksi sentähden, että laulannot eli nuotit ovat hirmuisen rumia, niinkuin se näissä seuduin muuallakin pyytää olla laulantojen kanssa. Kuitenkin ovat lenkit Inkerikkojenkin seassa enenemässä ja runo-laulu vähenemässä. Nuoremmat naiset kuin esim. laulavat "liekussa" (kiikussa, heiussa) liekkumisen aikana keväällä, joka tapa on yleinen täällä. Inkerin-maassa ja Virossa, liittävätkä he joka runo-säkeen perään pitkän, "nuotin kannatukseksi" kutsutun loilotuksen, joka, ennen toisen säkeen sanomista, kerrotaan kolmasti ja lauletaan tavuilla: *tuula-illallej, hoila-illallej*. Tämä loilotus arvattavasti ottaa paljon aikaa, ja näin kelpaa vähempi-muistoinenkin esi-laulajaksi, vaan —

"entiseen aikaan," sanoi muuan vanha ämmä, "oli virttäkin kyllä laulaa, ei silloin tarvinnut tuulaillalla laulua jatkaa, niinkuin nyt."

Runot täällä ovat vähemmin kuin muissa laulu-tienoissa kertomarunoa. Kalevalan runoista ei ylipäätään muisteta muuta kuin palaisittain sen kova-osaisen Kullervon tapauksia, ja niistäkin vaan sitä onnetointa kohtausta, jossa hän "pillasi emonsa tuoman." Kullervon nimeä ei täällä kuitenkaan tunneta; häntä kutsutaan enimmäkseen Tuurikkiisen eli Tuurikkiisen tuhmaksi pojaksi. Muita kertomus-runoja löytyy enemmän, hirmuisista tapauksista muinaisissa sodissa, naisten myömisistä ja rosvoamisista j.n.e. Historiallisia runoja on myös "jalo herra Puntuksesta," keisarinna Katarinasta (alkava sanoilla: "Kuoli meiltä kunnan rouva, katoi Katrina kuningas"), ja muista. Mutta parhaasta päästä on Kanteletar hyötyvä täältä saaduista lauluista. Kaikissa tiloissa ja mieli-aloissa Karjalainen täälläkin keventää ja tyhjentää sydämensä laululla, ja epäilemättä syntyy täänkaltaisia lauluja vieläkin uusia, pilkka-runoista virkkamattakaan mitään, joita joka kylässä vuosittain ilmestyy vereksiä, vaan joiden tutkain useimmin on vaan yhtä paikkakuntaa kosteva, yhdessä paikkakunnassa ymmärretty, jonkatähden ne olemmekin enimmäksi osaksi jättäneet keräämättä. Omituista laatuansa, josta muualla Karjalassa en ole kuullut, ovat täällä tavattavat moninaiset leikilliset ja lasten virret; myös löytyy epigrammin tapaisia runoja, jotka vasta viimeisellä säkeellä ilmoittavat koko virren tarkoituksen. Näistä ovat muutamat hyvin "kokka-niekat," vaan tilan vähyys estää minun tässä lukijalle antamasta joitakuita esimerkkiä niin näistä kuin muistakin lauluista.

Vaan josko Kalevalan runoja näillä seuduin vielä löytyykin merkki, niin kelvollisia *loihtu-runoja* emme ole tavanneet nimeksikään. Loihtu-runo ei hyöstykään muualla kuin missä kamala ja jylhä luonto, niinkuin korkeat vuoret, syvät ja aallokkaat järvet, jyrkät ja pauhaavat kosket, avarat ja synkät metsät, jonkalaisista luonnon kamotuksista loihtu-runossa onkin alinomaa puhe, pakoittaa ihmisen epäilemään ruumiillisista voimistansa, ja saattaa hänen näiden vallattomia vaikutuksia vasten sotimaan hengen, mielen, *sanan* aseilla. Geijer uskoo niistä moninaisista Ruotsin vuorimaakunnissa tavattavista kummitus- ja peikkotarinoista, että niitä ei voi kansasta hävittää mikään sivistys, sillä kamoittava luonto, väkevästi vaikuttava ihmisen mielessä, synnyttää ne uudellensa, uudessa muodossa, jos joku heistä katoaisikin joksikin ajaksi. Näin lienee osiksi loihtu-runojenkin kanssa maamme itäisissä ja pohjais-osissa. Ja sitä myöten ei Karjalaisilla etelä Viipurin läänissä loihtu-runo ole koskaan ollut oikeassa voimassaan, sillä luonto täällä on tasainen, matala, pikemmin sokea kuin ihana, ei missään ylhäinen eli hirvittävä. Yksin Laatokan järvikään, vaikka kyllä aava ja aallokas, josta jälkimäisestä sanasta sillä on nimensäkin, ei nosta mielessä sitä petollista tuntoa, jonka ankara luonto muuten aina vaikuttaa, joka tulee siitä, että sen rannat tällä puolen ovat matalat hietikot, ei hyvät näyttämään sitä luonnottarien kamppausta toinen toisensa kanssa, joka se lienee pää-syynä mainittuihin ihmisen tunteihin, ollessaan suuren luonnon parissa. Tämä luonnon mataluus on ihmisenkin luonnon mataloitannut, vienontanut, niin että siinä ei löydy sitä intoa, sitä "haltiaa," joka loihtieessa on välttämättömästi tarpeellinen. Tämän vaan entinen ulkonainen tila on myös tehnyt kansan mellommaksi, ja jos ei muu, niin olisi sen sammumatoin kaupan halu ja alinomainen maantiellä "loikuminen," käyttäkseni sanaa vaan omasta murteesta, vierauttanut mielen niin syvästä aineista kuin loihtu-runo on.

IV. aapoja.

Joku lukija saattaa arvella, että loihtu-runojen olemattomuus tässä osassa maatamme todistaa vaan sikäläisen kansan taipumattomuutta epäluuloihin. Vaan tässä erehtyy hän isosti. Jos runo-loihdun syvälinen taito, joka on korkeampi ja jalompi kuin tavallinen epä-luuloisuus, ei ole juurtunut tässä kansassa, niin on vähä-pätöinen, lapsellinen ja jonkin joutava taian tekeminen sitä yleisemmin kaikissa taudissa ja tapa-turmaisissa tiloissa koetettava keino paha karkoittaa. Pahan (taudin eli muun) synnyn tietäminen näyttää taian teossakin samoin kuin loihtien parantaessa olevan ensimmäisenä ja pää-asiana. Se keino, jolla tämän synnyn perille tavallisesti pyritään, on *arpominen*. Muutaman arpomisen laadun kertoi minulle eräs Sakkulainen seuraavalla tavalla. Seula asetetaan alas-suin maahan ja neli-kantaan seulan ympärille pannan kaksi hiiltä ja kaksi savi-palaista, niin että niistä tulee risti ja että hiili on hiilen vastassa ja savi vasta-päätä savea. Seulan pohjan keski-kohdalla riiputetaan nyt harjaa, varteen siotusta rihmasta, ja harjalta kysytään taudin syntyä esim. näin: "jos tauti lienee maasta tullut, niin käy hiileen! tahihan lienee vedestä tullut, niin käy saveen!" Harja, joka tähän asti on seisonut yhdessä kohden, rupeaa nyt häilymään, häilyy aina kovemmin ja kovemmin joko savi- tai hiili-linjaa pitkin taudin luontoa myöten, sillä sen se välttämättömästi ainakin ilmoittaa, ja siitä näkee arpoja, mistä paha on puuttunut. Samaan tapan arvoitaan myös virsi-kirjan sisään haitta-puolestansa siotulla avaimella, jota riiputetaan sormella lehtiäisestä ja joka niin ikään sanoo, mistä tauti on lähtenyt. — Tämöisiksi pahan-päiväisiksi taitoiksi on muinaisten Suomalaisten ankara loihteminen täällä kutistunut, jossa tietäjä rohkeasti astuu poisajettavan pahan kanssa taistelemaan, ja lujasti luottaen sanojensa tehollisuuteen, hengen innolla manaa hänen kipu-mäkeen, tuli-koskiin eli muihin pahoihin paikkoihin.

Vaan näistä kolkoista aineista kääntykäämme iloisempia puolia täkäläisen rahvaan elossa katselamaan. Tanssi eli "tantsu" on täällä hyvin rakastettu huvitus laulun rinnalla. Tätä iloa ei minulla ole ollut tilaisuutta nähdä kuin yhden ainoan kerran, ja tunnustaakseni täytyy, ett'en tällöin sen rakennuksesta saanut oikeata selvää, oliko se niitä vanhan-aikuisia kansallisia tanssia, joita melsutus eli melkutin, hapan-lohko j.m. ovat, ja joita vielä paikoin muualla Suomessa tanssitaan, vai lienee hän ollut muualta tuotu, jolta se minusta näytti, sillä sitä hypättiin melkein "enkeliskan" tavoin. Liikkeet olivat miesten puolelta sangen notkeat ja somat, naiset taas menivät tasaisesti "kuin sorsat veden päällä," niinkuin siitä muutamassa lenkki-laulussa sanotaan. Viulut ovat täälläkin hävittäneet vanhan kantelen soiton. Kantelen soittajia kysyttäessä tettiin kyllä aina

mainita siitä ja siitä "varmasta ja selvästä" soittajasta, vaan kuin hänen koti-seutuunsa tulimme, oli taide-niekkä joko kuollut eli kantelensa hävittänyt, vieläpä viuluksikin muuttanut. Viulun soittajia sitä vastaan löytyy melkein joka kylässä, sillä herännäisyyskään, joka muualla tylyllä jumalistelemisellaan karkoittaa viattoman ilon, ei tartu vähällä Karjalaiseen. Soittoa ja laulua täälläkin tarvitaan enimmäin häissä. Ja häät kerran puheiksi saatua en voi olla kertomatta Valkjärven pitäjän häätäpoja, jotka minulle puhui näissä asioissa paljon kokenut mies. Hänen lausettansa myöten pitävät Savakot ja Äyrämöiset, muun erilaisuuden ohessa, häänsä melkein yksillä käytöksillä, ja seuraavasta kertomuksesta näkee siis lukija koko tämän puolen häätävät.

Kuin lemmen kipuna on sytyttänyt pojan sydämen palamaan rakkaudesta kehen neitoon, ja hän siis ei näe tulewansa aikaan ilman tätä toveriksensa saamatta, ei hän itse mene kosimaan, vaan lähettää joko isänsä eli emonsa morsiamen kotiin, tietämään tokko itse saapi tulla neitoa kosiin, vai ei. Sieltä kuin annetaan lupa, niin se sanan-viejä antaa rahaa morsiamelle, ja viepi sen iloisen sanoman, että raha otettiin vastaan, kotona odottavalle. Ensimmäisenä lauaintaina sen jälkeen menevät sitten sulhanen ja morsian pappilaan "lukemaan" s.o. itsiänsä kuulutuksiin panettamaan. Pyhänä palajaa kumpikin kotiinsa, vaan ilta-puolella menee sulhanen kahden taikka kolmen naitto- eli *puhe-miehen* kanssa morsiamen kotiin ja antaa juhlallisesti hänelle kihloiksi solen, sormuksen ja rahaa. Outo luulisi kihlauksen jo päättyneenkin tähän, vaan niin ei kuitenkaan ole. Sillä vasta sulhaisten s.o. sulhasen ja hänen miestensä syötyä, oikeata naimisen kauppaa, tämän sanan alku-peräisessä merkityksessä, ruvetaan pitämään. Taloon on nim. kerinnyt kokoutua kylältä rahvasta, ja nämä myöväät nyt morsiamen sulhaselle. Ensin kysytään suurta summaa, sataa ja enempeäkin; vaan toiset tinkivät puoleltansa, ja hyvän aikaa näin kauppaa hierottua, synnyttään viimein hinnoilla. Morsian annetaan, mikä kymmenestä, mikä viidestä ruplasta, jonka rahan sulhanen heti suorittaa morsiamelle. Kaupan tehtyä antaa hän morsiamen emollenkin niinkutsuttua "juottorahaa", ja puhemies viskaa rahvaalle lanttia "kissan-rahaksi", jolla nimi on siitä, että katsojat tässä tilassa naukuvat kuin kissat. Siitä panevat sulhaset rahvaan polttaa tupakkaa pöytään, "karkeata tupakkaa sekä kartuusia, ken mitenkin". Joku talonmies lukee ikäskuin tupakan siunaukseksi sen niin-kutsutun "tupakka-luvun", joka on runo-mittaan tehty kertomus tupakan synnystä, vaan niin ruokotoin, ett'en sitä tässä voi julaista. Sen luettua lauletaan vielä "tupakka-virsi", uusi-muotisempi loppu-myötäisyyksillä tehty laulu tupakan hyvistä avuista, vaan joka on niin mittäkään arvotta ja sen ohessa loppu-puolellansa, joten sitä minulle laulettiin, myöskin niin kelvotoin ett'en sitäkään huoli tähän panna. Vasta sen laulettua käypi rahvas tupakkaan käsin, ja tästä tupakan nautitsemisesta kutsutaankin kihlajaisia yleisesti koko tässä osassa maata *tupakoiksi*, ja niissä oloa *tupakoilla käymiseksi*. Morsiamen kotona yötä oltua lähtevät sulhaset maanantai-aamuna pois. Morsian lähtee heidän joukossansa sulhasen kotia katsomaan ja hänen kanssansa seuraa nainen, jota kutsutaan *sauvaksi*. Morsian ja sauva ovat sen päivää sulhasen vieraina, vaan lähtevät sitten seuraavana päivänä sulhasen lankoloihin^[1] *susimaan* eli antimia keräämään, viipyvät tällä matkalla jonkun 3 taikka 4 päivää ja käyvät kaikkein luona, kutka vaan häihin kutsutaan.

Jonkun 3 eli 4 viikon perästä tulevat sitten häät, ja vihkiminen tapahtuu pyhänä kirkolla. Vihittyä menevät nuori parikunta kumpikin kotiinsa, vaan ilta-päivällä tulee sulhanen joukkoineen morsianta ottamaan. Morsiamen koti-talon pihalle tultua jääpi sulhanen ulos ja lähettää vaan yhden puhemiehen tupaan kysymään, saapiko talossa yö-siaa. Rahvas eivät sitä ensin antaisi, käskevät toiseen taloon. Hyvän aikaa tästäkin asiasta leikitellen juteltua, lasketaan sulhais-kansa sisään, ja talon-mies ottaa heidät vastaan laulaen värsyn eli kaksi jotain jumalista virttä. Puhe-miehet vastaavat puoleltansa värsyn eli parin laulamalla. Sen tehtyä ei tulijoiden vielä anneta rauhassa olla, sillä rahvas kysyy nyt heiltä *tie-kirjaa* eli passia. Puhe-miehet antavat heille jonkun paperin, olipa se mikä tahaan. Rahvas, joka siitä on lukevinaan, loruaa kaikenlaista muka näistä matka-miehistä, ja tässä ei taas sanota puututtavan hävittämiä juoruja tie-kirjan lukijoilta. Sitten tuovat morsiamen sauva ja niin monta muuta naista, kuin sulhasia on, näille tyhjän kapan (kiulun) kullenkin, jossa on nästyikki päällä. Sulhaset ottavat nästyikin ja panevat kappaan rahaa, mikä mitenkin, jotka rahat jäävät morsiamelle. Syötyä sitten käydään tanssimaan, ja näin menee koko yö ilossa ja riemussa. Häihin keräytyy tavallisesti paljon rahvasta *kuokkimaan*, joita kuokkavieraitakin tapa vaatii edes kerran syöttämään. Nämä laulavat nuorelle parikunnalle mikä hyvää, mikä pahaa, enimmäin kuitenkin jälkimäistä, ja usein koskevat laulajien kuokka-sanat niin kipeästi laulettuun eli hänen heimolaisiinsa, että ilosta erotaan tappelulla. — Maanantai-aamuna ottaa sulhanen saaliinsa omaksensa, ja morsiamen puolesta lähtevät kaaset ja hänen lähimäisiä sukulaisiansa noude-miehinä häntä uuteen kotiinsa saattamaan. Täällä on vastaan-otto, tie-kirjan kysyminen ja kaikki muut käytökset aivan samanlaiset kuin sulhasenkin tullessa morsiamen kотиin. Yön tullen saatetaan nuori parikunta "tupaseen" eli aittaan (jota paikoin myös kutsutaan "huoneheksi") makaamaan. Siellä annetaan heidän olla noin pari tuntia ja sitten viedään heille sinne ruoka. Vielä jonkun puoli tuntia saavat he olla kahden kesken, vaan nyt menevät kaaset ja *hunnuttavat* morsiamen, näin tehden hänen täydeksi vaimoksi. Morsiamen nimeä hän kantaa kuitenkin vielä nuorikkonakin hyvän aikaa, muutamissa paikoin Inkerin-maalla aina siksi, kunne anoppi kuolee ja hän saapi emännyyden käteensä. Hunnun saatuansa tulee morsian tupaan, ja laulettua taas jotakuta jumalista käydään syömään, jonka perästä ne lahjat, mitkä morsian susimassa käydessänsä on saanut, "lauletaan tupaan". Nämä ovat enimmäin nästyikkiä, kintaita, esi-liinoja ja muita semmoisia. Morsiamen veli eli joku muu heimolainen jakaa ne hää-väelle sillä keinoin, että huutaa suku-nimeltään jokaisen, jonka luullaan kykenevän lahjaa vastaan ottamaan, sillä siitä on raha annettava. Sulhasen isä, veljet ja sisaret saavat, niinkuin muuallakin on tavallista, antimiksi paidan, josta heidän myös täytyy antaa morsiamelle rahaa, ja enemmän kuin muiden. Morsiamen noude-miehet saavat hyvät nästyikit, vaan nekin antavat enemmän rahaa kuin muut vieraat. Lahjukset kuin ovat jaetut, käydään sitten syömään, juomaan, tanssimaan ja kaikella tavalla iloa tekemään. Seuraavana aamuna syötäessä viimeistä ateriaa, joka pitää olla muna-maitoa ja talkkunaa, ajetaan vaivaisen-rahaa, joka annetaan kirkon kassaan ja ilmoitetaan

tulevana pyhänä saarnas-tuolilta. Niille noude-miehille, jotka ovat morsianta auttaneet hänen ompeluksissansa, tavallisesti hänen lapsuuden-ystäviänsä, annetaan pois-lähtiessä hää-ravinnoita kanssa niinkuin leipää, lihaa, putelli viinaa j.n.e. Nämä kuin tulevat koti-kyläänsä, josta morsiankin on, menevät iltaisella morsiamen kotitaloon, johon kylän nuori rahvas keräytyy, ja tässä pidetään näistä tuomisista vielä pienet pidot. Tätä kutsutaan *kurikoilla käymiseksi*. Ja häät sekä niitä seuranneet ilot ja pidot päättyvätkin tähän.

V. Rahvas.

Monista tässä mainitsemattomista syistä ei rahvaan ulkonainen tila ole kiitettävä. Paitse Kivennapaa, joka kuuluu Rajajoen kiväärti-pajan alle ja jolla on hyvin huokeat verot, ja poisluettua vähäinen osa Valkjärveä ja Sakkulaa, jotka ovat tavallista kruunun maata, ovat Viipurin läänin koilliset pitäjät herrojen alustaa. Talonpojat ovat heidän lampuotiansa, jotka voisniekka eli pehtori, jos liian huolimattomasti tilaansa hoitavat eli muuten rikkovat hänen mielensä, voipi ilman lähtöpäivättä luovuttaa maasta. Tähän epä-vakaiseen oloon ovat talonpojat itset syy-päät. Sillä joku aika takaperin tahtoivat sekä isännät että esi-valta saada heidät kontrahdin tekoon, jonka kautta he määrättyä veroa vastaan olisivat edes kontrahdissa määrätyn pitemmän tahi lyhemmän ajan olleet tiloillansa pysyväiset. Vaan onnettomat epäluulot villitsivät rahvaan niin, että kontrahtia ei uskaltanut tehdä kuin hyvin harvat, ja yleinen epäluuloisuus tätä vastaan oli ollut niin suuri, että kontrahdin tehneiltä perheet pakenivat metsiin ja jättivät perheen-miehen yksinänsä talossa istumaan. Arvattavasti on kontrahdin pelko nyt jo paljon asettunut, kuin on keritty nähdä, että siitä sen tehneillä ei ole ollut vahinkoa, vaan suuri hyöty. Jos siis moni talonpoika nyt jo on katunut silloista tuhuuttansa ja olisi valmis kontrahdin tekoon, niin pitivät he tällöin parempana entiseen epä-vakaisuuteensa jäämisen. Ja tässä onkin tädäläisen talonpojan elämässä nähtävän huolimattomuuden, laiskuuden ja ventouden juuri. Sillä arvelen: mitä minä huolin niin paljon työtä panna maahan, josta kukaties huomenna olen poisluovutettu! laiminlyöpi hän maanviljelyksen ja heittäytyy muille helpommille elatus-keinoille. Juuri samasta syystä ei hän rakenna kartanoansakaan, vaan rypee esi-isien aikaan tehdyissä, maahan kaatuviissa tuvan-tölliissä, joihin hän ei paljon saa nauttiakseen edes ilman saatavaa Jumalan valokaan, sillä lasit ovat harvoissa paikoin isommat nelis-nurkkaista puolta kynnärää, enimmäksi osaksi paljoa pienemmät. Tämmöisessä hämärässä elettäessä hyöstyä siivottomuuskin sanomattoman hyvästi, eikä lienekään Suomessa missään niin siistitöntä kansaa kuin tämän puolen rahvas on. Porsaat, kukot ja kanat liikkuvat, kuin perheen jäsenet konsanansakin, tuvassa valloillansa. Eikä se emäntätä hämmästyä yhtään, jos kukko minkä tekisi taikina-saaviinkin, jolla on samoin kuin pöydällä eli penkkilöillä alinomainen paikkansa tuvassa, nim. pöydän alapäässä. Siinä pidetään sitä eli sen kantta vielä joka-päiväisenä pöytänäkin, joten se arvattavasti nuolautuu ja pinttyy ympärillä istujien likaisista jaloista ja vaatteista niin paksuun tahrakkaan, että liasta ulko-puolelta milt'ei voisi lastuja vuolla.

Syrjä-elatuskeinot ovat monenlaiset. Maan-viljelyksen eli pikemmin karjanhoidon etuihin lienee kuitenkin vielä se luettava, että täältä vedetään Pietariin vasikkoja, porsaita, kanoja, kananmunia ja raja-pitäjistä maitoakin sekä "liyhkiä" eli päällistä; jälkimäistä niin tarkkaan, että monin paikoin ei löydä voim-murua koko kylästä. Tämä kauppa tuottaisi suuren edun rahvaalle, jos sitä oikein osattaisiin hallita. Vaan hyvin arvaa jokainen, että yleinen köyhyys ei anna aikaa eikä varaa syöttää teurastettavia eläimiä niin, eli pitää maito-tuottavia siinä korjuussa, että niistä olisi pantavaa semmoisten pöydälle, jotka kalliimman hinnan maksavat. Sen ohessa harjoitetaan tässä kaupassa kaikenlaista pettuutta, joka kaikki yhteisesti tekee, että ostaja varovasti käypi näiden kanssa kaupan ja polkee hinnan niin alas kuin suinkin voipi.

Muuan elatus-keino, jota Valkjärveläiset olletikin harjoittavat, on *rätin keruu*. Minä satuin näkemään tämmöisen rätti-saksan Palkealan kylässä Raudulla. Hänellä oli vähän saippuata, nauhaa ja muuta pientä tavaraa kirstussa, jota hän antoi ämmille rätistä. Hän luki rätti-puudasta vaan 15 eli 20 kop. hop., ja tavarana hinnan antaen sai hän sen arvattavasti vielä huokeammasta. Tämmöiset kerääjät myövät tämän tavaran sitten rajan takana oleviin paperi-ruukkiin suurella edulla, ja jotakuta viikkokautta myöhemmin käydessämme semmoisessa tehtaassa Valkeasaaren seurakunnassa kuulimme rätti-puudasta silloin maksettavan 80 kop. hop.

Yleinen työ keväällä maan sulettua ja ennen kiireempiä töitä on *parkin kiskominen*. Tänä vuonna kuului parkilla kumminkin olevan huono hinta Pietarissa, johon sitä vedetään, eikä kuormalta saatavan juuri päälle 6 hopearuplan, joka ei suinkaan ole iso hinta, kuin muistelemme, mikä työ parkkia on kiskoessa raalla kevätilmalla metsässä ja sitten vetäessä 10 ja 12 peninkulman päästä kauppa-paikkaan.

Paljoa varmempi ja myöskin paljoa isompi rahan tulo on näiden pitäjien rahvaalla niin-kutsuttujen *ruunun-lasten elättämisestä*. Pietarissa löytyy nim. suuri löytö-lasten huone, ja tästä annetaan lapsia talonpoikain elättää sekä Venäjän että Suomen puolelle. Kuin talonpojan vaimo on tehnyt lapsen, menee hän niin pian kuin voimat myöten-antavat Pietariin ja annaksen mainittuun löytö-lasten huoneeseen imettäjäksi. Täällä on hän 3 eli 4 viikkoa, saapi ruuan ja hyvän palkan, noin 30 tahi 35 kop. hop. päivältä, ja lapsi, jota hän siellä on imettänyt, annetaan sitten hänelle kotiin hoidettavaksi. Lapsien elatuksesta maksetaan kymmenenteen vuoteen asti 1 rupl. 50 kop. ja sitä vanhemmista 1 rupl. hop. kuukaudelta. Vaan ne pitääkin sitten hyvästi ruokkia, ja varsinaiset virkamiehet ovat säätyet kahdesti kuukaudessa pitämään niinkutsuttua "motrua" eli katselmusta, tokko lapset ovat terveet ja puhtaat, ja jos kuka hänelle annettua lasta ei ole hyvästi hoitanut, otetaan se häneltä pois. Arvattavasti tästä on suuri rahan tuloksi maalle, sillä ainoastaan Raudun pienoisessa pitäjässä arveli kirkkoherra elätettävän noin 800 kappaletta näitä isättömiä lapsia. Mutta kuinkas käypi omille lapsille, jotka äiti voiton pyynnön tähden heti synnytettyä jättää vieraan varaan, sarvella imetettäväksi, ja joiden lihavuudesta ja puhdasna pitämisestä ei tarvitse

vastata kellenkään "motru-herralle", kellä oma-tunto ei motrua pidä? Tätä kysymystä on tässä vaikea vastata; se kuitenkin on varma ja toden-peräinen asia, että täällä kuolee mahdottoman paljo pieniä lapsia, ja että väki-luku muutamain paikoin, esim. Raudulla, juuri sen (ei muuttojen eikä muun) kautta, on viimeisinä vuosi-kymmeninä tuntuvasti vähennetty.

Kaikilla näillä keinoilla ja myöskin, jos muu ei auta, sillä alinomaisella rahdin-vedolla pysytäkseen etelä-Viipurilainen aina rahassa. Vaan tämä raha kuluukin häneltä huvasti. Jauhokulia vedetään lakkaamatta jo kaiken talvea ja sitten aina uutiseen asti Pietarista. Sen ohessa on hän kaiken puolin herkullinen. Jolta vaan kopeekkakaan joutaa, se syöpi monenlaiset ryyni-puurot, piirakkaiset ja muut ruoka-herkut, se juopi "kohvit," juopi "sajut," ja sen tyttärillä löytyy aina takana rinkeliä, kauruskoja (mesi-leipää) ja saikkoja (vehnä-pullia), niinkuin eräässä runossakin sanotaan:

 Tiimi on tyttöjen eleä,
 Syövät saikka salissa,
 Kauruskoa kammarissa.

Vaatteihin menettävät sekä miehet että naiset paljon. Äyrämöis-naisten monenlaiset kirjat ja tikkaukset ovat kaikki osto-kangasta tehdyt, ja niiden paljas tekeminen jo maksaa paljon, sillä se ottaa paljon aikaa. Miehet, joilla pyhä-pukuna on tavallinen venäjän vaatteus, taikka semmoiset "leäpät" (lakit) ja viitat kuin Helsingissäkin nähdään kutsariloilla, ostavat saappaansakin valmiina Pietarista. Sieltä tuodaan kaikki hevoisenkin kalut, yksin ne paksut vempheetkin, joilla Viipurilaisen nähdään ympäri maata koreilevan.

Jos helposti saatua rahaa siis säästyikin jollakulla saiturilla siihenkin määrään, että hän voipi panna jonkun summan "lampartiinkin," elää enin osa rahvasta köyhyydessä, ja tämän puolen tavallisia rikkaita ei ensinkään voi vetää niiden rinnalle, joita länsi- ja pohjais-Suomessa rikkaiksi kutsutaan.

Alinomainen rahan kanssa liikkuminen synnyttää Viipurilaisessa monta pahaa taipumusta. Jos vaan hyvän hinnan saapi, on hän valmis myömään vaikka oman äitinsä, kaupassansa harjoittaa hän valhetta ja petosta, ja on kärkäs oudon ja äkkinäisen kukkarosta hyötymään, vaikka hän varkaudesta on yhtä puhdas kuin muukin Suomalainen. Varkautta parempi ei kuitenkaan millään tavalla ole väärä todistus oikeuden edessä, ja jos tosi lienee mitä tuomarien ja virka-miesten kuulee valittavan, niin saadaan vieraat miehet täältä moninkin paikoin puhumaan, mitä asia-mies panee heille suuhun. Se siveys tavoissa, josta tämän puolen naisväkeä kiitetään, ei myöskään taida olla muuta kuin se yksinkertaisuus, joka aina on tavattava raaemman kansan elannossa; jossa vähän on houkutus, siinä tullaan vähemmin erehtymäänkin. Vaan että läheinen rajanaapurius kansan kanssa, jossa liiallista vapautta mies- ja vaimo-puolten välillä ei pidetä minäkään vikana, ei ole ollut vaikutuksestansa etelä-Viipurilaisten tavoissa, sen havaitsee jokainen siinä maassa matkustava pian. Omasta kokemuksestani tiedän, että runoja kerätessä kevyt-mieliset laulut ovat vaimoilla ensimmäisinä, kuin vaan laulattajaan kerran ovat perehtyneet, ja heidän kanssansa olet työllä saadessasi heidät ymmärtämään, ett'ei semmoiset virret "kirjaan kelpaa."

Jumalan sanan tuntemattomuus ei kuitenkaan ole syynä näihin hänen käskyjensä rikkomisiin. Sillä joka paikassa, missä laukkuni olen avannut ja laukussa olevat kirjaset, joita rahvasta vasten olen pitänyt kanssani, ovat tulleet näkyviin, ovat sekä nuoret että vanhat olleet hyvin näpyljäät niitä joko ostamaan eli muuten ansaitsemaan, ja näissä tiloissa näyttänyt luku-taito on ollut kiitettävä, varsinkin mitä lapsiin tulee. Vaan tämän kansan keveämpi mieli ei kauan pidä enemmän kirjan kuin papinkaan opetusta tallella, ja sama mielen keveys, jos en huoline sanoa kevyt-mielisyys, varjelelee sen herännäisyydestäkin, sillä siementä tähän ohdakkeita kantavaan kasvuun ja sen kylväjiä ei täälläkään ole puuttunut. Taikka jos etelä-Viipurilainen kerran kääntyy heränneeksi, on hän tässäkin kevytmielinen ja palvelee silloin Jumalata "hyppimällä," niin kuin niiden muutamissa paikoin ilmestyneiden "lukijain" sanotaan salassa tekevän. Kansan luonto estää kuitenkin tämän ainoastaan raja-kyllissä näyttäneen vaarallisen villityksen laajemmalle levenemästä, ja seurakuntien paimenet ovat myös kiitettävällä valppaudella siitä lammis-laumansa varjelleet.

Mielen keveydeksikö lienee tšekäläisen rahvaan luonnossa sekin luettava, että se kernaasti apinoipi muita kansoja sekä vaatteissansa, niinkuin jo miehistä sanoin, että kielessänsäkin. Harva mies löytyy, joka ei, vaikka edes solventamalla, puhuisi venäjän kieltä. Sen ohessa ja juuri sen kautta onkin kieleen tullut paljo venäjänkielisiä sanoja. Molempaan seikkaan niin Venäjän puhumiseen kuin sanojen siitä lainaamiseen on kumminkin tarvitskin pakoittanut Viipurilaista, sillä kauppa-retkillänsä tarvitsee hän mainittua kieltä välttämättömästi, ja lainatut sanat ovat taas melkein yhtä, mitä muissa maakunnissa on lainattu ruotsinkielestä. Tämän todistavat semmoiset sanat kuin: *lääppä (leäppä), kormano, läjät, jassikka, pristani, perevosa, rokona, satu, liyhki j.m.,* joilla toisissa paikoin maattamme ovat ruotsinkieliset vastaavaisensa: *hattu eli myssy, tasku, silat, kori eli aski, ryki, lossi (saksankielisestä sanasta floss), kyiti- eli holliraha, ryytimaa eli vieläpä rekoolikin, reta.* On tähän murteeseen ruotsinkielestäkin lainattu sanoja, niinkuin esimerkiksi: *mollit* helmat, *sunti* salmi, *kaappi* sekä kaappi että pöytä-laatikko, *liivit* j.n.e.

Viime aikoina on kansa jo kumminkin puhdas-kielisten kirjojen enemmän levettyä maahan, ruvennut vähentämään näitä ulko-kielisiä sanoja puheestansa. Pappien ja virka-miesten esimerkki, jotka täällä niinkuin muissakin osissa maata puhuttavat lapsillansa aina kouluun lähettämiseen asti rahvaan kieltä, kuluttaa kansasta vähitellen sen oman kielen häpeilemisen, joka Suomalaisen täälläkin on saattanut vierailta korestilla omaa ihanuutta peittämään. Varmaan parempaa kansallisuuden tuntoa lapsissansa herättääkseen on muuan kirkkoherra eronnut tässä

asiassa virka-velistänsä ja ottanut lapsillensa hoitaja-naisen Kyyrölän venäläisestä kylästä, josta seikasta hän toivoi perheellensä paljon etuja, mitä sitten tulleeikin, koska mainittu nainen jo oli oppinut sitä kieltä, jota kirkkoherra itse puhui rouvansa kanssa, ja näin tyhjäksi-tehnyt ne toivot, jotka olivat liikutelleet rakastavaista isän-sydäntä.

Viipurin läänistä poikkesi kirjoittaja sitten matka-kumppalinsa kanssa Inkerin-maahan, jossa he kävellen tätä maata useammassa suunnissa keräsivät kelvollisen runo-kokouksen. Erottuaan mainitusta kumppalistansa työskenteli kirjoittaja syksyvuolen samaa kesää *Vatjan kielen* kanssa, josta hän seuraavana vuonna Ruotsin kielellä toimitti kieli-opin, ja vielä syksymmällä oleskeli hän Tartonlinnan (Dorpat'in) kaupungissa, Viron kieltä ja kirjallisuutta oppimassa, josta hedelmä, kirjoitus *Viron nykyisemmästä kirjallisuudesta*, löytyy painettuna aikatautisessa kirjassa Suomi vuodelta 1855 (sivv. 1-109). Mutta kuin näillä matkoilla ei tullut muita erinäisiä matkamuistelmia kirjoitetuksi, niin ei niiltä tässäkään voida sen enempää kertoa, vaan saapi lukija heti lähteä kanssa sille matkalle, jonka kirjoittaja teki seuraavana vuonna Aunuksessa.

Matka Aunuksessa v. 1855.

Ensimmäinen Kirja.

Savodojen linnassa (Petrosavodsk'issa) 1 p. kesäk. 1855.

Rakas Ystävä! Viimeinkin istun nyt Oniegan rannalla, tämän järven, joka ymmärtäjälle tietää niin paljon kertoa Suomalaisten muinaisuudesta ja jonka tienoot vielä nytkin ovat isoksi osaksi Suomalaisilta asutut, tällä rannalla, johon jo niin kauvan olen turhaan ikävöinyt. Hyvin arvaat, että minulla sitä ensi kerran nähdessäni povessa hyppi vähäiset thalatta-thalatta-tunteet, vaikka meri ei minulle ilmoittanutkaan vaivojen loppua niinkuin Xenophon'in seuralaisille, vaan niiden alkua.

Niinkuin tiedät elää Suomen kansaa, eli kansoja, joiden seassa Suomen kielellä tulet toimeen, ulkopuolella meidän Suomeamme lähes yksi verta kuin meidän rajojen sisällä. Et ole niitä Köppen'in venäjänkielisiä töitä tainnut saada käsillesi, jossa hän tekee tilin Venäjän vallan europalaisen osan kansoista, niiden seassa Suomalaisistakin, ja seuraavat numero-luvut, näistä töistä otetut, eivät sinusta siis tuntune hyvin ikäviltä.

Venäjän piirissä, ulkopuolella Suomen rajoja, löytyy Suomalaisia:

	Hämäläisiä	Karjalaisia
<i>Virolaiset</i> . Viron- ja Lihvinmaassa		
Pietarin ja Pihkovan (Bikov'in) lääneissä	633,500.	
<i>Liibi- eli Liiviliäiset</i> Kuurinmaalla	2,100.	
<i>Vatjalaiset</i> Inkerin-maalla	5,100.	
Muut <i>Inkerin-maan</i> Suomalaiset asujat (Savakot, Äyrämöiset ja Inkerikot)		90,000.
Karjalaiset <i>Novgorod'in läänissä</i>		27,000.
Karjalaiset <i>Tver'in ja Jaroslav'in</i> lääneissä		86,000.
<i>Vepsäläiset</i> Novgorod'in ja Aunuksen lääneissä	16,000.	
Karjalaiset <i>Aunuksen</i> läänissä		44,000.
Karjalaiset <i>Arhangelin</i> läänissä		11,200.
	>656,700	258,200.

Näistä lähes 1 miljonasta Suomalaisesta elävät enimmäkseen yhdessä jaksossa Suomenmaan kanssa, ja tekisivät jo yksinänsäkin, vielä paremmin sen kanssa yhtenä, pienen valtakunnan, vaikka toiselta puolen täytyy sanoamme, että useampain tässä lueteltujen kansojen ja Suomenmaan Suomalaisten välillä sivistyksessä on satoja vuosia.

Virolaisten kieltä mainitsemattakaan, on näiden muidenkin heimolaistemme murteita aika välistä tutkittu Suomesta käsin, ja varsinkin on Aunuksen ja Arhangelin Karjalaisten kieli heidän maassansa tehtyjen runo-keräysten ja matkustusten kautta tultu hyvästi tuntemaan, vaikka tietelle siitäkin lienee vielä paljo työtä. Eteläisemmistä murteista oli Sjögren-vainaja tutkinut kaikki, paitse Tver'in Karjalaisten kieltä, vaan kuin hänen tutkintonsa näissä asioissa oli enemmän historiallinen kuin kielellinen, niin ei kielitutkinto niistä hyötynyt muuten kuin sen kautta että eri lahkojen rajat ja asuin-paikat tulivat paremmin tunnetuiksi, ja etelämpänä Syväri-jokea (Svir'ia) olevista kielemmestä haaroista ei vielä löydy kirjoitettuna muuta kuin Lönnrot'in kelvollinen väitelämä: *Om det nord-Tschudiska språket*. Mutta kielitutkintomme ja kieli-oppimme ei pääse eteenpäin ennenkuin kaikki murteet, niin myös nämä mainitutkin, ovat tutkitut, jonka ohessa myös on pelättävä, että jälkimäisistä monikaan ei enää kauan jaksaisi seisoa joka puolelta päälle tunkeuvaa venäläisyyttä vastaan ja että ne sen yhteisen äitin-kielen omituisuudet, joita kukin parhaiten viljeli, niinmuodoin jäävät tuntematta, joten taas se alkuperäinen kuva, joka kieli-opin kerran tulee yhteen-sommitella kaikista murteista, jäisi vajanaiseksi ja epä-selväksi.

Minulle sattui se onni, että auttajien ja ystävien avulla sain matkustella sekä Inkerin-maalla että Vironkin kielen piirissä, jolla matkallani sain myös tilaisuuden tarkemmin ylös-panna Vatjalaistenkin kieli-murteen omituisuudet. Niin heräsi mielessäni toivo, enkö yhdellä tielläni vielä saisivat Vepsäläistenkin ja eteläisten Karjalaisten murteita tarkemmin tutkia, ja hyvän ystävien

toimesta on tämäkin matkani tullut mahdolliseksi. Tämän matkan alkua saan sinulle nyt tässä vähän kertoa.

Päätökseni oli alkaa matkani sen pohjaisimmasta päästä, s.o. Aunuksen läänin etelä-osasta, ja vähitellen painua etelään päin, kunne koko matka päättyisi Tverin Karjalassa. Sitä varten läksin Pietarista liikkeelle hela-tuorstaina 17 päivänä mennyttä toukokuuta. Astuttuani siihen höyryvoimaan, joka Nevaa myöten oli minun Pähkinälinnaa saattava, sanoin mielessäni jäähyväiset kaikille niille eduille, jotka matkalaiselle on siitä, että selvästi ymmärtää matkustettavan maan ja matka-kumppaliensa kielen, ja valmistuin kärsivällisyydellä kestämaan kaikkia niitä vastuksia, jotka muukalaista varsinkin tässä maassa kohtaavat, sillä vähän voin sitä toivoa, että nyt hyvälle aikaa saisin kuulla niitä kieliä, joita paremmin ymmärrän kuin venäjätä. Tässä kuitenkin erehdyin. Matkalle päästyä ja sen hälyn ja tungoksen asetuttua, jota höyry-laivoilla tavallisesti on ennenkuin kaikki pääsee paikoilleensa, kaikui useammalta kuin yhdeltä haaralta korviini tuttuja kielen-ääniä, jotka tosin eivät vaikuttaneet minussa niin suurta ihastusta kuin entiselle ulkomaalla matkustavalle Venäläiselle tuli, joka rauta-tiellä sattui vierus-kumppalinsa jalalle polkemaan ja tämän röyäistyä tuskansa hyvin tutulla ja ei ihanalla venäjän-kielisellä kirouksella, ilolla huusi: oi rakkaat isänmaalliset äänet! Vaan mielelläni kuuntelin minäkin niitä isänmaallisia ääniä, jotka nyt kävivät korviini, ja aloin tiedustella niiden synnyttäjiä. Ensinkin oli höyry-laivan päällikkö Ruotsalainen, joka useampia vuosia takaperin oli eronnut kotimaastansa ja tänne tultuansa ruvennut sen yhdys-kunnan palvelukseen, joka Nevan joella käyttää höyry-laivoja. Hän puheli erään matkalaisen kanssa, jonka myös murteestansa heti kuulin Ruotsissa syntyneeksi, ja jonka sekä halvanlaisesta asustansa että kalveasta ja laihasta muodostansa päätin ompelijan kisälliksi. Vaan vähän aikaa puhuteltuani miestä sain tietää, että hän oli rauta- ja muiden tehdasten rakentaja, kotoisin Vermlannista ja tänne leipäänsä etsimään tullut noin neljä vuotta takaperin. Mainittuani, että täällä senkaltaisten töiden taitavalla miehellä mahtoi olla sen suurempi palkan-ansio kuta vähemmin semmoisia taitajia vielä löytyy maassa, sanoi hän juuri vastaisin päin yleistä tämmöisten vehkeiden tuntemattomuutta syyksi siihen, että hänen oli työläs toimeen tulla, sillä ne, joiden tilat ja varat vaatisivat heitä tehtaallisiin yrityksiin, ymmärtävät näiden luontoa ja hyötyä vielä liian vähän, ja panevat ennen varansa muihin vähempi-satoisiin edes-ottoihin. Kumppalini oli selvä Venäläinen, ja kummeksiessani tätä sanoi hän Pietariin tultuansa jonkun ystävän neuvosta muuttaneensa erääseen venäläiseen perhekuuntaan, jossa vanhin tytär oli opettanut hänelle Venäjän kieltä ja sitä niin suloisesti sokertanut, että hänen ruotsalainan sydämensä oli kokonaan sulanut Venakon ihanuudesta ja hän tästä itsellensä ikuisen kieli-oppaan ja toverin ottanut. Muuten hän oli kiivas sodan vihaaja ja toivoi sen ajan ei enää kaukana olevan, jona kaikki kansat elävät suloisessa sovinnossa, ja vaikka kuinka olisin kokenut osoittaa että tämmöistä uutta maata ja uutta taivasta ei tässä maailmassa ole odottamista, ja että ihmisten seassa ainakin tulee löytymään semmoisia ilkiöitä, jotka riistävät ja polkevat heikompa naapuriansa ja joiden tähden toistenkin pitää olla varoillansa, ei hän luopunut toivostansa, että sota kohtakin oli aivan mahdolliseksi tuleva. — Mutta vielä rakkaampia ääniä kuin sen kielen, jota näiden miesten kanssa puhuin, kuuluivat korviini höyry-laivan käyttäimestä (masiinasta), jonka hallitsija ja hoitajat olivat Suomalaisia. Yleisesti tapaatkun Venäläistä harvoin semmoisessa toimituksessa, joka lujaa kestäväisyyttä eli erinomaista tarkkuutta vaatii. Niin on isoin osa Pietarin käsityöläisiäkin, varsinkin kaikissa isompaa taitoa vaativissa käsi-töissä joko Suomalaisia eli muita ulkolaisia, ja niin höyry-konettien käyttäjät sekä tehtaissa että kulkuneuvoilla. Pienemmässä kaupassa ja muussa rahan-antavassa tupen-lekuttamisessa, jossa työn kovuus ei hartioita kivistä, Venäläinen sitä vastaan on verraton ja hyötyy siinäkin, missä toinen nälkään kuolisi. Paitse edellistä saan sinulle vielä esittää erään maa-miehen, kauppiaan Pietarissa K:n, joka, syntynyt venäläisistä vanhemmista Haminan kaupungissa, siten on suomalainen alamainen ja puhuu Ruotsin kieltä niinkuin Suomeakin aivan selvästi. Hän matkustaa Aunuksen läänissä olevaan kaupunkiin Vytegra, jonka tienoilla on vuokrannut liitu- ja punamulta-murron. Kuultuansa minun myös matkustavani Aunukseen pyysi hän minua kajuutti-toveriksi kanavalla, jonka tarjon mielelläni otinkin vastaan, sillä hänestä puhtaasta Venäläisestä oli minulle arvattavasti hyvä apu alku-matkassani.

Pähkinälinna (Schlüsselburg'iin), jota myös Pähkinäsaareksi ja Pähkeliksi olen kuullut mainittavan, tulimme kello 1/2 2; koko matka, vähän päälle 60 virstan,^[2] kesti siis vaan 4 1/2 tuntia, vaikka meno oli vasta-virtaan. Nevan rannat ovat alusta hyvin matalat ja parilta kymmeneltä virstalta kesä-asunnoilla ja kylillä peitetyt; ylempänä korkenevat ranta-penkeret kahden puolen ja kasvavat laihaa männykköä. Joen suurin leveys on 350 ja vähin 150 syltä. Nevaa voipi kutsua Pietarin kaupungin äitiksi, sillä ilman tältä joelta ja siihen juoksevilta kanavoilta ei tämä kaupunki olisi voinut nykyistä suuruuttansa saada. Ennen Moskovan rauta-tien rakentamista valuiivat nim. koko pohjaisen ja keski-Venäjän tuottamat tätä jokea myöten meren rantaan. Mainittu rauta-tie on jo temmannut osan ja tempaa aikaa myöten vielä enemmän tätä kuletusta puoleensa, mutta nytkin olisi vastaan tulevien aluksien määrän voinut sadoiksi saada, ken niitä lukemaan olisi ruvennut. V. 1838, jolta vuodelta Stuckenberg'in viimeinen ilmoitus Nevan-kulun määrästä on, tuli sitä myöten Pietariin eli meren rantaan 24,391 alusta ja 1,378 lauttaa, joiden yhteen-laskettu arvo oli 142 milj. 726 tuh. paperi-ruplaa, ja vasta-virtaan meni Pietarista takaisin 2,829 alusta ja 8 lauttaa, joiden arvo oli 24 1/2 milj. ruplaa. Arvellet: mihinkäs muut alukset saavat, kuin niin monesta tulijasta niin vähä menee takaisin? Useimmat näistä myöddään lastin purettua Pietarissa melkein niissä olevan puun arvosta s.o. noin 20-40 hopea-ruplasta, ja kulettajat palaavat kotiinsa joko toisissa aluksissa eli maata myöten. Tämä myöminen tapahtuu sentähden, että niissä joissa, joita myöten alukset tulevat, vielä löytyy perkkamattomia koskia, joissa alusta tyhjänäkin on vaikea ell'ei mahdotoin vasta-virtaan kulettaa. Yhdeksi ainoaksi matkaksi tehdyt ovatkin nämä alukset hyvin törkeät, koskien ja kanatojen tähden leveä-pohjaiset matalassa-kulkijat ja kömpelöt, ja jos heidät jättäisi tuulen varaan, sen voiman, jolla alukset luontoansa myöten oikeastaan kulkevat, niin olisi heidän rantaan-pääsemisensä milt'ei

isompi ihme kuin Valamon monasterin perustajan kulku, jonka rahvaassa säilyvä lause kertoo tähän saareen tulleen — myllyn-kivellä. Purjeesta ei näille aluksille siis ole suurta apua. Tavallisesti vedätetään ne hevoisilla, yhdellä tahilla parilla, harvoin useammalla, ja hevoinen otetaan jo useasti kotoa kanssa. Varmemmin vedätetään parkkeja ihmisillä, mutta tälläkin keinoin naimme Laatokan kanavalla useampaa alusta kuletettavan. Miehiä oli kuusi kappaletta ikäskuin valjaissa kunkin parkan edessä; he näyttivät vetävän kaikesta voimastansa, sillä palkka maksetaan summassa koko matkalta, ja vaikka heidän sanottiin työllänsä hyvästi ansaitsevan, täytyy tunnustani, että ihmis-arvoni tunsin muutamia tuumia supistuvan ihmisen näin juhtana nähdessäni. Kumminkin vetäjin, sekä ihmis- että hevois-juhdin, kuletetaan alusta pitkästä vetonuorasta eli jukosta, maston latvaan sidotusta, ja perä pidetään aluksesta joko hirmuisen pitkällä melalla eli vielä hirmuisemmalla hirsistä tehdyllä pyyryllä. Vastan-tulijoista aluksista, kuin vetäjät kulkevat yhtä joki-vartta eli kanavan reunaa, selvittää siten, että toisen vetäjät seisahtuvat, alus juoksee entistä vauhtiansa eteenpäin ja vastaan-tulija laskee sen löyhenneen, veteen painuneen jukon päällitse, joten viivytystä ei tule minkäänlaista. Vähän vaikeampi on ohitse-pääseminen seisovista aluksista. Jos tällaisessa ei ole mastoa, niin annetaan jukon juosta pitkin alusta, jonka miehet saavat varoittaa, että se eteenpäin mennessään ei tempaa mistä airoa, mistä vesi-pytyä, mistä mitään irtonaista kalua kanssansa veteen. Vaan kuin seisovassa aluksessa on masto, ei jukkoa käy sen ylitse nostaminen, vaan se päästetään irti vetäjistä, kootaan alukseen ja viskataan ohitse päästyä taas vetäjille, joita, kuin ne hevoisia ovat, pienoinen poika on ajamassa.

Pähkinälinnan tultua oli jokaisella etemmäksi matkaavalla ensimmäisenä huolena hankkia itsellensä sia kello 3 Uuteen Laatokkaan lähtevihin matkustavia kulettaviin aluksiin, joita muukalaisella, Hollanninko kielestä lainatulla nimellä kutsutaan *treschkot*. Sen tehtyä oli jo pahoin naukuvan vatsankin vaatimuksia aika tyydyttää ja tilaisuus hyvä lähellä olevassa "traktirissa." Joka ruokailtuansa täällä ei ruvennut kuuntelemaan tupa-urkujen epäiltävää ihanuutta, jota kaikissa venäläisissä ravinto-paikoissa saapi kylläksensä ja vähän liiaksikin kuulla, pakeni takaisin treschkotiin kalujansa katsomaan ja uutta kulku-neuvoa lähemmin tutkimaan. Vaan sen lähtemiseen on vielä runsasta puoli tuntia aikaa, ja evääksikin, sillä treschkotissa ei myöä muuta kuin viinaa ja tsajua, näitä kahta ainetta, joita ei huonoinkaan musikka tule toimeen, evääksikin olet jo kanavan rannalla istuvilta ämmiltä ostanut pullia ja suolatta paistettuja vereksiä siikoja, joiden mauksi ämmä on eri maksusta likaisilla hyppysillänsä likaiseen paperiin vielä likaisempia suoloja antanut. Näin ihan valmisna ollen ei tiedä mitä tehdä, sillä treschkotin kannella istuminen käypi ikäväksi jo siitäkin syystä, että rannalta tungeksen ympärillesi kymmen-kunsin kerjääjä-akkoja, jotka kiskovat sinulta kukin kopeekan, mikä nuoruuttasi kiittämällä, mikä hyvää morsianta toivoen, mikä povaamaan tarjotellen. Näistä ahdistuksista ei pääse muuten kuin että lähdet vähän kävelemään pitkin joki-vartta ja rannalta käsin katselet joen suussa saarella olevata Pähkinälinnaa, johon aikasi ei enää riitä mennä. Tämän linnan rakensivat Venäläiset v. 1323, ja sitten oli se vuorotellen milloin Venäläisten milloin Ruotsalaisten vallassa, kunne edelliset 14 päiv. lokak. 1702 pysyväisesti asettivat lippunsa sen tornille. Paitse näitä entisten sota-retkien elähtyviä muistoja herättää tämä linna myöhemmältä ajalta muistoja, jotka surkeudessa ovat edellisten vertaisia, vaan joilla ei ensinkään ole sitä virkistävää luontoa, jonka tunnet muistellesasi sodan tosin veristä vaan uljaita melskeitä. Luopuaksesi näistä ajatuksista voit linnan ohitse pitkä-silmällä^[3] katsahtaa Laatokan merellenkin, joka sinusta on rakas, sillä se ja sen rannat, Nevan ja Syvärin jokien väliä lukematta, ovat vielä kokonansa Suomalaisten vallassa, tämän meren rannalla olet jo ennenkin käynyt, elänyt, kukaties syntynytkin, varmaan ystäviä, ehkäpä hellempiäkin tuttaviasaanut, joille kaikille ennen edemmäksi poikkeamistasi voit lämpimän tervehdyksen mielessäsi lähettää. Vaikka siis Laatokkaa rakastamme ja se näin muodoin meille kyllä on *pontos euxeiнос*, täytyy kumminkin tunnustaa, että se muun puolesta on oikea *pontos axeinos*. Koko sen laajalla ranta-alalla ei löydy yhtä ainoata kelvollista satamaa. Paraimmiksi sanottavat alusten lymy-paikat ovat kuitenkin Suomen puolella, nim. Sortanlaks, Jaakkiman hamina, Sortavala, Valama ja Salmisten satama. Näistäkin on useampi aivan vaaraton vaan muutamilla tuulilla, toisilla taas ovat alukset niissäkin suuressa vaarassa, ja ilman sillä ovat kaikkikin syvempi-kulkuisille laivoille matalat ja hankalat tulla. Vaan meren avaruus ja ranta-maiden mataluus tekevät, että myrskyt ja aalto aavalla merellä ovat niin ankarat kuin tällä, jonka ohessa kulkua monin paikoin rasittavat hieta-matalikot, joita tuuli vielä kaiken pahan lisäksi ajaa paikasta paikkaan, ja joiden tilaa ja laajuutta siis ei koskaan päästä tuntemaan. Sentähden onkin merenkulku Laatokalla hyvin vähä-arvoinen. Suomesta en luule tätä merta purjehdittavan useammalla kuin korkeintaan sadalla aluksella, ja niidenkin lastit ovat vähästä arvosta, enimmäksi osaksi halkoja ja puu-tavaroita, kiveä Ruskealasta, Puutsalosta ja muistakin paikoin, kaloja ja joku vähä voita. Venäjän puolella on tosin kulku suurempi Syvärin suusta Nevaan, vaan ei sekään ole kanava-kulun rinnalla mistään arvosta. Laatokan suurin pituus on pohjasta etelään 194 virstaa ja suurin leveys lännestä itään 119 virstaa. Syvyyttä on sillä tavallisesti 10 syltä; vaan muutamain paikoin pohjaisemmassa osassa 165:kin syltä; Konevitsan saaren ja Sortanlahden välillä on paikoin 25 ja vähää pohjaisempana jo 55 syltä.

Mutta treschkotin kello on jo soanut kahdesti, — nyt soi se kolmatta ja viimeistä kertaa, jättäkäämme siis Laatokka ja Pähkinälinna kaikkine muistoinensa hyvästi ja kiiruhtakaamme uuteen kulku-neuvoomme. Treschkot on noin 20-30 kyynäriä pitkä ja 6-10 kyyn. leveä venheen tavoin rakennettu alus. Sen alimmainen, pohjaa likin osa on katettu ja jaettu tavallisesti neljäksi kajuutaksi, joista kolme kokimmaista ovat rikkaampia kulkijoita vasten ja maksavat Pähkinälinnasta Laatokkaan (104 virstaa) 3 ruplaa hop. kappale, vaan perää lähinnä oleva on aluksen kulettajien asunto ja kannella kulkevien yhteinen lymy-paikka. Näiden kajuuttain katto on nim. tasainen, taide-puilla ja penkeillä varustettu, ja tässä kulkee noin 30-50 henkeä semmoisia matkaajia, jotka eivät voi eli tahdo mainitulta matkalta enempiä kuin 30 kop, hop. maksaa. Koko

rakennus muistuttaa mieleesi niitä kuvia Noan arkista, joita piibliän-historiassa olet nähnyt, joka yhtäläisyys meille kävi sitä merkittävämmäksi kuin meidän matkatessa satoikin hirmuisesti. Noan monen-laatuisista eläimistä jos meidän aluksesta muut lienevät pois jätetyt, niin ei suinkaan sikaa ja sen luontoa sikaisuutta ole unhotettu. Muihin aluksiin nähden kulkee treschkot kiireesti, sillä sitä vedetään kahdella hevoisella, jotka noin parin eli kolmen kymmenen virstan päässä aina otetaan uudet. Myös kulkee se läpi yön, mutta kumminkin meni matkalla Laatokkaan, jota etemmäksi treschkotit eivät kule, lähes vuorokaus aikaa, ja 4 eli 5 virstaa on se matka, jonka se tunnissa siirtyy eteenpäin. Kajuutat ovat sangen hyvät, niissä on kaksi miehen-maattavaa sohvia, pöytä ja pienoinen ikkuna. Kuin matkalaisia yhdessä kajuutassa on kolme, niinkuin meitä edellä mainitun kauppamiehen ja hänen puukhollarinsa kanssa oli, niin viettää kolmas yönsä lattialla, joka onni meistä kohtasi viimeksi nimitettyä. Kauniilla ilmalla on kulku näissä aluksissa sangen hupainen, vaan sateella, jota meidän kulkeissa kesti 3/4 osaa matkaa, ahtautuu kannella kulkijoita, jotka kaikki eivät sovi yhteiseen kajuuttaan, siihen kaitaiseen solaan, johon herras-kajuuttain ovet aukeevat, ja heidän sorinaltansa, pajatukselta, toralta ja kirouksilta ei lempokaan tahdo tulla toimeen.

Aluksesta näin puhuttuani pitäisi muuan sana sanoa itsestä matka-väylästäkin. Se on, niinkuin hyvin tiedät, Laatokan kanava, menevä pitkin Laatokan rantaa Nevan alusta Volhovan joen suuhun. Stuckenberg kertoo, että Pietari Ensimmäinen rakentaen uutta kaupunkiansa tuli ajattelemaan vaarallisen Laatokan kanavalla kiertämistä siten, kuin kaupungissa talven tultua elo-aineet aina nousivat niin kalliiseen hintaan, että köyhempää rahvasta useampina talvina kuoli tuhansin hengin nälkään. Kulun keventämisellä jokia myöten ja mainitun järven välittämällä oli toivottava maan sisä-osista enemmän tulevan niiden tuotteita pää-kaupunkiin, joten hinnat laskeutuisivat ja kaupungin olisi mahdollinen enetä. Tässä ajatuksessa ei Pietari erehtynytäkään, ja kanavan työhön käytiin käsin v. 1718. Teettäjien pettuus ja muut esteet tekivät, että hän ei itse ennättänyt nähdä tekoansa valmisna, sillä vasta 1731 avattiin se kulettavaksi koko pituudeltansa. Sen kaivamiseen käytettiin sekä päiväläisiä että sota-miehiä, joita jälkimäisiä työssä oli toisin ajoin kymmenin tuhansin miehin, mutta ruotsalaisista sota-vangeista, joita muistan lukeneeni tässä työssä käytetyksi, ei Stuckenberg kanavan historiassa mainitse mitään, ja luultava onkin, että sota-vankia ei pantu näin lähelle koti-maansa rajaa irtonaisin käsin työtä tekemään. Tämä kanava yhdistää, niinkuin sanoimme, Volhovan Nevan kanssa, ja sen kautta aukesi kulku tuotteille Volhovan, sen syrjä-jokien, Ilmajärven ja siihen juoksevien monien ja suurten jokien tienoilta. Vielä suurempi tuli hyöty tästä kanavasta sen yhdistettyä Vyschnij-Volotschok'in kanavan kautta Volgan latvojen ja näin muodoin Kaspian meren kanssa, joka kanava kaivettiin melkein yksin aikoihin edellisen kanssa. —Toinen, keskimäinen ja suurin Volga-joen yhdistys Laatokan ja Itämeren kanssa on Tihvinan-kanavan kautta, joka yhdistää Laatokkaan vähän idempänä Volhovan suuta lankeevan Säsjoen eräiden Volgaan menevien vesien kanssa, ja joka tuli valmiiksi v. 1812. Säs'in ja Volhovan suut juoksuuttaa toisiinsa pitkin Laatokan rantaa 10 virstan pituinen, v. 1802 valmiiksi saatu Säs-kanava. Vielä kolmas tie Volgasta Nevaan on Marian-kanava, joka yhdistää Belo-oseron ja Oniegan järvet, josta jälkimäisestä Syväri juoksuuttaa veden Laatokkaan, ollen edellinen Volgan syrjä-jokien kanssa yhteydessä. Tämä kanava valmistui v. 1808. Syväriin suusta taas kulkee Syväriin kanava pitkin Laatokkaa Säs'in suuhun, joka kanava tuli valmiiksi v. 1810. Edellä mainittu Tihvinan-kanava on myös yhteydessä Viena-joen (Dvian) kanssa, ja sen kautta Itämeri Viananmeren (Valkean meren) kanssa. Näin selitetyäni lyhykäisesti kaikki ne meriyhteydet, jotka Laatokan kanavaa myöten saattavat tavaransa meren rantaan, en enää luulekaan ihmetteleväsi sitä mahdollintaa liikettä, joka tällä kanavalla on. Enin sitä myöten kulkeva tavara on eloa, hedelmiä, nahkoja, pellavasta, liinaa, puu-tavaroita, halkoja ja kiviä, ja juuri näiden tavaroiden tähden, jotka useasti lastataan avonaisiin partioihin ilman erinäisittä laita-peitteittä, on myös kielletty kanavalla höyry-aluksia käyttämästä, koska niistä nousevat kipunat voisivat tämmöisten alusten kalliit lastit valkean vaaraan saattaa. Tämä tulen kielto on niin kova, että treschkotissakaan ei kannella saa tupakkaa eikä edes sikariakaan polttaa, ja meidän matkatessa oli päällikkö, joka tämmöisistä rikoksista on vastuun-alainen, saada sakkoa 25 rupl. hop. siitä, että erästä katsastus-paikasta oli nähty miehen treschkotin kannella savuja vetelevän. Päällikkömme koki kumarrellen ja nöyrällä puheella lemmitellä sen ala-upsierin vihaa, joka häntä tästä nuhteli, ja onnellisesti ohitse päästyä tyhjensi hän kirouksilla ja sadatuksilla, joista Venäjän kieli on niin sanomattoman rikas, kymmenin ja sadoinkin kerroin hätänsä sen musikka-rukan päälle, joka syy-pääksi löydettiin.

Näitä ja muita asioita oli treschkotissa hyvää aikaa katsastaa ja miettiä. Matka-kumppalistani kävi aika vielä ikävämmäksi kuin minusta, ja hän oli jo lakkaristansa näyttänyt minulle korttiakin, joilla muka aikaa lyhentää. Vaan tähän huvitukseen en viihtinyt puuttua, ja pian saikin kortti-kumppalin erästä Saksalaisesta, joka eli missä kussa Volhovan tienoissa ja jolla oli toimena halkojen ostaminen ympäristöltä ja niiden Pietariin kulettaminen, josta etuja kehui sangen suuriksi. Hän oli vielä nuori mies ja vasta 6 vuotta sitten Lihvinmaalta tänne tullut, vaan oli jo niin tottunut maahan ja sen tapoihin, että käytöksesssänsä oli milt'ei venäläisempi kuin Venäläiset itset. Laatokan kaupunkiin tultuamme oli minulla ensi työnä kuulustaa, tokko Lotina-Pellolle lähteviä aluksia eli venheitä oli kaupungin rannassa. Tämmöinen löytyikin pian, pienoinen kolmilaita venhe, keski-kohdalta katettu molemmin päin avonaisella katoksella. Vaan kuin omistaja tahtoi minulta tästä matkasta neljää hopearuplaa, kuin edellensä ilma oli sateinen, tuulinen ja kylmä, niin päätin suostua entisen matka-kumppalini tarjoon ja hänen kanssansa maata myöten lähteä, varsinkin koska maamatka paitse muutta eduitta tuli huokeammaksi kuin venehin meneminen. Kumppalini hankki matkallemme niin kutsutun tarantas'in ja piankin olisimme tästä hyvästä paikasta olleet valmiit lähtemään, ell'ei Saksalainen, joka kortti-huvituksesta ei vielä ollut kylläänsä saanut, olisi kiusannut kumppaliani tälle siihen asti ei hyvää onnetarta vielä uudellensa koettelemaan. Jo treschkotissa oli nim. toinen heistä ikäskuin leikin vuoksi "pannut lautaan" kymmen-kopeikaisen, joka pian oli ruplaisiksikin kasvanut. Heidän

pelinsä ei ollut viisaampi sitä, jota meillä siaksi kutsutaan, vaan sen lopetettua viimeinkin myöhään illalla, luopui Saksalainen isommasta raha-summasta kuin koko minun matka-kassani oli, eikä hyvällä mielellä meiltä jää-hyväisiä ottanut. Hänestä erottuamme läksimme yötä myöten matkalle. Itsestä Laatokan kaupungista, joka elää paraastansa läpi-kulkevien parkkojen kostitsemisesta, en voi muuta sanoa kuin että sen kiveämättömät kadut sateisina aikoina ovat kurjat kulkea, ja että kellä pitkä-vartistet voide-nahka-saappaat on, se pääsee Laatokankin kaduilla ilman jalkojansa märäksi saamatta eteenpäin. Muuten on Laatokka hyvin vanha kaupunki, sillä jo Venäjän valtakunnan perustaja Rurik asettui ensin tähän paikkaan ja rakensi sen. Silloin oli se kuitenkin paria kymmentä virstaa poikempana merestä, jolla paikalla, nykyisen Uspenskojen kirkon seudussa, vieläkin sanotaan löytyvän jäännöksiä. Nykyisen eli uuden Laatokan asetti Pietari Ensimmäinen tähän Volhovan suuhun. Tämä joki, jonka yli meidät saatettiin nuoraa myöten vedettävällä lautalla, on leveä kuin järvi ja yön hämärässä näyttivät sen rannat kauniilta. Volhovan itä-puolella on maa matalaa, tasaista, enimmäksi osaksi metsätöntä aina Syvärin suurelle syrjä-joelle Ojat'ille asti, jossa se ylenee vähän ja kasvaa männykköä.

Ladeinoje-Polessa, karjalaksi *Latina- eli Lotina-Pellolla*, joka on pieni piirikunnan kaupunki (ujesdnij gorod) Syvärin varrella, oli aikomukseni ruveta muutamiksi viikoiksi asumaan, osittain erästä alettua työtä päättääkseni, osittain myös paremmin Venäjätä oppiakseni. Vaan tässä rähjässä ei voinut kunnan korttieria löytää, jonkatähden en kauan arvellutkaan, vaan päätin heti pitentää matkani aina tänne Petrosavodsk'iin, karjalaksi Savodoille, asti. Täältä kuvernöörin olo-paikasta toivoin muassani vietävien avustus-kirjojen kautta voivani läänin-hallitukselta saada jonkunlaisen käskyn maalla oleville ala-virkamiehille auttaa minua matkallani, ja ilman sittä tiesin pohjais-Tschuudein eli Vepsäläisten pohjaisimman ryhmän, jonka ensimmäiseksi työ-paikakseni olin katsonut, olevan vaan 60 virstaa etelään päin tästä kaupungista. Matkastanikaan en kauan epäillyt lähteäkö Syväriä myöten sen suuhun asti Oniegan rannassa ja siitä maisin Petrosavodsk'iin, eli Aunuksen kaupungin ja maan kautta maata myöten, siliä Aunuksessa toivoin tapaavani täällä eläviä luteerin-uskoista Suomesta tulleita Suomalaisia, joiden tilan tiedustamista katsoin velvollisuudekseni, ja toiseksi tahdoin myös vähän kuunnella Aunuksen Karjalaisten kieltä, vaikka sen tutkiminen nyt ei juuri tarkoituksenani ollut.

Erottuani hyvästä matka-kumppalistani, joka läksi edellensä Vytegraan päin, alkoi stantsan (postipaikan, kestikievarin) isäntä tarjota minulle hevoisia ilman podoroschnatta eli tie-kirjatta, ja tingittyäni kyyti-raham kolmatta osaa huokeammaksi ensi vaadintoa päätinkin häneltä hevoiset ottaa, joista tosin tulin maksamaan vähän enemmän kuin jos podoroschna olisi ollut, vaan joten pääsin vaivasta ruveta sitä ja sen antaja-virkamiestä kaupungilta etsimään. Juuri poies lähteissäni tuli nuori mies hyvän-laisessa asussa sisä-huoneesta hoippuen ulos, ja pyysi minulta anteeksi, että tultuamme stantsaan ja nimiämme ylös-kirjoitettaessa häneen oli noussut se syntinen ja pakanallinen ajatus, että minä, jonka nimi hänestä oli niin oudolta kuulunut, olisin anglitschanin (engelsmanni)! Tätä ajatusta ja sen kanssa seuraavata pelkoa oli hän jo kokenut lievitellä parilla kolmella viina-ryppylläkin, vaan kuinka suuri oli hänen ilonsa, kuin oli kuullut Venäjän kieltä puhuvani, ja kuinka suuri eikö hänen katumuksensa ollut, oikea-uskoisesta eli toki oman tsaarin alamaisesta miehestä niin hirmuista ajatelleensa! Pian tuli hän kumminkin tuntemaan että tosin olin jälkimäinen, josko oikeauskoisuuden onnestakin täytyi ollani ulkona, mutta hänen hyvätahtoisuutensa ei siitä vähennyt; hän oli muka itsekin käynyt vieraassa maassa, nim. Libaussa, jossa oli ollut isänsä (Pietarin kauppa-miehen) ulkomaalta tulevia tavaroita vastaan-ottamassa, ja jossa häntä sinä yhtenä yön-seutuna, jonka siellä oli viettänyt, hirmuinen ikävä oli vaivannut, kuin ei muuta ollut maan kielellä osannut lausua kuin: *ihh weiss nit*. Sekä ikävätäni haihduttaakseen että loukkaustansa hyväksi tehdäkseen tahtoi hän nyt kostitsemisen pyhää velvollisuutta minua kohtaan täyttää, ja leppyjäis-kannut voim itse valita joko viinana eli romminna. Loukkauksen, kuin se ajatusta ulommaksi ei ollut tullut, voim hänelle kernaasti anteeksi antaa, mutta leppyjäis-kannuille en ruvennut jäämään, vaan otin uudelta ystävältäni kiireimmän mukaan jää-hyväiset ja läksin pois.

Syvärin joki on Lotina-Pellon kohdalla, jossa Aunuksen päin menevä saatetaan lautalla yli, kapeampi kuin sen väkevä syrjä-joki Ojat, jonka poikki olimme muutamia kymmeniä virstoja ennen Lotina-Pellolle tultua kulkeneet. Tien varrella Aunuksen päin ei Syvärin pohjais-puolella ole kuin yksi kylä Venäläisiä. Jo toinen kylä, Mägrä nimeltä, noin 40 virstaa joelta, on Karjalaista, jotka kieltänsä kutsuvat *Aunuksen eli Livvin* kieleksi, ja joiden ala täältä saaden ulottuu pohjaan päin aina lähelle Vienan merta ja Lapin rajoille, ja lähelle Oniegan merta itää kohti. Paitse kielessä, näössä ja tavoissa eroavat karjalaiset käytöksessänsäkin Venäläisistä naapuristansa ja uskolaisistansa. Karjalainen ei kumartele eikä livertele niinkuin Venäläinen, ja kaluistansa voipi matkalainen olla täällä yhtä huoletonna kuin Suomessakin. Jutellakseni Mägrän stantsan vanhan isännän kanssa jäinkin tähän yöksi ja Lotina-Pellosta oleva kyyti-mieheni sopi hänen kerallansa, että tämä seuraavana aamuna saattaisi minut loppu-matkan (10 virstaa) Aunuksen, johon asti edellisen oli minua kyydittävä. Näiden Karjalaisten kieli on jo hyvin venäläistynyttä, joka ei ihme lienekään. Ukko jutteli ennen "pajatetunkin" (lauletun) Livviksi, vaan nykyisen rahvaan sanoi hän vaan laulavan venäjänkielisiä "pajuja" (lauluja). Entiseen aikaan oli Syvärin pohjais-varsi ollut kokonansa Karjalaisten vallassa, vaan Pietari Ensimmäinen, joka Savodojen laitoksia rakentaessansa useasti matkasi sinne ja kerran ratsain kulkiessansa Lotina-Pellosta suoraan Savodoille oli lähellä Syväriä tavannut kylän, jossa häntä ei oltu "ellennetty" (ymmärretty), oli antanut käskyn, että kaikkein Karjalaisten piti Venäjän kieltä oppia, jota käskyä ei kuitenkaan jaksettu täyttää muualla kuin Syväriä lähinnä olevissa kylissä ja näin olisivat näiden asujat karjalaisista Venäläisiksi muuttuneet, näin venäläisyyttä muuhunkin Karjalaan enemmän tullut. On näiden eteläisten Karjalaisten kielessä toistakin vierasta ainetta, nim. tschuudilaista eli vepsäläistä, varsinkin idempänä, Pyhäjärven pogostalta alkain aina Savodoille asti. Tämän seurakunnan tienoissa kulkee se Suomen maan-selästä tuleva mäki-harjanne, joka katoo Syvärin

ja Oniegan seuduissa, ja saattoi entiseen aikaan olla Vepsäläisten ja Karjalaisten rajana, sillä heti sen itä-puolella tapaate kielessä sen muutoksen, että esim. d, jota Karjalan kielestä ei löydy, kuuluu hyvin puhtaasti ja selvästi (*meiden, teiden, andan, kandon*), ja että rahvas kutsuu kieltänsä *Lyydin* kieleksi ja itsiänsä *Lyydiköiksi*, jolla nimellä minuakin kunnioitettiin. Puhtaita Tschuudeja (Vepsäläisiä) näiden tienoitten asujat eivät kuitenkaan ole, vaikka vepsäläinen aine heidän karjalaistuneessa kielessänsä on epäilemätöin ja heti tuntuva. Vepsäläisiä, joita tåkäläinen rahvas toden mukaan tietää eläväksi etelään päin Savodoilta, kutsutaan täällä *Schoksalaisiksi*, ja kartalle katsoessani löysinkin näiden mainitussa ryhmässä *Schoksa*-nimisen kirkkokunnan ja saman nimen olen eräällä pienellä, Syväriin juoksevilla joella läänin etelä-osassa nimenä tavannut. *Vepsäläis*-nimeä ei tuntenut kukaan, eli sanottiin Vepsäläisiksi pohjempana eläviä Karjalaisia. Vasta, paremmat tiedot asiasta saatuani, tahdon sen sinullenkin tarkemmin selittää. — Mainitulta Mägrän ukolta sain myös tietää, että tåkäläisten "Suomalaisen" (luteerin-uskoisten) ylevin mies Jörän Turunen, josta Pietarissa jo olin kuullut, varmaan oli huomenna tavattava Aunuksen kaupungista.

Täällä on mm. torikaupan laita aivan toisin puolin kuin meillä. Täällä kulkee talon-poika kaupunkiin ei myömsän vaan ostamaan, sillä viikon tarpeet lihassa, voissa, kalassa, "kartohvelissa" ja muissakin aineissa haetaan aina pyhänä Aunuksen "rinkalta" (torilta). Myös keräytyy rahvas tänne huvituksen vuoksi ympäristön metsä-kylistä, ja illalla lopettaa jokainen juhlansa niin, että juopi maan-tien varrella olevissa kapakoissa päänsä täyteen koko viikon edestä. Tämä elämän-laatu on luteerilaisillakin tavaksi tullut, ja sentähden voi niitä, niinkuin sanottu on, huomenna joukolla tavata Aunuksessa. — Aamalla varahin läksimme siis isännän kanssa liikkeelle, vaan tietämättäni löysin "telegalla" kaksi matka-kumppalia, joista ei minulle oltu mitään virketty. Toinen, joka istuihen rinnalleni, oli viinan-myöntioikeuden vuokranneella puukhollarina ja palasi nyt Lotina-Pellon tiellä olevien kapakkojen viikko-tuloja keräämästä Aunukseseen, ja toinen taas, ukon viereen ajajan-istuimelle ruvennut, oli hänen apulaisensa. Koska heidänkin kauttansa voin jotakin tietoa saada maan elosta ja olostä, niin annoin heidän olla paikoillansa, ja viina-puukhollari oli niin hyvä ja pyysi minua korttieriin luoksensa. Myös oli hänen ilta-puoleen mentävä Savodojen tietä myöten 45 virstaa yhdenlaiselle asialle kuin nykyinenkin matkansa oli ja tarjoutui minulle edellensäkin matka-toveriksi ja kyydin-osamieheksi, luvaten Aunuksessa hevoiset hankkia ja vakuuttaen koko Savodojen tiellä podoroschnaa ei tarvittavan, josta raha vaan menisi turhaan ja jota nyt pyhä-päivänä ei saisikaan ennenkuin jos ilta-puoleen, pyhän ohitse mentyä. Näitä viimeisiä lauseita en uskonut tosiksi, sillä nähtävästi tahtoi hän vaan minusta saada kyydin-puolentajaa itsellensä, jonka tähden en matkastakaan voinut mitään varmaa sanoa. Kaupunkiin tultua, jonka, muista pitkin Ylösen-jokea (ven. Olonka) olevista kylistä, eroitti vaan eräistä maalatuista taloista ja niin-kutsutusta gostinnoj-dvor'ista (kauppa-kartanosta), alkoi rahvasta kokoutua torille, jonne minäkin läksin heidän elamoitsemistansa katsomaan, edellä mainittua Turuista kuulustelemaan ja häneltä täällä elävien maan-miesteni tilaa tiedustelemaan. Näistä sain piankin yhden käsiini ja sen avulla löytyi Turunenkin. Hän niinkuin muutkin täällä elävät Suomalaiset ovat tänne tulleet nälkää pakoon köyhemmästä kotimaasta ja oleksivat kasakoina eli päiväläisinä tåkäläisten talonpoikien työssä, joten työntekijä mies voipi kesässä ansaita noin 25-40 hopearuplan paikoille. Useimmat näistä maan-miehistämme ovat kotoisin Karjalasta (Ilomantsin, Pielisen, Nurmeksen ja Liperin pitäjistä); Savolaisia ei täällä taida olla kuin juuri joku nimeksi. Enimmät heitä elävät Aunuksen piirikunnassa, vähempi osa Syvärin joella alusten ja lauttojen kulettajina, ja vähin muissa osissa tätä läänitä. Harvalla on oma mökkinsä, sillä ansiot menevät kädestä suuhun, vaan leivässä kertoivat hyvin pysyvänsä. Sitä vastaan on hengellisestä ravinnosta suuri puutos. Ennen oli Novgorod'ista käsin Saksalainen luteerin pappi kerran kesässä käynyt Aunuksessa, lapset ristinyt, parikunnat vihkinyt ja haudat siunannut. Vaan kuin tämä pappi ei ollut sanaakaan Suomen kieltä eikä edes Venäjätäkään osannut, niin arvaa jokainen, kuinka vähän hänestä oli apua ja lohdutusta heidän hengelliselle tilallensa. Niin joku aika takaperin määrättiin Suomessa erityinen pappi niitä luteerilaisia varten, joita elää venäjän-uskoisissa seurakunnissa pitkin rajaa, ja tämä (tätä nykyä vara-kirkkoherra David Sirelius, jonka olo-paikka taitaa olla Pitkärannan ruukki) on hyvä-tahtoisuudesta ruvennut kerran vuodessa käymään Aunuksenkin luteerilaisille saarnaamassa. Vaan vielä näinkin on näiden poloisten hengellinen tila surkea, sillä kuinka paljo voipi 7 eli 8 sataa henkeä, joka määrää luteerilaisia suomalaisia täällä kaikkiansa on, nauttia yhtä ainoaa opettajaa parissa eli kolmessa päivässä vuodessa? Ja näin ei ihme olekaan, että joku jo kreikankin uskoon on mennyt, sillä Karjalaiset pilkkaavat luteerilaisten uskoa ja "mainittelevat (viekoittelevat) heitä niinkuin kehno (piru) sielua," joten eräs vaimo lausui, isänsä uskosta luopumaan. Olletikin kuuluvat täällä syntyneet lapset, jotka parempaa eivät ole nähneet, olevan taipuisat Venäjän uskoon, sillä lapsia, jotka jalalle päästyänsä lähetetään joko kerjäten eli muuten henkeänsä elättelemään, ei vanhemmilla ole suurta tilaisuutta opettaa eikä hoitaa. Tässä asiassa on nimitetty Turunen kuitenkin paljon hyvää vaikuttanut. Hän on nim. useampia kymmeniä vuosia takaperin ruvennut vähäistä maksua vastaan lapsia joutoajoillansa opettamaan, ja monen tåkäläisen Suomalaisen onkin luku-taidostansa häntä kiitettävä. Vaivastansa ei Turunen, paitse sitä hyvin vähäistä minkä lasten vanhemmat ovat voineet häntä korvata, ole saanut muuta kuin kerran 85 ruplaa hop., joka raha hänellä annettiin Suomen ministeriltä Pietarissa enemmän sen vuoksi, että hän toimittaa lukkarinkin virkaa jumalanpalvelua pidettäessä. Turunen on pieni, terävä-näköinen ukko, lasten opetukseen kuitenkin jo liian vanha ja kukaties vähän ryyppyynkin menevä. — Lasten opettaminen ja jumalisuuden harjoittaminen on vaikea senkin puolelta, että kirjoja on vähä ja niiden saanto milt'ei mahdotoin. Minulla oli muassani heille muutamia testamentteja, ja sanoilla ei voi kertoa sitä iloa ja onnea, joka niille hyvillä lukijoille tuli, joille Turunen nämä jakoi. Siunaukset minulle ja niiden lahjoittajalle, eräälle Amerikkalaiselle kauppa-miehelle Pietarissa, olivat loppumattomat, ja muuan näistä onnellisista, nuori täällä syntynyt vaimo, työnsi minulle väkisen vasta-lahjaksi puoltatoista sylvä pitkän puna-kirjoilla päätetyn pyhke-liinan, tavalliset

Karjalassa, jonka viimein otinkin vastaan sen hyvän sydämen tähden, jolla se annettiin. Jos maamme kirjan-kustantajat tahtoisivat näiden vieraassa maassa elävien köyhien maanmiestemme valoksi kustantamistansa kirjoista lahjoittaa joita kuita kappaleita, niin luulisin heidän harvoin siunauksesta niin rikkaan työn sekä heille itsillensä että kanssa-ihmisillensä tehneen kuin tämä olisi. Lahjoitettavat kirjat saisivat olla mitä lajia tahansa, vaan arvattavasti olisivat kelvolliset hengelliset kirjat saajille rakkaimmat. Lähettää tällaisia lahjoja voisi edellä mainitulle vara-kirkkoherra Sireliukselle Sortavalan kautta, jonka mielellänsäkin luulen vaivaksensa ottavan niiden jakamisen Aunuksessa. Toinen anomus, jonka heidän puolestansa kannan Suomen maalle, vaan jonka täyttämystä en uskalla toivoa, olisi se, että heitä Esivallan puolesta autettaisiin jonkunlaisen rukoushuoneen joko rakentamiseen eli edes hyyräämiseen.^[4] Jumalan-palvelua on tähän asti pidetty jossakussa kerraksensa hyyrätyssä isommassa huoneessa Aunuksen kaupungissa. Hyyriä on useasti pitänyt maksaa kymmenin ja kaksintoista hopearuplin, ja koko rahvas-joukko ei ole kuitenkaan mahtunut sisään Jumalan sanaa kuulemaan. Ei taitaisi liika olla, jos maamme yhteisistä varoista joku 3 eli 5 sataa ruplaa tähän tarpeeseen käytettäisiin, koska nämä Aunuksen luteerilaiset kumminkin ovat maamme lapsia ja alamaisia ja vuotisen veronkin (4 hopearuplan paikoille) passi-rahana maksavat Suomen hallitukseen. Jos varsinainen herran-huone kerran tulisi hankituksi, olisi papin saaminen helppo asia, sillä yhden opettajan sanoivat itsetkin ilman muiden avutta voivansa hyvästi palkita, ja nuorille, vaikutusta isooville pappiloille olisi täällä mitä soveljain työ-paikka. Lähetyksen asiaan pakanoiden kääntämiseksi vieraisissa valloissa annetaan meilläkin lahjoja, joka tosin on kiitettävä teko; täällä olisi lähetyksen keto oman maan rajalla, omien maa-miesten seassa, jotka tosin eivät ole pakanoita. Eivätkö jumalaiset hyvän-tekijät ja hyvän-teon seurakunnat tahtoisi näitä kurjia maan-miehiämme auttaa rukoushuoneen tekoon? He ovat vielä yksiä suomalaisia kuin kaikki muutkin koti-maan helmassa istuvat, onnellisemmat maa-miehet. Katovuodet ja tämän koto-maan kova luonto ovat heidät tänne ajaneet, ja vaikka leivän tosin ovat täällä löytäneet, niin riippuvat heidänkin kantelensa paju-puilla, he istuvat hengellisessä surussa ja pimeydessä, ja useampi toivoo koto-maan rakkaassa povessa edes viimeisen lepo-kammion saavansa.

Turusen ja muiden Suomalaisten kanssa hyvän osan päivää vietettyäni, läksin viimeinkin korttieristani uudellensa kaupungille, tiedustamaan kuinka podoroschnan saamisen laita oli; sillä ilman semmoisetta taika-kalutta ottavat kyyditsevät tavallisesti kaksin ja kolmin-kertaisenkin maksun kuletuksesta, jossa asiassa viina-puukhollarini kiitosta Savodojen tiestä en uskonut todeksi. Tultuani siihen virka-paikkaan, josta tie-kirja oli lunastettava, oli virka-mies jo kerinnyt mennä kotiinsa, ja tänne mentyäni ei hän sanonut pyhä-päivänä voivansa sitä antaa; joka oli hänellä vaan tyhjä, luusimisen tilaa aukaiseva, estelmys, sillä lakia myöten pitää tie-kirja antaa yölläkin. Luusimaan häntä en ruvennut, sen sijaan otin taskustani kreivi Armfelt'in minulle annetun avustus-kirjan, jossa hän vaatii virka-miehiä ja -kuntia minua edespäin auttamaan, ja tämän kirjan luettuansa olikin virka-mies heti valmis lähtemään virka-huoneesensa, mutta neuvoi minun sitä ennen menemään poliisi-mestarin tyköön ja siltä kirjallisen luvan tie-kirjan antamiseen hankkimaan. Poliisi-mestari, vanha hyvän-tahtoinen ukko, pani kohta suorittuani karttarahan "piisarinsa" tätä kirjaa kirjoittamaan, ja sitä odottaessani oli hän hyvä ja tarjosi tupakkaakin, kuitenkin vasta sen jälkeen kuin hänen läsnä olevalle rouvallensa surkeasti murretulla kielellä olin saanut selittäneeksi, kuinka julman paksut ja missä hirmuisessa ase-voimassa Veaporin muurit olivat, ja että Dundas varmaan oli sarvensa taittava, jos niitä kävi puskemaan. Viina-puukhollari ei ollut uskoa silmiänsä, kuin näki tie-kirjan kädessäni; hän oli tingannut ja tuottanut hevoiset meille valmiiksi. Vaan nyt olin minä matkan isäntänä ja huokeammasta saataville posti-hevoisille otin hänen vaan sillä väli-puheella, että yksinänsä suoritti kolmannen hevoisen makson; sillä parilla, tavallinen hevoisten määrä yhdelle ja kahdelle matkustavaiselle, ei keväisen ja syksyisen tie-rikon aikaan saa kulkea kuin yksi henki, ja kokonansa kieltää häneltä tätä etua en tahtonut, koska olin hänen luonansa päivän asunut.

Tästä kulki matkani vähillä katkelmilla yhtä suoraa 15 peninkulmaa aina tänne Savodoille asti. Keskojärven ja Pyhäjärven posti-paikkojen välillä tuli melkein keskikohdalla minulle matkustava herras-mies vastaan. Kyyti-pojat rupesivat kuletettavien vaihtoa tuumaamaan, ja kuin minä *karjalaksi* vastasin poikani kysymystä, tokko tällainen vaihto sai tapahtua, niin äkkäsi vastaan-tulija matkustaja Suomesta olevani, ja rupesi selvintä ruotsia puhumaan. Se oli maa-mittauksen päällikkö tässä läänissä, hovi-neuvos L., josta minulle hänen kotiin palattuansa on paljon hyvää ja apua itseksinkin kohdassa ollut.

Vaan tätä enemmän en tällä kertaa uskalla kärsivällisyyttäsi väärin-käyttää ja lopetan jo vähäisten matka-seikkojeni kertomisen. Luonnosta Aunuksen ja tämän kaupungin välillä sanon vaan sen, että se on melkein yhdellaista hieta-kangasta ja suokkoa kuin Suojärven seutu Suomessa. Edellä mainitsemani harjun tienoossa luulet jo Suomessa olevasikin, sillä sen tienoon mäet, lammit, kasket ja aidat, joita kaikkia Venäjällä ei näe missään, tekevät tämän yhtälöisyyden hyvin pettäväksi. Vaan pian muistuttavat kärrien hirmuiset täräykset yhtä osaa ruumistasi ja sen kautta koko olentoasikin, että tälle tielle ei ole suomalainen nimis-mies silmää luonut, ja aina itää kohti rientävä matkasi sanoo, että Suomen päivässä et vielä kaualle aikaa saa itseäsi lämmitellä.

Toinen Kirja.

Vosneseniessä 10 p. elok. 1855.

Armas Ystävä! Nimeä *Vosnesenie*, vaikka se tässä maassa on hyvin tuttu lavealta ympärinsä, et varmaan ole koskaan kuullut, eli kuullunnakin olet sen jo monta kertaa ennättänyt unohtaa. Jos kuitenkin aukaiset Suomettaren vuosi-kerran 1848 ja etsit numeron 3, niin olet Lönnrot'in siinä löytyvästä matka-kertomuksesta näkevä, että tätä nimeä jo on ennenkin mainittu Suomen kielellä, ja tätä kieltä vasten matkustavaa Suomalaista jo ennenkin Vosneseniessä nähty. Tämä paikka

löytyy Syvärin suussa tämän joen lähteissä Oniegasta, on ennen ollut vaan pienoinen maa-kylä ja vaikka sillä ei vielääkään ole kaupungin oikeuksia, niin on se kumminkin paremmin rakettu kuin yksikään meidän pienemmistä kaupungistamme ja sen liike semmoinen, että harvassa Suomen kaupungissa nähdään enemmän rahvasta ja tuskin yhdessäkään niin paljo aluksia kuin Vosneseniessä ja sen edustalla. Jo Lönnrot mainitsee, näyttääksensä tämän paikan liikettä, että siinä hänen matkatessansa löytyi ainoastaan vaurinmyöntä-paikkoja neljä kappaletta, mitä sitten muuta kauppaa. Vaan siitä ajasta on paikka vaurastunut monin kerroin, sillä muutamia vuosia takaperin avautui kaupan-kululle uusi Oniegan-kanava, joka Vytegran joen suusta Syvärin suuhun kierrättää Oniegan meren, niin vaarallinen kömpelille joki-aluksille, vaan jonka poikki heidän ennen tämän kanavan valmiiksi saatua kumminkin täytyi vaivoin pyrkiä. Alusten päästyä Oniegan kanavasta muutetaan lastit Syvärin koskien tähden pienempihin aluksiin, joka tapahtuu Vosneseniessä, ja tästä sen vilkas liike.

Vaan kuin Vosneseniestä, sen monista kauppa-puodista, masto-metsästä sen rannassa, niistä sadoista tuuhea-partaisista kauppa-miehistä, jotka kävelevät sen ranta-kadulla odottaen jauho- eli pellavas-aluksiansa, ja joiden lihavat niskat todistavat, että heillä kukkarot on vielä lihavammat, — kuin kaikista näistä ei liene tarvis sen enempää kertoani, niin käännyn kirjani pää-aineeseen matkaani. Ihmetellet kyllä, että sitten viime kirjani kirjoitettua en ole kerinnyt matkata enempää kuin ne 130 virstaa, mitkä Savodojen kaupungista on tähän paikkaan. Ja ihme olisi se ehkä itsestänikin, ell'en tarkoin tietäisi, miten aika on mennyt. Savodoilla viipymiseni kaikkia syitä ei tässä käy mainitseminen. Niinkuin edellisessä kirjassani mainitsin oli pää-tarkoitukseni täällä valmistella erästä ennen alettua työtä ja myös samalla Venäläisten keskellä eläen, heidän kieleensä ja tapoihinsa tottuani. Ja näissä katsannoissa en voikaan Savodoilla oloani katua. Jälkimäistä tarkoitustani vasten olin matkalla sinne tehnyt sen päätöksen, että koska tämä kaupunki on lähes 8 tuhannen hengen asuin-paikka, niinmuodoin isompi kuin Viipuri, ja luultava oli, siinä useampiakin ravinto- ja korttieri-paikkoja matkalaisia vasten löytyvän, minä majani ottaisin vaan niin-kutsutussa *hartschevnassa* eli talon-poikaisessa ruoka-talossa, jossa hinnat olisivat huokeat ja Venäjän kieltä voisi kyllin kyllä kuulla, jota vastaan kalliimmissa, saksalaisissa ravinto-paikoissa, joita Savodoilla päätin löytyvän useamman kuin yhden, kävisin vaan kerran eli kahdesti viikossa aviisit lukemassa. Tämä niin kaunis päätökseni kävi, niinkuin moni muukin sitä laatua, turhaksi, sillä kohdatessani, niinkuin edellisessä kirjassani mainitsin, Aunuksen ja Savodojen välillä maa-miehen L:n, sain häneltä tietää, että tässä hyvässä kaupungissa ei löytynyt yhtäkään ravinto-paikkaa, ei edes hartschevnaakaan, ja että korttieria niin muodoin oli vaikea saada, vaan erään porvarin, syntyänsä saksalaisen ja nimeltä Vogel'in, sanoi hän kumminkin matkalaisille tekevän sen arvon, että majan antamisella auttoi heidän kukkaroansa hoikemmaksi. Suloiset hartschevna-ajatukseni hajoisivat siis kuin tuhka tuuleen ja kaupunkiin tultuani riensin herra Vogel'in taloon. Hinnnoilla suukauden elosta hänen tykönsä sovimmekin pian, vaikka ensi iltana torasimme vähän siitä, että herra Vogel'illa makuu-siaksi minulle ei ollut antaa muuta kuin vanha iän-ikuinen sohva, jonka katteen väriä oli mahdotoin eroittaa siihen pinttyneen lian paksuudelta. Tähän lisäsi hän viimein kuitenkin, ainoastaan sen tähden että minä olin Suomesta, pienoisen pään-aluksen ja lakanan, jota kumminkaan koko olin-ajallani ei sen kovemmin muutettu, ja tästä saaden elimme kaiken ajan suurimmassa sovussa ja ystävytydessä. Herra Vogel oli kotoisin Mecklenburg-Strelitz'istä ja viraltansa leipuri. Hän oli 23 vuoden vanhana lähtenyt kotoansa Tanskanmaan ja Suomen kautta täällä Venäjällä lykkyänsä etsimään. Pietarissa olikin jo saanut onnea helmasta kiini sen verran, että oli asettanut oman leipurikauppansa, vaan sitten oli se taas ryöstäytynyt hänen käsistänsä, jonka tähden hän vielä kerran oli lähtenyt sitä etsimään ja viimein asettunut Savodojen kaupunkiin. Täällä olikin onnetar taas ilmestäinyt hänelle, tällä kertaa pienen Venakko-tallukan muodossa, jonka kanssa herra Vogel oli myötä- ja vastoinkäymisensä yhdistänyt. Tämä hemmetär oli vielä minunkin Savodoilla ollessani aika sievä, ja sukki päänsä vielä nytkin kahdesti päivässä pomada-voiteen kanssa, niin että emännän askelet, niinkuin sen pitääkin olla, "tippuivat rasvasta," ja hänen olentonsa ilmoittihen kaikille talon asujille hajulla, nim. hyvällä hajulla. Lisäksi tämän hempeyden toi hän isänsä perintönä herra Vogel'ille talon eli, hänen nimeensä katsoen, pesän, josta moni tosin olisi voinut päättää häntä harakaksi, vaan joka kumminkin oli tyhjää parempi. Moni olisi herra Vogel'in siassa ollut tyytyväinen tähän onneen, vaan niin ei hän. Vaikka hän oli selvä venäläinen, vaikka äitin-kielensäkin oli jo niin unhottanut, että puhui sitä sangen huonosti, ei hän koskaan voinut unhottaa kotoansa, niinkuin useampi hänen maan-miehistänsä tekee, vaan ikävöitsi suuresti sinne takaisin. Aina kuin joku matkalainen läksi hänen tykönsä Pietariin päin, istui hän kauan aikaa portaillansa kallella päin, ja kiitti onnelliseksi sitä, joka pääsi "Europaan," joka herra Vogel'in mielestä alkoi Pietarissa. Näinä surullisina hetkinä valitti hän omaa kohtaloansa, joka oli sitonut hänen Savodoille ja katui suuresti, ett'ei ollut edes Suomeen jäänyt, jossa rahvas hänestä oli ollut niin hyvää, katui sitä enemmän, kuin minulta kuuli, että muutamit hänen entisistä työ-kumppalistansa Helsingissä, jotka nimitti, olivat leiponeet itsensä mahtaviksi porvareiksi ja suurten talojen isänniksi, jonka onnen muka hänkin varmaan olisi käsittänyt, jos olisi ollut älyä sinne jäädä. Tätä herra Vogel'in tyytymättömyyttä nykyiseen tilaansa elättivät hänen veljeltänsä Mecklenburg-Strelitz'istä useasti tulevat kirjat. Tämä veli, perinyt heidän isänsä hevos-kaupan, oli laajentanut sen ja ulko-arvossa niin kohonnut, että muka oli ruhtinallinen talli-mestari ja että hänellä joka viikko kävi vierasna maan ensimmäinen ministeri, vieläpä toisinaan perintö-ruhtinaskin. Tähän korkeuteen oli nyt ovi avoinna Savodojenkin Vogel'illa, sillä se kaikessa muussa onnellinen mies oli lapsitoin, ja kirjoissansa lupasi hän ottaa veljensä pojan otto-pojaksi ja perilliseksensä, jos tämä perheinsä tulisi takaisin koti-maahan. Kiihoittaaksensa meidän Vogel'in muuttohalua oli veli myös kirjoittanut, kuinka hän varsin alkaen veljeänsä vasten oli ruvennut säästämään viiniä, ja kuinka hänen kellarissansa jo löytyi neljä sataa putellia vanhaa viiniä veljen juoda tuliaisiansa. Herra Vogel'in kiihko päästäksensä Savodoilta ei näin muodoin ollutkaan ihmeteltävä, sillä tässä paikassa ei hän ukko-parka ollut maistanut märkääkään

kelvollista, saatikka puhdasta, sekoittamatointa viiniä. Entä sitten kotimaan olut! entäs sen soitot, sen tanssit ja muut huvitukset, joita herra Vogel täällä ei koskaan ollut nauttinut, vaikka kyllä oli kuusi vuotta peräkkäin istunut ensimmäisenä jäsennä kaupungin duumassa (magistratissa). Mutta kuinka päästä, sillä hän oli kahtalaisesti sidottu Savodoihin? Hän oli nainut Venakon, ja nainut Venakon, jolla oli talo. Jospa rakkaudenkin voimaan voi sen verran luottaa, että se vetäisi vaimon miehensä kanssa vieraasen maahan, jossa kieli, usko, tavat olivat hänelle aivan oudot, niin ei taloa kuitenkaan voinut telegalle nostaa, niinkuin sen pienen Venakon. Ja taloansa oli Herra Vogel jo kaupinnut kokonaisen vuoden, vaan turhaan. Juuri minun pois-lähtiessäni ilmautui viimein ostaja, he syntyivät hinnoilla, ja jo tänä syksynä lentää herra Vogel muiden matka-lintujen kanssa ilolla ja riemulla takaisin koti-maahansa, vieden muassansa siitä onnesta, jota hänen nuori mielensä sieltä lähtiessä niin hohtavilla karvoilla oli kuvastellut täällä tavattavan, ei paljon muuta kuin poikansa ja pienen Venakkonsa. Herra Vogel'in elämä-kerta kuvaa monen muunkin, varsinkin Suomalaisten, onnen etsimistä tässä maassa.

Mutta jo arvellet: näin emme pääse koskaan matkalle, lorutessasi herra Vogel'ista ja hänen suruistansa ja iloistansa. Tosi kyllä, mutta Savodojen kaupungissa ei löydykään paljo muuta merkillisyyttä matkalaisen kertoa kuin herra Vogel, joka myös nyt eroaa siitä. Vaan leikkiä puhumatta on tässä kaupungissa vielä kaksi muutakin merkillisyyttä. Ensinkin tykki-tehdas. Kaupungin läpi juoksevan pienen joen eli puron varrelta tyynessä laaksossa on tämä paikka, jossa sodan kauheimmat kalut tehdään. Jos tässä yhdeltä puolen on huvittava nähdä esim. kuinka sisus siihen rauta-pölkkyyn, josta tykki syntyy, ihmisen taidosta leikkautuu melkein yhtä keveästi kuin puuhun, on toiselta puolen surkea katsoa, millä taidolla, ahkeruudella ja tyynellä mielellä työmiehet esim. taputtelevat kiini sen rauta-peltisäärin, jossa ne hirmuiset kartessit lykätään tykin sisään, ja joissa kussakin on kukaties sadoille loppunsa. Tehtaan pihalla seisoo pieni katos aituuksien kanssa, jonka sisässä löytyy kaksi tykkiä, säilytetyt muistoksi keisari Aleksanteri Ensimmäisen käymisestä tehtaassa. Näistä on toinen muistollinen sen tähden, että keisari vähän aikaa oma-kätisesti teki työtä sen silityksessä, ollen se kohta tykin pintaa, jota hän takoi, nyt hopea-lastoilla merkitty, toinen taas on merkillinen sen vuoksi, että se valettiin keikarin iäsna-ollessa ja sai nimeksensä: *Pacificator Europae*.^[5] Toinen rauhallisempi merkillisyys Savodoilla on se kaunis kaupungin puisto tykkitehtaan ja Oniegan välillä kahden puolen mainittua puroa, jonka kiitokseksi lienee kyllä, jos sanomme, että se vetäisi vertoja Helsingin yhteiselle puutarhalle, jos vaan olisi vähän suurempi ja jos nim. siinä löytyisi mitään, joka olisi sinne-päinkään kuin Kaisaniemi.

Ja nyt emme enää voi Savodoilta mitään kertomisen arvoista löytää, jonka tähden olemme valmiit lähtemään matkalle, Vepsäläisten, Lyydikköjen eli pohjais-Tschuudein kieltä kuuntelemaan. Näiden piiri alkaa noin 30 virstan päässä Savodoilta etelään päin pitkin Oniegan rantaa, jossa *Schoksu* (eli *Schoksa*, niinkuin edellisessä kirjassani kirjoitin) on ensimmäinen heidän seurakuntansa. Seuraavat neljä seurakuntaa ovat ilman sitä samaa kansaa: *Scholdtjärvi*, *Kalaig eli Kalajeg ja Himjeg*, kaikki neljä Oniegan rannalla, ja *Mägi*, oleva vaan puolella Scholdtjärvestä. Viimeiset tschuudilaiset talot etelään päin tässä ryhmässä ovat noin 15 virstaa Syväriltä, ja niinkuin Syvärin länsi-päässäkin jo löytyy ummikkovenäläisiä tämän joen pohjais-puolella, niin elää niitä sen itäisenkin pään pohjoispuolella noin parin kolmen kylän paksuudelta. Tschuudit itse kutsuvat kielensä Lyydin kieleksi, vaan Karjalaiset pohjais-puolella Savodoja sanovat sitä Schoksun-kieleksi, varmaan sentähden, että Schoksu on heihin päin ensimmäinen lyydikkö-seurakunta. Mitä tämä sana Schoksu merkitsee, en ole voinut selittää; samoin en ymmärrä nimeä Himjeg, jonka jälkimäinen tavut on suomalainen sana *joki*; nimet Kalajeg ja Mägi selittävät itse itsensä, jota vastaan Scholt-djärv on suomeksi *Soutujärvi*, sillä *scholdan*, *scholdta* on suomenkielinen sana: soudan, soutaa.

Viimeksi mainitun seurakunnan kirkolla otin minä olo-paikkani, osittain sen tähden, että se on juuri keskellä ryhmää ja kieli siinä toivottavasti piti olla puhtainta, osittain senkin vuoksi, että Savodoilla ollessani olin saanut muutamia sen talon-pojista tuttavikseni ja erään kanssa jo kortteristakin hänen tykönänsä sopinut. Tultuani kylään rupesi hän vielä, arvattavasti hyvästä palkasta, kiensäkin selittäjäksi minulle ja sainkin hänestä sangen hyvän apu-miehen, sillä hän osasi kirjoittaa ja oli hyvin selvä venäjän kielessä. Tämän kielen yhtäläisyys sen murteen kanssa, jonka Lönnrot on tutkinut ja selittää väitöksessään, on suurempi kuin voisi toivoakaan, muistaessa, että näiden murreten väliä on enemmän kuin 200 virstaa. Kumpikin lyydikkö-ryhmä, tämä Oniegan rannalla ja se etelään päin Lotina-Pelloilta, jossa Lönnrot teki tutkintonsa, ovat siis aivan yhtä kansaa. Mutta kuinka se muuten niin tarkka Sjögren voi päättää tämän kansan ja Inkerin-maalla elävien Vatjalaisten heimolaisuutta niin suureksi, että heille antoi yhteisen nimenkin, sitä on vaikea ymmärtää, sillä kielet todistavat toista. Epäilemättä on Lyydin ja Vadjan kielten välillä suurempi heimolaisuus kuin esim. Lyydin ja Karjalan kielen, koska molemmat ynnä Virolaisten ja Suomen Hämäläisten kanssa kuuluvat Jäämien eli Hämäläisten kansakuntaan, jonka kieli niin monessa kohdassa merkillisesti eroitaksen Karjalaisten lavea-piirisestä murteesta. Vaan joka Vadjan kielen on tarkemmin tutkinut, on pian havaitseva, että sen yhtäläisyys Viron kielen kanssa on paljo suurempi kuin yhtäläisyys Lyydin kanssa, ja että sen syystä voipi kutsua vaan Viron kielen murteeksi. Jos emme eri kieleksi lue Liivin kieltä, joka näyttääkin olleen ainoastaan vanhempi muoto Viron kielestä, niin tulee näitä Jäämiläisiä sisaruksia vaan kolme, nim. Virolaiset, Lyydiköt ja Suomen Hämäläiset, joiden jälkimäisten kielestä kuitenkin Karjalaisuus on kuluttanut pois monta tämän heimokunnan yhteistä tunnusmerkkiä. Tschuudin nimi, jos tätä vieras-kielistä nimitystä vielä tarvittanee suomalaisessa kansa-tieteessä, on siis ulotettava Virolaisiinkin, sitä enemmän, koska Venäjän vanhoissa aika-kirjoissa heitäkin useasti mainitaan sillä nimellä, koska esim. Peipuksen järveä venäjän kielellä vielä nytkin kutsutaan Tschuudin järveksi (tschudskoe osero), jota nimeä se ei voinut saada Lyydiköistä eikä Vatjalaisista, sen ympäri asujista, — ja koska se haukkuma-nimisin, *tschuhonets*, *tschuhná*, jolla Venäläiset kunnioittavat Suomalaisia

kansoja, ja joka tschuudin nimen kanssa nähtävästi on heimoa, kaikkein tuntijoiden lauseita myöten enemmän käytetään Virolaisista kuin Suomalaisista.

Kieli-tutkinnollisista saaliistani Soutojärvellä en tässä uskalla lavealta puhua, sillä ne ovat vaan kuivaa kielioppia eli vielä kuivempia sana-luetteloja. Lauluja Lyydin kielellä en saanut sanaakaan, sentähden että niitä ei löytynyt. Rahvas täällä "pajattaa" kyllä sekä pyhänä että arkena, sekä työssä että jouten, vaan laulut ovat venäjän-kielisiä, elikkä pikemmin samanlaista venäjätä kuin ruotsin kieli on meillä esim. laulussa: *hyökä perjo, juuppa taala* j.n.e., sillä laulajista eivät puoletkaan ymmärrä venäjän kielestä muuta kuin tavallisimmat joka-päiväiset puheet, eivätkä voi selittää, mitä laulussa laulavat. Lohdutkaan eivät täällä ole runon puvussa, vaan pahan-päiväistä sopotusta, Venäläisiltä opittua, jota kernaammin luetaan venäjäksi kuin lyydiksi. Tämän lauluttomuuden päättäneen moni tulleen siitä, että venäläisyys jo liiaksi on painanut kansan omaa hengettä ja pakoittanut sen omat kieli-kaunistuksensa unohtamaan. Vaan vanhat sekä miehet että naiset kertoivat venäjäksi laulettua jo heidänkin nuoruudessaan eikä sanoneet kuululleensa, että koskaan olisi lyydiksi laulettu. Sen ohessa pitää muistoamme, että venäläisyys täällä ei ole saanut paljon suurempaa voittoa kansassa kuin esim. vähää pohjaisempana elävissä Karjalaisissa, ja näiden seassa kaikuu vielä Kalevalan runo, vaikuttavat vielä isiltä perityt loihdut alkuperäisessä täyteläisyydessänsä. Tästä voisi päättää, että Lyydilöillä oma-kielistä laulua ei ole ollut koskaan, ja kielen rakennuskin on senkaltainen, että sitä ei voi eikä ole voitu käyttää runoksi, semmoiseksi, jona runo nyt löytyy kielessämme.

Näytteeksi tästä murteesta kirjoitin kuitenkin muutamia mainituista loitsuista ja hankin käännöksiä eräistä Venäjänkielisistä saduista ja samasta Mattheuksen evankeliumin 6:sta luvusta, joka löytyy Lönnrot'in väitelmässä, käännettynä tämän kielen siihen murteeseen, jota hän tutki. Nämä käännökset valmistuivat sillä tavalla, että apu-mieheni ensin itseksensä käänsi ne ja venäjän kirjoituksella kirjoitti käännöksensä, jonka hän sitten luki minulle, ja minä, hänen avullansa parannellen itse-kutakin kohtaa, jossa käännös mielestäni ei ollut hyvä, sen kirjoitin ylös omaan kirjoitustapaani. — Kielen puheina ollessa en malta olla mainitsematta erästä huvittavaista seikkaa, jonka löysin tässä murteessa. Jokainen tietää, että Suomen kielissä ei tähän asti ole löydetty omituista sanaa sille ajatuksen kohdalle, jota nyt merkitään vieras-kielillä sanoilla: *herra, baarina, saks* j.n.e., josta on päätetty Suomalaisilla, ennen vierasten herrojen tuloa heidän maihinsa, ei herroja löytyneenkään. Tässä on erehdytty suuresti, sillä päällikköjä ja niinmuodoin herroja mahtoi kuitenkin niillä kansoilla olla, jotka satoja vuosia tekivät vasta-rintaa voimallista naapuriensa vastaan ja useimmat kerrat näiltä koko sota-joukot maahan leikkasivat, niinkuin Virolaisten maassansa ja Lyydikköjen Valget-järven (Bjelo-oseron) tienoilla tiedetään tehneen. Nämä jälkimäiset ovatkin kielessänsä säilyttäneet herruuden alkuperäisen nimen, joka lyydiksi on *kuhm*, *kuhmun* eli suomeksi: kuhmu. — "Kuhmu?" sanonet sinä, "sillä sanalla on aivan toinen merkitys Suomen kielessä, jonka kaikki tietävät, sillä kellä ei ole edes kerran eläessään ollut kuhmua otsassa." — Elähän hätäile, veli-kulta. Suomalaisen herrat voivat ennen olla yhdenlaisia kuin kaiken muun maailman herrat, joten sana kuhmu heidän itsenäisinä ollessaan voi merkitä sekä herroja että herrojen lahjoja, noita otsa-paisumia, eli toisin selittäen, vierasten tultua maahan piti näitä kutsua heidän omalla nimityksellensä *herroiksi, saksoiksi* j.n.e., joten oma-kielinen sana laveammassa merkityksessään Virolaisilta ja Suomalaisilta unohtui, eli muuttui merkitsemään vaan sitä, jota herrat tavallisesti jättivät heidän vähä-ymmärtäväisiin otsiinsa. Tämmöiset muutokset sanojen merkityksissä ovat hyvin tavalliset kaikissa kielissä, eikä ensinkään oudot sille, joka kieliä tarkemmin on tutkinut. Vaan ei vähäinen ole minun iloni, joka tämän sanan ensimmäiseksi löysin, ja tämä löytö lienee minulle vasta maailmassa antava sian *Suomen Muistettavien Miesten* kokouksessa, sillä moni näkyy pääsevän siihen paljoa vähemmästäkin.

Enentääkseni edes yhdellä alkuperäisellä suomalaisella nimellä maa-tiedettämme mainitsen tässä, että Oniegan merta lyydiksi kutsutaan: *Änine, Änischen, s.o. Ääninen*, koska suomalainen sana *ääni* lyydiksi on: *än, änen*. Tämmöisiä omaisuuden-sanovia nimiä ovat vanhat Suomalaiset useastikin antaneet järville, niinkuin esim. *Pielinen, Hyytiäinen* j.n.e. Niin tiedetään Laatokan merta ennen mainitun Aldogaksi, joka nimi, niinkuin Sjögren muistuttaa, silmin-nähtävästi on suomalainen sana *Aallokas*, ja epäilemättä kuului tämä sana vanhoina aikoina: *Aldogas*, siitä vähällä muutoksella muuttuen *Ladogaksi*. Nimi Oniega taas, jolla tätä järveä nyt kaikissa maatieteissä mainitaan, on vaan venäläinen väännös nimestä Änine elikkä Äninse, joten se tarkoin lyydin kieltä myöten on kirjoitettava. Luonnon mukaan sopivampaa nimeä eipä olisikaan antaa tälle järvelle kuin Ääninen on, sillä pohjais- eli itätuuli kuin velloo sen aavaa pintaa, niin kuuluu järven "ääni" ikäskuin suuren kosken pauhina monen virstan päähän rannasta. Silloin ei ole alusten hyvä olla sen pettäväällä selällä, ja harvoin laskee se tämmöisissä tiloissa purjehtijata muuhun haminaan kuin omaan pohjaansa. Mutta purjehtija Äänisellä onkin harvinainen näkö, varsinkin sitten edellä-mainitun uuden kanavan valmistumista. Syvärin suun ja Savodojen kaupungin välillä kulkee kesässä noin pari kolme kymmentä alusta, joku menee ehkä myös Povensankin kaupunkiin Äänisen pohjais-päässä, samoin joitakuita aluksia sen itärannoille, ja siinä on kaikki sen merenkulku. Jos tähän lisäämme, että se tyynenä ollessansa huokuu kylmää ja sumua ympäri olevalle maalle, niin näemme että Ääninen on sangen kolkko järvi, ehkä kyllä, länsi-tuulen liekuttaessa sen vettä, se voipi ottaa semmoisenkin taivaan-sinisen kullalla tähditellyn puvun päällensä, että sen katsomisesta ei tahdo kyllänsä saada.

Rahvas Äänisen rannalla, minkä minä sitä olen nähnyt, elää leivän puolesta hyvin hyvästi, paremmin kuin rahvas useammassa osassa Suomenmaata, vaikka se ei näy tekevän puoltakaan sen vertaa työtä kuin Suomen rahvas. Mistä tulee siis tämä rikkaus? Minun yksin-kertainen ajatukseni on se, että paitse sota-miehen tekoa tällä rahvaalla on paljoa keveämmät ulos-teot kuin suomalaisella, kruunun talon-poika Venäjällä on kokonansa toinen mies toinen herrojen alustalainen. Verojensa suoritettua nauttii hän ansionsa rauhassa, rakentaa itsellensä ylpeät talot

moniin tupien ja kammarien kanssa, joiden seinämät välkkivät kalliista pyhäin-kuvista, tee- ja kahvi-kattiloista j.n.e. Vaimonsa pukee hän monesti silkkiin, vaan aina hohtavan punaisiin eli keltaisiin vaatteihin, itsensä hienoin kauhtanoihin eli hyviin turkkiin. Ja jos työ kotona ei anna kaikkea tätä, lähtee hän muuanne onneansa koettamaan, tavallisimmasti Pietariin. Niin käyvät esim. tämän Soutujärven ja sen ympäristön miehet kiven-hakkaajina työtä tekemässä ympäri Venäjän maata, missä vaan kruunu mitä rakennuttaa. Moni kivi Sevastopol'in ja Kronstadt'in muureissa on heidän silittämänsä, useammat patterit Itä-meren rannoilla heidän tekemänsä, niinkuin esim. patterit Helsingissä ja sen tienoilla, joiden tekijöitä, kotoisin Äänisen rannalta, lienee siellä vielä nytkin. Kerättyänsä hyvät rahasummat palaavat he kotiin niitä perheineensä syömään. Mutta rahan kanssa tuovat he muassansa myös paljo koiruutta, irstaisia tapoja ja rahan ahneutta. Tämmöinen Pietarissa eli muualla kävelyllä elänyt mies myöpi rahasta kaikki, vaimonsa, lapsensa, naapurinsa, oman autuutensakin, sen niin monta tuhatta kertaa muutaman kopeikan edestä turhaan vannottuansa. Hänen rientonsa alku ja loppu on raha, aina vaan raha eli muu toisen omaisuus, saipa sen sitten miten hyvänsä. Hän ei häpeä pyytäänsä, vaikka hän olisi kuinka rikas. Niin tuli esim. Soutojärvellä sen tienoon starschina (kylän-mies) eränsä aamuna minun tyköni ja valitti eileisestä praasnikasta eräässä naapuri-kylässä päähänsä jääneen hirmuisen pohmelon, eikä tiennyt kuin sitä parantaa voi. Samalla kutsui hän minut vieraksi luoksensa muutamien viikkojen perästä tulevalle praasnikalle heidän kylässänsä, sillä hän eli eräässä toisessa kylässä ja oli nyt Soutojärvellä viran toimituksissa. Minä kiitin kutsumuksesta, joka nähtävästi ei ollut sen sydämellisempi kuin että minun siitä olisi pitänyt auttaa häntä päänsä parannuksessa. Tätä jälkimäistä tarkoitusta en kuitenkaan ollut ymmärtävinäni ja viimein ilmoitti hän sen suorilla sanoilla, pyytäen minulta kymmenkopeikaista viinaan. "Kuinka", vastasin minä, "ilkeät sinä, joka olet koko tienoon rikkaimmia miehiä, tulla niin vähää toiselta pyytämään! Olisit eilen juonut vähemmän, niin olisi pääsikin terve, ja ilman sitä paranee se paremmin siten, että menet ja uit Äänisessä kuin että nyt uudestaan rupeat viinaa juomaan". — Suomessa matkatessasi kuin taloon tultuasi panet tupakan ja puhetta paremmin liikkeelle saadaksesi tarjoot kukkarosi talon-miehenkin panna piippuunsa, kainustelee hän sitä vastaan-ottaessansa, lausuen, että matka-miehen varat kuluvat matkalla ilmeikään että toiset auttavat häntä niitä nauttimassa, ja muka pikemmin hänen velvollisuutensa olevan vieraalle tarjota. Vasta lausuttuasi että sinun tupakkasi on kartsusia rohkenee hän niitä piipun ottamaan, vaan tarjoaa hyvällä sydämellä vähän ajan perästä oman massinsa maistaaksesi koti-kasvuisia maa-tupakuita. Aivan toisin olivat Soutojärveläiset. Havaittuansa että minulla löytyi kesän varat tupakkaa ja sikaria rupesivat he niitä lappamaan minulta mikä milläkin aiheella, millä oli rinta kipeä, millä vatsan-vääntäjä, johon muu ei ollut hyvä kuin tupakka, millä mikin, ja eräs naapuri, joka oli käynyt luonani "istumassa", joka kerta sitä toimittaen minulle että hänen sisarensa mies, pohatta kauppa-mies Savodoilla ei koskaan juottanut hänellä siellä käydessänsä huonompaa juomaa kuin 6 hopearuuplan sampanskoita, oli pois-lähtiessäni niin rohkea että oikein kädestä pitäen pyysi minun tupakka-varojeni loppua hänelle lahjoittamaan. "No, mitä minä sitten itse polttaisin?" sanoin minä. "Saathan sinä Vosneseniessä toisia", oli hänen yhtä selvä kuin hävitöin neuvonsa. — Täälläkaltaisia ja pahempiakin tapauksia olisi minulla kyllä kertoa ololtani Soutojärvellä, vaan nyt ei ole aikaa kirjoittaa enemmän niitä kuin muutakaan, sillä posti-hetki lyöpi kohta. Jää siis toistaaksi terveeksi!

Kolmas Kirja.

Helsingissä syysk. 1855.

Tämän-edellinen Suomettaressa painettu kirjani oli annettu Vosneseniestä 10 p. elok. Tässä paikassa käydessäni olin matkalla Aunuksen läänin eteläisessä osassa, Ojatin (Ajatin) ja sen syrjä-jokien tienoissa elävien, pohjais-Tschuudien (Lyydikköjen eli Vepsäläisten) tykö. Tänne päästäkseni ajoin mainitusta kauppapaikasta kolme holli-väliä suurta maan-tietä myöten Juksovitsan kylään, josta sanottiin hyvän ratas-tien olevan aina 35 virstaa eteenpäin eli Vidlaan (ven. Vinets) asti, Ojatin varrella. Tultuani rattailla 15 virstaa tätä tietä selitettiin kylässä, jossa hevoisten muutto oli tapahtuva, että loppumatkankin viimeksi mainitulle pogostalle kyllä voi rattailla kulkea, vaan koko kylässä ei löytyvän kuin yhdet rattaat, ja ne oli kova lykky nyt saattanut Vidlaan. Yötä oltuani kylässä ei muu tullut neuvoksi kuin ratsain matkalle lähteminen. Koko yön-seudun arvelin laatuun ja toiseen, kuinka kapineeni kulettaisiin hevosen selässä. Niitä ei tosin ollut paljo, mutta sinänsäkin oli niiden koko ja muoto senkaltainen, että niiden ratsain kuletus näytti mahdottomalta. Viimeinkin luulin jo keinon keksineeni tälle kuletukselle ja ilmoitin, kyyti-miehen tultua, sen hänelle. Hän hylkäsi keinoni kokonansa, toi pitkän säkin, latoi kapineista puolen sen pohjaan, toisen suuhun, jonka sitoi lujasti kiini, ja tyhjältä keski-kohdalta pantiin nyt säkki satulalle riippumaan, johon hän itse istui päälle. Toiselle hevoselle istuusin minä selkään. Tällä keinoin matkasin sitten yhteensä noin 170 virstaa, eikä olekaan tätä matkaamisen laatua moittiminen muun tähden kuin sen, että matka siten kuluu hyvin hitaasti, sillä josko ei olisikaan sääli kapineita, jotka kiireemin kulkien kovin pahasti hytkelevät hevosen kupeilla edes ja takaisin, niin ei oma ruumis salli ajaa muuten kuin astuttaen, joten taas tiimassa harvoin voi kulkea enemmän kuin viis virstaa. Jos nyt taival on kolmea neljää kymmentä virstaa pitkä, jotka virstat vielä ovat "suden juoksemia", jos päällisiksi päivä paistaa räkittää helteesti, eli jos suot ovat vettyneet ja niiden malko-sillat nilput, niin arvaa jokainen, että matkalainen kernaasti pyrkii hevosen muutto-paikkaan ja ikävöi niitä vähäisiä virvoituksia, joita semmoisessa voipi saada. Tämän toivon todentamiseen täytyy hänen, kylään tultuansa, kuitenkin vielä nähdä paljon vaivaa. Hän pyytää talon emännältä leipää, voita, maitoa ja munia. Leipää on välttävätä joka paikassa ja sitä ei kielletä; mutta mitä voiheen tulee, niin on Venäläisten voi kelvotointa Suomalaiselle, sillä hämmennettyänsä kerman (päällisen) savi-astiassa siksi, että se on vähä meidän voiheen päin, sulattavat he tämän sekoituksen uunissa ja valavat sen sitten suurempihin savi-astioihin, joissa se

säilytetään talven ja on näköjensä kuin keltaista talia. Voita jos siis tahdot venäläisessä kylässä syödä, niin pane emäntä sitä verekseltänsä tekemään ja valmiiksi saatua suolaa se itse, sillä voiheen niinkuin muuhunkin ruokaan ei emäntä raatsi panna kallista suolaa kuin ilman nimeksi vaan. Voin näin valmiiksi saatua käydään maitoja katsomaan. Lehmiä pidetään tässä tienoossa niinkuin muuallakin Venäjällä tavallisesti hyvin vähä. Se talo on jo rikas, jossa on viis lypsävää lehmää, ja ihmeinä mainittiin erästä muka kauheata pohattaa Vidlassa, jolla oli viistoista lehmää lypsämässä. Mutta laitumet ja heinä-maat koko Ojatin tienoossa ovat niin hyvät, että heinä enimmäksi osaksi tehdään metsään ilman aidoitta ja muutta, ja jo virstan päässä kylästä löytää karja samottavan ruohon. No mikäs sitten on syynä Venäläisten huolimattomuuteen tässä asiassa? Ne ovat paastot hänen uskossansa, jotka vierauttavat hänen karjan tuottamista, ja toiseksi ei hänen naisensakaan osaa näitä korjata. Maito-aittana on eteis-huone, jota myös vieras-kammarina pidetään, ja tultuasi siihen näet peräpuolen lattiata täynnä pienenlaisia pottuisia savesta, joiden ulko-karvan jo tekijänsä on tehnyt niin ruskeanharmaan, ett'eivät suinkaan likaa pelkää, ja joiden reunat ovat niin pinttuneet, sisus niin rikkoja ja karvoja täynnä, että tähän siivottomuuteen tottumatointa sydäntäsi alkaa iloittaa ja sinä kernaasti näistä ravinnoista olet erilläsi. Voin ja leivän lisäksi, jotka jo olet saanut, on sinun niin-muodoin ennenkuin syömään voit ruveta, vielä munat saatava, sillä suola-kalaa ei löydy missään ja Venäläistä inhoittaisi syödessä kalaa näin "raaltansa", niinkuin hän sanoo. Mutta jos emäntä jo edellisiäkin aineita antaessansa on tehnyt esteitä ja viivyttellyt, ei hän munia kysyessäsi paikalta liikahda. Niitä ei liene talossa? Mutta kanoja kävelee tuvan lattialla, ja kukkokin. Syy emännän viivyttelämiseen on se, että sinä, maan tapoihin tottumaton, et ole tietänyt vakuuttaa hänelle, maksavasi kaiken, minkä otat. Hän luulee sinua tavalliseksi virka-mieheksi, ja ilman on hänen sääli syöttää sinulle munia. Sanottuasi että maksat, Jumalan nimeen vannottuasi, ett'et mitään ilmaiseksi tahdo, vieläpä rahankin hänelle edeltäpäin käteen sysättyäsi, lähtee hän viimeinkin munia hakemaan, ja pian on atriasi valmis. Syötyä pitää sinun, jos ei muun tähden niin herruutesi kannattamiseksi, juoda teetä. Mutta teen-keittäjätä (samovaraa) ei löydy kylässä kuin yksi, sillä nyt olemme sydän-maalla. Sitä menet nyt itse sen omistajalta pyytämään, joka näin ei ilkeä sitä kieltää, ja kantaa sen itse korttieriisi. Täällä valmistuu tee pian, ja nyt juotat talon-ravhasta, juotat samovaran isäntää, juotat hänen naistansakin, joka ei ole hennonut kalustansa luopua, vaan tullut sen jälessä luoksesi, — kaikki juotat kylläisiksi, ja juotpa vielä itsekin. Maksettuasi talon-väellä, jotka näin muodoin ilolla ja ihmeeksensä näkevät että valalla vahvistetun lupasi täytät, olet siis valmis uudestaan matkalle lähtemään, vaan juuri hevosen selkään noustessasi muistuttaa samovaran isäntä, että sinun sen pitämisestä olisi joku vähä maksettava hänelle; muut herrat antavat siitä muka tavallisesti kaksin riunoin, mutta sinulle, hyvälle bajarille, saa koko asia jäädä hopea-riunasta. Senkin suoritettuasi pääset toki viimein taipalelle lähtemään, ja hatuttomin päin toivovat nämä ystäväsi sinulle matkallasi kaikenkaltaista siunausta ja onnea, sillä siunuustellessaan samoin kuin kirotessansakin ei Venäläinen puutu eikä säästä sanoja.

Vidlaan tultuani tapasin täällä ensi kerran Ojatin-joen, joka niinkuin jo edellä kirjoitin, lankee Syvärihin ja suussansa on vallan suuri joki. Vidlan kirkko on noin keskikohdalla sen pituutta, vaan kuitenkin oli joki nyt sydän-kesällä tässä kohden niin matala, että hevoset kahlasivat sen poikki ja vesi ei täyttänyt hevoselle vatsaan asti. Samanlaisena tapasin sen sitten useammassa muissakin kohdin, joissa siitä poikki tulii kulkemaan. Venhe-kululle ja hirsien sekä puun lattaamiselle ei tästä joesta siis ole hyötyä muulloin kuin keväällä, jolloin se kuuluu paisuvan hirtuudesta ja panee suuret alat alanko-maita tulvan alle. Sjögren'in ilmoituksista tiedämme, että Lyydikköjen pesä-paikka on juuri Ojatin ylä-puoli ja latvat, ja lyydikkö-kylät alkavatkin Vidlasta lähtien, heti toisella puolen jokea. Näihin minä en kumminkaan seisottunut, vaan matkasin syvemmäksi Lyydin-maahan, 20 virstaa edellensä, Järvien (lyydiksi: Järvidje) pogostalle.

Järvissä neuvoi kylä-oikeuden piisari, jota pyysin apulaisekseni kielen-tutkinnossa, vaan joka oli paikkakuntaan vasta tullut eikä sanonut vielä kyllin oppineensa rahvaan kieltä, tämmöiseksi apulaiseksi tämän seurakunnan entistä, virastansa eronnutta pappia, joka oli syntynyt läheisessä Ladvan seurakunnassa ja sitten kaiken ikänsä elänyt Lyydikköjen seassa, ja jonka piisari kehuu osaavan paremmin näiden kieltä kuin venäjätä. Hän sanoi hänen ei enää viitsivän käydä työssäkään ja olevan vähän ryyppyyn menevän, jonka tähden hän muka mielellänsäkin olisi rupeava minulle avuksi, sillä keinoin viina-rahaa ansaitaksensa. Nämä piisarin lauseet olivat minulle mieleen, minä sanoin siis jääväni tähän ja pian hankki hän minulle korttierinkin. Pappi, joka piisarilta jo oli yön-seutuna saanut tietää minusta ja aikomuksestani, tuli huomeisna aamuna, ennenkuin kukko oli kannukset ennättänyt jalkaansa saada, minun tyköni. Hän oli pitkä, vahva mies, ja vaikka jo 63 vuoden vanha, vielä sekä näöltä että jalalta hyvin vilkas. Hän oli ensin palvellettu ponomarina ja diakkana synnyin-paikassansa Ladvassa, jossa hänen isänsä oli ollut pappina, ja sitten loppu-puolen ikäänsä tässä seurakunnassa pappina. Mennä vuonna oli hän eronnut virastansa, ja antanut sen ynnä tyttärensä kanssa eräälle vasta seminariosta päässeelle papille, eikä sanonut henkensä elatuksesta itsellensä suurta huolta olevan, sillä paitse sitä, että vävy oli velvollinen häntä ja hänen vaimoansa kuolin-päivään asti elättämään, oli hän itsekin nuorella iällensä kerännyt jonkunlaisen raha-summan, joka oli Pietarin lampartissa vuokria kantamassa. Näistä vuokrista ei hän kuitenkaan muka saanut muuta kuin mikä hänellä vaatteissa kului, sillä lamparti-setelit olivat hänen vaimonsa vallassa, ja ukko valitti tätä hyvin ahnaaksi ja itsepäiseksi. Ihmettellessäni, että hän vähäisestä papin-palkasta oli voinut säästää niin suuren summan kuin kuusi tuhatta hopearuplaa vanhan päivänsä varaksi, sanoi hän sitä ei palkasta säästyneeksi, vaan kaupalla hankituksi, sillä nuorempana oli hän käynyt jotenkin suurta karjan-kauppaa. Hän oli ostellut lehmiä aina Vytegrasta ja Valkeajärven linnasta (Bjelosersk'ista) asti, suurella edulla ajaen eli ajattaen ne Tihvinan markkinoille eli Pietariin. Näillä kauppa-retkillänsä oli hän hyvästi tullut tuntemaan koko sen osan Aunuksen ja Uudenlinnan lääninä, jossa Lyydikköjä elää, ja tiesi tarkasti sanoa, missä minkin tienoon puheen-parsi erosi toisten tienoiden kielen-laadusta. Hän sanoi olevansa valmis rupeamaan minulle tšekäläisen kielen selittäjäksi ja siksi

kelpaavansa sen enemmän kuin jo ennenkin oli semmoisena ollut, nim. Andrej Mihailovits'illa (Sjögren'illä), joka oli kaksi viikkoa elänyt hänen tykönänsä Ladvassa, ja jota hän muisteli suurella rakkaudella. Palkkaa ei ukko vaatinut enemmän kuin noin puoli-tuoppisen hinnan päivältä, ja työn päätimme seuraavana päivänä alottaa.

Mutta ihminen päättää ja Luoja säättää, sanoi nykyjään eräs suuri ajattelija Helsingin Sanomissa, ja niin tässäkin asiassa ei käynyt päätöstä myöten. Seuraavana päivänä oli tämän opettajakseni ruvenneen ukon emännällä nimi-päivät. Minun tähteni oli eukko päättänyt viettää ne tavallista juhlallisemmasti. Jo hyvissä ajoin aamulla tuli ukko tyköni ja ilmoitti tämän seikan ja kutsui minua nimi-päiville. Minä "panin päälleni parasta, valkeinta varrelleni", ja sitten läksimme ukon kanssa yhdessä. Papin kartanoa näissä tienoin ei voi eroittaa muista ympäri seisovista taloista, ja tavallisesti löytyy kylässä aina joku pohatta talon-poika, jolla on paljoa pulskemmat rakennukset kuin papilla. Niin oli tässäkin kylässä kapakka-talo paremmassa asussa kuin yksikään muu, ja astuessamme eteenpäin luulinkin sitä pappilaksi, ennenkuin seuralaiseni likaisimmassa kohdassa kylän katua nousi erään talon portaille ja sanoi: tänne. Tultuamme sisään otettiin me vastaan hänen vaimoltansa, joka jo oli täydessä juhla-puvussa, ja jonka hirmuinen lihavuus kyllä todensi ukon sanat, että eukko muka yksinänsä söi vuokrat heidän yhteisesti säästämistä rahoistansa. Heidän tyttärensä, nuoren papin vaimo, ilmestyi vähää jälempin, ja viimein hänen miehensäkin, mutta ei vielä juhla-asussa, sillä hän oli ollut riihtä viskaamassa, Siistiytyänsä ja pukeutuansa oli hän sangen sievä mies ja josko ei oppinutkaan, niin tiesi hän kuitenkin sen verran, että Suomen-maalla oli yksi tsaari kuin Venäjällä, että Sevastopol ja Veapori eivät olleet yhden meren rannalla ja että Helsinki oli etempänä Pietarista kuin Viipuri, joissa kysymyksissä vanhalla papilla oli hyvin hämärät ja sekaiset tiedot. Jonkun tunnin kuluttua eneni seuramme vielä edellä mainitulla piisarilla ja hänen puolisolollansa. Pidoista, jotka nyt alkoivat, en sano sen enempää, kuin että ensin tarjotun kahvin päälle ilman väli-ajatta seurasi se ian-kaikkinen tsjaju (tee), joka tapa on täällä yleinen, sillä "tee keventää kahvin vaikutuksen," selitti minulle eräs pappi, jolta tämän luonnottoman tavan syytä kysyin, Tsjajun juotua tuli puoli-päiväinen, jonka pituista atriata en vielä ole koskaan nauttinut ja jonka pituisesta Jumalan rukouksen itseäni vasta varjelemaan. Vaan jos minun täytyi jo kolmannella osalla siinä annetuista ruokalajista olla tyytyväinen, niin söivät muut sen enemmän, vaikka ruoan suuhun saamisessa ei ollut muuta apuna kuin ne viisi-haaraiset kahvelit, joita Luoja jo esi-isällemme Aatamille antoi parin.

Koko näistä pidoista en tässä olisi tarvinnut mainita mitään, ell'ei niissä tapahtunut seikka olisi ollut painava käänne kielitutkiinnoilleni Järvissä. Vanhan papin emäntä nim., jonka kanssa miehensä puoli-päiväisen joutuessa oli käynyt kirkossa, eukolle suojelija-enkeliltänsä vielä jotakuta paria kolmea vuosikymmenistä elinajan lisäksi rukoilemassa, oli päättänyt palkita tämän miehensä palveluksen ja sentähden haettanut kapakasta puteliin viinaa. Sen tyhjensi ukko pian piisarin kanssa, eivätkä viinan vaikutukset hänessä vielä olleet kovin vaaralliset. Mutta suurin asia oli se, että hän, kauan viinatta oltuansa, näin pääsi taas makuun. Ilta-puoleen, kuin jo olin korttierissani, tuli hän minun luokseni, pyysi paperia ja kirjoitus-värkkiä ja tahtoi muka minulle näyttää käsi-alaansa kirjoituksessa, koska kieli-apulaiseni piti osata kirjoittaakin. Kirjoitus, jonka hän tässä teki, oli anomus saada minulta puoli-tuoppisen hinta rahaa sen työn päälle, jota yhdessä olimme rupeavat tekemään. Sen annoinkin hänelle tinkimättä, ja vähän ajan perästä alkoi piisarin kodista kaikua pajatus, joka ilmoitti, että viina-jumala oli löytänyt veljensä runo-jumalan. Mutta ei sillä hyvä. Myöhään illalla, minun iltaista syödessäni, tulla kompuroi ukko ilman lakitta ja "parta paksussa porossa, tukat kaikki taljaskassa" korttieriini, itki, nauroi, pajatti, tanssi ja pyysi vielä rahaa. Minusta näytti hän jo kyllin-kylläiseltä, minä en antanut. Hän rukoili, syleili minua, vaan turhaan. Viimein lankesi hän polvillensa, kumarsi jalkojeni juureen ja suuteli monet kerrat savisia saappaitani. Päästäkseni tästä ilkeästä tilasta ja saatuani häneltä lupauksen ei enempää tulla minua kiusaamaan, annoin hänelle vielä toisen puoli-tuoppisen hinnan, jonka kanssa hän heti menikin matkaansa. Reuhattensa tykönäni hoklasi hän aina pöydältä ruokaakin suuhunsa, jota häneltä suinkaan en kieltänyt, vaan saadakseni tietää, kuinka ankara hän uskonsa lajissa oli, muistutin kuitenkin, että hän paasto-päivänä söi arkea eli rasvaista ruokaa, josta hän hyvin kyllä tiesi suuren synnin tulevan. Mutta ukko vastasi juuri muutamia viikkoja takaperin käyneensä Valaman monasterissa Petron päivillä, siellä kaksi vuoro-kautta yhteen menoon papillista toimitusta tehneensä ja näin muodoin kaikki eli vähintäsäkin suuren osan entisiä syntiänsä kuitanneensa, joten hänellä arvattavasti nyt taas hyvä aika eteenpäin oli varaa poikkeilla hurskauden vaivaloiselta tieltä. Samasta syystä teki hän julkisesti toistakin syntiä, nim. poltti tupakkaa niin usein kuin minä jaksoin hänelle tupakka-pötkyläisiä antaa. Kernaammin olisi hän kuitenkin polttanut piippua kuin näitä, ja tämän halunsa ilmoittikin juuri tässä rohkeassa tilassansa siten että tahtoi kiskoa piippua hampaistani. Tässä asiassa en hänelle kuitenkaan antanut perää, ja piipusta väittelemisemme olisi kukaties miten loppunut, ell'ei hänelle olisi juolahtanut mieleen että se mahtoi olla uskoni, joka esti minun antamasta tois'uskoisen polttaa piipustani, jossa tapauksessa hän ei millään tavalla tahtonut saattaa minua rikkomaan hengellistä lakiani. Ilolla vakuutin minä että asian laita oli semmoinen, ja heti jätti ukko piippuni rauhaan. Tätä keinoa käytin sitten jälkeinkin päin suurella menestyksellä semmoisia vastaan, jotka maansa tapaa myöten tahtoivat minun piippuani omana piippunansa pitää, ja mainitun esteen sanottuani, ei sitä vastaan koskaan inttäily mitään.

Toisena aamuna menin kapakkaan sekä tietelemään ukon eileisen-iltaista elamoitsemista että vähän rahaa särkemään. Tämän oli ukko keksinyt. Ulos tullessani kapakasta tulla haihatti hän kotoansa, eikä malttanut juosta tietä myöten ympäri, vaan oikasi pellon poikki, jossa hänelle aidan yli pyrkiesssänsä ei käynyt paremmin kuin että aidassa repi kauhtanansa, joka kumminkin jo entuudestansakin oli hyvin huono ja repaleinen. Hän luuli minun ostaneeni viinaa, ja vaikka pohmelo näytti surkeasti ahdistavan häntä, säihkyi ilo hänen silmistänsä, sillä kuin minulla muka oli viinaa, niin oli sitä hänelläkin, jonka ajatuksensa hän heti ilmoittikin. Pian selkeni kuitenkin

ukon erhetys, ja pahoilla mielin rupesi hän selittämään, että hänestä sinä päivänä ei ollut minulle työhön, ja huomenna taas piti hänen lounaan syötyä lähteä eräisen viiden virstan päässä olevaan kylään, jossa yli-huomenna tuli praasnikka. Huomenna voisi hän kumminkin edellä puoli-päivän tulla minun tyköni, jos nyt saisi edes pariksikaan ryyppyksi minulta vielä palkkaansa. Sen annoinkin hänelle, mutta nyt vahvistui minussa jo edeltä arveltu päätös, kokonansa erotani tästä miehestä, sillä vaikka hänellä kyllä oli havainnut olevan hyvät tiedot Lyydin kielessä, niin näkyi se nyt selvästi, että hänellä oli liian huikentelevainen luonto kelvataksensa minulle apu-mieheksi.

Siis aloin tiedustella toista apulaista, ja sanottiinkin Ladvassa löytyvän vanhan diakian, lyydikkö-syntyisen ja niinmuodoin hyvän lyydiläisyyden tuntijan, jolla kehuttiin kaiken maailman viisautta olevan päässä, ja jonka ei sanottu juovan muulloin kuin praasnikoissa. Tämän miehen luultiin tulevan sille praasnikalle, jolle Järvien ukonkin jo niin aioissa piti lähteä, ja minä päätin myös odottaa tätä juhlallisuutta ja mennä sille, sekä sitä katsomaan että mainittua diakkaa tapaamaan.

Tämmöisiä praasnikoita on kaikissa venäjän-uskoisissa kylissä (meidänkin maassamme) tavallisesti yksi, monesti useampikin vuodessa. Ne vietetään sen pyhän päivänä, jonka nimeä kylän kirkko kantaa, ja joka sillä niinmuodoin on erityisenä suojelijana. Mutta tavallisesti on kylässä paitse kirkkoa vielä rukoushuoneitakin (Karjalassa kutsutaan tämmöisiä "sässynäksi" venäjän-kielisestä sanasta tschasovna), joilla myös on pyhät suojelijansa, ja joille myös vietetään praasnikat. Näin saapi moni kylä kolme ja neljäkin praasnikkaa vuodessa. Niille keräytyy rahvasta vahvasti, ja pää-asia niissä on syöminen, tanssiminen ja pajatus. Myös tulee niihin josta kusta suuremmasta lähi-kylästä renikan kauppias, ja kuin kylän kapakasta saadaan viinaakin kyllältensä, niin löytyy praasnikalla kaikki väli-kappaleet, joilla ilo saadaan kukoistamaan.

Toivoani myöten Ladvan diakka olikin praasnikalla, pian sovimme tuumilla ja jo seuraavana päivänä muutin Ladvaan. Useammassa kirkon-kylässä Suomessa löytyy joku leski-akka, joka on vähän herras-perua, köyhäksi jäänyt, vaan hyvästi elävä sillä keinoin, että hänellä on arpa-kirja ja kortit, joilla talonpojan-tyttärille povaa sulhaiset, vähä lääkityksiä, joilla parantaa pienet silmä-kipeät, päästää hampaan-kolotuksesta j.n.e., ja koreoita tilkkuja, joista hän tekee emännille taskuja, lakkia ja m.s. Sen ohessa tietää hän kaikki pitäjän juorut ja uutiset, ja kuin värjälän puutteessa hänellä painatetaan lankojakin, niin ei kumma olekaan, että talonpojan-vaimot kirkko-tiellensä käyvät hänen luonansa istumassa, jolloin ämmän kahvi-pannu ei tuletta pääse, vaan jolloin hänellä myös on tulonkanto-päivänsä, sillä käyjät tuovat, mikä voi-naulaseen, mikä maito-leilin, mikä mitäkin. Tämmöisiä löytyy Venäjälläkin, vaan edellä lueteltujen virkojen rinnalla pitävät nämä parittajankin tointa, sillä harva naima-kauppa niin herroissa kuin talon-pojissakin tapahtuu Venäjällä ilman parittaja-akan (svahan) avutta. Tämänkaltaisen ihmisen luona sain minä korttierin Ladvassa. Hän oli edellä kerrotun Järvien vanhan papin tytär, oli ollut naimisessa erään papin kanssa, joka jo viisi vuotta takaperin oli kuollut, ja eli nyt ukkonsa, mainitun papin isän, kanssa yhdessä, joka jälkimäinen myös oli ollut pappina, vaan halvauksen tähden, joka häntä oli kohdannut, jo kauan sitten virastansa eronnut. Heillä oli hyvä talo, vähä maan-viljelystäkin ja he elivät pensillä (pensiunilla), jota ukolla oli 20 ja lesken tyttärellä 6 hopearuplaa. Tähän oli leskellä senlaisia tuloja kuin edellä kuvasimme, ja jonkun verran sai hän sisään sitenkin, että piti korttieria mittareille ja muille matkaaville virka-miehille. Hän oli sen verran viisaampi täkäläisiä talonpojanakkoja, että osasi juoda sekä teen että kahvin, vieläpä keittääkin molemmat, ja että valitti, kuinka hänen kätensä pysti ja näkönsä päivettyi, nyt työssä käydessä, sillä siihen ei hän ollut tottunut miehensä eläessä, jolloin sampovara aina oli seisonut valmisna hänen makuulta noustessansa. Entisestä herruudesta ei hänessä ollut muuta jälellä, kuin se, että tahtoi että muiden piti uskoa hänen aamulla pitkään makaavan, jota herruuden välttämätöntä merkkiä hän kuitenkin itse asiassa ei pitänyt, sillä useasti kuulin hänen raukan jo päivän kanssa nousevan askareillensa.

Sekä tämä vaimo että hänen ukkonsa, se vanha pappi, olivat muuten merkilliset sen tähden, että pahemmin pahinta mustalaista pyysivät, puistivat kaikkea, mitä vaan näkivät minulla. Heille piti antaa paperia, kyniä ja läkkiä, edellensä kynttilöitä, teetä, sokuria, sanalla sanoen kaikkea, mitä muassa oli ja mitä emäntä viime kerran Vidlassa käydessänsä muka oli unhoittanut ostaa. Ukko tahtoi minua itsellensä ostamaan nuuskuakin, jota minulla ei ollut, ja määräsi siksi tarvittavan tschetvertakan (25 kop. hop.). Tämän hävittömyytensä peitti hän sillä, että lupasi edestäni lukea rukouksia, joiden määrä ja pituus tulisi senvertainen, kun verran hänelle rahaa jättäisin, ja sanoi tätä rahaa ei tulevani katumaan, sillä hänen rukouksensa olivat hyvin teholliset. Tämmöisiä rukouksia lukikin hän alinomaa, pitkästä nimi-listasta aina rukouksen alussa mainiten niiden nimet, jotka olivat hänen palkanneet puolestansa taivasta lähestymään. Minua inhoitti tämmöinen elatus-keino, varsinkin yhdekskymmen-vuotisella hautaan vajoovalla ukolla, enkä paljo huolinutkaan peittää ylenkatsettani häntä vastaan, josta itselleni seurasi se paha, että ukko, päättäen minut täydeksi pakanaksi, ei sanonut yhdenkään kristityn papin rupeeavan minulle taivaan ovea longistamaan, ja kuin sitä, hänen luulonsa jälkeen, maailmallisen ihmisen itsensä oli mahdollin avata, niin arvaa jokainen, mihin hän minun tuomitsi.

Paitse sitä vastusta, mikä minulla oli tästä ukosta, oli kymmempäiväinen oloni Ladvassa sangen hupainen. Rahvas täällä salon sydämessä oli siivoa ja hiljaista, ja työni juoksi erittäin hyvästi sentähden, että apulaiseni, vanha diakka, oli selvä-päinen ja ymmärtävä mies. Hän oli syntyjään tästä samasta kylästä, oli poikana saanut vähän opetusta Aunuksen kaupunkia lähellä olevassa Aleksanteri-Svirskin monasterissa, ja sitten vielä puoli vuotta ollut Uudessa linnassa (Novgorod'issa) oppiansa lisäämässä. Näin oli hän oppinut venäjän kielen oikein kieli-opillisesti, ja ymmärsi käyttää tämän oppinsa omaakin kielensä tutkittaessa. Muuten oli hän kaiken ikänsä elänyt täällä koto-kylässänsä ja oli hyvin tuttu ja rakastettu ympärinsä, niin että praasnikkaa ei praasnikkana pidettykään, jos häntä ei ollut läsnä, sillä hän oli taitava kertoja, ankara pajattaja ja hyvä juoja. Hänen karkea äänensä, vahva kasvunsa ja tuuhea partansa antoivat hänen

käytöksellensä ja koko olenollensa semmoisen arvoisuuden, että pojat joka paikassa nostivat lakkiansa hänelle ja vanhemmat häntä leikillä kutsuivat proto-jereiksi (rovastiksi).

Yleisesti ylen-katsoo vallan päällä oleva kansa allansa olevien pienempäin kansojen kieltä, jonka Lyydin kielestäkin tulii havaitsemaan Scholtjärvellä, jossa pappi, vaikka neljä-kymmentä vuotta palvellut Lyydikköjen seassa, tuskin tiesi sanaakaan heidän kielestensä, ja jossa rikkaammaksi ja mahtavammaksi päässeet Lyydiköt itsetkin kernaammin puhuivat venäjätä kuin omaa kieltänsä. Toisin oli asian laita täällä Ojatin tienoilla. Tämän tienoon synkeä salon-luonto, sen köyhyys ja se seikka, ett'ei sen läpi kule yhtään tietä, ovat tehneet, että Venäläiset ovat jättäneet sen rauhaan, elikkä jos heitä on sinne joku tullutkin, on tulijan ollut mahdollin saada omaa kieltänsä tavaksi, ja vaikka hän on ollut pappikin eli muu virka-mies, on hän perheineensä vähitellen taipunut maan kieleen ja, niinkuin edellä kerrotuista esimerkeistä olemme nähneet, viimein paremmin osannut täkäläisen rahvaan kieltä kuin omaansa. Tämä seikka on vaikuttanut rahvaasen takaisin siten, ett'ei se häpeä kieltänsä ja että se näissä tienoin tulee vielä kauan voimassa pysymään. Tässä Ojatin tienoossa on rahvas pitänyt oman alku-peräisen nimensäkin muistossa. Edellä olemme nähneet, että Äänisen rannalla asuvat Tschuudit kutsuvat itseänsä vaan *Lyydeiksi eli Lyydiköiksi*, joka tulee venäjän-kielisestä sanasta *ljudi*, merkitsevä rahvasta, ja jolla nimellä mekin entistä myöten olemme heitä tähän asti kutsuneet. Näin on näillä samanlainen nimi kuin Virolaisilla, jotka myös eivät tiedä itseänsä muuten nimetä kuin *maa-rahvaaksi* ja kieltänsä vaan *maa-kieleksi*. Ojattilaiset sitä vastaan kutsuvat itsiänsä *Vepsäläisiksi* ja kieltänsä *Vepsän eli Vepsan* kieleksi, joka nimi niinkuin paljo muutakin kansan alku-peräisestä kansallisuudesta jo muissa osissa sen alaa on unohtunut. Ei tarvitse siis ensinkään epäillä, että tämä nimi, vaikka sitä nyt käyttää vaan yksi osa tätä kansaa, ennen ei olisi ollut sen yleisenä nimenä, jota päätöstämme vahvistaa sekin seikka, että pohjais-puolimaisen Aunuksen Karjalaisetkin yleisesti kutsuvat näitä serkkujansa Vepsäläisiksi. Tässä otamme sentähden tilaisuuden tärkeimmästi kehoittaaksemme kaikkia tästä kansasta eli sen kielestä vasta kirjoittavia, että heittäisivät pois nuo muukalaiset nimet *Lyydit*, *Tschuudit* ja muut joihin ylpeiden naapurien halveksiminen ja ylen-katse on nähtävä juuri, ja antaisivat tälle kansalle sen edun, jota ei kielletä keltään yksinäiseltäkään ihmiseltä, nim. kunniallisen oman nimensä nautinnon. Tähän on heillä sen suurempi oikeus, kuin heidän esi-isänsä ovat tämän nimen historiaankin kirjoittaneet. Sillä Venäjän vanhimman historioitsijan Nestorin *Vessit* eivät voineet olla muita kuin nykyisten *Vepsien eli Vepsäläisten* esi-isiä, vaikka perilliset eivät ole kuin vähäiseksi osaksi voineet pitää vallassansa isien jättämää maata. Se on Sjögren'in erhetys kirjassa: *Ueber die älteren Wohnsitze der Jämen*, joka meidän kansantutkijoiden silmissä kauan on polkenut tätä nimeä. Hän oli jo ennen tämän kirjansa kirjoittamista ja yleisesti ennen koko sitä suurta matkustustansa, jonka arvollinen ja kiitettävä hedelmä se on, kirjallisesti päättänyt että se kansa, jota Nestor Vessiksi kutsuu ja joka eli Bjeloseron järven ympärillä, mahtoi kutsua tätä järveä *Vesijärveksi* ja siitä itseänsäkin *Vesiläisiksi*, josta Venäläinen muukaloimalla muka sai nimen Vessit. Tällainen edeltä-käsin päättäminen on aina vaarallinen, ja tehdyksi Sjögren'iltä, joka kaikessa koki totuutta tarkoittaa, olisi sitä vaikea uskoa, ell'emme tietäisi, että hänen sitä kirjoittaessaan Vessien eli sen suomalaisen kansan, joka Nestorin aikoina eli mainituissa seuduissa, luultiin jo kokonansa ilmoilta hävinneen. Mutta mainitulla matkallansa löysi Sjögren samoissa tienoin suomalaista kansaa, joka kutsui itseänsä *Vepsäksi*, ja toiseksensa tuli hän tällöin myös tietämään, että tämä kansa ei kutsunut vasta mainittua järveä Vesijärveksi, vaan *Vauget- eli Valgetjärveksi*, jonka Venäläiset sanasta kääntäen tekivät nimeksi: bjeloje osero, Bjelosero. Näissä kahdessa seikassa, jotka hän itse uskollisesti kertoo, olisi hänelle jo pitänyt olla kyllä todistusta siitä, että edellinen päätöksensä Vessin nimen tulemisesta suom. sanasta Vesiläiset oli väärä, varsinkin koska sanasta vesi Vepsäläistenkin kielessä pitää johdettava nimi *Veteläinen, ei Vesiläinen*, ja että samainen Veksi eli Vessä ei ollut muuta kuin Venäläisen kielellä pehmennyt nimi *Vepsä*. Vaan tätä ei hän nimittämässämme kirjassansa tahdo myödyttää. Todistuksia, joilla hän puolustaa entistä päätöstänsä, olisi liian laava ruveta tässä kertomaan, koska halullinen lukija löytää ne täydellisinä itsestä kirjasta. Niiden joukosta otamme tähän vaan yhden, joka myös perustaksen väärälle kokemukselle. Siitä nim. että kaikilla nykyisten Vepsäläisten kylillä muka on venäläiset nimet päättää Sjögren, että koko heidän alansa olisi ensin ollut Venäläisten vallassa, jotta olisivat viljelleet ja rakentaneet maan ja joiden kielestä kylätkin olisivat nimensä saaneet, vaan että heidän olisi pitänyt taas luopua maasta ja jättää se Vepsäläisille niissä myllyissä, joita täälläkin kansojen edes takaisin siirrellessä tapahtui. Tämä päätös on kuitenkin väärällä pohjalla. Koko Ojatin tienoossa samoin kuin Äänisenkin rannalla on ei ainoastaan kaikilla vepsäläis-, vaan myös suurimmalla osalla venäläiskyliä suomi-peruiset nimet, joita rahvas keskenänsä käyttää. Vaan kirkon- ja henki-kirjoissa, mittarien luetteloissa ja kartoissa ovat molempien nimet venäläisiä, useammassa kohden vaan josta kusta ristimä-nimestä (sanotaan tavallisesti paikan ensimmäisen asujan nimestä) tehtyjä, niinkuin: Ivanoffkaja, Timosejffkaja, Trosimoffkaja j.n.e. Tällaiset kirjat, kartat ja muut sanoo Sjögren, niissä löytyvien nimien tähden, joka paikkakunnassa tarkoin läpi käyneensä. Näiden nimien vääryydestä ja siitä, että hän ei tarkoin ottanut vaaria rahvaan kielessä käytettävistä nimistä, päättää hän venäläisiä nimiä alku-peräisiksi ja niiden antajia maan ensimmäisiksi asujiksi, josta taas seuraisi että Vepsäläiset vasta myöhemmin joutuivat sen isänniksi ja että niinmuodoin Nestorin Vessit olivat toinen kansa, toista Vepsäläiset.

Tässä lienee nyt tilaisuus sanoa muutama sana näiden kielestäkin ja sen aarteista. Suomalaiselle kielentutkijalle on tästä murteesta paljo selkoa sekä kieli-opissa että sana-kirjassa. Vaan kuin useamman lukijan pelkään tämän-laatusissa kokemuksissa ja löydöissä ei löytävän sitä miellytystä, joka niistä on kielentutkijalle, niin jätän Vepsän kielen kieli-opilliset ja sana-kirjalliset edut tässä mainitsematta. Mitä taas sen hengellisiin aarteihin tulee, niin ei niistäkään ole paljo lausumista. Edellä olen jo sanonut, että Äänisen Vepsäläisillä en tavannut lauluja ensinkään. Sama oli niistä yleinen lause Ojatillakin, nim. että laulettu on iki-muistoista ajoista venäjäksi ja että lauluja ei ole koskaan löytynyt vepsäksi. Satuja taas löytyy paljo, vaan niistäkin nähdään

pian, että ovat parhaasta päästä Venäläisiltä saatuja, ja paraat satujen sanojat tarjoaksetkin aina kernaammin venäjäksi kuin omaksi kieleksekseen niitä kertomaan. Sana-laskuja ja arvoituksia löytyy sitä vastaan Vepsäläisilläkin, ja niiden muoto todistaa, että niitä ei ole naapureilta lainattu. Jälkimäistä kirjoitin Ojatilla noin puoli-sataa, ja niistä saan kielen näytteeksi suomennoksen kanssa painattaa tähän seuraavat.

1. Neitschykäine iscytub liphaisches, kasaine irdal? *Nagris mas.*
2. Pol hebot, pol hahat? *Jouh-segl.*
3. Mustan söb, vaugtan situb? *Melnits.*
4. Vaugtan söb, mustan situb? *Lämoi säreses.*
5. Must da pehmed, märg da maged? *Paschtkas.*
6. Märg masa aidan taga? *Kjel.*
7. Päiväl rippub, a yol reighu? *Koukuine ukses.*
8. Lehm pätschisch, händ irdal? *Lämoi i savu.*
9. Ymbri päs ei hvati, ymbri pöydos hvatib? *Silm.*
10. Kaks kurged pälitschi meres katsutas, toinen toscht ei voikoi sabotada? *Keranden korvad.*
11. Mi om notktemb vet? *Savu.*
12. Kaks neitschykäischt yhtel laval kargaitas? *Petkleil survotas.*
13. Pä tohine, vats töine, jamgad kivished? *Not.*

Suomeksi.

1. Neitsykäinen istuu arkussa, kassa (palmikko, letti) ulkona? *Nauris maassa.*
2. Puoli hevoista, puoli haapaa? *Jouhi-seula.*
3. Mustan syö, voalkean sittuu? *Mylly.*
4. Valkean syö, mustan sittuu? *Tuli päreessä.*
5. Musta ja pehmeä, märkä ja makea? *Paistikas.*
6. Märkä vasikka aidan takana? *Kieli.*
7. Päivällä riippuu, vaan yöllä reikään? *Oven koukku (säppi).*
8. Lehmä uunissa, häntä ulkona? *Tuli ja savu.*
9. Ympäri pään ei yllä, ympäri pellon yltää? *Silmä.*
10. Kaks kurkea päällitse merestä katsovat, toinen toistansa ei voi saavuttaa (tavata)? *Korvon (saavin) korvat.*
11. Mikä on notkeampi vettä? *Savu.*
12. Kaksi neitsykäistä yhdellä lattialla tanssivat? *Petkeleillä survotaan.*
13. Pää tuohinen, vatsa liinainen, jalat kiviset? *Nuotta.*

Isä-meidän rukous kuuluu tässä kielessä, venäjän-kielisestä uudesta testamentista käännettynä, seuraavalla tavalla:

"Tatoi meide, kudam oleb taivhal; sädkahase puhthaks nimi sinun; tulgha tsarstv sinun; da liinob vald sinun i mal kut taivhal; Leib meide kaikutscheks päivaka anda meile tjanambäi; i jäta meile völgad meide kut i mö jätamoi völghiischile meide; i ala anda meid iskusaha; a pjästa meid pahas; sida möd mi sinun om tsarstv, i vägi, i kuulund igan kaiken, Amin."

Kielen näytteeksi saakoot vielä seuraavat satuset tässä sian.

1. Orl.

Kysuiba orlal: mihe sötat sina itscheis poigid muga korttas taivhan al? — Orl sanii: rohtischibak hö kasnuded lähetase päiväisichen lost, kut minä heid sötäischin alahan mas?

2. Kukoin karangg.

Sanu milein, kysii kadag kukoin karanggol, miksich sina muga nälghiine sobihe, mändes siiritschi sinusaisch meheb;^[6] mida sina tahtoit säta heisch? mihe hö sileisch koschutas? — Ni mihe, sanii kukoin karangg; minä i en tahtoi anastada hied mehel, tahtoin vaische rebitada heid.

3. Lambas i djumalan-lindiine.^[7]

Djumalan-lindiine lebastihe lambhan päle, mise rastta hänel vähäisichen villad itschesa pesaks. Lambas rubens verdusiine hypta sinna i tänna. Kut sina milein yhtel muga skup? sanii djumalan-lindiine; paimnele sina käsket otta itschesaisch kaiken nahkha-sai villan, a milein otkaschit pitschukaisches klakiisches. Miksch muga netsen sädad? — Netsen sädan siksich, sanii lambas, mise sina ed malta milain minun villad otta muga armhutte kut paimen.

Suomeksi.

1. Kokko.

Kysyivät kokolta: mintähden elätät sinä poikiasi niin korkeassa taivaan alla? — Kokko sanoi: uskaltaisivatko he kasvaneina läheta auringon luokse, kuin minä heitä elättäisin alahalla maassa?

2. Orjantappura.

Sano minulleni, kysyi kataja orjantappuralta, miksi sinä niin nälkäinen (olet) vaatteihin, ihmisten sinustasi sivutse mennessä; mitä sinä tahdot tehdä niistä? mihin ne sinullesi kelpaavat? — Ei mihinkään, sanoi orjantappura; enkä minä tahdokaan ryöstää niitä ihmiseltä, tahdon vaan repiä niitä.

3. Lammas ja pääski.

Pääski lepäytyi lampaan päälle, että raastaa häneltä vähän villaa pesäksensä. Lammas alkoi vihaisena hyppiä sinne ja tänne. Kuin sinä minulleni yhdelle (olet) niin ahnas? sanoi pääski; paimenelle sinä annat luvan ottaa itsestäsi kaiken villan nahkaan asti, vaan minulle kiellät pienoisesta tulloisesta. Miksi niin tämän teet? — Tämän teen siksi, sanoi lammas, että sinä et osaa minultani villaani ottaa niin lempeästi kuin paimen.

Työni lopetettua Ladvassa olisin suurelle maantielle voinut palata samaa tietä, jota mennytkin olin, ell'ei mieleni olisi tehnyt paikalla tiedustamaan, mitä murretta, karjalaistako vai vepsäläistä, Ojatin-tienoon itäisessä, eli Aunuksen läänin etelä-itäisessä, osassa puhuttiin. Sekä Ladvassa että jo edelläkin sanottiin kyllä näiden tienotten kieltä aivan yhdenlaiseksi kuin kieli tässä seurakunnassa ja sen ympäristöllä. Vaan Köppen'in kansakartta puhui toista. Tämä Pietarin Tiede-Akateemian jäsen on mm. Schubert'in maa-tieteelliselle kartalle, jota Venäjän maan europalaisesta osasta on noin 50 lehteä, eri värillensä kuvannut kunkin kansakunnan alan ja piirin. Tätä suurta kansakarttaa ei löydy kuin kaksi kappaletta käsi-kirjoituksessa, nim. toinen mainitun Tiede-Akateemian kirjastossa ja toinen Pietarin keisarillisella maa-tieteellisellä seuralla. Mutta jälkimäinen seura on siitä painattanut pienemmässä mitassa tehdyn kopion neljälle lehdelle. Niin pää-kartassa kuin tässä kopiiossakin antaa tekijä mainitussa osassa Aunuksen läänin, keskellä Vepsäläisten piiriä, ei vähemmän kuin kokonaista kolme laajaa seurakuntaa Karjalaisille, vaikka näiden historiallisesti ei tiedetä koskaan jalkaa astuneen Äänisen järven etelä-puolelle. Väärjärven pogostan kautta tultuani Schimjärven kirkolle havaitsinkin, että rahvas Ojatilla oli oikeassa ja että herra Köppen on tehnyt suuren vian pannessansa Karjalaisia tänne, sillä kieli täällä oli puhtainta Vepsää ja täksi sanottiin niiden kahden toisenkin, Pääschjärven ja Kuschtjärven, seurakuntain kieltä, jonka kansa-karttaa myöten niin ikään olisi pitänyt olla karjalaista. Tämä suuri vika, johon virka-miesten luottamattomat kertomukset ovat syynä, tulee oiastuksi nyt paraillaan tekeillä olevassa kolmannessa painoksessa herra Köppen'in mainittua karttaa.

Tästä asiasta selvän saatuani ja vielä pari päivää Schimjärven kuunneltuani kansan kieltä, päätinkin lopettaa vepsäläiset tutkintoni ja palasin maantielle Suschtan (ven. Oschtan) kylässä. Schimjärven ja sen väliä on 40 virstaa, joka on yksi ainoa hirmuinen korpi, jossa edellisen viikon rankat sateet olivat niin vettäneet maan, että hevoset melkein joka askeleella upposivat likaan. Tie, joka harvoin oli löytänyt kangas-harjanneen kulkeuksensa ja enimmäen juoksi pitkin korpijokia eli järviä, sillä se kulki paraasta päästä talvi-tien jälkiä, oli muutenkin niin ryteikkö, niin kehnoilla mallo-siloilla varustettu, että ratsastajan monin paikoin piti pitkät matkat hevoistansa taluttaen jalan astua. Ja vaikka lepoakin oli pidetty noin puoli-välissä taivalta tehdyllä tulella, olivat sekä miehet että hevoset, myöhään illalla Suschtaan tullessa, niin väsyksissä, että edelliset eivät tarvinneet illaistakaan ennen maata rupeamistansa, ja jälkimäiset viimeisillä virstoilla tuskin enää pystyissä pysyivät. Suschtasta tulin Latina-Pellolle ja siitä samaa tietä Pietariin, jota keväällä olin tänne mennyt.

Lopuksi saan mainita, että jos kellä vielä olisi halu käydä tutkimassa Vepsäläisten kieltä Ojatilla, niin olisi mainittu Schimjärven kirkon-kylä sekä kielen-puhtauden että muun puolesta siihen soveljain paikka. Matkustaa tälle kirkolle voisi helpoimmin ja huokeimmin, Sortavalan, Aunuksen ja Latina-Pellon kaupunkien kautta. Viimeksi nimitetyistä ei Suschtan posti-paikkaan Arkangeliin menevätä tietä myöten tule kuin noin 130 virstaa, niin että koko matka Sortavalasta Schimjärven kirkolle ei tulisi tekemään kuin vähän päälle neljän sadan virstan.

Matka Itä-Venäjällä vuosina 1856 ja 1857.

Ensimmäinen Kirja.

Kasan'issa, toukok. 1856.

"Kristos voskres! Kristus on ylös-nousnut!" kajahti ääni sunnuntai-aamuna 29 p. huhti-kuuta huoneessani ennenkuin olin vuoteelta ennättänyt nousta, ja edessäni seiso i iloisella katsannolla portinvartija täydessä ala-upsierin puvussa, hän on nim. entinen sota-mies. "Totisesti on Kristus ylös-nousnut!" tulee tähän vastata, ja sitä ynnä suun- ja juoma-rahaman antamista en minäkään laiminlyönyt, jonka kanssa ukko meni toisille talon asukkaille samaa onnellista sanomaa julistamaan.

Kristos voskres! Meillä on siis pääsiäisen iloinen päivä! Mikä suuri juhla! Totuuden ankaran ja

vilpittömän saarnaajan ovat pimeyden ja itse-valtaisuuden puolta-pitäjät kiehtoneet, tuominneet ja kuolettaneet. Synkeä suru sydämessä seisoo koko ihmiskunta tämän sankarinsa haudalla, epäillen, haikeroiden, todellako ja täksi päiväksi pimeys vallan voitti, koska sen ruhtinat nyt niin riemasteleivat. Lyhyt on kuitenkin tämä heidän riemunsa, sillä juuri kuolemallansa on valon sankari heidät voittanut ja kahlinnut, epäilemättömänä herää hän kuolluista, valo levenee kaikelle maailmalle ja kaikki ihmiskunta riemuitsee.

Tämmöinen on pääsiäis-juhlan aine ja sisällys. Eikä Venäläinenkään puutu riemua sitä viettäessään. Hän on paastonnut kokonaista kuusi viikkoa ja etenkin ankarasti viimeisen eli piina-viikon, jolla virkakunnat ja koulut eivät istu ja jonka kuluessa rahvas ripillä-käymisellä eli muun ulko-käytöksen täyttämällä kokee valmistaa oman-tuntonsa pääsiäisen heikumalle. Silmin-nähtävällä levottomuudella odottaa jokainen tämän hirmuisen ajan loppua ja kaksi viimeistä päivää varsinkin ovat pitkät kuin nälkävuodet. No, viimein kuitenkin alkaa pääsiäis-lauantain ilta pimetä. Jokainen peseksen puhtaaksi, pukeutuu juhla-vaatteihin ja astuu kirkkoon. Ja hyvän aikaa täällä rukoiltua ja tuohusten kanssa tuhrattua sen kammion ympärillä, joka keskellä kirkon lattiaa kuvaa Kristuksen hautaa, kaikuu juhlallinen kiitos-virsi, kellot rupeavat soimaan, ja kaikki todistaa, että se surkea puoli-yö on ohitse. Kaikki ehättävät nyt kotiin, jossa muna-röyköt, sian-liikkiöt ja viina odottaa. Tuskin yksikään muistaa nyt enää tämän juhlan kallista alku-perää, jokainen ajattelee vaan mahansa ja sen tyydyttämisen päälle, samoin kuin paastonkin aikana useampi lienee surunut oman vatsansa tyhjyyttä enemmän kuin Kristuksen viatointa piinaa ja kuolemaa. Sen siaan heitäkseenkin pääsiäisen tultua jokainen kaikkea nauttimaan mitä vaan ikänänsä voipi, ja valon ja vapauden juhla muuttuu kaiken-kaltaisen lihallsuuden ja hekkuman telmännöksi. Tätä iloa kestää sitten koko seuraava viikko, jolloin ei köyhinkään tee työtä, vaan käypi kestiä, juopi viinaa ja parantelee päätänsä, uudestaan samaa viinan-juontia ja kestin-käyntiä voidakseen nauttia. Joka päivä aina seuraavaan sunnuntaihen asti kaikuvat kellot koko puolenpäivän-edellyksen, ja kuin muutamien virstain laveudella seisoo noin 60 kirkkoa niinkuin esim. Kasan'issa, niin arvaa jokainen, mikä helinä ja humina venäläisessä kaupungissa pääsiäis-viikolla on.

Mutta jo liiaksi hairahdin näistä asioista juttelemaan, vaikka aikomukseni vaan oli sanoa, että täällä nyt on pääsiäinen, ja että kuin jokaisella on lupa laiskana olla, niin on minunkin täytynyt vakaisempi työ jättää, jonka siaan päätin kertoa jotakin Kasan'in kaupungista ja sen merkillisyyksistä. Sen katuja, toria, kirkkoja en kuitenkaan huoli ruveta luettelemaan, sillä lukija vähän hyötyisi. Sanon vaan kaupungin ulko-tilasta sen, että se on hyvästi rakennettu, suorilla ehkä ei aina puhtailla kaduilla, ja että asujanten määrä tekee noin 50 tuh. henkeä. Kasan ei ole aivan Volgan reunalla, vaan noin 6 virstaa tämän joen idän-puoleisesta rannasta, pienen Kasanka-nimisen joen varrella. Volgan oikea ranta on korkea hieta-äyräikkö, vasen (pohjainen ja idänpuoleinen) ranne sitä vastaan hyvin matalaa niitty- ja suo-maata, jonka joki tulvillansa ollen monen virstan laajuudelta peittää vedellä ja keväällä kokonaisen kuukauden pitää järvenä. Tämä on syy siihen, että kaupunki on näin kaukana kaupankäynnille niin tarpeellisesta joesta, joka suurina tulva-vuosina tännekin asti tekee suurta vahinkoa esikaupungeissa. — Kasan on Tatarilaisten perustama. Kuin Mongolilais-tatarilainen maailman-valta hajosi pienempiin osiin, asettui eräs heidän ruhtinoistansa tähän Volga-joen rannalle ja perusti valtakunnan, joka seisoi noin 300 ajastaikkaa eli vuoteen 1552 asti. Monien reistausten perästä onnistui tällöin Venäläisille suur-ruhtinas Ivan Vasiljevitsin johdolla Kasan'in valtaaminen. Hirmuisen veren-vuodatuksen pidettyänsä hävitti tämä ruhtinas sen entisen tilan, kukisti kaikki mahometiläisten kirkot ja ajoi kaupungin tähän uskoon kuuluvat asujamet sen edustalla esi-kaupungeissa elämään. Pysyttääksensä voiton varmemmaksi rakensi hän kaupungin entisen tatarilaisen linnan sialle europalaisen sota-taidon mukaan varustetun linnan useammilla tornilla, jotka samoin kuin muuritkin vielä seisovat ja ulko-näöltänsä ovat samanlaiset kuin esim. Savonlinnan tornit Suomessa. Myös muutti hän Venäjältä rahvasta kaupungin asukkaiksi, ja siitä ajasta on se niin venäläistynyt, että siinä paikan entisiä asujia Tatarilaisia ei ole kuin noin kuudenneksi osaksi koko väki-luvusta.

Nämä Tatarilaiset ovat Krim'in tätä nykyä kuuluisten Tatarilaisten kuin myös Turkkiläisten kanssa yhtä kansaa, ja tämä on kielensä puolesta heimolaisuudessa Suomen kansojen kanssa.^[8] Muista kaupungin asujamista tekisi oudonkin silmä pian Tatarilaisen hänen runnokkaasta ja solakasta varrestansa, mustista ja vilkkaista silmistänsä, ja suora-nenäisestä ja kauniista muodostansa. Hänen ihon-karvansa ei ole mustempi kuin muidenkaan Eurojalaisten ja monesti näet aivan valkea-verisiäkin Tatarilaisia. Hänen käyntinsä ja ulko-käytöksensä on tasaista ja hiljaista, jonka tähden se aina kutjasteleva Venäläinen kutsuukin häntä haukkuma-nimellä barin'aksi (herraksi). Luonteensa puolesta on hän puhtautta rakastava, tyyni ja rehellinen; missä valehtelee eli harjoittaa koiruutta, on se mulilta opittua. Kuin hän tavaraa myödessänsä näkee kenen muukalaiseksi, ilmoittaa hän oikean hinnan kohdallensa, ja jos sitten vielä venäjän tapaan vielä rupeat tinkimään, sanoo hän: "Minä en ole Venäläinen, olen mahometiläinen, ja meidän laki kieltää kohtuointa hintaa ottamasta". Häpeällä seisot kristin uskosi kanssa miehen edessä etkä voi hänen lauseesensa mitään virkkaa.

Maalla ovat maan-viljelys ja karjan-hoito, ja kiivaimmatkin venäläiset myödyttävät että tämä kansa samoin kuin Tschuvaschitkin ovat paljoa taitavammat ja ahkerammat maan-viljelijät kuin Venäläinen. Kaupungissa on Tatarilainen yksi kolmesta: joko kauppa-mies, käsi-työläinen eli rahti-mies. Ensimmäisen luokan kauppa-mieheksi jaksaa harva tästä kansasta kiivetä. Sitä enemmän rakastavat he rihkama-kauppaa, ja missä heitä enemmän löytyy, niinkuin Kasan'issakin, kuluu harva päivä, ett'ei luonasi käy näitä itä-maalaisia saksoja, tulitikkuja, saippuaa, halaattia (makuu-nuttuja) hyvän-hajuisia voiteita ja muuta semmoista kaupalla. Käsi-töissä on saippuan ja nahkan valmistaminen heille varsinkin sujuvaa. Kasan'in saippua on ympäri koko Venäjän kiitettyä ja täältä tulevat juhdit ja sahvanit ulompanakin kuuluisat. Molemmat ovat

Tatarilaisten tekoa. Vaan muihinkin käsi-töihin on tämä kansa hyvin taipuvaa, niin että harva työhuone löytynee Kasan'issa, olipa sen isäntä Venäläinen, Saksalainen eli muu, jossa ei joku osa työ-miehistä olisi Tatarilaisia. Täkäläisen yli-opiston kirja-painossa, jossa on noin pariin kymmeneen työ-mieheen, ovat enimmäkseen näistä tätä kansaa (käyttäjä on Saksalainen).

Niinkuin tuttu on ja edellisestäkin näkyy ovat Tatarilaiset Mahometin uskoa. Kasan'issa ja sen esikaupungeissa on heillä kymmenkunta *metsched'ia* (kirkkoja). Joka kirkolla on kaksi, toisinaan kolmekin *mullaa* (pappia) ja yksi eli pari *aschantia* (lukkaria). Harvemmassa löytyy *ahan'ia*, jotka meidän tiloihin verrattuina vastaavat kontrahti-rovastia, ja piispaa (*muftia*) ei ole koko Venäjän valtakunnassa kuin yksi, jolla on istuimensa Ufan kaupungissa. Tällä, joka myös on korkein tuomari hengellisissä asioissa, on palkka kruunulta, mutta muilla papeilla ja kirkon-palvelijoilla ei ole määrä-palkkaa, he ovat siihen tyytyväiset, mitä seurakunnan jäsenet vapa-ehtoisesti suovat heille, ja saavat myös osan siitä lahjasta, jonka jokainen on velvollinen kymmenennellä osalla irtaimesta tavarastansa vuosittain antamaan vaivaisille ja köyhille. Mahometiläinen on harras uskonharjoituksissa. Viis kertaa päivässä pitää hän rukouksia, nim. auringon noustessa, kello yhden ja neljän paikoilla, auringon lasketessa ja viimeisen kerran yön alkaessa. Joka sairastaa, on matkalla eli muuten ei voi tätä käskyä jollakulla ajalla täyttää, hänen täytyy jätetäpäin sitä useamman kerran pitää rukouksia, niin että niiden määrä kunkin päivän päälle tulee täysi. Kaikki muut miehet, sillä vaimoilla ei ole lupa käydä kirkossa, toimittavat rukouksensa *metsched'issä*. Tämä on nelis-nurkkainen, soikea kaksin-kertainen rakennus puusta eli kivistä, jonka alakertaa käytetään monellaisiin tarpeihin, niinkuin kouluksi, kauppa-puodeiksi j.n.e. Ylä-kerta on kirkkona. Sen harjalta nousee korkealle pyöreä kaitainen torni (*minaret*), jonka nastalla mahometiläisten omituinen merkki puoli-kuu kullittuna paistaa. Heillä ei ole kelloja; kirkkoon kutsutaan he siten, että lukkari minaretin ympäri kulkevasta rauta-häkistä joka haaralle huutaa surullisen-kaltaisella nuotilla: *Allah on korkein! Minä todistan, että Muhamed on hänen lähettiläisensä! Tulkaa rukoilemaan! Tulkaa autuutta etsimään! Allah on korkein! Muuta Jumalaa ei ole kuin Allah.* Aamu-rukoukseen huutaessaan lisää hän tähän: *rukous on parempi kuin uni!* — Tämän huudon perästä tulee rahvas *metsched'iin*. Sen porstuassa eli etu-huoneessa on pitkin seinää hyllyjä, joille sisään-menijät jättävät päällyksen kensä. Itsessä kirkossa ei ole penkkiä; lattia on katettu joko kirja-ompeleilla koristetulla villaisella eli vaan oljesta kudotulla puhtaalla matolla. Paitse tätä ei siinä *metsched'issä*, jonka minä Kasan'issa näin, ollut muuta erinomaista, kuin opetus-istuimen kaltainen saarnas-tuoli, kaksi tavallista kynttilä-kruunua, muutamia lampuja seiniltä ja Mekkaan päin oleva ikkuna moni-värisistä ruuduista tehty. Matolle istuikset seurakunnan jäsenet riviin, pannen jalat ristiin allensa. Kellä turbaani on päässä, se irtauttaa sen perä-teepeen hartioillensa riippumaan. Muuten pidetään niin hyvin turbaani kuin lakkikin päässä. Tätä ei suvaittu kuitenkaan minulle, vaan minun käskettiin ottaa lakki päästäni, lieneekö tähän syynä ollut tämän muiden pää-vaatteuksesta eroava muoto vai mikä muu. Noin kymmenen minuutin ajan toimitti jokainen yksinäistä hartauttansa, rukoillen ja päätänsä maahan kumartaen. Rukoillessa pitää mahometiläinen kätensä lanteillaan, pyyhkäsee vähän väliä niillä silmiänsä ja kasvojansa, ikäskuin unta tarkoittaakseen. Toisinaan asettaa hän kätensä eteensä avonaisen kirjan tavoin, ja toisin paikoin taas panee peukalojensa päät korvan-lehdille, toiset sormet hajoittaen pystyyn, ja rukoilee näin jonkun ajan. Mitä nämä äkkinäistä oudostuttavat temput kuvaavat, en tiedä. Rukoiltua mainitun ajan nousee mulla saarnas-tuolille ja lukee siinä luvun alkoran'ista. Tämän lukemisen toimittaa hän messun-laatusella nuotilla, joka ei kuulu pahalta, ja jonka oppimista sanotaankin suureksi pää-asiaksi papin-kouluissa. Sen tehtyä laskeksen hän alas, menee ja istuiksen seurakunnan esinenään, päin Mekkaa osoittavaan ikkunaan, ja messuaa tässä taas rukouksen. Hän kumartaa useasti, syvään ja kauan, ja seurakunta tekee hänen mukaansa. Tällä päättyykin jumalanpalvelus, yleensä kestänyt noin kolme neljännestä tuntia.

Mahometin uskon-opista ei tässä ole tilaisuutta puhua. Nykyjään sanoi Paris'in piispa eräässä julistuksessa mahometiläisyyden olevan vaan "lahkokunnan kristin uskosta", joka lause hänen tilassansa lienee ollut vähän liikanaista. Melkein yhtä tahtoi eräs mullakin, jonka kanssa asiasta puhuin, päättää sanoen: "me uskomme saman näkymättömän kaikki-valtiaan Jumalan päälle kuin tekin, kristityt. Vaikka hänellä on 99 nimeä, ei hänen voimaansa ja viisauttansa kuitenkaan voi täysin määrin käsittää. Hurskaalle antaa hän onnen ja menestyksen jo tässä maailmassa ja iankaikkisen elämän tulevassa. Jumala-tointa rangaistakseen antaa hän pahan liikkua maailmassa, ja rankaisee paha-teon vielä tulevassakin elämässä". Tästä tulevaisuudesta oli hänellä kumminkin mahometiläisyyden tavalliset lihalliset ajatukset. Taivaassa sanoi hän aina eletävän riemussa ja hyvillä päivillä. Syödä on siellä mitä vaan mieli ennättää ja muistaa haluta, ja tämän yltykyläisyyden kanssa on kaksi etua yhdistettynä, joita syömärillä tässä maailmassa ei ole, nim. että ruokahalu aina on hyvä ja että tarpeellansa ei tarvitse koskaan käydä. Toinen pää-nautinto on hurskaalla taivaassa sen suloisista neitosista, joiden ihanuutta ei voi kielin kertoa ja joita miestä päälle annetaan 70 kappaletta, ollen näillä vielä se erinomainen avu, että neitsyyden lahja ei heiltä koskaan katoa. Helvettinsä kuvaa mahometiläinen yhtä lihallisesti ja paljon peloittavamaksi kuin kristittyjen kylmä mieli sen jaksoi ennen aikaan edes-asettaa. Rukousten ja muiden uskonharjoitusten täyttämällä on hänen kuitenkin paljoa helpompi välttää helvettiä kuin kristityn.

Kunkin *metsched'in* kanssa on koulu yhdistettynä. Maalla toimittaa mulla opettajankin virkaa, vaan kaupungissa pidetään tavallisesti koululla erittäin opettaja, jonka vaivat palkitaan samoin kuin mullankin vapa-tahtoisilla lahjoilla. Lapset pannaan kouluun noin 8 vuoden iässä, ja käyvät sitä noin 5 vuotta, jos heitä ei tarkoiteta mullaksi tehdä. Täksi oppivaisten täytyy käydä koulua 12-15 vuotta, joista viimeiset korkeamman opin saamiseksi tavallisesti vietetään Bokharan kuuluisissa papin-kouluissa Aasiassa. Kouluun tulevat lapset päivännousu-rukouksille ja ovat siinä koko päivän, kaksi kertaa syöden mukansa tuotua evästä, josta myös yhteisessä kattilassa keitto-ruokaakin tehdään. Koulussa istuvat lapset lattialla samoin kuin kirkossa istutaan. Oppi-

aineet eivät ole suuret: sisältä-luku, rukousten ulkoa-oppiminen ja kirjoitus on kaikki, mitä tavallisesti vaaditaan. Kun alkoran'ia ei saa lukea muuten kuin sen alku-peräisellä s.o. Arabian kielellä ja sen lukeminen koulussa myös on välttämätön asia, niin saattaa joku parempi-päinen koulu-lapsi edellämainitun opin lisäksi myös tulla vähän tuntemaan tätä kieltä. Sen tarkempi tunteminen kuin myös taito Persian kielessä eroittaa mullan muusta rahvaasta. Mutta jo sekin vähäinen tieto, jonka yhteinen kansa näin muodoin saa, kohottaa Tatarilaiset suuresti tälläkäläisen kristityn rahvaan rinnalla, ja ei vähäinen ole sivistyksen rakastajan nautinto kuin näkee esim. vanhan ja köyhän Tatarilaisen oma-kielisiä kirjojansa lukevan paljon selvemmästi kuin kirjan-luku juoksee häntä vastaavilta ukoilta esim. Suomessa. Tämän luvun-taidon kuin myös luvun-halun tässä kansassa todistaa selvimmästi se seikka, että Kasan'issa usea vuosi painetaan alkoran'ia suuret painokset ja joka vuosi tuhansmäärin hengellisiä kirjoja Tatarin kielellä. Muiden kuin hengellisten ja taloutta koskevien kirjain painaminen kiellettiin tältäkin kansalta muutama vuosikymmeninen takaperin, jota kieltoa vielä ei ole peruutettu. Tatarilaisten kirjojen sensori Kasan'issa on eräs saksalainen rohvessori. Näiden painamista varten löytyi täällä joku aika takaperin yksin omituinen kirja-painokin, joka tätä nykyä kuitenkin ei taida olla voimassa. Kaikki tämä tapahtuu kansassa, joka ei elä yhdessä ryhmässä, vaan hajallansa muiden kansojen seassa, jolla ei ole enemmän piipii-seuroja kuin muitakaan yhdistyksiä ja jonka tila, kuin sodassa voitettun kansansakin, on monin puolin määritelty ja tarkasti katsastettu. Epäilemättä todistaa tämä asioiden laita kansan suuria luonnon-lahjoja. —

Kasan'in paras ja painavin merkittävyys on kumminkin sen yli-opisto, tätä nykyä itäisin maailmassa, jonka arvon se kuitenkin kohta kadottaa, koska yli-opiston asettaminen Irkutsk'iin kuuluu olevan hankkeissa. Kasan'in yli-opiston perusti keisari Aleksanteri I:n v. 1804. Siinä on neljä tiedekuntaa, nim. lainopillinen, lääkitys-opillinen, kieli-opillinen ja luonnontieteellinen, ja opettajain määrä on vähän suurempi kuin Helsingissä, vaan oppilaisten ne 300, joita enemmän Venäjänmaan yli-opistoissa kiellettiin olemasta oppilaisia. (Tämän kiellon on nykyinen keisari ei kauan sitten kumonnut.) Sen rakennukset ja laitokset ovat sangen arvoiset; kivi-kuntaista ja luoma-tiedollista varastoa varsinkin kiitetään hyväksi. Kirjastoa on noin 60 tuh. kappaletta. Tämä niinkuin kaikki muutkin yleistä oppia tarkoittavat laitokset kuuluu kansan-valistus-ministerin alle ja paikalla hallitsee sitä niin-kutsuttu *kurator*, joka vastaa meidän kanslerin-siaista ja joka samalla myös on kaikkein yli-opiston oppipiiriin kuuluvien koulujen ylin hallitus-mies. Lähinnä hallitsevat yli-opistoa ja sen oppilaisia rehtori ja inspehtori. Edellisen virkaan kuuluu olla konsistorion esimiehenä, valvoa sen yli, että nuorisossa ei ilmesty vapa-mietteisyyttä eli ylen-katsetta uskon-oppia kohtaan, että rohvessorit luonnon-tieteissä aina kokevat näyttää luojan viisautta ja kaikki-valtaa, rohvessorit valtiollisissa ja historia-tieteissä todistavat yksi-valtaisen hallitus-muodon soveliaimmaksi kuin myös osoittavat isän-maan suuruutta ja kunniaa. Paremmiin tietääksensä luentojen kulun saapi rehtori rohvessoreilta ja muilta opettajilta tarkat kertomukset heidän luennoistansa. Myös valvoo hän sen yli, ett'ei konsistoriossa ilmaudu eri-mielisyyttä. — Paitse omalla kustannuksellansa olevia oppilaisia löytyy joku osa heistä semmoisiakin, köyhiä virkamiesten poikia, joilla on täysi ylös-pito kruunulta, ja jotka tästä ovat velvolliset oppi-aikansa päätettyä vähintänsäkin viis vuotta palvelemaan kruunua, missä hallitus hyväksi katsoo. Nämä asuvat kruunun kartanossa ja lähimmästi näiden muonasta, vaatteista ja elannosta yleisesti pitää huolen se niin-kutsuttu inspehtori, joka virka-mies siis semmoisissa yli-opistoissa, joissa tämänkaltaisia kruunun syöttöläitä ei löydy, ei ole ensinkään tarpeen. Ulkonaisesti näyttävät tälläkäläiset oppilaiset hyvin siivosti elävän; heillä ei ole mitään yhteyttä keskenänsä, jokainen nuojaa luettavansa kanssa ja kokee joutua virka-mieheksi. Kun kuulijoilla ei ole sen suurempaa tarkoitusta kuin virka-eksaminan suorittaminen, ovat luennotkin sitä myöten lyhykäiset ja nappiset, ja korkeampi tieteellisyys tulee harvoin kysymykseen. Niin ei Kasan'inkaan yli-opiston tiedetä kasvattaneen yhtään kuuluisata tiede-miestä, vaikka opettajien seassa aika välistä on miehiä ollut, joiden nimet ovat tunnetut yli koko Euroopan, niinkuin esim. Frähn, Littrov, Kasem Beg j.n.e. Nämä ja muut heidän virka-toverinsa ovat olleet vieraita ja muukalaisia, joilla Venäläisten sivistäminen ei ole niin suuresti tarkoituksena ollut kuin kunnia-merkkien ja ison eläkerahan saaminen, joka lieneekin syynä siihen, että kuulijat ovat niin vähän tulleet osallisiksi heidän tieteellisyydestänsä. Tämä ulkomaalaisten valta on tämän maan oppi-laitoksissa ennen ollut niin suuri, että Kasan'in yli-opiston opettajista alussa ei ollut kuin yksi Venäläinen, muut kaikki Saksalaisia eli muita vieraita. Nyt on tämä suhde toki niin muuttunut, että Venäläiset jo ovat voitto-puolella ja ulko-maalaisia tämän yli-opiston opettajien seassa ei enää ole kuin vähän toista kymmentä, joista eräs on Suomalainenkin (nim. opetus-tiedon opettaja Lönnström) ja eräs taas suomalaisesta eli ruotsalaisesta peri-juuresta (lääkäri Lindgren). Nykyinen rehtori on Puolalainen Kovalevski, joka Mongolilaisen kieli-oppinsa tähden myös taitaa olla yli-opiston mainittavin tiede-niekka. Ylistettävien tiede-miesten puute Kasan'issa on nyt sitä suurempi kuin koko itäisten kielten tiedekunta, yhteensä yhdeksän rohvessoria, v. 1854 täältä muutettiin Pietariin.

Muista opistoista ovat vielä muistettavat 2 kymnasiaa, hengellinen seminario, jossa valmistetaan tavallisia pappia, ja hengellinen akateemia, jossa pappia korkeampiin virkoihin tehdään, ja jonkalaista koko valtakunnassa on 4 (nim. Kiovassa, Moskovassa, Pietarissa ja tämä täällä). Kasan'in hengellisellä akateemialla on myös tarkoituksena lähetys-saarnaajien valmistaminen tälläkäläisiä mahometiläisiä ja pakanoita kääntämään, joita jälkimäisiäkin vielä löytyy muutamia tuhansia Tscheremissien ja Tschuvaschien seassa. Tätä vasten tulisi akateemiassa opettaa oppilaisia käännettävien kielissä, ja onkin tähän tarpeeseen kielen-opin ja sana-kirjan tapaista sommiteltu. Mutta tätä nykyä ei akateemialla kuitenkaan ole opettajaa kuin yhdessä näistä kielistä nim. tatarilaisessa, jona on eräs mulla. Vaan hänen opetuksensa niinkuin muikin luento on päällisin-puolista, ja näin ei lähetyksen työstä tule suurta valmista. Suurempikin nero lankeisi kuitenkin mitättömäksi Tatarilaisten uppi-niskaisuuden ja ylpeyden edessä, sillä he pitävät itseänsä, josko ei parempinakaan kristityitä, kuitenkin kaikin puolin heidän vertaisinansa, ja kuin

eivät näe kristin uskon tunnustajissansa vaikuttavan niinkään suurta jumalanpelkoa kuin heidän uskonsa heissä, ei heillä ole mitään syytä ottaa päällensä uskon-muuttajan häpeätä. Tschuvaschien, Tscheremissien ja Votjakkien kääntäjiksi ennen on kasvatettu ja papiksi kouluttu näistä kansoista otettuja lapsia. Mistä syystä tämä kelvollinen asia sittemmin lienee hylätty, koska se nyt enää ei ole voimassa, sitä en tiedä. Kahden ensiksi mainitun kansan vielä pakanallisia jäseniä kääntäessä on eräs tšekäläinen protojerej nimeltä Viktor Petrovitsch Vischnevski vaikuttanut jotakuta. Hän on myös kirjoitellut heidän pakanallisesta uskostaan luettavia kirjoituksia. Sitä vastaan ovat hänen kieliopilliset työnsä, Tschuvaschilainen kielioppi sana-kirjan kanssa painettu v. 1836 ja Tscheremissiläinen (vielä käsikirjoituksena) aivan mitättömät.

Luterilaisia, enimmästään Saksalaisia, on täällä ominainen seurakunta, jolla on kirkkonsa, kirkko-kartanonsa ja koulunsa, ja kirkko-herrana Suomalainen Pundani. Muitakin Suomalaisia tapaa täällä niin hyvin kuin muuallakin ympäri koko Venäjän maata virka-miehinä, käsi-työläisinä ja muina semmoisina. Verrallisesti vähempi-vilppisestä käytöksestään tuntee nämä Suomalaisiksi, vaan muut koti-maiset tunteet ja koti-maiset kielet ovat heiltä leivän ja rahan etsinnössä jo ammoin haihtuneet.

Toinen Kirja.

Ischaakin kirkolla Tschuvaschin maassa 23 p. kesäk. 1856.

30:nä päivänä touko-kuuta irtausin viimenkin Kasan'ista. Aikomukseni oli koko tämän kesää menettää Tschuvaschin-kielen tutkimiseen, johon jo ne kaksi kuukautta, jotka Kasan'issa vietin, olin parhaan jälkeen valmistainut. Tämä kansa elää enimmäksi osaksensa Kasan'in läänin lounaisessa osassa, piirikunnissa: Tscheboksary, Tsyvilsk, Jadrin ja Kosmodemjansk. Melkein keski-kohdalla näitä neljää piirikuntaa on seurakunta Ischaaki, kauas ympärinsä kuuluisa sen ihmeitä tekevän Nikolai-pyhän kuvan tähden, joka löytyy sen kirkossa ja jolta ympäristön rahvas, olletikin Tschuvaschit, matkustelee taudista, raskaista synnistä eli muusta onnettomuudesta päästää rukoilemassa. Monesta syystä olin, sitä myöten mitä mainitusta paikasta oli minulle kerrottu, päättänyt tällä kirkolla oleksia jonkun ajan; se oli nyt matkani maalina.

Ensimmäisenä työnä oli siis päästä kevät-tulvasta paisuneen Volgan yli, jota jokea ensimmäiseen maantien varrella olevaan kylään toisella puolen (nimeltä Uslón) ei ollut vähemmän kuin 10 virstaa. Ilma oli aamu-päivästä kaunis, vaikka kova länsi- (ja laita-vastainen) tuuli ajoi joen suurille aalloille. Kokenut jo Suomenlahdenkin aaltoja en minä antanut tämän matkaani alkuunsa taukoottaa puolen-päivän jälkeen kerran rantaan tultuani, vaikka ne kaksi tuttavaa, jotka minua venheesen asti seurasivat, kehoittivat huomeiseksi lähtöni jättämään. Näiden kanssa vielä pari lasia Krim'in viiniä kallistettuani survattiin venhe laiturilta ja me aloimme pyrkiä eteen päin.

Näin kevät-aikana on Volga, sen syrjä-joki Kasanka ja suuri ala Volgan vasemmalla puolella olevata alankoa yhtenä järvenä, jota ylempänä seisovat vaan Kasan itse ja sen esikaupungit, pari kolme luostaria j.n.e. Veden pintaa ylempänä oli myös Kasan'in ja esi-kaupunkien välillä kappeli, rakettu poikkinaisen särmä-kukkuran (pyramidin) tavoin, joka menneen vuosisadan lopulla tehtiin niiden venäläisten sotijoiden muistoksi, jotka kaatuivat Kasan'ia vallattaessa Tatarilaisilta ja joiden luut myös tässä säilytetään. Tämä muisto-merkki, oleva sangen vähästä korkeudesta, ei näy kauaksi eikä tee likeltäkään katsojassa suurta vaikutusta tässä lavealla niityllä, vaan arvattavasti ei semmoinen muisto-patsas kumminkaan ole paras väli-kappale esi-kaupungeissa elävien Tatarilaisten mielestä unohduttamaan entisiä aikoja eli lienee se sitten varsin kädestä pitäen rakettu ikäskuin heitä uhalla ja heille nykyistä heikkouttansa muistuttamaan. Paitse tätä seisoivat vettä korkeammalla vielä kaupungin ja näiden esi-kaupunkien välillä kulkeva silta, jota pitkin me nyt soustimme, kunne tulimme lähemmäksi jälkimäisiä, semmoiseen kohtaan siltaa, jossa arkku oli niin korkea että venhe veden tulvillansakin ollessa sopi alitse menemään. Siltaa myöten kulki peräkkäin kaksi pulkkaa vaimoja vetäen kahta suurta venhettä, joita kovassa vasta-tuulella muuten ei saatu veden toiselle puolelle. He olivat jukkoihin valjastetut samalla tavoin kuin miehiä nähdään samassa kimpussa Laatokan-kanavalla. Minä kummeksinkin sitä että vaimoja pannaan tämmöiseen työhön ja kysyin peri-mieheltä: "Venakkojako nuo ovat vai Tatarilaisia?" — "Venakkoja," vastasi hän ylpeydellä ja lisäsi: "mihinkä ne huonot Tatarilais-vaimot, jotka alati istuvat lämpimässä tuvassa ja ulkona liikkuvat vaan peite päässä, mihinkä senlaiset tuommoisessa työssä joutuisivat!" Tämä oli ensimmäinen Venäläinen, jonka en kuullut kovaa työtä häveksivän, vaan vieläpä kerskuvankin sen tekemisestä.

Sillan taakse päästyämme olisi meidän pitänyt pyrkiä suorastaan Volgan toiseen rantaan, sillä Uslón, johon päästävä oli, oli sillä puolella jokea ja sen puolen korkea ranta olisi antanut suojaa ankarata tuulta vasten, joka ei ollut aivan pitkin jokea, vaan puhui kovemmin sen oikealta puolelta. Näin ei kuitenkaan peri-mies tehnyt; hän toivoi parempaa suojaa vedessä seisovalta metsiköltä vasemmalla rannalla ja laski siis tätä myöten. Ja niin kauan kuin venhe kulki lepikossa tahi paju-pehkojen välitse, ei tuuli sitä kovin estänyt ja matka joutui eteenpäin. Vaan enin osa oli kuitenkin avonaista niittyä, jossa tuuli ja aalto täydellä voimallaan painoivat venhettä. Tämä vielä ei ollut sujakka niinkuin venheet Suomessa, vaan luupin tavoin tehty leveä, korkea ja raskas heittiö, niin että kyllä parta järisi ukko-rukilla sitä vasta-tuuleen kiistäessä. Tuuli kiihtyi kiihtymistensä ja päälle päätteeksi rupesi vielä rankasti satamaan. Muut samaan suuntaan pyrkivät venheet kääntyivät yksi toisensa perään takaisin esi-kaupungissa tuulta pitämään. Meitä hävetti tämmöinen matkan-teko, me riensimme siis edellensä ja viimein käsitimme sen ilon, että Uslón'in valkea kirkko paistoi edessämme. Mutta se oli vielä joen toisella puolen, noin 3 virstan päässä. Tämä palanen oli epäilemättä vaikein kohta matkaamme, sillä tässä oli tuuli laitainen ja suojaa ei vähäistäkään. Viimeisistä puu-pehkoista erotessa vaalenivat soutajien kasvat

ja he kokivat varoittautta silmiänsä ahkerasti ristimällä. Suuren aallon hyöätessä venheesen hätäytyi muuan heistä niin, että airo raukesi käsistä ja sekä mies että airo olivat mennä aallon mukaan. Peri-mies, venhuesta ainoa, joka ei näyttänyt pelkäävän, kehoitti souturiansa alinomia hokien: "soutakaa ukot! soutakaa ukko-kullat! Sinä, veli-veljyeni, vedä paremmin! kaikki, poikasen, vetäkää täydestä voimasta! pikkuisen vielä soutakaa, niin pääsemme perille!" Mutta tätä pikkuista kesti vielä lähemmäksi kaksi tuntia, kunne vihdoinkin märkänä kuin kuikat pääsimme Uslón'in rantaan. Miesten kompuroidessa maalle tapahtui se onnettomuus, että putelli viinaa, jonka minulle Saksan kirkko-herra Kasan'ista lähtiessäni lahjoitti ja joka kuului olevan "ihan kuin Suomen viinaa", muiden kapineiden päältä vierähti venhe-pohjaan ja särkyi. Soutu-miesten onneksi särkyi se supuolestansa, niin että heidän ryyppätöksensä jäi enemmän kuin puolet sen sisällystä, jota herkkua minun ei käynyt edellensä kulettaminen eikä ollut sallittu nauttia.

Kuin ilta jo oli käsissä, olisi minun kelvannut jäädä Uslón'iin yöksi, vaatteitani ja kapineitani kuivaamaan, ja tämän ajatuksen kanssa läksinkin siihen taloon, jossa virka-miehiä vasten pidettävät hevoset seisoivat. Vaan täällä oli ensinkin isäntä vahvassa viinassa; hän oli lihava kuin syötetty sika, vaan hyvä-sävyisyys hohti hänen punottavilta kasvoiltansa ja onnellisuus ikäskuin rasvana tippui hänen ruskeasta parrastansa. Jospa hän vielä ei olisikaan peloittanut yöksi jäämästä, olivat toisekseen kaikki huoneet täynnä joen-kulkijoita, jotka olivat parkoistansa nousseet maalle tuulta pitämään ja ankaralla juomisella ja pajatuksella kokivat sitä kääntymään saada. Ja kolmanneksi oli humalassa piisarikin, jonkalainen herrakko on hevoisen-antopaikoissa järestyksen yllä-pitäjänä ja kirjoittaa matkustavien tie-kirjat päivä-kirjaan. Edellä-mainittuja virka-miehille pidettäviä hevosia, joita minä olin päättänyt käyttää, saadaan kahden-laisilla tie-kirjoilla, jotka muuten ovat aivan yhden-näköiset, mutta siten vaan toisistansa eroavat, että yhden lajin nurkassa seisoo painettuna sanat: *ilman kyyti-rahatta*, ja toisen sanat: *kyytirahan edestä*. Minulla oli jälkimäisen laatuinen, ja seuraten kysyin piisarilta (kuin yöksi en voinut jäädä), paljoko kyyti-rahaksi ensi väliltä teki. Hän katsoi tie-kirjaani ja vastasi: "ei mitään". — "Katsokaapas tarkemmin", sanoin minä. Hän katsoi uudellensa ja sanoi: "johan minä sen sanoin: ei se tee mitään, vaan piisarille antakaa vähän juoma-rahaa!" — "Kuinka niin? eikös tie-kirjassa tuossa seisoo: kyyti-rahaksi edestä?" — "No menkää sitten Jumalanne nimeen, kuin puhetta ette ymmärrä", lausui hän ja ilmoitti maksettavani määrän, joka kirjoitettiin päivä-kirjaan; mutta piisari jäi juomarahatta, jonka hän tahtoi ansaita hevosten isännän vahingolla.

Tullessani toiseen holli-paikkaan oli jo yö, ja kuin satamasta ei vielääkään herennyt, olin minä vielä märempi kuin ennen ja vietin sentähden tässä yö-sydäntä yhdessä tuvassa Tatarilaisten holli-miesten kanssa. Matkattuani kaksi holli-väliä seuraavana päivänä, tulin ensi kerran Tschuvaschilaiseen kylään. Venäläiset rakentavat kylänsä linjaan kahden puolen maantietä eli kylän-katua, siten että tupa on tuvan nurkassa ja ulko-huoneet taampana, joka yksi-muotoisuus ensi kerran sitä katsojalle on mieluinen, vaan aikaa myöten väsyttää silmän. Muuten on Venäläisillä tuvat suurilla ikkunoilla, ulos-lämpeävillä uunilla ja useammin paikoin myös lautakatoilla. Aivan toisenlaisen näyn antaa tschuvaschilainen kylä. Talot ovat raketut itse-kukin erikseen, joten yhteinen järeystys on kokonansa pois-haipunut, ja rakennukset, nekin pienet ja niin rikkaalla kuin köyhälläkin pian yhdenlaiset, ovat katetut olilla, joka kylälle antaa hyvin surkean ulko-muodon. Mutta tultua Tschuvaschin pihaan ilahuttaa silmää pihamaan lakaistu viheriäinen nurmikko ja se keskellä pihaa seisova tammi, lehmus eli pihlaja, jota näkyä Venäläisten likaisissa pihoissa harvoin tapaavat. Piha-maan ympärillä seisoo rivi aittoja, talli, navetta ja muut ulko-huoneet, vaan missä perhe on laajennut useammiksi parikunniksi, on samassa pihassa useampi tupakin, sillä kullakin parikunnalla pyytää olla niin hyvin oma tupansa kuin oma makuu-aittansakin. Tupaan tultuasi luulet olevasi missä kussa itä-Suomen sydänmaassa mökkiläisen eli mäki-tupalaisen tykönä, sillä tuvan ikkunat ovat pienet, uuni kiukaan tavoin sisään-lämpeäväksi rakettu ja seinät samoin kiilto-mustat kuin tuvissa mainitussa osassa Suomea. Sitä tammöisissä asunnoissa niin tarpeellista lakeista en ole nähnyt Tschuvaschien tuvissa. Penkit ovat hyvin leveät ja niiden alus eteen lyödyillä laudoilla kolpitsoiksi tehty, joka laitos nähdään Tatarilaistenkin tuvissa. Näin kerran Tschuvaschin tupaan päästyämme olisi hyvä tila jutella itsestä kansastakin jotakuta; vaan tätä emme vielä paljon tunne, jääköön se asia siis toiseen kertaan, varsinkin kuin matka kiirehtää eteenpäin pyrkimään.

Toisena päivänä selvisi ilma viimeinkin, mutta sateen siaan tuli kylmä pohjatuuli. Vaatteeni eivät yön aikana olleet kerinneet kuivaa kaksi-päiväisestä märkyydestänsä, ja se asia, että päätin ne matkaten kuivauttaa pohjatuulella, saattoi minulle vanhan viholliseni hammas-taudin, joka sitten taas ei luopunut leuvoistani ennenkuin tuli oikea kesä-lämmin, joka tapahtui noin kahden viikon perästä. Tämän kumppalin kanssa tulin, samana päivänä Tsyvilsk'iin, jota Tschuvaschit ynnä Volgan rannalla olevata Tschebotsarya pitävät pää-kaupunkinansa. Tsyvilsk'issä elää toista tuhatta asujaa, ja tähän katsoen luulisi meikäläinen matkustaja tammöiseen kylään tullessaan löytävänsä toki jotain sivistyneen ihmisen elämään kuuluvista tarpeellisuuksista. Mutta niitä etsit turhaan Venäjän pienemmissä kaupungissa. Ravinto-huoneita suuremmissa kaupungissa niinkuin esim. Kasan'issa löytyy tosin paljo ja muutamit niistä niin suuria, että Kleinehkään ei häpeisi niissä eläessään. Mutta siivo ja koko laitos niissä on europalaiseen siisteyteen tottuneelle kokonansa vastoin mieltä. Tosin seisovat seinät täynnä koreita tauluja, suuria peiliä ja kalliita jumalan-kuvia, ja huone-kalut näyttävät myös loitommalta katsoen hyvin komeilta. Mutta katsopas tarkemmin tätä sohvia esim., johon nyt istut. Sen sahviani-päällyks on jo monin paikoin pahasti kulunut, täytteenä olevat sian-villat eli muut karvat pyrkivät jo useammasta kuin yhdestä reiästä ulos, se vapisee ja naukuu allasi, ja vedon lyön kanssasi sen päälle, että jos siinä puolen tuntia istut, olet tunteva ruumiissasi kupisevan liikoja asujamia. Asia on se, että tämä sohva on vanha, hyvin vanha, monessa avisionissa ollut ja monen isännän luita lepäyttänyt. Samanlaisia ovat muutkin huonekalut ja se koreus, joka ensin sisään tullessasi oli sinusta niin mieluinen,

muuttuu pian inhon-tekeväksi. Tätä tunnetta ei vähennä se sini-kirjainen pöytäliina eikä se yhdellä pesullansa jo monta partaa pyyhkinyt ruoka-liina, joka sinulle annetaan, ei myöskään se kirjavassa eli punaisessa, housujen päällä olevassa paidassa löyhkyvä, parrakas passari, joka ympärilläsi liekkuu, kutsuu sinua "armoksi," "korkea-sukuisuudeksi" eli muuksi, vaan jonka päätoimitus on valvoo, ett'et maksamatta pois-mene eli pistä povellesi jotakuta talon eli muiden vierasten kapinetta. Syy tähän parastenkin ravinto-huoneiden kehnouteen on se, että maan sivistyneet asujat harvoin etsivät niissä huvitustansa. Niinkuin *blufin* sanotaan Ranskanmaalla kaikki tämmöiset paikat vallanneen, niin on *parta* ne täällä anastanut. Musikka eli se ei paljon häntä sivistyneempi kauppa-mies ei nim. kajoa paraimpaankaan ravinto-huoneeseen mennessään, jos tietää itsellensä vaan olevan sen kymmen-kopeikaisen, jolla hän jo saapi henkeänsä *teetä* vatsan täydeltä. Bluf'in ja parran välillä mahtaa kuitenkin olla suuri eroitus heidän käytöksensä. Edellistä en ole nähnyt, vaan jälkimäinen on ravinto-huoneessa tavallisesti humalassa, pajattaa, tanssii, retkuu ja ylpeileiksen kaikella tavalla, muka kuin hänkin on kerran herrana, vaikka eileinen selkä-sauna vielä voipi kylkiä vihamoitella. Sivistynyt ihminen lymyää arvattavasti vaan suuresta pakosta, niinkuin matkalla ollessaan, tämmöiseen paikkaan ja tällöinkin on maan omilla asujilla omat makuuvaatteensa, syömä-astiansa ja useammat palvelijat kanssansa, niin että isännältä eivät tarvitse paljon muuta kuin huoneen ja lämpimän.

Vaikka minulla ei ollut näitä tarpeitakaan, olisin kuitenkin kernaasti suonut löytäväni Tsyvilsk'issä ravinto-huoneen; vaan sitä ei ollut ja minun täytyi majata posti-paikassa. Ispravnikalta ja eräiltä muilta virka-miehiltä kuulusteltuani kaikellaisia tietoja Tschuvascheista läksin seuraavana päivänä viimeiselle hollivälille Ischaakiin päin, ja 25 virstaa matkattuani tulinkin tähän paikkaan, joka oli tietojani Tschuvaschin kielessä enentävä. Korttieron sain erään diakan-lesken tykönä, joka on juuri semmoinen "lesk-akka," joka meidän Venäjän puolelta saaduissa saduissa aina tavataan korttieron pitäjänä ja kaikellaisena muuna auttajana ja väli-verkkona.

Kolmas Kirja^[9]

Kosmodemjansk'issa, 6 p. elok. 1856.

Niinkuin matka-kaavastani näkyy, oli minulla matkani tarkoituksena Volgan ja Uraalin tienoissa löytyvien Suomalaisten kielten tarkempi tutkiminen. Sitä varten Helsingistä lähdettyäni 19 p. helmi-kuuta viivyin Pietarissa kolmatta viikkoa, joka aika meni osittain tieteellisiä tietoja ja lähteitä kerätessä, osittain myös semmoisten hallitukselta annettavien avitus-kirjoitusten hankkimisessa, joitta matkustaja tässä maassa joutuu jokaisen koiramaisen virka-miehen mieltävaltaan ja ilman joitta ei yksikään virkakunta Venäjällä lähettäläistensä matkalle lähetä. Tämän viipymisen tähden tulini vasta 21 p. maaliskuuta Kasan'iin, jonka olin päättänyt matkani ensimmäiseksi keskuksesi.

Tarkemmin perusteltuani matkani aineen näytti minusta *Tschuvaschien* kielen tutkiminen ensi työksi välttämättömältä. Tämän kansan peri-juuri on nim. vielä nytkin sangen hämärä milt'ei aivan tietymätöin, ja yksi osa oppineita on sen lukenut suorastaan tšekäläisten Suomalaisten kansojen joukkoon, toinen taas väittänyt sitä puhtaaksi Turkkilaiseksi heimo-kansaksi, ilman että kummallakaan on ollut todistuksina tarkkoja tutkinnoita siinä aineessa, joka enemmän kuin mikään muu voipi väitökset kansojen heimolaisuudesta ratkaista, nim. tietessä. Tämä seikka ja koetukseni saada se europalaiselle tieteelle lopullisesti selitetyksi jo yksinänsä lienee kelvollinen puolustamaan minua, jos kuka sanoisi näin liiaksi poikenneeni matkani pää-tarkoituksesta. Tämmöistä puolustusta löytyy minulle vielä enemmän siinä, että mainitun kielen tutkiminen myös lähimmästi koskee Suomalaista kielitutkintoa, sillä se on pohjassa likimäinen naapuri Tscheremissien kielelle ja etelässä taas sekaantuvat sen ja Mordvan kielen rajat toistinsa, ja niinkuin vasta saan tilaisuuden todistaa on se paljon vaikuttanut molemmissa näissä kielissä, olletikin edellisessä, kuin myös itse niistä vaikutusta vastaan ottanut. Näin voin sanoa, että Tschuvaschin kielen selittäminen minun matkallani on "yksi tie, kaksi asiata," ja tämän kielen oppimista alottelinkin jo Kasan'issa. Sillä löytyvä kirjallisuus on hyvin vähäinen; evankeliumien käännös, painettu Kasan'issa v. 1820, lyhykäinen pipliän historia, präntätty myös Kasan'issa v. 1832 ovat Tschuvaschilaisen kirjallisuuden nurkkakivet. Tähän voipi vielä lukea pari kreikan-uskonopillista rukousta, erään ilmoituksen pipliän-seurojen tarkoituksesta ja hyödystä, erään toisen pano-rokosta, ja kaikki on lueteltu, mitä Gutenberg'in taide on tällä kielellä ilmoille saattanut. Tutkinnoita siitä ei löydy muuta kuin eräs menneellä vuosi-sadalla tehty surkea kieliopin-tapainen ja toinen v. 1836 Kasan'issa painettu sitä ei paljoa parempi kieli-oppi sanakirjan kanssa, molemmat pappien tekemät. Minun työksentelemiseni tämän kielen kanssa Kasan'issa oli se, että erään Tschuvaschien maassa syntyneen kirkon-palvelijan kanssa läpi-kävin mainitun evankeliumin käännöksen, jossa minulle hyvänä apuna oli jälkimäiseksi nimitetyn kieliopin tekijän kokoama, käsi-kirjoituksena oleva luettelo tässä käännöksessä löytyvistä sanoista, josta luettelosta tekijä antoi minun kopion ottaa. Paitse tätä harjoitin kuukauden päivät myös Tatarin kieltä, jonka opettajana minulla oli eräs sikäläinen mulla, nim. *Biktemir Jusufov*.

Kesän tullen läksin 30 p. toukok. Tschuvaschien maahan, jossa otin asentoni Ischaakin kirkonkylässä, Kosmodemjansk'in piirikuntaa, noin 25 virstaa etelään päin Volgasta. Tässä kylässä istuin ummellensa kuusi viikkoa. Ne aineet, joita tässä keräsin, ovat sangen arvolliset, ensin osa kieli-opillista ja sanakirjallista, vaan sen ohessa myös noin puoli sataa arvoitusta, jotka kielennäytteet sain melkein kaikki yhdeltä laulajalta, asuva ei kaukana Ischaakin kirkolta, ja jotka kieli-tutkinnolle arvattavasti ovat suuresta arvosta. Lauluista aion järempänä antaa muutamia näytteitä. — Ischaakista matkustin *Kosmodemjansk'iin*, piirikunnan Volgan rannalla olevaan kaupunkiin, jos kaupungiksi voi nimittää ryhmää surkeita, pönkitettyjä talon-höllejä, joissa elää pari kolme tuhatta talon-poikaa, muutama kymmenkunta lahja-konttia, joita muuten kutsutaan piirikunnan virka-miehiksi, ja joku satainen niitä seuraavia nälkäistä piisaria (kirjoittajia). Juuri

näiden jälkimäisten herrojen seassa löytyi kuitenkin se esine, joka minua tähän paikkaan veti, nim. eräs Tschuvaschi nimeltä *Spiridon Mihailov*, joka sivistyksessä on kiivennyt ylemmäksi kuin yksikään hänen kansalaisistansa, niin että hän nyt toimittaa tschuvashilaisen kielen-kääntäjän virkaa piirikunnan oikeudessa ja on samalla myös ispravnikan kirjoittajana. Hän on Kasan'in läänin-sanomissa kirjoittanut useampia kirjoituksia kansansa muinaisuuksista, tavoista ja elämän-laadusta, niin että hän on tullut tunnetuksi Pietarissakin, jonne keisarillinen maa-tieteellinen Seura on kutsunut hänen kirjoittelevaksi jäseneksensä. Toinen viehätys tähän kylään oli minulle se, että siinä eli erää pappi nimeltä *Gromov*, joka kauvan on koonnut tschuvashilaista sana-kirjaa ja semmoisen muutamia vuosia taka-perin käsi-kirjoituksena lähettänytkin Pietariin, jossa se "*post varios casus*" on joutunut Tiede-Akateemian hoteihin. Näiden molempien miesten kanssa olen taas kolmatta viikkoa työskennellyt mainitun kielen tutkimisessa, ja ovatkin kokoelmani nyt siinä tilassa että, jos itselleni ei olisi sallittu aikaa niitä painoon toimittaa, sen vieraskin helposti voi tehdä. — Näin annettuani tähän asti olleista toimistani lyhykäisen rangon, saan Tschuvaschien elosta ja olostä tähän liittää muutamia tietoja.

Suurin ja pää-osa tätä kansaa elää Kasan'in ja Simbirsk'in lääneissä sillä niemi-maalla, jonka Volga tekee Kasan'in kohdassa itäisen juoksunsa etelätä kohti polveamalla. Tschuvaschin-maan eteläiseksi rajaksi voi lukea 55:n leveys-pykälän ja läntiseksi etelästä Volgaan juoksevan syrjä-joen *Surá*. Ainoastaan reunoilla tätä alaa elää muita kansoja, nim. idässä Svijäschk'in ja Buimsk'in kaupunkien tienoossa Tataria ja Venäläistä, Volgan, Surán ja muidenkin jokien varsilla enimmästi viimeksi mainittua kansaa, ja Surán suusta pitkin Volgaa itään päin, Kosmodemjansk'in kaupungin tienoota, joku kymmenkunta tuhatta *Mäki-Tscheremissiä*, joita täksi kutsutaan siitä, että he elävät Volgan oikealla, mäkisellä puolella, jota vastaan suurin osa tätä kansaa, elävä mainitun joen vasemmalla, matalalla puolella kutsutaan *Niitty- eli Metsä-Tscheremisseiksi*. Tällä maalla yhdessä jaksossa elävien Tschuvaschien määrä on noin 400 tuhatta henkeä; vaan jos yhteen luumme niidenkin Tschuvaschien määrän, jotka elävät Saratov'an, Samaran ja Orenburg'in läänissä, jonne he ovat tästä isän-maastansa nykyisempinä aikoina muuttamalla sioitetut, niin tekee koko kansan luku noin 435 tuhatta henkeä.

Maa on sileätä tasankoa, joka vaan toisin paikoin kohotteleksen kaltaviksi harjanneiksi, joiden välillä olevat alangot antavat hyvää niitty-maata, kuin alangon pohjassa tavallisesti juoksee joko puro eli joki. Maan-laatu on mustaa kuohkeata mullikkoaa, jossa kiveä ei ihmeeksi tavata, ja joka vähästä vaivasta antaa viljavan kasvun, eli niinkuin Pietari "*Hirvenampujissa*" kiittelee Kurun Matin maita:

"Pellot kylvetyt vuosin ja vuosin myös maho-maina,
Viljavat, multahiset, savi-pohjaset, kokkara-maiset."

Tavalliset kasvit ovat: ruis, ohra, kaura ja tattari (nisua viljellään harvassa), joita viljan-laatuja hyvinä vuosina Kasan'in läänistä viedään ulos noin 10-12 miljonaa puutaa, maksaen puuta rukiita syksyllä ei juuri enemmän kuin 15 kop. hop. Nämä luvut osoittavat tarpeeksi tämän maan lihavuuden, ja ovatkin maat Volgan keski-juoksulla, Nischnij-Novgorod'ista alkaen aina Saratovaa myöten, se suuri elo-aitta, josta koko pohjais-Venäjä ja suuri osa muutakin Europaa leipänsä ottaa. Paitse mitä maan-viljelys antaa, keinotellaan rahaa vielä puu-tarhan- ja mehiläisten hoidolla, Volgan ja Kaman jokiloilla purlakoitsemisella (aluksilla työ-miehenä olemisella) ja läänin pohjais-osassa metsän-pyydölläkin, painava elatus-keino Niitty-Tscheremisseillä, joiden ala on isommaksi osaksi jyhlää metsää. Muissa osissa lääniä, olletikin Tschuvascheilta asutussa, on metsää sangen vähä, paitse niitä suuria tammikoita, joita kruunun varaksi paikka paikoin säästetään ja joita kova rangaistus estää maan-asujan koskemasta. Tämän metsän-puutteen tähden ovat Tschuvaschien kylätkin sangen halvan-näköiset, sillä pirtti- ja aitta-rakennukset ovat pienet, enin osa ulko-huoneita samoin kuin aidatkin ovat tehdyt niotusta vitsasta (ven. плетень), ja kaikki on katettu olella, joka pian mustuu ja antaa kylälle surkean katsannon. Väki-luvulta ovat nämä kylät kuitenkin sangen vahvat, koska monesti tapaavat yhdessä kylä-ryhmässä 60, 80 ja paikoin satakin taloa.

Vaikka kieli todistaa kansan läheistä heimolaisuutta eli vähintätäkin suurta sekaannusta Tatarien kanssa, niin ei tätä suinkaan ulko-näöstä voi päättää. Tatari on pitkä ja runnokas, Tschuvaschi pieneläntä, laiha ja hyvin harvoin harteakas; Tatari on harvoin vaalea, useasti puna-poskinen ja aivan valkea-verinenkin, Tschuvaschi vastoin päin vaalahtava ja paljoa mustempi-ihoinen kuin edellinen ja aivan vähän nähdään tässä kansassa valkea-veristä ihmistä. Heidän muussakin luonteessansa havaitseisi suuren eroituksen se, jolla olisi tilaisuus molempaa kansaa tarkemmin tutkia; niin on Tschuvaschi esim. kaino ja arka eikä ulkone kauemmaksi koto-tuliliansa muutoin kuin hätä-tilassa, ja Venäläisten parissa kokee hän peittää kansallisuuttansa, joka kuitenkin harvoin onnistuu, kuin hänellä on "kova pää" näiden kieltä oppimaan. Tatari sitä vastaan vaeltaa tavaratansa kaupalla halki maailman, jos niiksi tulee, eikä häveksy missään kansallisuuttansa eli uskoansa, joiden tavat ja käytökset hän tarkasti täyttää niin hyvin kauppatorilla muukalaisten seassa kuin oman harem'insa yksinäisyydessäkin. Tämän tähden pitävät toiset kansat Tataria kunniaassa olletikin Venäläinen, jota vastaan hän aina irvistelee ja tekee koiruutta Tschuvaschille. Jälkimäisen luonnon kirjoittamiseksi ei tarvitse juuri parempaa esi-merkkiä kuin se useasti havaittu tapa hänellä, että jos hän loukkausta tahtoo kelle kostaa, uhraa hän itse itsensä samalla kuin koston hekkumaa nautitsee, hän nim. menee ja hirttää itsensä vihamiehensä pihaan, sillä keinoin tämän päälle saattaen kaiken täläläisen oikeuden-käymisen onnettomuuden, joka tavallisesti päättyy sen talon ja koko sen kylänkin häviöllä, jossa oikeus pitää tutkintoansa. Vaatteuksessa ei näillä kansoilla myöskään ole yhtäläisyyttä, sillä Tatari vaatehtiupi kokonansa itä-maan tapaan, jota vastaan Tschuvaschin, mies-puolen, puku ei eroa Venäläisen vaatteuksesta paljon muussa kuin jalkineissa, jotka tällä enemmän ovat saappaat, vaan edellisellä aina niini-virsut ja sukkiensa asemesta polvia myöten pauloitettut villa-säärykset, joiden karvasta

Tschuvaschilainen tunnetaan, mistä piirikunnasta hän on, samoin kuin Viipurilaiset kauhtanansa karvasta. Vaimoilla sitä vastaan on omituinen pukunsa, joka kesällä on sangen yksin-kertainen, nim. paljas paita, ulottuva polvea alemmaksi, jalassa virsut samoin kuin miehilläkin ja sääret samoin käärystellyt, mutta hyvin monin kerroin, sillä kuta paksummat sääret tschuveaschilaisella hemmettävällä on, sitä viehättävämpänä pitää hän itsensä, joka ihmeellinen tapa löydetään myös ei ainoastaan Tscheremissellä vaan muillakin suomalaisilla, niinkuin Vatjalaisilla Inkerin-maassa ja, Kreutzwald'ia myöten, Pleskov'an Virolaisillakin. Toinen näiden kansojen ja Tschuveaschien vaimoilla yhteinen tapa puvussansa on hopearahojen käyttäminen koristeina. Viimeksi mainituilla on hopearahoiilla (10, 15, 20, 25 ja 30 kop. arvosta) silattu ei ainoastaan tukka-nauhat ja korvien takaa koukuista riippuvat korttelia pitkät lentit, vaan myöskin ja erinomattain, se niin-kutsuttu *schylgemé*. Tämä on noin 8 tuumaa pitkä ja 4 t. leveä nahkainen rinta-lasta, nahka-nauhasta kaulalta riippuva rintojen päällä, ja jonka ulko-puoli kokonansa on päällystetty siihen ommelluilla hopea-rahoilla. Työläs on sanoa tämän koristimen muuta toimittavan kuin sanovan että kuin päällä-päin jo on näin kallista tavaraa, mitä aarteita ei sitten alla ole! ja se kuuluu Tschuveaschilais-vaimoista olevan niin rakas, ett'eivät yöksikään henno siitä luopua. Päässä on heillä pukineena valkea huntu, jonka helma riippuu hartioilla, vaan jota kesällä harvoin pidetään. Tässä puvussa ovat he pyhänsä arkensa ja ainoastaan hyvin juhlallisissa tiloissa niinkuin esim. häissä olen vaan Tschuveaschittaren nähnyt siihen lisäävän hameen, hartioillensa husaarin-kapan muotoisen valkean viitan ja päähänsä lakin, joka on juuri sen-näköinen, kuin jos sokuri-topan päällyksestä ylä-puoli olisi pois-leikata ja ala-puoli katettuna panna päähänsä, ja joka edellä-mainittujen koristusten mukaan on yltä-ympärinsä hopea-rahoilla silattu.

Uskon asioissa on tämä kansa merkillisellä kannalla, jota ei voi sanoa kristillisyydeksi, ei mahometiläisyydeksi eikä puhtaaksi pakanuudeksikaan; sillä kaikista on siinä osaa, ehkä se jälkimäiseen päin enimmästi on nojallansa; Tschuveaschia on ristitty kreikan uskoon sitten v. 1743, sillä menestyksellä, että ristimättömiä ei löydy tätä kansaa enää kuin muutamia tuhansia. Vaan jos kuka arveleisi heidän jo pitävän olla hyviä kristityitä, niin muistelkoon esim. kuinka syvään kristin-usko mahtoi olla Suomen kansassa juurtunut v. 1257, sata vuotta siitä kuin Henrikki piispa muka ensi kerran kastoi suomalaisia. Tschuveaschit olivat ennen Venäjän-vallan tunkeumista näihin maihin Tatarien alamaisia, vaan näiden uskoa eivät he koskaan ole tunnustaneet, joka seikka on suuresta painosta niitä vastaan, jotka ilman kaikitta ehdoitta tahtovat heitä puhtaiksi Tatariksi tehdä, kuin kaikkein Turkin-sukuisten kansain tiedetään antaneen Mahometin uskoon, ja jota seikkaa kuin myös edellä-viitattua suurta eroitusta Tschuveaschien ja Tatarien ulko-näössä, jotka molemmat kuitenkin iki-muistoisista ajoista ovat yksissä maissa eläneet, pyydän tarkasti arvostelemaan. Mutta Tatarien uskon-käytöksistä on heidän elämänsä jäänyt kuitenkin joita kuita jälkiä. Niin kuuluu ristimättömien Tschuveaschien seassa vielä löytyvän joita kuita moni-vaimoisia; niin sanotaan näiden samojen vielä ajavan hivuksensa, joka mahometiläisissä yleinen tapa lienee ennen ollut Tschuveascheissakin yleisempi; ja niin viettävät kaikki Tschuveaschit vielä kristittyinäkin lepo-päivää ei sunnuntaina, vaan perjantaina. Tatarilta saaduksi voipi myös lukea Tschuveaschien entisen tavan syödä hevosen lihaa, joka nyt jo lienee heitetty, ja heidän inhonsa sian-lihalle, jota eivät vieläkään ole tottuneet syömään. Suurin osa heidän uskontoansa on kumminkin vielä tänä päivänä pakanallista. Ne tiedot, jotka tästä itse olen kerännyt, ynnä venäläisten pappien ja kirjoittajien kertomukset, antavat tälle päätökselle hyvän perustuksen.

Ne kaksi pää-olentoa, jotka Tschuveaschien luuloa myöten hallitsevat maailmata ja heille onnea eli onnettomuutta antavat, ovat: *Tora*, hyvä olento, kristillisessäkin merkityksessä Jumalan nimi, ja *Keremet*, paha olento. Edellistä eli hyvää jumalaa on useammat henget, joilla kullakin on oma osansa maa-ilmaa hallittavana, ja joista merkittävimmät ovat: auringon jumala, kuun jumala, tuulen jumala, tien jumala, huone-jumala, kartano-jumala, karjan jumala, metsän jumala, ukkonen ja yli-jumala. Tämä viimeinen elää ylhäällä ilmassa ja, vaikka maa-ilman pää-hallitsija, ei Tschuveaschien luuloa myöten liiku maalla muulloin kuin perjantai-päivinä, jolloin hän kävelee katsomassa, tokko nämä lepo-päivää työtä tekemättä viettävät ja tokko vaimot mainittuina päivinä puolille päivin asti malttavat olla tuvan lämmittämättä, joista molemmista hän rikkojan rankaisee. Häntä kutsutaan monella nimellä, niiden erinäisten omaisuutten jälkeen, joissa hänen voimansa näytäkseen, niinkuin: valon-tehnyt jumala, hengen-luoja jumala, maan-veden isä, suuri jumala, suuri antelias jumala, j.n.e. Hänellä on äiti, puoliso ja poika, joita myös jumaloina apuun huudetaan, ja itä-maisen hallitsijan suuri hovi-joukko, niinkuin: edellä-käyjä, oven-avaaja, sanan-lennättäjä, uhrin-vastaanottaja, j.n.e., ollen näillä kaikilla vielä omat äitinsä, poikansa ja palvelijansa, joten taivaallisten joukko tuntuvasti enenee.

Pahuuden alku maa-ilmassa on *schoitan* (saatana), vaikka sen toimittajana nyt on *Keremet*. Tämä jälkimäinen oli nim. alkujansa yli-jumalan poika, ja matkaeli maan päällä, jaellen ihmisille kaiken-kaltaista onnea ja menestystä. Vaan saatanan viettelyksestä ottivat ihmiset kerran, hänen niin matkustaessansa, ja murhasivat hänet. Peittääkseen tätä julmaa työtä murhatun isältä polttivat he ruumiin ja hajottivat siitä jääneen tuhkan tuuleen. Vaan murhattu ei sillä hukunut. Mihin tätä tuhkaa lankesi maahan, siihen kasvoi puita ja niiden kanssa syntyi Keremetkin uudestansa henkiin, mutta ei yhtenä olentona niinkuin ennen, vaan sangen suuressa määrässä, niin että joka kylällä nyt on yksi, kaksi ja kolmekkin Keremet'ia, sitä myöten kuin suuri kylä on. Eikä Keremet nyt enää ollut se hyvän-tekevä yli-jumalan poika kuin ennen. Ihmisten paha-teosta häntä vastaan kostaa hän heitä nyt lakkaamatta siten, että heidän päällensä lähettää hengellisiä ahdistuksia ja ruumiillista kurjuutta ja heidän karjoillensa paha tekee. Hän asuu tavallisesti metsässä, vaan kuin metsä Tschuveaschin-maassa alkaa olla vähissä, niin nähdään joka kylän pelloilla yksi eli kaksi eli useampia pienempiä lehmus- eli tammi-lehtoja, jotka myös kutsutaan Keremet'iksi ja ovat jätetyt Keremet'in asua, sillä jos häntä asun-sian vähentämisellä hyvin rupeisi ahdistelemaan, nousisi hän raivoon. Muuten elää hän myös järvisä, lähteissä, veden-uurtamisissa

rotkoissa j.m. Jos kylä muuttaa, muuttaa Keremetkin, eli jos kylästä käsin tehdään uusi kylä, saapi se myös uuden Keremet'inikin emä-kylän Keremet'in pojista, sillä Keremet'it naivat ja sikeävät samoin kuin jumalatkin. — Mutta schoitan itse, kaiken pahan alkaja, on Tschuvascheilta jäänyt unhotuksiin. — Paitse Keremet'ia ovat pahoista hengistä vielä muistettavat *Esrel ja Iirih*. Edellinen on kuoleman henki, tappava halvauksella, jälkimäinen kiusaa ihmistä monilla taudeilla, niinkuin rokolla, kavilla, paiseilla, syyhelmällä, silmä-kipeillä j.n.e.

Vaikka, niinkuin sanottu on, enin osa Tschuvaschin kansaa tätä nykyä on ristittyä, ei se ole hylännyt näitä entistä jumaloitansa, joka nähdään siitäkin, että se vuosittain vielä kantaa niille *uhria*. Tavalliset uhri-teuraat ovat: hevonen, härkä, lehmä, lammas, hanhi ja kana. Uhrin ovat joko yhteiset, joissa koko kyläkunta eli useampiakin kyläkuntia ottaa osan, eli yksinäiset, yhdeltä hengeltä eli perhekunnalta tehtävät, ja toiseksensa kannetaan uhri joko jumaloille eli Keremet'ille. Tämän niinkuin uhrin laadun ja suuruudenkin määrää se niin-kutsuttu *Jomse*. Tämä sana on yhteen-liitetty sanasta *jom eli jomah*, puhe, lause, ja johto-päätteestä -se, joka tarkoin vastas suomen-kielistä päätettä -ri, vastaava siis jomse meillä taikuria, puhujaa eli tietäjää. Jos ketä on ravainnut esim. taudin kohtaus, lähetetään heti jomsea hakemaan. Hän tutkii taudin syyt ja määrää uhriksi joko sille ja sille jumalalle eli Keremet'ille esim. mustan lampaan. Heti keitetään olut ja likimäisille sukulaisille annetaan tieto uhrista. Uhrin pitoihin tulevat kaikki puhtaissa vaatteissa ja syömättöminä. Nyt talutetaan lammas pihalla seisovan puun juureen ja tapetaan rukouksen pidettyä siinä. Lihat lyödään kattilaan, vaan nahka, pää ja sisälmykset kääritään yhteen myttyyn. Keitoksen joutuessa rukoillaan taas, ja syötyä poltetaan tämä mytty jumalalle ja tuhka hajotellaan tuuleen. Sitten käydhän olutta ja viinaa juomaan, vieläpä tanssimaankin, jota iloa kestää talon varoja ja tilaisuuden luontoa myöten päivä eli useampikin. Keremet'ille tehtävä uhri on useammin tätä laatua, välistä vaan sillä eroituksella, että se tehdään itse hänen asun-paikassansa, jona tavallisesti on, niinkuin edellä sanoin, joku kylän seudussa kasvava lehto, vaan useasti myös paljas rotko. Lepechin kertoo päivä-kirjassansa, matkustaessaan lopulla mennyttä vuosi-sataa nähneensä Keremeti-lehdoissa suuret summattomat rakennukset, joissa uhria teki suuri joukko kansaa. Keremet'in palveleminen on siis, niinkuin sen jo ilmeinkin voi arvata, siitä ajasta tuntuvasti vähennyt. Paitse edellisen-laatuista uhria uhrataan Keremet'ille rahaakin, ollen hän tässä katsannossa joko *Hopea- eli Vaski-Keremet* sitä myöten, kummanko laatuista rahaa hänelle on antaminen. Ja kuin nykyinen aika kaikessa viisastuu, niin on opittu Keremet'iäkin pettämään, sillä hopea-rahamen saan annetaan hänelle vaan rahan-muotoisia tina-suiluja, ja hevois-uhrin saan, jota hän luonnossa nyt enää ei koskaan saa, täytyy hänen tyytyä pieneen hevosen kuvaan, tehty renikka-taikinasta. Näitäkään vähäiä uhria saa hän harvoin rauhassa nauttia, sillä Venäläiset keräävät ne heti uhraajien jälestä itsellensä, ja minun täytyy itsestänikin tunnustaa, että kerran autoin venäläistä poika-parvea Keremet'in-varkaudessa, joka asui vanhassa tammessa, jolloin saalis oli tammen juurilta ja ontoista löydettyä hopea-rahaa 45 kop., koko joukko enemmän eli vähemmän homehtuneita renikka-konia, joka tavara jäi poikain osaksi, ja noin pari-kymmentä kappaletta rahan-muotoisia tina-suiluja, jotka minä pidin.

Korskeampi on yhteinen uhraus, jonka kylä eli useammat kylät yhdessä tekevät. Tavallista tällaisesta uhrausta on kaksi vuodessa, nim. ensimmäinen touvon tehty, Pietarin päivän alla, joka uhri toimitetaan hyvää vuoden-tuloa jumaloilta saadakseen, ja toinen myöhä-syksyllä, noin marras-kuun lopulla, kiitos-ubri viljan edestä. Edellisen uhrin aika oli juuri minun Ischaakissa oloni aika, mutta minä sainkin kuulla, että kylässä sitä vasten kannettiin rahaa, ja olin eri lähetteläisten kautta kokenut saada tietää päivän määrää, jolloin uhri oli tapahtuva, ymmärsivät Tschuvaschit nämä kuitenkin saattaa väärille jälille, niin että juhla jo oli ohitse, kuin minä valmistauduin sitä katsomaan. En tiedä lienevätkö tällaiset käytökset, jotka eivät ole juuri soveljaat Kristin uskoa juurruttamaan vasta-käännetyssä kansassa, vaan asetuksissa kielletyt eli ei, se vaan on varma, että uhri-teurasten ostoon kerätystä rahasta osa menee paikkakunnan papin ja virka-miesten lakkariin, ja seuraavasti ajattelee rahvas, että jos vielä sallisi jonkun oudon herras-miehen, niinkuin minä olin, uhria näkemään, niin olisi siitä sitte vaan uusi rahan-reikä häntä lahjoessa vaiti olemaan. Vahinkoni tästä ei kuitenkaan ollut kovin suuri, sillä menetys tällaisessa tilassa on jo kylläksi tuttu. Seuraavalla tavalla kertoo eräs omin silminsä nähnyt tschuvashilaisen kevät-uhriin.

"Noin 8 virstan paikoilla Isenevan kylästä oli lammikon vieressä olevaan rotkoon paikka rakettu rukousta ja uhria varten, jonne noin kello 9 paikoilla aamua kymmenestä kylästä matkusti Tschuvascheja yksinänsä, ilman vaimoita. Minä tulinkin paikalle juuri kuin ripustivat kattilat tulelle, kantoivat vettä ja valmistihet tappamaan uhri-teuraita; muutamia lehmiä, pari kymmenkuntaa lampaita ja useampia koti-lintuja oli valmistettu teurastettavaksi. Kaikki nämä teuraat ostetaan uhria varten kerätyllä rahalla ja ilman vähintäkään tinkimistä; min myöjä kysyy, sen he antavatkin, ja tinkiminen uhriksi ostettavan kaupassa luetaan suurimmaksi synniksi."

"Kattiloiden tulelle pantua ja veden kannettua astui neljä vanhaa miestä keskelle rotkoa ja alkoivat lukea rukousta, anoen Toraa että hän siunaisi heidän uhrinsa. Kaikki läsnä-olevat seisovivat samalla tavalla alla päin ja sopottivat. Tämän lyhykäisen rukouksen lopetettua menivät ne neljä ukkoa karjan tykö ja heidän jälestänsä kantoivat puoli kymmentä Tschuvaschia vettä ämpärillä. Ukot ottivat heiltä kukin vesi-ämpärin ja kaatoivat vettä joka lehmän ja lampaan selkään. Sen lehmän ja lampaan, jotka vedellä valettaissa värähtivät ja pyristikset, taluttivat eri paikkaan. Vaan ne, jotka seisovivat liikahtamatta, jätettiin aloillensa. Kaikki linnut veivät myös siihen paikkaan, jossa värähtänyt karja seiso. Tschuvaschit luulevat nim., että se eläin, joka vedellä valettaessa seiso liikahtamatta, on saastainen eikä kelpaa uhriksi; ja tämänkaltaista tyyntä eläintä eivät koskaan teurasta uhriksensa."

"Vedellä koettelemisen perästä syntyi hirvuinen veren-vuodatus: siinä tapettiin kolme lehmää, lampaat ja suuri joukko lintuja; toiset nylkivät nahkan päältä, ottivat sisälmykset ulos, kynivät

linnut. Kaikki tämä tehtiin hyvin joutuisasti. Liha, hakattu suuriksi möhkäleiksi, oli yhdessä läjässä; päät, nahkat ja sisälmykset toisessa. Kuin vesi tulella olevissa kattiloissa rupesi kiehumaan, jaettiin liha kattiloita myöten ja suolaa lyötiin tarpeeksi asti päälle, vaan sisukset jätettiin paikalle."

"Näin saatuansa keittämisen asian toimeen valmistuivat Tschuvaschit taas rukoilemaan ja asettihet rivihin, noin kolmea kymmentä miestä pitkältä, ja yksi rivi seisoi toisensa takana; vaan ne neljä ukkoa toisten edessä. Lakkinsa piti jokainen vasemmassa kainalossaan. Ukot alkoivat rukoilla, toiset heidän perästänsä puoli-ääneen, ja ukkojen tekemät liikenneet tekivät toiset tarkasti jälestä, milloin silmiänsä käsillä pyhkien, milloin kätensä taivasta kohti nostaen, milloin taas laskeutuivat polvillensa, kumarsivat maahan, eivätkä kaualle aikaa nostaneet päätänsä ylös; enimmäen aikaa seisoivat kuitenkin yhdessä kohden, silmänsä alas luoden. Rukousta kesti niin kauvan, ett'en enempää malttanut sitä katsoa, vaan menin tammikkoon, söin aamuaisen evästäni, nukuin jonkun ajan, ja he yhä vaan rukoilivat, eivätkä lopettaneet ennenkuin kello 4 jälkeen puoli-päivän. Rukoilemisen päätettyä kiirehti nälkä Tschuvascheja ruoalle, he ottivat lihat kattilasta, kaatoivat liemen suuriin maljoihin ja söivät ahnaasti. Linnut olivat eri kattiloissa keitetyt ja syötiin atriin päättäjaisiksi."

"Ruokailtuansa rukoilivat he taas ja astuivat sitten suurissa joukoissa siihen paikkaan, johon teurastettujen eläinten päät ja sisälmykset olivat jättäneet. Luut kerättiin niini-mattoon ja viskattiin yhteen päiden kanssa. Sitten tekivät suuren tulen; päät, nahkat, sisälmykset ja luut panivat nyt roviolle ja lisäsivät tulta siksi, kunne kaikki oli tuhkakksi palanut. Sen tehtyä keräsivät tuhkan lapialla mattoon ja kantoivat sillä tammikkoon; ukko lapia kädessä astui jälestä ja tammikkoon tultua heitteli hän lapialla tuhkan tuulen mukaan menemään. Toinen ukko meni lähellä olevalle pellolle; hänen perästänsä kannettiin höyhenet syys-kylvöä vasten kynnettyyn paikkaan. Tässä laski ukko höyhenet ilmaan, joka tehdään siksi, että pelto antaisi hyvän kasvun. Vaan Venäläiset eivät anna höyhenien kauan maata pellolla; he ovat vaimojen ja lasten kanssa liki-seudussa varalla, ja Tschuvaschien pois-mentyä keräävät he tarkasti höyhenet itsellensä. Tällä käytöksellä loppuikin kevät-uhraus. Kotiin tultuansa juovat uhraajat muutamia päiviä armottomasti ja tällöin ei puututa tanssiakaan eikä muuta riemua."

Pakanallisen uskon kanssa alkaa nyt Tschuvaschin mielessä sekautua Kristin uskonkin päätteittä, ja ovatkin muutamit sen opista, niinkuin esim. oppi kolminaisuudesta, jumalan äitistä (nim. kreikan-uskoisilla) j.n.e. hyvin yhteen-menevät Tschuvaschien entisten luulojen kanssa. Olletikin vaikuttavat kertomukset kreikan-uskon pyhistä ja niiden ihme-töistä jalosti Tschuvaschien mielessä. Näistä pyhistä on se Venäjänkin kansalta hyvin mielitty ihmeiden-tekijä Nikolai erinomaisessa kunniassa Tschuvascheilla. Heitä ristimään alettaissa menneellä vuosi-sadalla tapahtui nim., että siinä kylässä, jossa nyt Ischaakin kirkko seiso, uni-kakkiainen kolme yötä peräkkäin muutamalle Tschuvaschille neuvoi paikan, missä hän pelloltansa olisi pyhän Nikolain kuvan löytävä, ja kuin tämä ilmoitti unensa papille ja muulle rahvaalle ja peltoa ruvettiin miehissä kaivamaan, niin katso! pienoinen, vanha ja huonon-näköinen Nikolain kuva tulikin ilmiin. Halvan ulko-muotonsa rinnalla oli tällä kuvalla suuri ihmeitä tekevä voima, niin että sen ehdolla pian rakettiin iso ja komea kirkko, joka vieläkin seiso paikalla. Kuulu tämän kuvan ihme-töistä, varsinkin tautien poistamisessa, ulkoni ulkonemistansa, niin että ei ainoastaan Tschuvaschit, vaan muutkin tšekäläiset kansat, niinkuin Tschermemissit, Mordviinit ja itset Venäläisetkin pitkien matkojen päästä käyvät sitä kumartamassa niin ahkerasti, että mainitulla kirkolla rukoilemassa käyjien määrä vuosittain arvataan noin 15 tuh. hengeksi. Tschuvaschien kristillisen hartauden kanssa on mielet kuitenkin niin ja näin. Jumaluudessa ja yleisesti kaikissa henki-olennoissa ei hän näe muuta kuin maallisen onnen, niinkuin rikkauden, terveyden, lapsi-lykyn j.n.e. antajia eli hävittäjiä, ja jumalatansa ei hän palvele ja tottele, niinkuin kristitty ja mahometiläinen, ansaitakseen tulevaisen onnellisen elämän, josta hänen uskossansa ei näy löytyneen aavistustakaan, vaan mainittuja maallisia lahjoja saadakseen eli maallisesta kurjuudesta päästäkseen. Kuin hän nyt jossa kussa tammöisessä kurjuudessa on rukoillut ja uhrannut ensin Keremet'ille, sitten yhdelle eli useammalle omista jumalistaan, ja se ei ole auttanut, sanoo jomse, jonka neuvoja hän seuraa: "ota nyt ja käy Ischaakissakin ja tee uhri Vyrus-Toralle (Venäjän Jumalalle) eli Nikolai-Toralle, ehkä se päästäisi sinun taudistasi." Ja Tschuvaschi tulee, ostaa tuohuksen, asettaa sen pyhän Nikolain kuvan eteen palamaan ja ristii silmiänsä pari kertaa. Paitse tätä *uhraa* hän vielä kirkollenkin jonkun vähän rahaa ja kylän ulko-portilla pylvään komerossa olevalle saman pyhän kuvalle palasen eli kaksi nisu-leipää, jota hän on ostanut kirkon oven edessä olevilta venäläisiltä kauppiailta. Varmaan auttane Nikolai-Tora useastikin niitä, jotka häneltä apua etsivät, koska niiden määrä ei vähene, vaan surkeata on kuitenkin nähdä, miten Tschuvaschilais-rukan uhrin kanssa käypi. Uhrattu raha menee nim. kaikkein suurimmaksi osaksi pappien lakkariin, jotka vasten tavallisuutta rikastuvatkin tässä seurakunnassa. Ja uhratun leivän taas sieppaavat ihan uhraajan nenän edessä sen noin kahta kyynärää korkean pylvään komerosta joko kylän tähän tottuneet ja tällä elävätkin koirat elikkä ne näitä ei ujommat naakat. Vaan Tschuvaschi arvelee ehkä, niinkuin oikein onkin, että uhrin ottaja ei katso uhriin, vaan uhraajan sydämeen, ja näin katsoen, on se arvattavasti yhtä, jos uhrattu leipä jääpi Nikolai-Toran eteen eli sen koirat ja naakat syövät. — Niinkuin jo sanoin, ei Tschuvaschien vanhassa uskossa näy löytyneen aavistustakaan tulevasta elämästä; sillä jos heillä olisi ollut ajatusta tästä, olisivat he varmaan kuvanneet itsellensä Manalan ja Tuonen niinkuin muutkin kansat ja, joka on vielä painavampi asia muistaa, olisi koko heidän suhteensa jumaloiden kanssa muodostunut aivan toisen-laiseksi. Kristin uskosta eli mahometiläisyydestä lainatuksi voimme siis päättää sen heissä tätä nykyä löytyvän luulon, että haudan takana oleva tulevaisuus on melkein yhtäläinen tšekäläisen elämän kanssa, se vaan eroitusta, että siellä on kaikkea runsaammasti, että sotamiehiä ei tarvitse tehdä, lahjoja ei antaa virka-miehille j.n.e. Kuolleille panevat he sentähden mukaan rahaa, tupakkaa, piipun ja muita matkalla välttämättömiä tarpeita. Vuotisesti hautaus-maalla

pitäessään kuolleidensa muistoja, joissa tiloissa ei puututa hirmuista juomista ja kaikenlaista irstaista vallattomuutta, lisäävät he näitä tarpeita, haudalle jättäen vaatekappaleita, työ-kaluja ja olletikin isot määrät syövä-aineita: viinaa, olutta, tupakkaa j.m. Tällainen tapa näyttäisi osoittavan rakkautta ja huolen-pitoa pois-menneitä heimolaisia kohtaan; vaan niin ei kuitenkaan ole, sillä kaikki nämä lahjat jätetään heille ainoastaan siitä syystä, että pysyisivät nykyisissä asunossansa, eivätkä tulisi entisiin kotihinsa rauhattomuutta tekemään. Kuolleita pelkääminen on Tschuvascheissa erinomaisen suuri, niinkuin tästä lahjojen antamisesta nähdään, ja näytäkseen siinäkin, että jonkun kuoltua kaikki vainajan vaatteet viskataan metsään eli rotkoon, josta lähi-seudun Venäläiset ne itsellensä korjaavat samoin kuin he myös tarkasti silmällä pitävät Tschuvaschien kuolleiden-muistoja ja niin ikään hörymättä haudoilta korjaavat kuolleille jätetyn tavarain ja ruoan.

Tschuvaschien *runoelu* ei ole kovin rikasta eikä erinomaisen ihanatakaan laatua. Kertoma-runoa en siinä ole tavannut alunkaan, ja sitä sen kanssa yhdistettyä loihruunoa ei Tschuvascheilla myöskään ole, ehkä vähän jomsensa kuuluvat muutamissa tiloissa käyttävän sanojakin. Tämä runoelu on ainoastaan laulu-runollista ja tuntuu minusta semmoisenakin hyvin poikkinaiselta. Runo ei tarkoin noudattele mitään mittaakaan, vaan nähtävä on kuitenkin sen lyhyt-pitkäinen luonto, niinkuin koko kielenkin samoin voi sanoa lyhyt-pitkäiseksi kuin esim. Suomen kieltä sanotaan pitkä-lyhyiseksi. Paitse tätä on Tschuvaschin runossa alku-myötäisyyskin tuntuva. Muistuttaen, että venäläiset kirjoittajat mainitessaan tämän kansan elantoa ovat päättäneet sillä laulua ei olevan ensinkään, eli korkeimmakseen myödyttäneet, että se laulaessaan hyräilee "mitä sylki suuhun tuopi," saan nyt tässä antaa muutamia näytteitä sen laulusta.

Poikien lauluja. 1. "Sata seitsemän-kymmentä hirttä vedin, tuvan tein, kaksi-toista ikkunaa hakkautin. Kahdesta ikkunasta itse olen katsova, kymmenessä ikkunassa kymmenen neitsykäistä on seisova, kerran katsovat ulos, toisen naurahtelevat. Kävin kylästä kylään, en yhtä täysi-kasvuista tyttöä löytänyt. Yhdessä kylässä näin yhden tyttölöisen; sen tahdoin ottaa, vaan rahaa ei ollut;^[10] 'lähde kanssani!' tahdoin hänelle sanoa, Vaan uskallusta ei ollut." — 2. "Metsästä metsään kävelin, kypsiä tuomen-marjoja en löytänyt; kylästä kylään kävelin, rakastavaista neitoa en löytänyt. Tuomen-marjaa tahtonet syödä, syö musta, leivän kanssa syödä on se hyvä; muuta marjaa tahtonet syödä, syö punainen, leivän kanssa syödä on se hyvä; neitoa tahtonet ottaa, ota kelta-tukkainen, yhdessä elää on se hyvä." — 3. "Astuin, astuin tietä myöten, tulin synkkään metsään. Hakkasin pähkinäpuuta, siitä juoksi maito, ilman maidotta en leipää syö; hakkasin jalavata, siitä lensi mehiläinen, mehiläisestä mesi juoksi, ilman medettä en leipää syö. Astuin, astuin tietä myöten, tulin kylään, kylän koirat tulivat haukkumaan, kylän naiset mua kiini ottamaan; yhden valkea-tukkaisen neidon päälle laskin silmäni, tahdoin ottaa sen omakseni, isäni ei antanut rahaa, pappi ei antanut kirjaa." — 4. "Meidän kylän tytöt, meidän kylän tytöt (hyppäävät) aidan yli kuin sudet, aidan yli kuin sudet. Toisen kylän tytöt, toisen kylän tytöt (menevät) aidan alate kuin hiiret. Meidän kylän tyttöjä, meidän kylän tyttöjä, vedetään hevois-parilla, vedetään hevois-parilla. Toisen kylän tyttöjä, toisen kylän tyttöjä, vedetään sika-parilla, vedetään sika-parilla." — 5. "Isäni antoi mulle mustan hevoisen; 'annas panen valjaisiin,' ajattelin kerran, tammiseksi pölkyksi muuttui koni! Isäni antoi mulle valkean lehmän; 'annas lypsän lehmän,' ajattelin kerran; koivuiseksi pölkyksi muuttui lehmä! Isäni antoi mulle punaisen lampaan; 'annas keritsen lampaan,' ajattelin kerran; punaiseksi lahoksi muuttui lammas! Isäni antoi mulle silkkisen vyön; 'annas vyötän vyölleni,' ajattelin kerran; niineksi muuttui vyö vyölläni! Isäni antoi mulle silkkisen nästyikin; 'annas sidon nästyikin vyölleni,' ajattelin kerran; vaahteren lehdeksi muuttui nästyikki." — 6. "Pitkin tietä on mulla pelto; viljaa ei ole, siit' on huoli; mustan ruskea ruuna ompi; ei pysy tiellä, siit' on huoli; tyyni ja hiljainen vaimo ompi; ei puhu siististi, siit' on huoli." — Nämä kolme viimeistä olkoot myös pilkka-runon näytteinä.

7. *Tyttöin laulu.* "Maan-tietä myöten uhkasin käydä, Venäläistä, Tatarilaista pelkäsin; kylän-tietä myöten uhkasin käydä, varkaita pelkäsin; peltoa myöten uhtasin käydä, tuulta, tuiskua pelkäsin; metsän läpi uhkasin käydä, karhua, sutta pelkäsin; kylän läpi uhkasin käydä, koiria pelkäsin; kylän vierusta uhkasin käydä, nuorta poikaa pelkäsin."

8. *Rekruutin laulu.* "Ah isäni, ah äitini, jos oisin hanhi-lintuna, oman kylän päällä mä lenteleisin. Jos oisin kylän porttina, kuin kyläläiset tulisi, mä itse aukeaisin, ja itse kiini menisin; jos oisin piha-porttina, isä äiti kuin tulisi, mä itse aukeaisin, ja itse kiini menisin. — Kuu se paistaa maiden päälle, maat on meidän marssia; tähdet tuikkaa teiden päälle, tiet on meidän tallustaa. — Huiskin tuiskin tuisku lentää, niinpä meidän hiukset;^[11] hyysin tyssin vettä sataa, niinpä meidän kyöneleet; Volgaan pitkin jäitä juoksee, niinpä meidän ruumihit. — Kedolla seisoo vanha tammi, se on meidän isämme; kedolla seisoo vanha koivu, se on meidän äitimme."

9. *Juoma-laulu.* "Isäni on laschman,^[12] äitini on leivän-tekijä, vanhempi veljeni on golovana, keskimäinen veljeni on jämsikkänä, nuorin veljeni tynnörin-tekijä; vanhemman veljen vaimo laulun-laulaja, keskimäisen veljen vaimo tanssin-tanssija, nuorimman veljen vaimo kanteleen-soittaja, minä itse kauhan-kallistaja." (Tschuvaschit juovat nim. sekä olutta että viinaakin kauhalla).

Velvollisuuteni olisi tässä myös antaa yleinen katsanto Tschuvaschin kielestä ja sen heimolaisuudesta yhdeltä puolen Turkki-laisten, toisella Suomen kielten ja lähimmästi Tscheremissien kielen kanssa. Vaan osittain on tämä kertomukseni jo ilmankin liian pitkäksi venynyt, osittain ei viimeksi mainitusta kielestä, varsinkin niiden niin-kutsuttujen Mäki-Tscheremissien murteesta, joka on Tschuvaschin kielen lähin naapuri, vielä löydy niin tarkkoja tietoja, että niille semmoisen vertaamisen luotettavasti voisi rakentaa. Sentähden jätänkin sen ja yleisesti kaiken puhumisen itsestä Tschuvaschin kielestä toiseen kertaan, ja lähden pian tästä ei kaukana elävien viimeksi mainittujen Tscheremissien kieltä tutkimaan. Kuinka kauan tämä toimitus tulee kestämään en vielä tiedä tarkoin sanoa; vaan ennen kahta kuu-kautta en taida

mitenkään näistä tienoin selvitä.

Neljäs Kirja.

Kasan'issa 3 p. lokak. 1856.

Muutamia päiviä takaperin tänne palattuani saan kesällisistä matkoistani antaa seuraavan pienen kertomuksen.

Oloni tschuvaschilaisessa kirkon-kylässä Ischaakissa, joka kesti ummellensa kuusi viikkoa, oli niin yhden-karvallista, että sitä on vaikea kirjoittaa. Kylä, jossa on kolmeen neljään kymmeneen taloon, on pienen joen kallalla kahdessa osassa, siten että Venäläiset asuvat kirkon ympärillä kylän ylä-osassa, ja Tschuvaschit vähän alempana, likempänä jokea. Ympärinsä on pelto-lakeuksia, joiden yli silmä ei kannä; puita ei näe paljon muualla kuin kirkon-maalla ja pihoissa, järveä ei tapaa tässä seudussa missään ja joenkin on kesä niin kuivannut, että tuskin kylän hanhet löytävät sen pohjassa vähän savista vettä rypäloidäksensä. Suomen vilppailla lehtorannoilla eläneelle minulle oli lämpimän helle kesä-kuun loppu-puolella ja koko heinä-kuun sitä hirmuisempi, kuin elo-hopea Reaumur'in lämpö-mittarissa yölläkään harvoin laskeusi 20:ttä pykälää alemmaksi, mutta päivillä oleksi 25 paikoilla ja nousi toisinaan 27:eenkin asti. Itikat, hyttiset, kirput ja luteet hyöstyivät sanomattomasti tässä helteessä, ja vilpastusta ei voinut muusta eikä muulloin saada kuin milloin ukkonen lähetti mustan pilven maata ja luontokappaleita virvoittamaan, jota kaikeksi onneksi tapahtui usein.

Lämpimän vaivoista pääsi paraiten se, joka jaksoi vahvasti maata, niinkuin kylän venäläiset asujat yleisesti kestivät ja olletikin korttieri-emäntäni, ennen nimitetty kirkon-palvelijan leski. Häntä ei suinkaan rikkaus käskenyt makaamaan, sillä paitse rappiolla olevata talo-rähjäänsä ei hänellä ollut muuta omaisuutta kuin Jumalan antama oma itsensä ja kolme lasta, joista kaksi poikaa oli Kasan'issa, toinen hengellisen Akateemian oppilaisena, niinmuodoin suuren herran toivo, ja toinen, niinkuin eukko sanoi, "universiteetissä," joka tämän kotiin tultua kuitenkin supistui siksi vaan, että hän oli välskärin opissa, ala-upsierin arvosta. Vaan eukkoa elätti ensinkin talonsa, jossa hän piti korttieria matkalaisille, ja toiseksi se virka, että hän leipoi niin-kutsuttuja "prossoria," jotka vastaavat meidän oblaattia, vaan ovat suuret ja huvemmat menemään, sillä joka oikein pyhänä tahtoo pysyä, se ei koko suuressa paastossa (pääsiäisen alla) syö muuta kuin prossoria, joita hän sitä vasten kerääkin ympäri vuotta. Tämän virkansa tähden katsoi hän myös velvollisuudeksensa olla jumalisempi muita. Minun kammarissani, joka oli hänen paraimmansa, oli perä-nurkassa ei vähemmän kuin yhdeksän jumalan-kuvaa, kaikki kullalla silatut, siihen vielä kolme pyhää munaa, muutamia pyhiä varpuja ja eräitä mainituista prossori-leipiä. Joka lauanta-iltana eli muuna pyhän-aattona sytytti hän lampun palamaan näiden eteen, josta asiasta hyvä sopu meidän välillämme oli häirittyä, sillä lampusta tipahteli öljyä minun kirjoilleni, ja kuin hän kerran tavoitti minun siitä tulta piippuuni ottamasta (kuitenkin vaan tikulla), oli hän minulle siitä monta päivää harmaana, sillä tupakkaa vihasi hän, niinkuin kaikki muutkin jumalisemmat ihmiset alhaisesta säädystä tässä maassa, sentähden että sen on muka paholainen kylvänyt ja kasvattanut. Kirkossa kävi hän joka pyhä ja oli aina kirkon-menon loppuun asti, joka suurempina pyhinä ei ole vähäinen asia, varsinkin kuin venäjän kirkossa pitää seisoa, eikä saa uinahtaa sitä herttaista unta, joka meidän kirkossa kesä-lämpimällä, virttä veisattaessa eli papin saarnata perkaessa, niin makealta maistaa. Tämä emäntäni ahkeruus oli minulle monesti haittana; niin piti minun esim. helluntai-päivänä tyhjällä vatsalla odottaa kirkon-menon loppua kello 3:een asti.

Hänellä niinkuin muillakin tämmöisillä teko-pyhillä oli pienet vikansa, ensinkin laiskuus, niinkuin sanoin, ja sitten sen kanssa yhdistetty herrasteleminen, joka teki, että hän alussa töin tuskin kuontui minulle tilaa tekemään, sen vähemmin lattiatu lakasemaan. Siihen tuli vielä, että hän kernaasti otti "kupin korvallensa" s.o. ei tee eikä kahvi-kupin, vaan kupin "paljasta puhdasta ruista," niin puhdasta kuin ruis nim. on tšekäläisessä viinassa. Tämä tapahtui enimmäkseen paastopäivinä (keski-viikkona ja perjantaina), hänen lausettansa myöten sentähden, että paasto-ruoka muuten niin hiykeli sydäntä. Kaikeksi onneksi oli hänellä hyvä viina-lyyli, ja minulle osotti hän tällöin useasti rakkauttaan valittaen sitä onnettomuuttani, että olin syntynyt sen jumalattoman Martin Lutherin lahkokuntaan, josta arvattavasti pitää helvettiin vaeltaa. Paitse niitä pieniä epäjärestyksiä, jotka nämä eukon sydämen-vahvistukset matkaan-saattoivat, elimme hyvässä rauhassa keskenämme, sillä hän oli jotenkin siisti ja uskottava. Jälkimäistä omaisuutta tulin kerran vahvasti epäilemään, kuin eukko eränsä aamuna tuli tyhjä vakka kädessä tyköni, sanoen: "mitäs nyt puoli-päiväiseksi tehdään, kuin hiiret pakanat kuopassa söivät eilen ostamanne kalat?" Niitä ei tosin ollut kuin viisi naulaa ja nekin vaan surkioita särkiä, jotka eräs Tschuvaschi oli minulle haronut joen pohjalla olevista lammakoista. Mutta kuin ne sillä kertaa olivat ainoa ruoan-teko-varani, teki mieleni suuttumaan, olletikin koska tuota tähän asti en vielä ollut kuullut, että hiiret kaloja syövät. Vaan muistaen vanhan Caton lauseen miehelle, joka ihmetteli sitä, että hiiret olivat hänen kenkäänsä syöneet, Vastasin eukolle: "no slava Bohu, ett'eivät kalat syöneet hiiriä," ja käskin hänen puoli-päiväiseksi muuta neuvottelemaan. Vaikka hän tätä ennen oli myös kerran laskenut kanankin karkaamaan, jonka niin ikään olin syödäkseni ostanut ja joka sitä tietänsä meni, ei minulla ole syytä häntä luulla näistä pienistä vahingoista.

Kanssa-käymiseni kylän kahden papin kanssa oli alussa sangen ahkera. He olivat nuoret ja vähän viisaammat maan-tieteessä kuin pappi Aunuksessa, joka minulle päätti Veaporin ja Sevastopol'in olevan yhden meren rannalla. He tulivat illoilla aina tyköni puhelemaan ja teetäni maistamaan, jota kiittivät paremmaksi kuin omaansa, olivat myös niin hyvät ja polttivat sikariakin, milloin vaimojen silmä vältti, tuppasipa kerran toinen, tuhmempi heistä, partaansa kaksikin sikaria yhden ajoin palamaan, kuin ei sanonut yhdestä kylläksi lähtevän savua. Meidän kanssa-puheet pyörivät enimmäkseen uskon-oppiemme asioissa s.o. itsestä opista ei juteltu paljon, jossa kristittyin

lahkokuntain välillä vähä lienee eroitusta, vaan ulko-käytöksistä sen enemmän, niinkuin kelloista ja niiden soittamisesta, silmien ristimisestä, pyhistä ja niiden kuvain palvelemisesta, pyhän savun suitsuttamisesta j.m.s., jotka aineet pappien mielestä ainakin ovat olleet milt'ei pää-asioina pidetyt. Pappien pitkä oppimatka meillä oli surkeata heidän mielestensä ja nähtävästi oli heillä meidän pappien luonnon-lahjoista sama ajatus, vaikka eivät sitä juuri selvään sanoneet, kuin entisellä venäjän papilla Ilomantsissa, joka, kuin suomalainen piispa hänelle kertoi niin ja niin monta vuotta oppineensa eikä vielä liki-maailleankaan kaikkea tarkoin tietävänsä, päätensä puistaen sanoi: "kova pää! kova pää!" Minun koto-peräisyyteni Helsingistä veti useasti puheiksi viimeisen sodankin, jolloin toinen, viisaampi heistä, aina nauroi kuollaksensa sille Englantilaisten lauseelle, että he muka kävivät sotaa sivistyksen edestä sivistymättömyyttä ja raakuutta vastaan, jonka-laista hävitöintä kerskausta hän ei olisi uskonut löytyvän Englantilaisissakaan, ja niinkuin ei se olisi kaikille tuttu, että näiden sivistys ei ole muuta kuin kauppurin viekasteleminen ja jumalatoiminnan rahan-himo. Tässä viisaudessaan otti hän minut todistajaksensa, kysyen minulta: "koska kirjallisuuden voipi sanoa sivistyksen määräksi, niin sanokaapa nyt te, kumpiko parempi ja rikkaampi on, meidänkö kirjallisuus vai Englannin eli Ranskan?" Minä vastasin: "juuri nykyään luimme arvoiselta venäläiseltä kirjoittajalta kirjoituksen, jonka tarkoituksena on todistaa, että teillä ei vielä ole ensinkään kirjallisuutta, vaan että se, jota te täksi kutsutte, kaikki on lainattua Englantilaisilta ja muilta ulko-maalaisilta. Minä olen hänen uskoansa." Hän vaikenä, vaan tämä vastaus ja monta muutakin senkaltaista teki, että hän herkesi käymästä luonani, johon osiksi oli syynä kukaties sekin, että minä en suuresti tahtonut nauttia hänen viisauttansa Tschuvaschin kielessä, vaan jo heti tultuani olin hankkinut itselleni mieleiseni kielen-kääntäjän, ja tein tutkintoni aivan oman nokkani jälkeen.

Näistä tutkinnoista ja niihin kuuluvista toimistani kuin myös Tschuvaschien elosta ja olosta yleisesti olen toisessa kohden tehnyt tilin eikä olisikaan soveljas tässä ruveta puhumaan. Sen vaan sanon tämän-kaltaisista tutkinnoista, että ne aineen vaikeuden ja myös käytettävien apulaisten vähän sivistyksen vuoksi varsinkin alussa ovat kärsivällisyyttä koettelevat ja ikävät. Kuin tähän tulee vielä se alinomainen yksinäisyys, jossa niitä tehdessäsi elät ja joka ei salli mitään sen-kaltaista huvitusta ja virveä kuin ihmisellä on vertaistensa kanssa-käymisestä, se kaiken-kaltainen sekä hengellinen että maallinen kurjuus, jossa rahvas sitä lähellä elävälle näytäkseen, kuin myös omatkin vaivasi ja pienet puutteesi, niin arvaa hyvin, ett'ei näissä tutkinnoissa juuri kesä-huviksensa matkustele. Hupaisin päivä oli minulla aina keski-viikko, jolloin koulu-puheen tapaan annoin "luvan" itselleni ja noudin postini Tsyvilsk'istä. Lauantai-aamut olivat myös ratot, sillä silloin oli kylässä joka viikko niin-kutsuttu *bogár* eli tschuvashilaiset markkinat ja rahvaan vilke aina puolille päivin asti oli sangen suuri. Paitse näitä huvituksia oli eloni kylässä yksi päivä aivan toisensa mukainen, ja nämä huvituksetkin kadottivat yhtäläisyytensä kautta huvittavaisen luontonsa. Mutta niinkuin kyyti-koni, joka tallista talutettaessa on niin jäykkä ja näkyväisellä vasta-hakoisuudella kuontuu valjaihän, matkalle päästyä alkaa mennä kapittaa ja "verryttyänsä" antaa matkaajalle vilisevän vauhdin eikä toiseen holli-paikkaan tullessa vielä tiedä väsymisestä mitään, — niin on kielen-tutkijankin kanssa yksinäisessä maa-kylässä. Ensi päivät ovat työlää, sitten menee aika niin ett'ei tiedäkään ennenkuin kuu-kaus on kulunut.

Ischaakista tulikin loppu-puolella heinä-kuuta piirikunnan kaupunkiin *Kosmodemjansk'iin*, johon minua veti kaksi tässä kaupungissa löytyvää kuuluisaa tschuvashilaista oppinutta, toinen viralta pantu pappi, toinen kielen-kääntäjä piirikunnan oikeudessa. Tässä kaupungissa löytyy vähän päälle neljän tuhannen asujan, ja kuka ei tätä väen-lukua katsellessaan arvele kaupunkia sivistykseltään ja ulko-näöltänsä sen-veroiseksi kuin esim. meillä entinen Vaasa, eli Porvo, eli edes Kuopio? Mutta tällaisessa ajatuksessa erehdytään isosti. Ensinkin mitä sivistykseen koskee, niin arvaatte sen siitä, että kaupungissa ei löydy yhtään asujata, joka olisi päättänyt oppinsa Yli-opistossa eli jossa kussa muussa korkeammassa oppi-laitoksessa, ja tuskin kahta, jotka koskaan olisivat tämän-kaltaisen opiston oveakaan auaisseet. Semmoisten laitosten olemista tämmöisissä kaupungeissa ajatellakaan kuin kirja-painot, kirja-kaupat, vieläpä apteekitkin, olisi puhdas hulluus, kaikkea muuta sivistyneempään seuruus-elämään kuuluvata, — samoin. Niin en ole pianon ääntä kuullut koko kylässä kuin yhdestä talosta, ja sekin oli hyvin sora-kielistä ja surkeata. Käsi-työläisiä mahtaa kaupungissa olla hyvin vähän, koska tämmöisten merkkiä en ole nähnyt enemmän kuin kaksi saapasta, kaksi saksia ja yhden rinkelin. Mutta koulu on, niin-kutsuttu piirikunnan koulu, jossa palkka maksetaan kuudelle opettajalle, ja jolla on siisti kaksinkertainen kivi-rakennus, huoneet suuret ja puhtaat ja oppilaisia sisään-kirjoitettuna 43 kappaletta. Vaan vaikka luku-aika jo kauan on alkanut, seisovat koulun ovet kiini, tuonne yksymmälle asti, sillä koulun kaitsija eli rehtori, joka on haluinen metsästäjä, ei tahdo parasta jänis-aikaa laskea ohitse ilman koiriansa kylläksi koettelematta. Tähäkö luokkaan vielä lienevät luettavat kaupungin viisi kivi-kirkkoa ja ne viisi kapakkaa, joissa rahvas saapi huvitellata.

Mitä sitten ulko-näköön tulee, niin saapi lukija paraimman kuvan pienestä kaupungista tässä maassa ja niin-muodoin Kosmodemjansk'istakin, jos lukee 17:n luvun W. Scott'in *Nigelin Vaelluksia*, ja sen osan Lontoota, jota siinä *Alsatian* nimellä mainitaan, erinäiseksi kaupungiksi ajattelee. Kadut mm. eivät näissäkään malta kulkea suoraan, vaan hoippelehtavat senkin seitsemälle polvelle, jonka kanssa huoneiden kallellansa oleva luonto eli, paremmin sanoen, pitkällensä pyrkiminen hyvin soveltuu yhteen, niinkuin myös niiden paperilla eli tuohella paikatut ikkunat ja aitaamattomat sekä likaiset pihat. Kadut eivät koskaan näe lakasu-luutaa, ja kuin täällä ei näytä tunnettavan semmoista virka-miestä, jota meidän pienemmissä kaupungeissa kutsutaan sian-pistäjäksi, kuin kaikenlainen karja niinkuin on: lehmät, lampaat, kilit, siat, rauhallisessa menestyksessä tutkistelevat kaupungin katuja ja toria, kuin edellensä maalaiset aina torille riisuvat hevosensa, niin sonnittuu se jo itsestänsäkin hedelmällinen maa niin väkeväksi, että kaiken-lainen ruoho, enimmäten viholainen, kasvaa syltä pitkänä katujen ja torien reunoilla ja usein viekkaasti peittää loukot ja kuopat, joihin varomaton tutkija voipi langeta. Tori itse

oleskelee ikuisena lätäkönä, ja jos varimmalla ajalla kerran kuivahtaakin, niin tekee tunnin eli kahden sade sen ainakin melkein yli-pääsemättömäksi, ja Tscheboksaryn kaupungissa tapahtui viime keväänä, että Tschuvaschi eräs, yöllä ajaen kaupungin läpi, hevosinensa päivinensä hukkuu syvään vesi-lätäköön kaupungin torilla. Kosmodemjansk'issa ovat Volgan jyrkät hieta-kallat tavallisena sonnan ja muun ruvan pano-paikkana, joten se, joka niillä kävellen tahtoo luonnon ihanuutta nauttia, nenänsä kautta aina tulee muistamaan ihmisen sikaisuutta. Venäläiset eivät nim. tiedä, että sonta väettä maan, eivätkä maallakaan sitä muuten käytä kuin metsään vetävät, vaikka Tschuvaschit ja muut tšakäläiset kansat, sen pellon väkevyudeksi käyttäen, tässä kyllä antavat heille esi-merkkiä.

Vaikka gorodnitschij (vastaama meillä ordnings-mannia) Kosmodemjansk'issa oli hyvä ja tarjosi minulle kruunun korttiera, en minä siitä huolinut, vaan valitsin itselleni korttierin eräessä talossa aivan Volgan rannalla. Talon-väkeni olivat vanha-uskoisia elikkä, niinkuin Venäjän Karjalaiset sanovat, *vanhaa vierua*. Nämä eivät eroa yleisestä kirkosta paljon muussa kuin muutamissa ulko-käytöksissä, vaan ovat vierasuskoisille suatsemattomammat kuin muut, ja se oikea vanha Venäläisyys, niinkuin parran rakastaminen, "saksalaisten" vaatteiden (s.o. sortuusin) vihaaminen ja yleisesti kaiken muukalaisuuden, niin huonon kuin hyvänkin, ylen-katse pitävät näissä pesäänsä. Vaan kuin hallitus viime aikoina ei ole ollut heistä tietävinänsäkään, niin vähenee heidän lukunsa päivä päivältä ja nuorempi kansa tätä lahkokuntaa yhdistäksen vähitellen yleiseen kirkkoon. Tupakka, kahvi, vieläpä teekin, ovat heistä kaikki pahan hengen tuotteita, ja surkeata oli nähdä emäntäni tuskaa minun hänen tupansa liedellä polttaessani kahvia, josta käyvä haju samoin kuin tupakankin savu hänen poloisen nenässänsä kärskysi ian-kaikkisen rangaistus-paikan saastaiselta haisulta. Säädyllisyytensä puolelta taitavat nämä vanha-uskoiset olla kiitettävät; minä kaikitenkin olen heissä tavannut enemmän rehellisyyttä kuin muissa.

Viraltansa oli isäntä puun-lauttaajien päällyys Volgalla ja sanoi Kosmodemjansk'ista tekevänsä kaksi matkaa kesässä Saratov'an ja Astrakan'in välillä olevaan Dubofkaan ja siitä juoksevilla ansiolla hyvin elävänsä. Poika oli pieni kauppa-mies. Ei mitään rakasta Venäläinen niin paljon kuin kaupan käymistä, ja minä uskallan päättää, että jos kolme Venäläistä pantaisiin autioon meren-saareen, lyöttäytyisi vähintänsäkin yksi heistä toiselta kahdelta ostamaan, mitä heillä liikaa olisi ja heille myömään, mitä tarvitseisivat. Ja ihmeellistä on, kuinka vähällä tiedolla venäläinen kauppa-mies onnistuu toimeensa; niin tiedän esim. erään ensimmäisen luokan kauppa-miehen Pietarissa, syntyisin Vepsäläinen Aunuksesta, joka 30:een vuoteensa asti oli kiven-hakkaajana Äänisen rannalla, vaan joka nyt on monen miljonan mies. Semmoisena voipi meidänkin isännän poika päättää elämänsä, vähintänsäkin on hänellä se toivo, vaikka hän ei nimeänsä osaa kirjoittaa ja vaikka hänen lafkassansa nyt ei ole tavarata yleensä kuin noin puolentoista sadan hopea-ruplan edestä ja tästä tavarasta isoin osa raudan romua, virsuja, vastoja j.m.s. Asia on se, että joka täällä lyöksen kaupan päälle, se istuksen onnen kynnykselle, ja jokainen ajattelee: toki häntä minäkin saanen onnea kerran helmasta temmata! Tämä tempasu tapahtuu siten, että ostajaa koetetaan pettää, min suinkin voidaan. Tinkiminen, joka täällä on kaupan henkeäkin, osoittaa paraiten rehellisyyden puutteen tšakäläisessä kaupassa, sillä tinkiminen ei ole muuta kuin ostajan voimatoin kokeminen välttää myöjän petosta. Tässä on voitto kuitenkin kauppiaan puolella, sillä hän tietää tavaransa hinnan, vaan ei yksi tuhannesta ostajasta tiedä kaikkein tarpeittensa oikeata raha-arvoa. Tässä nyt äkkinäiselle myödessänsä tempasee kauppa-mies onnea helmasta ja ottaa kaksin-, kolmin-kertaisen hinnan tavarastansa. Pienet kauppiat pitävät useasti muutakin koiruutta kaupassansa; niin ei joka paikassa ole hyvä kauppiaille kahden kesken antaa suurempaa seteli-rahaa särkeä, sillä monesti tapahtuu, ett'ei hän anna mitään takaisin, vaan rohkeasti vasten silmiäsi kieltäen sinulta mitään saaneensa pitää rahasi, mutta valitusta nostaessasi kumoo kaiken vaaran itsestänsä niin, että sinä itse jätät vikapääksi, vieläpä kiinikin käyt, niinkuin monelle meidän talonpojalle on tapahtunut.

Tällä venäläisen kaupan-hengellä on juurensa Slavjaanein yleisessä luonnossa, joka rakastaa hiljaista ja vähä-töistä elon-ressutusta, ja jonka historiassa ei muisteta, tämän-sukuisten kansojen ennen itse päällänsä eläen, näitä koskaan yllyttäneen semmoisiin ankaroihin väki-vallan töihin, jotka Normanneilla ja Germaneilla olivat henkeäkin. Tämä väki-valtaisuutta karttava luonto näytäkseen vielä nykyisessäkin Venäläisessä. Kapakassa eli muualla viinassa ollessansa ei hän tappele koskaan, vaan itkee tavallisesti eli suutelee toistansa. Rauta-aseita, haavoja ja veren-vuodatusta pelkää musikka kuin kuolematansa, ja jos hän kenen näkee semmoiseksi tuittu-pääksi, joka ei katso lyödä sivaltaessansa, välttää hän tätä ja kärsii ennen vääryyttäkin kuin vastaan seisomaan rupeaa. Tilaston tutkijat sanovat, että rikokset omaisuutta vastaan ovat sivistyneissä kansoissa yleisemmät kuin rikokset henkeä vastaan. Näin on rikosten laita Venäjälläkin, ja niin-muodoin on Venäjän kansa sivistyneeksi luettava eli on tilasto väärässä, sillä murhaa eli toisen haavoitusta tapahtuu täällä harvoin, mutta rikoksia omaisuutta vastaan alinomaa, ja joka toista löypi, sitä pidetään pahempana ihmisenä kuin joka toisen omaa vääryydellä itsellensä käärii.

Volga, jos ohitse mennessä sanon sanasen tästä jokien kuninkaastakin, on Kosmodemjansk'in kohdassa vaan noin puolta virstaa leveä. Sen rannat eivät minusta ole mitkään kauniit, enkä muista runoilijoidenkaan niistä tässä katsannossa milloinkaan laulaneen. Oikeanpuolinen ranta on aina yksi-karvainen, noin 100 jalkaa korkea jyrkkä hietikko, jossa siellä täällä joku kylä eli kirkko riippuu korkealla törmällä, eli on pieni kaupungin rähjäkin ahtaunut johon kuhun penkerien rotkoon. Vasen ranta sitä vastaan on loppumatointa matalaa lehtoa, jossa harvoin näkee jälkiä ihmisen elosta. Vaan hyötynsä puolesta on Volga koko keski- ja itä-Venäjälle sanomattomasta arvosta. Itse on tämä joki höyry-laivoilla kulettava aina Tver'iin asti s.o. Moskovan ja Pietarin välillä olevalle rauta-tielle. Etelässä laajentavat Oká, Surá ja muut pienemmät syrjä-joet sen vaikutus-piiriä ja pohjasta tempaa se väkevä ja vesi-rikas Kama koko Uraalin vuorikunnan ja vähillä kannaksilla osan länsi-Siperiaakin tämän joen aluskunnaksi. Kaikilta haaroin kantaa se omituisia ja rikkaita tuotteita maailman kauppaan. Itse aina

Saratov'asta asti tuopi se eloa niinkuin sen eteläiset syrjä-joetkin tekevät; Kama taas kantaa tähän kauppaan Uraalin kalliit vuori-tuotteet. Tämän hyödyllisyytensä tähden kutsuukin Venäläinen sitä *maatuschkaksi* (emoseksi) ja onkin se aina peitetty parkoilla ja muilla aluksilla. Eloa kuletetaan suurissa hyvin katetuissa parkoissa, joita pannaan noin 8 eli 10 kappaletta toinen toisensa perään junaan, jota kutsutaan *karavan'iksi*. Junan ensimmäisellä parkalla, joka on suurempi ja leveämpi kuin toiset, kulkee kaksi, kolme eli neljä paria hevosta ympäri, pyörittäen paksua pölkkyä, jolle kääriytyy touvi, juokseva noin puolen virstan päähän upotetusta ankkurista, ja siten junan eteen-päin vetää. Ankkurin kohtaan tultua nostetaan se samalla voimalla ylös, ja pölkylle pannaan toinen nuora kääriytymään toisesta ankkurista, joka väli-ajalla on pienellä venheellä soudettu eteenpäin ja joen pohjaan laskettu. Tällainen kulkeminen on arvattavasti hyvin hidasta, ja onkin nyky-aikoina ruvettu käyttämään höyry-konetta hevosten siaan, jonkalaisella karavan'illa myös on muassansa pieni irtonainen böyry-laiva, joka ei muuta tee kuin ankkuria eteen-päin kulettaa. Näin kulkee elo aina Rybinsk'iin asti Jaroslav'in lääniä, jossa se pitää lastata pienempiin aluksiin, ja niissä sitten Marian kanavakunnan, Syvärin joen ja Laatokan kanavien kautta joutuu Pietariin, jonka pitkän viivytyksen meidän itä-Suomalainen kyllä kalliisti saapi maksaa, Pietarista "kulia" ostaessansa. Tyhjänä takaisin tullessansa kulkevat parkat aivan joen vallassa ilman mittäkään ajo-neuvotta ja ilman että niissä perääkkään pidetään ja lyövät toisinaan vahvasti kolin-kolia toisiansa eli muita aluksia vasten. Höyrylaiva-liike on jo myös vahva Volgalla, niin että kerran luin 8 höyry-laivaa yhtenä päivänä kulkevan Kosmodemjansk'ista ohitse; mutta niiden tulo- ja lähtö-ajat ovat vielä sopimattomasti asetetut ja huonosti noudatetut kuin myös liiaksi yksinäisten mieli-vallassa. Kuitenkin voipi nyt höyryllä matkata Pietarista esim. itään päin aina Perm'iin asti ja etelään päin aina Astrakan'iin eli, jos tahtoo, aina Kaspien meren etelärannalle asti.

Edellä selitetyn Volgan rantojen erilaisuuden kanssa näyttää muunkin luonnon eri-laisuus sen pohjais- ja eteläpuolilla olevan yhdistetty, siten että pohjainen puoli näyttää kantavan pohjaisemman karvan, niinkuin enemmän havu-puita, enemmän järviä, soita j.n.e., jota vastaan etelä-puoli on parempaa vilja-maata, kasvaa parempia lehti-puita niinkuin tammea, lehmusta, vaahteraa. Luonnon kanssa on kahden puolen jokea elävä Tscheremissin kansakin halennut kahteen osaan, joiden eri-laisuus näytäkseen kielessä, elämän-laadussa ja ulko-näössään. Pohjoispuolella elävien Tscheremissien, joiden maassa en itse vielä ole käynyt, sanotaan elävän enemmän karjan-hoidolla ja metsän-pyydöllä kuin maan-viljelyksellä, jonka tähden he elämässäänkin ovat törkeämmät ja näöltänsä hintelämmät etelä-puolella Volgaa eläviä veliänsä. Näiden jälkimäisten kylissä oleksin minä muutamia viikkoja elo- ja syys-kuussa. Näöltänsä on tämä kansa milt'ei aivan yhden-lainen Tschuvaschein kanssa sillä eroituksella kuitenkin, että Tscheremissi on ruumiiltansa runnokkaampi ja pitempi, joka omaisuus kuuluu tämän kansan rekruuteille useasti saattavan sen kunnian, että heitä otetaan kaartin ja krenatöri-joukon sotamiehiksi. Eivät Tscheremissien vaimotkaan minusta näyttäneet niin vähä-hempeisiltä ja kesuttomilta kuin Tschuvaschittaret, vaikka vaatetus on aivan yhden-lainen s.o. kesällä ei muuta päällä kuin paljas paita. Tähän Tscheremissien muhkeampaan näköön on varmaan syynä heidän parempi elämän-laatusa. Heillä on suuret ulos-lämpeävillä uunilla varustetut pirtit, joiden siisteys on laittamatoin. Aittojen ja navettojen suuruus kuin myös ne kylien ympärillä olevat laveat pellot todistavat, että kansa ei näe nälkää. Erittäin muistettava on, että nämä niin-kutsutut Mäki-Tscheremissit ovat ahkerointa ryyti-maan ja hedelmä-puiden hoitajia, joka antaa heidän asemillensä niin kauniin näön, että Suomessa en muista missään nähneeni niin sieviä kyliä kuin monta näistä Tscheremissiläis-kylistä olletikin niistä, jotka ovat lähempänä Volgaa. Kansan luonto on tyytyväistä, rauhallista ja ahkeraa, niinkuin Suomalaisen yleisesti joka paikassa. Monessa vivahtaa elämän-laatu suomalaiseseen eli vähintänsäkin muistuttaa tätä. Niin on Tscheremissilläkin erinäinen pihalla seisova keitto-huone, joka kaikessa on samanlainen kuin pohjais- ja itä-Suomessa *kota*, yksin nimessänsäkin: *kuta*. Venäläisille, jotka (talon-pojat nim.) keittoruokansakin tekevät niin sanoen paistamalla s.o. tuvan lämmitettyä uunissa kiehattamalla, on *kota* outo ja tuntematon laitos. Niin käyttävät Tscheremissit (samoin kuin Tschuvaschitkin ja Tatarit) happamen maidon ruoaksensa, vaan Venäläinen viskaa sen inholla sikojen syödä. Monta muuta tämmöistä pientä viittausta saa täällä matkaava Suomalainen koto-kansansa ja tšekäläisten kansojen alku-peräisestä heimolaisuudesta, jotka viittaukset eivät juuri todista tätä heimolaisuutta, vaan kuitenkin muun rinnalla ovat tutkijalle huvat muistella. Heimolaisuuden todistaa paraiten kieli, ja vaikka Mäki-Tscheremissien kielessä on enemmän kuin puoleksi venäläistä ja tatarilaista *ainetta* s.o. sanoja, niin on *muoto* eli näiden sanojen taivutus kokonansa suomalainen. Tässä ei ole tilaisuutta ruveta tekemään tiliä kieli-tutkinnollisista havaitsemistani Tscheremissin kielessä, vaan sallittakoon minun kuitenkin mainita näistä pari esi-merkkiä, jotka itsessään ovat vähä-pätöiset eivätkä ansaitse oppineiden silmäystä, vaan osoittavat että näiden kaukaistenkin murteiden tutkiminen ei ole hyödyttä Suomen kielelle, ja jotka laveammallakin yleisölle eivät ole vaikeat ymmärtää. Suomalainen sana *pirtti* on minua ja varmaan monta muutakin epäilyttänyt sitä suomalaiseksi lukea, sentähden että sillä Ruotsin kielessä on vastaavansa *pörte*, joten se on näyttänyt tästä lainatuksi. Tässä luulossani olen minä ollut sen lujempi, kuin se toinen sana, jolla samaa asiaa merkitään, nim. tupa, myös on lainattu ruotsalaisesta *stuga* eli pikemmin saksalaisesta *Stube*. Tätä luuloani myöten olen päättänyt, että Suomalaiset maahansa tullessaan akselivat melkein kuin nykyiset Lappalaiset *saunassa eli kodassa*, joille heillä on omituiset nimet. Mutta nyt löytyy kysymyksessä oleva sana Tscheremissienkin kielessä, muodossa *pört*, Tatarilaisilla muodossa *jört*, Tschuvascheilla muodossa *sjort* j.n.e. Tästä voipi päätätä, että se on alkuperäinen suomalainen eli vähintänsäkin altailainen sana, että Ruotsalaiset sen ovat Suomalaisilta lainanneet, ja että jälkimäiset jo ennen Volgan tienoilta lähdettyänsä olivat niin sivistyneet että pirteisissä asuivat. Lönnrot on koettanut selittää tätä sanaa niin, että se alku-peräisesti olisi kuulunut *peretti*, tuleva sanasta *pere*, samoin kuin *navetta*^[13] sanasta *nauta*. Mutta edellisestä näkyy, että tämä selitys on liikanainen ja

sopimatoinkin. — Toinen esi-merkki. Joka itä-Suomalainen koti-maassansa on matkustanut vähän länteen päin, on varmaan oudoksunut sitä, että Hämäläinen hänen *vastaansa* kutsuu *vihdaksi*, joka taas hänen kielessänsä merkitsee, ei koko tukkua puun oksia, joilla ihmistä terveyden vuoksi ropsitaan, vaan yhtä ainoata (ja tavallisesti pitempää) puun oksaa, jolla enimmiten hevoista hosaistaan. Tarkemmin arveltuaan on itä-Suomalainen, jos hän on ruotsia ymmärtänyt, päättänyt että Hämäläisellä on tässä asiassa alku-peräinen suom. sana, mutta että itä-Suomalainen miten kuten on sen unohtanut ja sen siaan lainannut Ruotsalaisten sanan *qvast*. Vaan jälkimäisessä päätöksessään on mainittu päättäjärehtynyt, sillä sana *vasta* löytyy Tscheremissienkin kielessä ja merkitsee siinä meidän sekä *oksa*, *vitsaa että vastaa* (vihtaa) ja on niin-muodoin myös suomalainen, olkoonpa ruotsalaisenkin sanan kanssa miten tahansa.

Tämmöisiä pieniä esi-merkkiä en käske kenenkään kieli-tutkintona pitämään, vaan ovat ne kuitenkin vähäisenä selvityksenä semmoisetkin ja kieli-tutkijalle toki pienenä huvituksena monesti ikävässä työssään. Semmoisia voisin antaa tukulta; vaan kirjoitukseni pituus pakoittaa minun jo lopettamaan ja ne niinkuin monta muutakin toiseen kertaan jättämään.

Viides Kirja.

Ardatov'assa, Simbirsk'in lääniä 25 p. tammik. 1857.

Sylvesterin päivän iltana, europalaista lukua, sanoin huokeat jää-hyväiset Kasan'in oppineelle Tatarilais-kaupungille. Edellisten päivien leudot ilmat olivat vaikuttaneet sen, että Volgan jää oli syvän uve-veden vallassa ja että maan-tiellä reen kulkea oli vaan iljanne talvesta jälellä, vaan metsä eli paremmin sanoen läpi-matkattavat niityt, pelto-lakeat ja ahot (metsää on tässä seudussa hyvin vähän) olivat aivan paljaat. Tämähkö jako myös illan sumeus lienevät minussakin saman mieli-alan synnyttäneet se vaan on varmaa, että mielestäni ei tahtonut luopua se ajatus, kuinka nyt olisi ollut soveljaampi istua Suomessa ystävien keskessä ja höyryävien maljojen ääressä latturia laskea kuin kököttää yksinänsä pimeässä niini-koppelissa, Tschuvaschilaisen kyyti-miehen surullista laulun-jonotusta kuunnellen. Tämmöinen mieli-ala, ehkä kyllä milt'ei välttämätöin oudolle matkalle ja tuntemattomalle tielle lähtiessäsi, varsinkin kuin lähtöpäiväsi sattuu olemaan semmoinen, jona halvinkin toivoo lepoa ja riemua, haihtuu kaikeksi onneksi pian, jos sitä ei itse tahallasi viljele ja uudet kuultavat, nähtävät, tutkittavat ja miettieltävät asiat antavat mielellesi pian entisen pinteytensä. Jos rekesi aika-välistä vierähtelee raviin ja täräyttelee päätäsi laitaan ja toiseen, jos kyyti-miehesi matkaa muka oiastaksensa eksyy lavealle niitylle, josta hän pimeässä ei osaa muuten pois kuin siten että hevoset kuorminensa päivinensä ajaa syvän-laisen avonaisen puron poikki, jos tämmöisessä tilassa helmasikin vähän kastuvat, niinkuin se kaikki tänä iltana minulle tapahtui, niin hälvenee viimeinenkin hempeä-mielisyytesi, ja luontososi käypi vielä niinkin pinteäksi, että silloin tällöin kirouskin karskahtelee hampaitesi välissä.

Tyynellä mielellä otin kuitenkin, puoli-yön ohitse mentyä, yhden muassani olevan portteri-putelin seurassa uuden vuoden vastaan eräässä posti-paikassa. Minä olin nyt menemässä uutta, sekä minulle että muillenkoikin tuntematointa Mordvan kieltä tutkimaan, jonka työn kyllä tiesin täysin määrin kysyvän voimausta, tarkkuutta ja ahkeruutta. Mutta Tschuvaschin kieli oli antanut minulle hyvän koulun ja sen ohessa on Mordvan kieli suomalaista peri-sukua ja kaikista Volgan ja Uraalin seudussa löytyvistä suomalaisista murteista lähin meidän kieltämme, niin että vaikeukset tulevana aikana eivät minusta näyttäneet niinkään suurilta kuin tähän asti voittamani vastukset, ja se teki mieleni rauhalliseksi milt'ei iloiseksi. Kiitollisuudella muistelin myös kotomaata ja niitä monia rakkaita ystäviä, jotka sekä työllä että sanalla ovat minua eteenpäin auttaneet ja minulle monta raskasta askelta keventäneet.

Pohjaisesta päin katsoen alkaa Mordvan kansaa suuremmissa ryhmissä löytyä Simbirsk'in läänissä. Minulla oli aikomuksena pariksi kuu-kautta asettaa olo-paikkani heidän maassansa löytyvään tähän Ardatov'an piirikunnan-kaupunkiin, mainittua lääniä. Mutta kuin matkani Kasan'ista tänne tässä läänissä juoksi noin 120 virstan pituudelta halki Tschuvaschien maan, ja monelta haaralta olin kuullut että täkäläisessä Tschuvaschin murteessa oli eroitusta kasanilaisesta, päätin vielä menettää muutamia viikkoja sen tutkinossa, ja *Buinsk* on sen piirikunnan-kaupungin nimi, jossa eli jonka liki-seudussa Simbirsk'in läänin Tschuvaschia Kasan'ista päin tullen ensi kerran tapaat.

Tähän kaupunkiin jouduin seuraavana päivänä hyvissä ajoin. Siinä elää noin kaksi tuhatta Venäläistä ja yhtä paljon Tatarilaista, ollen kummallakin vaan yksi jumalan-huoneensa kaupungissa, joka todistaa venäläisen kansan-aineen heikkoutta eli nuoruutta näissä tienoin, sillä useasti nähdään pienissäkin kaupungin rähjissä, jotka ovat peri-venäläiset, puoli-kymmentä ja kymmenkuntakin kirkkoja. Buinskin ulko-näöstä en tahdo sanoa muuta, kuin että yksin Kosmodemjansk'kin, josta ennen olen kirjoittanut, on Buinsk'in rinnalla Moskova, vieläpä Pietarikin. Vaan vaikka kylä olisi kahta vertaa huonompi ollut, olin minä lujasti päättänyt siinä viettää pari viikkoa, virka-miehiltä ja muilta ymmärtäviltä asujilta tietoja keräten täkäläisten kansojen olletikin Tschuvaschien elannosta, ja jonkun tolkullisen apulaisen kanssa näiden kieltä tutkien. Tämmöisenä apulaisena olen suurella menestyksellä käyttänyt niin kutsuttuja kylän-kirjoittajia (selskie pisarjá), pienet virka-miehet maalla, joiksi niissä tienoin, missä kansa on eivenäläistä, kernaasti valitaan itse-kunkin paikan eri-sukuisesta kansasta otettuja poikia, jotka koulitaan siksi, että osaavat hyvästi puhua, lukea ja kirjoittaa venäjän kieltä, ja jotka tämän tietonsa tähden kielen-tutkijalle ovat sanomattomasti suuremmasta arvosta kuin pelkkä talon-poika, joka harvoin ymmärtää tavallisintakaan puhetta venäjäksi ja pian hämmentyy, kysellessäsi ja monin mutkin käännellessäsi kielen taivutuksia ja lauseita. Kaikkein ensimmäiseksi oli kuitenkin korttieri saatava, ja sitä vasten suorittauduin pian gorodnitschin (ordnings-mannin) tykö paperineni. Suomessa tapaat useasti semmoisia nimis-miehiä, jotka ovat lihavat ruumiiltansa,

kernaasti istuvat lasin ääressä, nauravat mahdollisesti, noituvat, pauhaavat ja uhkaavat, jos mikä ei käy heille mieltä myöten, vaan sen ohessa tarkoin katsoen ovat lempeät ja hyvä-sydämiset miehet. Melkeen tätä laatua oli Buinsk'in gorodnitschij, kukaties kuitenkin sillä eroituksella, että viimeksi mainitut omaisuudet ovat hänelle vähemmässä määrässä luettavat. Tähän tekään oli hän pahemmalla puolella tuulta, johon, niinkuin jälkeempäin sain kuulla, syynä oli se, että hän joku aika takaperin eräissä häissä oli tanssinut niin mahdollisesti, että hänen ja tanssittavansa lihavan rouvan alla silta-palkki oli katkennut ja molemmat vyötaistänsä myöten hurahaneet sillan alla olevaan kurkku-pönttöön. Tälle tapaukselle nauroi vielä koko kaupunki, ja gorodnitschij, joka vasta muutamia kuukausia takaperin oli tänne muutettu muualta Venäjältä, moitti hyvin kaupunkiansa huonoksi ja sanoi minua mieheksi sanovansa, jos minulla olisi niin paljon kärsivällisyyttä että kaksi viikkoa malttaisın tässä muka tatarilaisessa kylässä viettää.

Juuri hän itse oli kuitenkin se, joka ensimmäiseksi pani tämän kärsivällisyyteni koetteesen, sillä hän antoi minulle sopimattoman korttierin. Se oli nim. erään tatarilaisen kauppa-miehen talossa. Huone kyllä oli lämmin josko ei kovin puhdaskaan, vaan sillä oli se vika että se oli isännän harem'in (nais-huoneen) vieressä, tästä erotettu vaan ohuella lauta-laipiolla, joka vielä ei edes lakeen asti ylettynyt. Paitse sitä että täältä kuului alinomainen lapsien itku ja rähinä, keräytyi sinne pian koko joukko kylän Tatarittaria, jotka ensin harem'in ja minun huoneeni välillä olevasta ovesta kurkistelivat katsoaksensa, minkä-lainen minä muka olin, vaan salvattuani tämän kapusivat laipion päälle, jossa rauhassa tyydyttivät esi-emonsa Eevan pää-himoa uteliaisuutta ja toinen toisellensa vakuuttivat minusta: *jakschi, jakschi* (hyvä, hyvä). Sitten rupesivat teetä juomaan, ja kaiken aikaa kävi kaikki kahdeksan eli kymmenen suuta, jotka heitä siellä oli, semmoisella pulpatuksella, että kovempi-liutaisemmankin kuin minun poloisen korvat pian olisivat lumpeihin menneet. Mutta kruunauksen teki tämä seura istunnollensa ja lopun minun kärsivällisyydelleni siten, että kaikki rupesivat pähkinöitä pureksia raksuttelemaan. Muistaen että sen-edellisenä yönä en ollut silmää ummistanut ja kaiken päivää pitkin kylää juossut yhtä ja toista virka-miestä etsien, ei kukaan paheksune jos nyt viimein suutuin ja venäjäksi akka-seuralle kiljasin että jos eivät silmän-räpäyksessä laittautuneet pois huoneesta, heille jokaiselle tulisi *dvatsat-peät* (kaksikymmentä viis nim. lyömää kepillä, tavallinen rangaistus-määrä pienemmistä syistä). Tämän uhkauksen mahdollisuuden tuntuivat he kumminkin ymmärtävän yhtä hyvin kuin minäkin, sillä koko seura rähähti nauramaan, vaan heillä oli kuitenkin sen verran älyä että muuttivat pähkinöinensä päivinensä toiseen huoneeseen ja jättivät minun viimeinkin unen kanssa taistelemaan.

Vaikka isäntä, vanhan-lainen, lihava ja hyvä-sävyinen Tatari, joka yöllä oli matka-tieltä tullut kotiin, seuraavana aamuna tuli puheilleni, anteeksi-pyytämään illallista rauhattomuutta ja lupasi perheeltänsä eteenpäin hiljaisuutta, näin kuitenkin hyvin, että minun tässä maja-paikassa oli mahdotoin toimittaa työtäni, menin sentähden gorodnitschijn tykö ja vaadin toista korttieria. Hän alkoi vedellä verukkeita, ja kuin niiltäkin harvoilta, joiden kautta edellä-selitetyn-lainen kielenkääntäjä oli saatava, myös olin nähnyt kylmä-kiskoisuutta ja tylyyttä, päätin molempien päämiehiltä Simbirsk'istä hankkia itselleni kirjat, jotka tekisivät nämä pienet suuret herrat notkeammiksi.

Pian olin siis reessä, ja ne 70 virstaa, jotka matka Buinsk'in ja Simbirsk'in välillä tekee, olivat lentävillä troikilla pian kuletut. Sekä kuvernyöri että keisarillisten tilusten (apanage) hallitus-mies Buinsk'in ja Simbirsk'in piirikunnissa, totinen valta-neuvos Gl., kohtelivat minua suurimmalla hyvydellä ja antoivat minusta suorittaa alamaisillensa virka-miehille ne käskyt, joita heiltä anoinkin. Jälkimäinen varsinkin, nyt jo ikä-mies, oli minulle hyvin lempeä, johon syy oli se, että hän oli ensimmäiset askelensa valtakunnan palveluksessa ottanut Suomessa ja että minun suomalaisuuteni vanhuksen mieleen johdatti koko joukon suloisia nuoruuden muistoja, joista pääosa näkyi koskevan sen-aikuisia kaunottaria Suomessa. Suomalaiselle, joka Venäjällä matkustaa, on lohduttava kuulla, kuinka kaikki tšekäläiset ihmiset, jotka hänen maassansa ovat olleet eli sen tuntevat, siitä ja sen asujista kunnioituksella puhuvat. Sota-mies kiittelee meidän viinan hyvyttä ja huokeata hintaa, upsieri neitostemme kauneutta, kauppa-mies rehellisyyttämme, ja kaikki kokevat heidän maahansa eksyneelle Suomalaiselle osoittaa, että hyvä kohtelu meiltä ei ole unohtunut heidän mielestään. Niin teki kerran Aunuksessa palveluksesta laskettu sota-mies minua vasten pienet pidot, varsin alkaen sentähden että häntä Suomessa oli hyvästi pidetty, ja niin kaasi herra Gl. nyt Simbirsk'issä omalla todellisen valta-neuvoksen kädellään minulle kahvia, ei minkään muun kuin sen vuoksi että Haminan neitokset, noin neljä-kymmentä vuotta takaperin, mielellänsä olivat tanssineet hänen kanssansa.

Simbirsk'in kaupungissa kyllä on muutamia kauniita rakennuksia ja eläjiä päälle 20:n tuhannen, vaan liikunnossa ja sivistyksen väli-kappaleissa ei se näy paljon eroavan isosta maa-kylästä. Eräällä sen torilla seisoo muisto-patsas Venäjän kiitetylle historian-kirjoittajalle Karamsin'ille, joka on syntynyt joko tässä kaupungissa eli tässä läänissä. Muisto-patsas kuvaa historian hengetärtä ja Karamsin'ista on vaan pieni rintakuva sen jalka-kiveen onnennetussa loukossa. Minua kulettava isvossikka tiesi rinta-kuvan erään Karamsin'in kuvaksi, vaan sanoi sitä useasti ihmetelleensä, että se oli niin pieni eikä mitään merkinnyt tuon toisen rinnalla, jota hän päätti Karamsin'in vaimon kuvaksi.

Simbirsk'issä yhdytti minun tapaus tavallansa merkilliseen mieheen. Ollessani nim. eräässä kauppa-puodissa, jonka isäntä, Saksalainen, on muutaman Volgan höyry-alus-seuran asia-mies, tulee hänen tyköönsä hyvän-laisesti vaatitettu mies, jonka lakissa on pieni ankkurin kuva ja joka tästä merkistä tunnetaan viimeisessä sodassa otetuksi englannilaiseksi vangiksi. Mies tolkuitsi asiatansa kauppa-miehelle niin huonosti että sitä oli vaikea ymmärtää, jonka tähden jälkimäinen kysyi häneltä, eikö hän osannut puhua muita kieliä. Hänen tähän vastattuansa, osaavansa sekä engelskaa että ruotsia ja suomea, käännyn minä mieheen päin ja kysyin häneltä suomeksi, kuka

ja mikä hän oli. Hän sanoi olleensa ja olevansa englannilainen meri-mies nimeltä John Johnsson eli Juliana Juhananpoika Koivisto. Jälkimäinen nimi, jonka muistelini viime sodan aikana kerran nähneeni mainitun Helsingin Sanomissa, saattoi minun hänestä enemmän kyselemään elämänsä vaiheita, ja nyt kertoi hän olevansa syntynyt Haaparannasta ja olleensa useampia vuosia englannilaisen Itä-Indian komppanian palveluksessa, josta hän sodan alettua oli mennyt Englannin kruunun palvelukseen. Matroosina seurasi hän nyt Napier'iä Itämereen 120-tykkisellä linjalaiivalla S:t Georg, jolla tämä itsekin useasti oli kuleskellut. Niin kerran teki Napier'in Räävelin tienoossa mieli tuoretta lihaa, ja hän lähetti sen tähden kymmenkunnan miestä pienellä venheellä maalle, ostamaan, mitä voisivat saada: vasikoita, lampaita, hanhia j.n.e., ja näiden tulkiksi pantiin Koivisto. He olisivat, tämän puhetta myöten, kukaties onnellisesti toimittaneet asiansa, elleivät olisi, niinkuin ruotsalainen sana-lasku sanoo: *tagit öl för ärende* (pitäneet olutta asiana) ja vähän liiaksi viivähtyneet eräässä virolaisessa kapakassa, jossa kasakit ottivat heidät vangiksi. Koivisto tuotiin kohta sen jälkeen tänne Simbirsk'iin, jossa hän koko vankeutensa ajan on saanut 50 kop. hop. päivässä muonaksi, hänen kaupungin sisällä on annettu liikkua vapaasti ja häntä yleisesti on kaikin puolin hyvästi kohdeltu. Kuitenkin oli hän hyvin laiha ja huonon näköinen, ja näytti niin hengellisesti kuin ruumiillisestikin murretulta, sanoi sairastaneensa ja ikävissensä useasti ryypeksineensäkin. Hän aikoi nyt päästä edellä-mainitun höyvy-laiva-seuran palvelukseen ja oli juuri päivää ennen tehnyt Venäjän alamaisten valan.

Buinsk'iin palattuani hankittiin minulle pian niin hyvin korttieri kuin kielen-kääntäjäkin, ja toisena Venäjän joulupäivänä olin jo täydessä työssä. Korttieri ei tosin nytkään ollut hyvä; ei sen vuoksi huono, että se nytkin oli Tatarilaisen talossa, sillä vaikka tätä kansaa täällä syytetään suuriksi varkaiksi ja muiksi pahan-tekijöiksi, olen minä kohdaltani heissä löytänyt varsinkin yhtä paljon rehellisyyttä kuin heidän syyttäjissäänsäkin. Vaan korttieri oli siitä paha, että uuni savusi lämmittäessä, ja sen tähden täytyi silloin aina pariaksi kolmeksi tunniksi paetani ulos, jolla päänkivistäjästä en kuitenkaan täysin määrin päässyt, sillä oikean puun puutteessa lämmittävät tåkäläiset ihmiset huoneensa joko olella eli kruunun metsistä karsituilla tammen oksilla, ja molemmat antavat hyvin häikäisen lämpimän. Toinen vaikeus korttierissa oli se, että huoneeni alla oli lämpemätöin aitta, josta kylmä alituisesti kävi jalkoin. Vaan kuin kielen-kääntäjäksi satuin saamaan sangen ymmärtävän ja taipuvaisen Tschuvaschin, viraltansa kirjoittaja keisarillisten tilusten hallituksessa, niin viivyin kuitenkin Buinsk'issa kolmatta viikkoa, jotka itse katsoessani toimelleni olivat erinomattain hyödylliset.

Mutta jouluku se jäi pitämättä niin suomeksi kuin venäjäksi, ja tässä surkeassa asiassa oli lohdutuksenani vaan se ajatus, että ehkähän jouluni vasta ovat riemullisemmat, jos ikää pitennetään. Jouluku-iloa oli minulla vaan se, että uuden vuoden päivän vietin muutaman lähellä Buinsk'ia elävän hovin herran tykönä. Tuttavaksi hänen kanssansa tulini erään kasanilaisen rohvektorin kautta, jolla hänen kaksi poikaansa oli opetettavana, ja joka nyt oppilaisinensa oli näiden kotona jouluku.

Venäjällä on lasten kasvatus herras-säädyssä merkillisellä kannalla. Ymmärryksen viljeleminen ja tahdon puhdistaminen ei tässä kasvatuksessa ole minäkään siihen nähden että lapset oppisivat kaikellaisia loistavia taitoja, joista olletikin vieraat kielet varsinkin Ranskan ovat rakastetut. Tämän tähden ei lasten opettajiksi kelpaakaan koti-maiset miehet, vaan niiksi pyydetään saada synnyntäisiä Saksalaisia eli Ranskalaisia, jotka muka voivat heille kielensä *oikean* puhe-laadun antaa. Vaan kuin vanhemmat itset harvoin kykenevät tutkimaan niiden miesten tietoa ja arvoa, joita heille tämmöisiksi guvernööriksi on tarjona, niin tapahtuukin useimmin, että niiksi saavat maata-maailmaa hyleksineitä herrakkoja, jotka tosin puhuvat vieraita kieliä, vaan jotka säädyllisen arvonsa puolesta eivät ole tengen väärtit ja oikeassa tiedossa eivät seiso paljon korkeammalla kannalla kuin kengän-puhdistajat heidän koti-maassansa. Minä olen nähnyt ja tavannut useamman näitä miehiä; ne ovat minusta kaikki olleet hyvin vähä-arvoisia ja minä en heitä olisi suonut pahimman vihollisenikaan lapsia kasvattamaan. Eräs paraimmia näkemieni kappaleita tätä laatua oli kotoisin Pyömin-maasta ja kansaltansa Tschechi (Pyömin Slavjani). Hän oli talon-pojan poika ja kotonansa läpi-käynyt kansan-opettajan koulun, jossa hän myös oli oppinut soittamaan. Muutamia vuosia oltuansa kylä-koulun opettajana koti-maassansa pisti hänen päähänsä lähteä onnea etsimään täällä Venäjällä, jonka tähden hän lyöttäytyi eräsen tänne lähtevään soittaja-seuraan, jonkalaisia Pyömistä vaeltaa ympäri maa-ilmaa. Suuren puutteen kanssa kamppaillen tuli tämä seura Riikaan, jossa sen jonkun ajan perästä täytyi hajota. Meidän opettaja sai kuitenkin musikantin paikan tässä kaupungissa ja vasta täällä oppi hän Saksan kielen, jota hän vielä minunkin tavatessani ei puhunut oikein selvään. Tämä oppinsa saattoi hänen kumminkin erään rikkaan hovin-herran tykö Vähässä Venäjässä lasten-opettajaksi, jona oli viisi vuotta ja sai yli kahden tuhannen paperi-ruplan vuodelta palkkaa. Tämän ajan kuluttua tuli hänen taas ottaa matka-sauva käteensä, ja kauan ajelehdettuaan pitkin Venäjää ja paljon kurjuuttakin kärsittyänsä, sillä huokeasti ansaitut saaliit olivat yhtä keveästi menneetkin, löysi hän viimein taas opettajan paikan Kasan'issa, jossa hänellä tuloja on kaikkiansa toista tuhatta hopea-ruplaa. Ett'ei tämmöinen herras-mies ole soveljain lasten-opettaja, on silmin-nähtävä. Mutta jos tåkäläisiksi koto-opettajiksi harvoin saadaan kelvollisia miehiä, niin ei niiksi kelpo-mies rupeaisikaan. Koto-opettajan pitää paitse oppiansa olla hyvä kortin-lyöjä, ymmärtää asettaa pieniä lystäyksiä niinkuin maskeraadia j.n.e. isännän ja emännän nimi- eli syntymä-päivänä, osata lääkitä edellisen jahti-koirat milloin ne joutuvat ummelle eli muuhun tautiin, osatapa auttaa jälkimäistäkin, jos tämä niin tahtoo ja jos opettaja itse on siihen kykenevä ja kelvollinen.

Mutta näin unohtuu Koslofka, se oli paikan nimi jossa uutta vuotta pidin, ja sen isäntä kokonansa mielestämme. Liittäen puheen hänestä sen kanssa yhteen, mitä tässä lausuin koti-kasvatuksesta Venäjällä, saan sanoa että hänellä näytti lastensa kasvatuksessa olevan kokonansa toinen laatu kuin se, joka täällä yleisesti tavataan, joka näkyi siitäkkin että hän niitä ei pitänyt koti-sämpylöitä syömässä, ja joka seikka todisti hänen suurempaa sivistystensä. Olikin hän lääkitys-taidon tohtori

ja oli useampia vuosia ollut palveluksessa, vaan sittemmin, isänsä vanhettua, itse ottanut perintö-omaisuutensa hallituksen käteensä. Lääkitys-taitoa harjoitti hän nyt vaan auttaaksensa ympäristön asujia, joita hän aina kuului olevan valmis avittamaan, olipa avun-tarvitseva Venäläinen, Tschuvaschi eli Tatarilainen, ja katsomatta voiko tämä sitä hänelle palkita eli ei. Kuitenkaan ei hän ollut rikas, sillä hänellä oli omaisuudellansa vaan noin 100 "sielua" s.o. hänelle pantua miehen-puolta, jonka-laisen omaisuuden isäntä pikemmin on luettava köyhän puolelle, sillä vasta 500 ja 1000:n sielun omistajaa voipi rikkaaksi sanoa, josko muutamia semmoisiakin löytyy, joilla niitä on kolmin, nelin ja viisin kymmenin tuhansin. Orjiansa näytti hän kohtelevan hyvällä puheella ja hiljaisella nuhteella, missä sitä tarvittiin, ja ne puolestansa eivät näkyneet hänessä muistavan sitä, jonka kädessä heidän maallinen onnensa eli onnettomuutensa on.

Meillä on se luulo yleinen, että Venäjän aateli hoviloissansa elää hyvin hyvästi milt'ei hekkumallisesti ja että sillä ei ole muuta tekemistä kuin

voita syödä, voita juoda,
voissa vuotensa virua,

joten renki-mies eräässä, muistaakseni Poppiuksen tekemässä, viisussa kuvailee hekkumallista elämää. Vaan tämä niinkuin moni muukin niin hyvä kuin pahakin luulo meillä tšekäläisestä elosta ja olostä tarvitsee oikasua. Ensinkin ei mainittu sääty voi elää kovin pulskasti, sillä se on pikemmin köyhä kuin rikas, ja harva lienee enää se hovin-haltija, jonka maa ei ole panttauksessa isommasta eli pienemmästä velasta, joka intressinä syöpi ison osan hänen tulojansa. Sen ohessa maksaa herroiksi-eläminen täällä enemmän kuin muissa Europan maissa, ei ainoastaan sen vuoksi että kolonia- ja koreus-tavarat täällä ovat kolmea ja neljää kertaa kalliimmat kuin esim. meillä, vaan myös sentähden, että vähempi sivistys teki kaiken-kaltaisen mitättömän tuhlauksen herras-miehelle kunniaksi ja välttämättömäksi asiaksi. Ja toisekseen ei tšekäläinen herras-sääty tahdokaan elää siihen laatuun hyvästi kuin muissa maissa, jos nim. hänen hyvä elantonsa ei hyvin loista muille, sillä ulko-näyn tähden uhraa Venäläinen viimeisenkin paitansa, ja ranskan-hansikkaissa ollakseen naapurinsa pidoissa voipi hän neljä päivää viikossa kotonansa suolaa-leipää syödä. Vaan itseänsä vasten vaatii hän sangen vähän, ja useasti on minulla ollut tilaisuus ihmetellä venäläisten herras-miesten kovuutta esim. nälkää vastaan, kuinka he matkoillakin vuorokaus-määriin eivät nautitse paljon muuta kuin teetä ja silloin tällöin puolikannuisen viinaa.

Kaikki tämä yhteensä tekee, että mitä sivistyneeseen elantoon ja sen aineellisiin väli-kappaleihin tulee, matkustaja niitä tapaa paljoa runsaammin meidän, maalla elävien virka-miesten, niinkuin voutien, tuomarien, kirkko-herrain kodissa kuin venäläisten aatelis-miesten hovissa, ja että edelliset niin hengellisesti kuin ruumiillisestikin elävät paljoa paremmin kuin isoin osa jälkimäisiä. Hyvin vähäiseksi, vaan kuitenkin selittäväksi esimerkiksi tälle vertaukselle mainitsen vaan sen, että kuin köyhä lukkarikin eli silta-vouti Suomessa voipi yhdelle vieraalle antaa puhtaan ja kelvollisen makuu-tilan, Koslofkan herra, vaikka kyllä koki osoittaa minulle kunnioitustansa, panetti minun makaamaan lakanalla katetulle paljaalle sohvalle, jossa lutikat mieluisesti maistoivat vierasta hipiää, ja jossa pään-alaista oli lisätty isonlaisella latiskaisella kirstulla.

Buinsk'ista lähdettyäni viivyin matkalla tänne Ardatov'aan, jota väliä on vaan noin 140 virstaa, lähes kokonaisen viikko-kauden, kuin tschuvashilaisissa kylissä lisäilin ja ojentelin vähän kussakin entistä saaliitani heidän tietessänsä. Niistä vasta enemmän.

Kuudes Kirja.^[14]

Ardatov'issa, Simbirsk'in lääniä, 19 p. helmik. 1857.

Koska tänä päivänä on juuri ummellensa vuosi takaperin siitä kuin tälle matkalleni Helsingistä läksin, saan nyt antaa toisen kertomuksen matkoistani ja niillä olleista toimistani.

Annettuani tämän-edellisen elikkä ensimmäisen matka-kertomukseni, joka tapahtui Kosmodemjansk'in kaupungissa Kasan'in lääniä 6 p. elok. mennä vuonna, askaroitsin syys-kuun viimeisiin päiviin asti tämän kaupungin tienoossa olevien Mäki-Tscheremissien kielen kanssa, josta ajasta kolme viikkoa vietin tscheremissiläis-kylissä *Juljal ja Jelasovo*, jälkimäisessä paikassa suurimmalla kohteliaisuudella autettuna seurakunnan papilta Krovovskij, joka kauan on tutkinut mainittua kieltä ja siitä myös kookkaan sana-kirjan käsi-kirjoituksena lähettänyt Pietarin Tiede-Akateemialle. Kuin tämmöistä sana-kirjaa eli edes suurempaa sana-luetteloakaan, kuin se mikä Castrén'in kieli-opissa on, ei löydy koko Tscheremissin kielestä, oli minun pää-tarkoitukseni tältä puolelta lisätä niitä aineita tämän kielen tuntemiseen, jotka jo ennen löytyvät niin hyvin mainitun maan-miehemme kuin Wiedemann'in kieli-opissa, ja onnistuikin tämä aikomukseni niin hyvästi, että minulla nyt on koossa luotettava tscheremissiläinen sana-luettelo, sisältävä kolmatta tuhatta sanaa. Kuin se on koottu samoilla perustuksilla kuin sen-edellinen luetteloni tschuvashilaisia sanoja, niin antaa se myös sana-kirjallisessa katsannossa helposti saatavan selityksen siitä, mikä näissä kielissä on yhteistä (josta jälempänä enemmän). Samalla aikomuksella tein, Kasan'iin palattuani, edellisessä kertomuksessani mainitun Mullan avulla samallaisen sana-luettelon sen tienoon tatarilaisesta kielestä. Vaikka nim. tästä kielestä jo kyllä löytyy sana-kirjoja, joista venäläisen papin Aleksanteri Trojanskin tekemä, noin 30 eli 40 vuotta takaperin painettu, lienee täydellisin, ei tätä työtäni kuitenkaan katsone liika-naiseksi kukaan, joka tietää että arapialaisella kirjoituksella, jolla Trojanskinin sana-kirja muun tatarilaisen kirjallisuuden mukaan on tehty, on mahdotoin ylös-ottaa ja kertoa kaikkia Turkin kielten omaisuuksia, jommoisista mainitsen vaan äänikkäiden sointuvaisuuden (vokalharmoni), jonka merkitsemistä tämä kirjoitus ei voi tehdä ja joka viime aikoihin asti on ollut niin laimin-lyöty turkkilaisessa kieli-tutkinnoissa, että yksin kiitetty kieli-opin kirjoittaja Kasem Beg'kään ei siitä tiedä paljon mitään, ja että sitä vasta

suomalaisen kielen-tutkinnon tutummaksi tultua on näissäkin kielissä ruvettu tarkastamaan. Jokainen arvaa hyvin että työt, joissa tämmöiset kielten pää-lait eivät ole vaariin-otetut, eivät suuresti kelpaa tarkemmassa kielen-tutkinnossa, jolle kelvollisina Ural-Altaiesten kielten ääniä ei voi muuten kirjoittaa kuin sillä lisätyllä latinaisella kirjoituksella, jota Castrén ja muut näiden kielten paraatit tutkijat ovat käyttäneet, ja jolla siis minunkin niin tatarilaiset kuin suomalais-kielisetkin kokoelmani ovat ja tulevat olemaan kirjoitettuina.^[15] — Paitse tätä oli minulla niinä kolmena kuu-kautena, jotka Kasan'issa olin, työnä tschuvaschilaisten kieli-opillisten saalisten järjestäminen, ja Yli-opiston kirjastoa ahkerasti käyttämällä koin myös lisäillä tietojani esineeseni kuuluvissa aineissa.

Viimeisenä päivänä mennyttä vuotta, uuden luvun jälkeen, läksin Kasan'ista matkalle tännepäin, viivyin Buinsk'in kaupungissa, joka sieltä tullen on ensimmäinen tätä lääniä, ja sitten matkalla Buinsk'ista tänne useammassa tschuvaschilaissa kylissä jonkun ajan, niin että tähän kaupunkiin tulini vasta viimeisinä päivinä tammi-kuuta. Syy tähän viipymiseen oli se, että tšakäläiset Tschuvaschit, jotka luetaan *Ala-Tschuvascheiksi* (jota vastaan isoin osa tätä kansaa Kasan'in läänissä on *Ylä-Tschuvascheja*, ollen nämä nimitykset otetut Volgan juoksusta) puhuvat vähän toisen-laisella murteella, kuin se osa tätä kansaa, jonka tähän asti olin tullut tuntemaan, ja tämä murre-eroitus oli tällöin tutkintoni aineena. Liiallista olisi kuitenkin siitä tässä ruveta puhumaan, koska se tulee paikallansa löytymään tekeillä olevassa tschuvaschilaisessa kieli-opissani. Sen vaan sanon, että sen-kaltainen lisäys tschuvaschilaiselle tiedolleni oli hyvin hyödyllinen tälle teokselleni, ja että jälkimäistä en voi ennen täydellisenä pitää ennenkuin olen myös Samaran ja kukaties ehkä Saratov'anakin lääneissä löytänyt Tschuvaschit tullut tuntemaan, johon tulevana kesänä mordvalaisilla matkoillani on hyvä tilaisuus. Tätä nykyä olen viimeksi-mainitun kielen ja sen *Ersä*-nimisen murteen kanssa toimessa, ja luulen sentähden tässä kaupungissa ja sen tienoissa tulevani viipymään vähintäsäkin venäjän pääsiäiseen asti eli yleensä noin kolmen kuu-kauden ajan.

Vilahdukselta katsahtaen takasin Tscheremissin kieleen ja kansaan, täytyy minun ennen kaikkea muistuttaa lukijalle merkillinen seikka, jota tuskin kukaan useampia suomalaisia kieliä tunteva lienee jäänyt havaitsematta, nim. se suuri sana-kirjallinen eri-laisuus, joka näissä kielissä keskenänsä havaitaan. Indo-euroopalaisesta kielikunnasta ottaen vertauksia näemme esim. Slavjaanein murteissa niin suuren eroituksen, että kuin näiden kansojen kirjoittelijat ja oppineet v. 1848 Prag'in kaupunkiin tulivat kokoon muka oikein veljestymään ja tämän veljeyden edestymistä tuumittelemaan, eivät he ymmärtäneet toinen toisensa kieltä, vaan heidän täytyi keskustelu-kieleksi ottaa se kaikille tuttu Saksa. Vaan tämän ohessa on kuitenkin Adriatin meren rannoilla oleskelevan Slavjaanin kielellä paljoa enemmän sana-kirjallista yhteyttä Jää-meren rannoilla elävän Slavjaanin kielen kanssa kuin semmoista löytyy esim. Volgan ja Laatokan tienoissa, ei niin kaukana toisistansa, elävien Suomalaisten kielissä. Erittäinkin on Tscheremissin kieli tässä katsannossa semmoinen seka-sotku, että sen sana-luvusta hyvin kolmannen osan voipi sanoa tatarilaiseksi, kuudennen osan venäläiseksi ja ainoastaan puolet olevan suomalaista perijuurta. Tämmöinen seikka suomalaisissa kielissä todistaa osiksi näiden kansojen aikaista eroamista toisistansa, osiksi myös ja enimmäiten sitä, ett'ei yksikään tämän-sukuisista kansoista ole voinut varjella kansallista itseyytensä, vaan kaikki ovat joutuneet mikä minkin väkevempien naapuriensa valtaan ja niiden kielestä lainanneet sanojakin, niin tarpeellisia kuin tarpeettomiakin, joten kukin on alku-peräisestä juuresta poikennut kauemmaksi ja kauemmaksi. Tämä on seikka Tscheremissienkin kanssa, sillä ennen Venäjän valtaa heidän tienoissansa kuuluivat he Kasan'in tatarilaiseen valtakuntaan, ja sen edestä yhtä uskollisesti kamppailtuansa edellistä vastaan kuin Suomalaiset Suomessa Ruotsin vallan edestä, joutuivat he Tatarilaisten kanssa Venäläisten alamaisiksi, jona sitten ovat pysyneetkin, ehkä kyllä jokainen meteli ja rauhattomuus näissä tienoin on heissä aina löytänyt kiivaat osan-ottajat.

Mitä Tscheremissien historiaan ennen tatarilaisen vallan perustamista Kasan'iin (13:ssä vuosisadassa) tulee, niin on se yhtä surkea eli, toisin sanoen, yhtä hämärä kuin Suomalaisten ennen Ruotsin valtaa maassamme. He elivät metsissänsä ilman valtakunnatta ja ilman muutta hallituksesta kuin mikä isän-valtaa löytyi kussakin perhekunnassa. Heidän elatus-keinonsa niinkuin muidenkin suomalaisten kansojen näyttää paraasta päästä olleen karjan-hoito, vaikka maan-viljelykään ei liene ollut aivan tuntematoin heille. Missä muita tietoja puututaan kansojen muinaisuudesta, siinä voipi vielä kielen-tutkinto antaa joita-kuita päätteitä ja osviittoja. Niin nähdään Tscheremissien kielestä, että he vasta Tatarilaisiin yhdyttyänsä tulivat tuntemaan laveamman pellon-viljelyksen. Esineille: *lehmä, maito, voi, juusto, hevonen, koira, jousi, venhe, sukset, reki, lusikka* on heillä nim. omituiset nimet kieleesssänsä. Myös esineille: *ohra, mylly, jauho, sirppi* löytyvät alku-peräiset tscheremissiläiset nimensä, joka osoittaa, minkä ikään sanoimme, että maan-viljely ennen mainittua aikaa ei mahtanut olla aivan tuntematoin tälle kansalle. Ihmeempi on se, että useammilla metalleilla niinkuin: *rauta, vaski, tina, kulta, hopea* tässä kieleessä on alku-peräiset nimensä, joka myös osaltansa osoittanee sitä Suomalaisten vuoren-kaivannon taitoa, jolta heidän naapurinsa niin Aasiassa kuin Europassa kiittivät heitä. Mutta sitä vastaan ovat nimitykset lainatut enimmäksi osaksi Tatarin kielestä semmoisille esineille kuin: *ruis, kaura, vehnä, papu, herne, omena, lyökki, kurkku*; edellensä esineille: *aura, rattaat, ruuna, sika, kili, kissa, kirves*, kolme viimeistä Venäjän kielestä. Esineelle *villa* on tscheremissiläinen nimi, vaan ei esineelle *lammas*, jolle nimitys on otettu tatarilaisesta kielestä. *Hampulla* on niin ikään oma nimensä, vaan ei *pellavaalla*, jonka se on saanut viimeksi-mainitusta kielestä. *Saran, palttinan ja kutomisen* tunsivat nämä heimolaisemme myös itset nimittää. Sitä vastaan mainitsevat he tatarilaisilla sanoilla *kaupungin, kaupan, rikkaan, rahan (kopeikka* nimitetään Tscheremissin kieleessä sanalla *ur*, joka vielä nytkin merkitsee myös *oravaa*), edellensä *paperin, lasin, kirjoittamisen*. Ja Venäjän kielestä ovat he ottaneet semmoiset sanat kuin: *talrikki, malja, pöytä, aitta, kauppa-puoti*, ja edellensä: *vieras-mies, vala, oikeus, tuomari, lahja, luusiminen*,

petturi, varas. Ymmärtävä lukija arvaa hyvin, minkätähden nämä sanat olen tässä luetellut ja niiden peri-juuren Tscheremissin kielessä maininnut; semmoiset sanat osoittavat usein paremmin kuin mikään muu, mistä ja minkälaisen sivistyksen yksi kansa on lainannut toiseltaan. Ja jos meidän Suomenkieli olisi tarkoin tutkia, niin miks'emme mekin joutuisi samaan tilaan kuin se, jossa Tscheremissit ovat, s.o. näkisimme kaikki semmoiset sanat, jotka nimittelevät maanviljelyksen ja yleisesti sivistyneemmän elämän kaluja ja aineita, kieleemme saaduiksi naapureiltamme, niinkuin lukija jo havaitsee tässä luetelluista Suomen kielen sanoista, jos tahtoo niiden peri-juurta tarkemmin tutkia. — Vaan jääköön tämä asia ja Tscheremissitkin tällä kertaa tähän.

Jos nyt käännyimme takaisin entisiin tuttaviimme Tschuvaschiin ja muistamme, että jo edellisessä kertomuksessani koin heidän nykyisestä elostansa ja olostansa antaa jonkun-laisen kuvauksen, niin olisi tässä nyt vähän puhuttava heidän muinaisuudestansakin. Vaan se on vielä hämäämpi kuin Tscheremissien. Jälkimäiset tuntee jo Nestor, vaan vaikka hänen kansa-luettelossansa löytyy kaukaisempiakin kansoja kuin Tschuvaschit, esim. Jäämit (Hämäläiset) ja Permiläiset (joilla hän varmaan merkitsee nykyistä Syrjäniä), ei hän ole tuntenut kysymyksessä olevaa kansaa, ja nykyisellä nimellensä mainitaan sitä ensi kerran vasta v. 1551, kuin Venäläiset kävivät valloittamaan Kasan'ia. Kysymys on nyt se: millä nimellä kulivat Tschuvaschit Nestor'in aikaan, sillä varmaan löytyivät he jo silloinkin maa-ilmassa? Tämän kysymyksen kanssa liitäkseni yhteen toinen vielä painavampi kysymys: *Ketä olivat Bolgarit?* Yhdeksännestä eli vähintäsäkin 10:nestä vuosi-sadasta alkaen tiedetään nim. Volgan keski-kohdilla löytyneen Bolgar-nimisen valtakunnan ja kaupungin, joka oli kauas sekä itään että länteen päin kuuluisa kauppansa, rikkautensa ja sivistyksensä tähden, ja jota sen-aikuiset kirjoittajat, olletikin Arapialaiset, useasti muistelevat. Tämä kaupunki, joka Mongolilaisten se valloitettua v. 1236 alkoi hävitä ja hävisi niin loppen että siitä nyt ei ole jäljellä muuta kuin jäännöksiä, ei kaukana Volgan vasemasta rannasta, nykyisessä Spask'in piirikunnassa Kasan'in lääniä, — ketä olivat sen ja siihen kuuluvan vallan asukkaat? Tätä kysymystä on moni kirjoittaja kokenut vastata ja merkkillistä on se menetys, jolla Venäläisten kansallinen ylpeys, ei tyytyvä siihen, mitä heillä oikeutta myöten on, vaan pyytäen joka haaralta anastaa vierastakin maata ja kunniaa, koetti todellisia tapauksia ja historiallisia asioita vääristellen tehdä Volgan Bolgareja yksiksi kuin Tonavan Bulgarit, jotka muka olivat Slavjaania. Tämä todistamaton miete on nyt vähitellen hylätty ja totuudelle annettu sen verran kunniaa, että tunnustetaan Slavjaaneilla ei olleen mitään muuta yhteyttä Volgan Bolgarein kanssa kuin se, että heidän kanssansa kävivät milloin kauppa milloin sotaa. Ja Bolgar'in jäännöksistä löydetty rahat ja hauta-kiroitukset todistavat paremmin kuin mikään muu, että sen asujat olivat Mahometin uskoa ja kansaltansa ei muita kuin *Tataria*. Mutta tässä tatarilaisessa valtakunnassa olivat alamaiset monen-laista peri-juurta; niin kuuluivat siihen Mordviinit eli vähintäsäkin osa heistä; niin oli varmaan joku osa Votjakkeja sen alamaisuudessa samoin kuin sen valta ei liene tuntematon ja tuntumaton ollut Tscheremisseillenkään. Enemmän tietävät kuitenkin sen-aikuiset kirjoittajat puhua *Burtassein* tähän valtakuntaan kuuluvasta kansasta. Heitä myöten asui tämä kansa pitkin Volgaa, sen oikealla puolella, noin 20 päivän-matkan pituudelta, Ehazarein maan ja Bolgar'in välillä s.o. nykyisissä Saratov'an ja Simbirsk'in lääneissä, ja sanovat he kädestä pitäen Burtasseilla olleen oman kielensä, eroava niin Ehazarein kuin Bolgareinkin kielestä. Ja tässäpa kansassa ovatkin nykyisten Tschuvaschien esi-isät etsittävät; sillä vaikka Tschuvascheja nyt ei enää löydy siinä maassa, jossa Burtassit elivät muuta kuin sen pohjais-osassa, niin on kuitenkin koko entisten Burtassien ala täynnä tschuvaschilaisia paikan-nimiä, ja ompa tällä alalla vielä sinne tänne säilynyt tschuvaschilaisia kyliäkin muiden asujanten sekaan, jotka seikat epäilemättä todistavat tämän kansan niillä seuduilla ennen eläneen. Mongolilaisten päälle-ryykyksen ja heidän kauttansa syntyneiden myllyjen voipi luulla luonnollisesti Tschuvaschit pakoittaneen siirtymään pohjemmaksi ja heidän näin joutuneen nykyisiin olo-paikkoihinsa. Tälle päätteelle, jota on Kasanilaisen rohvessorin W. Sbojev-vainajan (kirjassansa: Исследования об инородцах Казанской губернии, jota hän ei kerinnyt kirjoittaa kuin ensimmäisen vihkon nimellä: Zametki o tshuvaschah, painettu ensin Kasan'in läänin-sanomissa ja sitten v. 1856 erittäin), luettelee hän useampia todistuksia, joista vaan mainitsemme, paitse mitä jo paikannimistä Burtassein entisessä maassa virkoimme, sen seikan, että jos Tschuvascheja ja Burtasseja ei pidetä yhtenä kansana, niin kysytään: mihin katosivat siis Burtassit niin peri-häviöön ett'ei heistä ole rahtuakaan jäljelle jäänyt, ja mistä ilmestyivät sitä vastaan Tschuvaschit yht'äkkiä ja ikäkuin pilvistä?

Tässä tulee tunnustaani, että tämän-edellistä kertomusta kirjoittaessani minulla, niinkuin siitä näkyy, oli halu Castrén'in mukaan päättää Tschuvascheja tataristuneiksi Tscheremisseiksi, johon päätteesen jouduin katsoessani näiden kahden kansan suurta yhtäläisyyttä tavoissa, elannossa, ulko-näössä ja, mikä painavampi on, kielissä. Edellinen yhtäläisyys voipi kuitenkin olla pitkällisen keskeyden ja kauallisen yksissä-elannon vaikuttama, ja mitä kieli-yhteyteen heidän välillensä tulee, niin supistuu se, tarkemmin tultua tuntemaan molemmat kielet, vaan siksi, että Tscheremissin kielessä kyllä löytyy hyvin paljon sanoja, jotka ovat aivan yhtäläiset vastaavien tschuvaschilaisten sanojen kanssa, mutta että semmoiset sanat eivät ole suomalaista peri-juurta, vaan turkkilaista (eli tatarilaista), jota koko Tschuvaschin kielikin on, ja jonka kautta tämä yhtäläisyys on selitettävä. Tämä seikka ei kuitenkaan kiellä jota-kuta vaikutusta suomalaistenkin kielten puolelta viimeksi-mainitussa kielessä, jonka osoittavat siinä löytyvät suomalais-peruiset sanat.

Tämän kielen luonteesta yleisesti voipi sanoa, että sen sointu on sangen äänellinen ja lauseiden rakennus siinä ihmeellisen supea ja sukkela, jotka omaisuudet ansaitseisivat paremman onnen kuin ian-kaikkisesti kadota eli vaan säilyä jonkun kieli-opin lehtiin. Tschuvascheille emme nim. voi ennustaa parempaa tulevaisuutta kuin niille muillenko pienille kansakunnille Venäjän-maassa, jotka jo ovat hukkuneet eli parailaan ovat hukkumassa kuin pisara mereen. Tosin tavataan tässä kansassa vielä harva miehen-puolikaan, joka välttävästi osaisi valtakunnan kieltä; tosin eivät

vaimon-puolet, joiden vaikutus kansallisen kielen säilytyksessä on niin sanomattoman suuri, vielä yksi sadasta taida sanaakaan mainittua kieltä; ja tosin on Tschuvaschien ala yhdessä jaksossa ja he elävät niin erillensä muista kansoista, että heidän kylissänsä harvoin tavataan yhtäkään Venäläistä, eli jotka tavataankin, nim. papisto ja ympäri-matkustelevat kaupitsijat, suurimmaksi osaksi hyvästi osaavat Tschuvaschiksi puhua. Vaan tässä onkin kaikki se, joka jonkun ajan voipi pitentää tämän kielen eloa. Kirjallisuus, opetus ja kansan asioiden hallitseminen sen kielellä eivät voi tulla kysymykseen. Sillä kirjallisuutta ei Tschuvaschin kielellä löydy, ja nekin puoli-kymmentä kirjaa, jotka sillä ovat painetut, ovat niin kelvottomasti käännettyt, että Tschuvaschi tavallisesti sanoo *pilmästip* (en ymmärrä), kuin mitä hänelle koetat lukea. Oppi ja opetus tosin olisivat tarpeen, vaan niitä ei vielä kuulu, ja kuin ne kerran tulevatkin, niin ovat ne puhuvat sitä valta-kieltä, jolla jo tähänkin asti tehdyt opetuksen yritykset ovat tapahtuneet. Samaten ei se rahtu lakia ja oikeuden-hallintoa, joka Tschuvaschien keskuudessa tavataan, ole tähänkään asti puhunut heidän kieltänsä ja puhuu sitä tästä lähtien arvattavasti vielä vähemmän. Näin ei tällä kurjalla kielellä ihmisen katsoessa näytä olevan muuta tulevaisuutta kuin unhotuksen, ja ynseä-mielinen voipi tätä miettiessään johtua kysymään: mitä on se maa-ilmassa toimittanut, vai sitäkö vasten sen Luoja vaan on luonutkin, säännöillensä täyttämään muutamia lehtiä tarkistelevan kielen-tutkijan säilyissä? —

Lopuksi panen tähän näytteeksi muutamia tschuvashilaisia arvoituksia ja yhden sadun.

Tschuvaschilaisia arvoituksia.

Yhdessä tynnörissä kahden-laista olutta? — *Muna.*

Sillan alla keltainen ori hirnuu? — *Olut.*

Sillan alla sota-joukko marssii? — *Kalat jäään alla.*

Uunin alla alottamatoin voi-astia? — *Lehmän nänni.*

Kädetöin, jaloitoin, paidan pukee päällensä? — *Tyyny.*

Kukkoa matalampi, hevoista korkeampi? — *Satula.*

Pitempi puuta, matalampi ruohoa? — *Tie.*

Talvella alasti, kesällä vaatteessa? — *Puu.*

Ukko tuvassa, parta tuulessa? — *Retikka.*

Puoli humalassa, toinen selvänä? — *Tynnörin tappi.*

Lastu lensi tänne Kasan'ista? — *Kampa.*

Palttina valkea, kirjat mustat? — *Paperi ja kirjoitus.*

Pohjatoim pönttö, lihaa täynnä? — *Sormus.*

Tatarilaisten kanssa Tscheremissit sekaisin? — *Sekali* (ohra ja kaura yhteen kylvetyt).

Yksi puoli metsää, toinen puoli peltoa? — *Turkki.*

Valkeata syö, mustaa sittuu? — *Tuli päreessä.*

Ylös astuin, munan tein? — *Humala.*

Tschuvaschilainen satu.

Kerran teki Tscheremissi kaskea metsään; karhu tulee hänen tyköönsä, sanoo: "nyt syön sinun." Tscheremissi rukoilee häntä, sanoo: "elä ohtoseni syö, rupeamme ystävyksiksi, teemme yhdessä tähän huuhton, kylvämme ohran, ja minulle ja sinulle tulee kylläksi syödä." Karhu totteli häntä, ei syönyt. Tscheremissi kysyy häneltä jakoa, sanoo: "kummanko puolen ohraa otat, latvatko vai juuret, ohtoseni? itse otan toisen puolen, jonka jätät." Karhu vastaa: "olkoon sinulle latvat, minä otan juuret." Niin päättivät. Tscheremissi kylvi ohran, ohra kasvoi hyvä, leikattua otti hän latvat, ja juuret eroitettuansa karhua vasten kantoi ne karhun pesään, talven tultua muka karhun syödä. —Tscheremissi ohralla elää hyvin, talvi menee ilman hädättä ja huoletta. Karhu talvella nälästytyensä pesässään yrittää syömään ohran juurta, maistaa, makua ei ole niin minkäämlaista. "Katso, Tscheremissi petti minun," sanoi hän, "vasta en ota juuria, otan latvat"

Kevään tultua Tscheremissi taas tekee halmetta metsään. Karhu tulee taas hänen tyköönsä ja sanoo vihassa: "nyt täytyy sinut syödäni menneen-vuotisesta petoksestasi." Tscheremissi sanoo: "ohto, setäseni, kerran ystäväni oltuasi, ole vastakin ystävä, tänä kesänä arvelen kylvää nauriin huhtaan; sinä ota osa, mikä sinulle mieleistä on, juuret eli latvat." Karhu sanoo: "nyt et petäkään minua enää niinkuin mennä vuonna, tänä vuonna otan itse latvat, sinä pidä juuret."

Tscheremissi kylvää nauriin; syksyllä nauriin jouduttua, hän kokoaa kaalikset, kaikki kantaa karhun pesään puhetta myöten, vaan nauriit vei kotiinsa. Talven tullen alkavat kaalikset karhun pesässä märätä; hän siinä niillä kuin rypi, alkoi itsekin märätä, ja kuin nälissään silloin tällöin otti lehden suuhunsa, sylkäsi hän sen ulos, kuin oli märännyt, ja jäi niin koko talveksi nälkää näkemään.

Taas tulevana keväänä Tscheremissi tekee huuhtoa, karhu tulee hänen tyköönsä hyvin vihassa ja aikoo hänen syödä. "Elä, veikkonen, syö minua, minä tästä lähtien syötän sinua omalla ruoallani," sanoo Tscheremissi; "auta minua työssäni, yhdessä kaskan raivaamme." Karhu vielä ei syönyt.

Tscheremissi otti suuren juurikon, löi siihen kiilan, halaistaksensa muka, ja kuin raon sai niin suuren että karhun etukäpälät siihen sopivat, sanoi hän karhulle: "ohto, setäseni, sinä pistä käpäläsi tuohon rakoon ja halkaise juurikko, minä kiilan vetäisen ulos." Karhu tunki etu-käpälänsä rakoon, ja kuin Tscheremissi kiilan vetäsi ulos, kävikin käpälistänsä kiini. Tscheremissi siihen hänen tappoi. — Satu tuonne, minä tänne.

Seitsemäs Kirja.

Krasnoslobodsk'issa Pensa lääniä, 10 p. toukok. 1857.

Ompa nyt jo hyvä aika kulunut siitä kuin Suomettarelle tietoja annoin vaelluksistani täällä Venäjällä. Jos hänellä siis on joita-kuita liikoja palstoja lauseilleni antaa, niin käymme taas vähän juttelemaan.

Olostani Ardatov'assa ei ole paljo puhumista. Sen ajan, mikä toimistani liikeni, vietin kanssa-käymisellä kaupungissa elävien virka-miesten kanssa, joista varsinkin ispravnikka, entinen hevois-väen upsieri ja syntyjänsä *knjäs*, oli sangen mukiin-menevä mies, jos kuka ei siihen katsonut, että hän uro-töillensä, isän-maan rakkaudellansa ja nais-lemmellensä kerskui melkoisesti ja lisäksi vielä valhetella lipsuikin aika tavalla. Gorodnitschijn paikat annetaan tavallisesti palkinnoksi ansainneille upsierille, ja niin oli Ardatov'anin gorodnitschij Kaukasolla haavoitettu vielä nuoren-lainen mies, joka ei tiennyt paljon muusta puhua kuin jo ammin paranneesta haavastansa, siitä tappelusta, jossa hän sen oli saanut, ja kuinka hän ja hänen kumppalinsa vuorilaisilta olivat päitä leikelleet niinkuin naurista listitään, jotka lauseet minulle aina juohduttivat mieleen Holberg'in Didrich Menschenschreck'in. Pulskimmin kaikista kaupungin herroista eli postimestari, joka kahdenko vai kolmen sadan hopea-ruplan palkalla oli kerännyt jommoisinkin hyvyyden, niin että suuren perheensä elätti hyvästi (rouva ja tyttäret kävivät silkissä ja sametissa) ja vieläpä maatakin sekä orjia oli ostanut. — Paitse näitä ja muita virka-miehiä eli kaupungissa koko joukko köyhtynyttä aateliala, jonka varat eivät riittäneet talveksi muuttaa ei Pietariin eli Moskovaan eikä edes läänin-kaupunkiin, vaan joille tyhjän-toimitukseen ja kortti-peliin tottunut luontonsa olisi talvisen olennon maa-tiluksillansakin, jossa heidän vähät "sielunsa" olivat, tehnyt liian ikäväksi, ja jotka niin muodoin "resideerasivat" piirikunnan-kaupungissa. Vaikka moni näistä herroista tiesi suku-peränsä johdattaa aina Pietari Ensimmäisen aikoihin asti, jota kauemmaksi harvan venäläisen aatelis-suvun peri-juuri ulottuu, ja vaikka heistä usea vielä piti itseänsä *knjäs*inäkin, niin oli kuitenkin köyhyys ja sivistymättömyys useammasta kaiken aatellisen ylpeyden jo kauan sitten karkoittanut, ja aatellis-miehen nähtiin musikanin viinaa eli teetä kernaasti ryyppäävän, jos tämä oli niin hyvä ja sitä hänelle tarjosi. Joka-päiväinen vastus ja risti oli minulla yhdestä vanhasta näitä maansa ja mantunsa juoneita herroja. Heti tultuani kaupunkiin tuli hän luokseni ja näyttäen todistuksia siitä, että hän oli todellinen aatellis-mies, valitti köyhyytensä ja pyysi sekä saikin almun. Tämä oli hänen elatus-keinoinsa nyt vanhoillansa, nuorra ollessaan laiskehduunsa ja jumalatoiminta elämää vietettyänsä, ja almullani luulin hänestä kokonansa päässeeni. Vaan ukko arveli toisin. Hänellä kuin oli joutavaa aikaa, niin rohkasi ensi alussa osoitettu hyvä kohteluni häntä joka päivä käymään luonani, ja vaikka sitten valitin aikani vähyyttä ja vähitellen selvemmin ja selvemmin annoin hänelle tietää kuinka vähän hänen kanssa-käymisensä minua huvitti, niin että kerran jo käsi-puolestakin talutin hänen ulos, ei hän ollut millänsäkään, mutta tulla lykkäsi vaan edellensäkin joka päivä tyköni, pyrkien milloin jalkaansa lepuuttamaan milloin lämmittelmänsä. Tämmöisessä tilassa oli häntä sääli aina poisikin ajaa, ja vähitellen voitti Nikolai Afonasjev kuitenkin tarkoituksensa, joka nähtävästi oli se, että jonkun osan ylös-pitoansa suorittaa minun niskoilleni, ja olikin parin viikon kuluttua joka-päiväinen tee- ja illallis-vieraani. Vähitellen sovin minäkin hänen kanssansa paremmin, sillä kuin hän nuoruudessaan ei ollut mitään muuta oppinut kuin "geografiaa ja aritmetikkaa", joissa hän päätti kaiken opin sisältönsä, eikä muuta maa-ilmaa nähnyt kuin osan Simbirsk'in ja N. Novgorod'in lääniä, niin paistoi hänessä aivan paljaana se vanha venäläisyys, joka lapsellisella ja naurettavalla ylpeydellä pitää isän-maatansa kaikkein sivistyneinä maana maa-ilmassa ja omaa kansaansa muiden kansojen rinnalla erittäin kutsuu "risti-kansaksi" eli "kristityiksi", ja joka venäläisyys, hänessä vieraankin tutkittavana, useassa tämän maan asujassa on päällisen-puolisen sivistyksen ulko-kullalla peitettyä. Hänen viheliäinen tilansa oli hänen muuten tehnyt saman-laiseksi katkeraksi katajaksi kuin W. Scott'in Sir Mungo Malagrowth on, jonka kanssa hänellä oli sekin yhteistä, että aina valitti kuurouttansa eikä sanonut hyvästi kuulevansa, milloin muut sanoivat hänelle jotakin, joka ei ollut hänestä mieluista.

Mainittavin tapaus Ardatov'assa ollessani oli *maslenitsan* viettäminen, jota juhlaa meilläkin jo vähin tunnetaan. Maslenitsa eli voi-viikko on pitkän paaston alus-viikko, jolloin lihan syöminen jo on kielletty, vaan jolloin voita, maitoa ja munia vielä saapi nauttia, ja vastaa siis Katoolisten karneval'ia. Paastoamisen lukee Venäläinen arvollisimmiksi autuuden väli-kappaleiksi, ja rahvas varsinkin pitää tarkasti kaikki paastot, joista merkillisimmät ovat: paasto joulun alla, pitkä paasto pääsiäisen edellä, Pietarin päivän paasto kesä-kuussa ja paasto neitsyt Maarian kuolin-päivän alla syys-kesällä, jotka, jos kaikki yhteen-luetaan, ynnä joka-viikkoisten keski-viikko- ja perjantai-paastojen kanssa tekevät enemmän kuin puoli vuodesta. Kuin paaston ajalla ei saa nautita muuta ruokaa kuin kasvikkunnallista (sillä kalankin syöminen ei oikeastaan ole luvallista), kuin viinan ja teenkin nautinto luetaan synniksi, kuin edellensä naiminen silloin on kielletty ja nainutkin ei saa

koskea vaimoansa, niin arvaa syrjäinenkin hyvin, kuinka ahnaasti jokainen "oikea-uskoinen" maslenitsana kokee kaikilla mainituilla nautinnoilla ikäskuin edeltä käsin palkita kärsimyksiensä pitkän paaston ajalla. Niin näkyivät sen muuten hiljaisen Ardatov'anakin asujat tällä viikolla osoittavan, ett'eivät olleet laimeat uskossa ja että hekin tiesivät maslenitsan kunnolla viettä. Koko viikon pitävät kaikki itsensä niin vapaana kaiken-laisesta työstä, että kuin minä satuin alusta viikkoa pyytämään korttieri-emäntäni saunaa lämmittämään, hän vastasi siitä tällä viikolla ei tulevan mitään, sillä renkiänsä eli piikaansa ei hän muka voinut niin kovaan työhön käskeä, ja pyysi minun jättämään kylpemiseni toiseen viikkoon, "sillä nyt on maslenitsa". Mutta vasta lopulla viikkoa kiihtyy ilo ja elamoitseminen korkeimmallensa, ja sunnuntain, maslenitsan viimeisen päivän, voipi juhlan kukkulaksi lukea. Vaikka selvän ihmisen nyt on vähän vaarallinen liikkua kaupungin kaduilla, niin lähtekäämme kuitenkin hetkeksi katselemaan iloa. Korttierimme rapuilla tapaamme tanssin, jossa täysi-humalaiset miehet reuhaavat puoli-humalaisten naisten kanssa. Talon molemmat palvelijat hoippuvat tykömme, ottavat meitä päällys-vaatteista kiini ja pyytävät *na votku*, "sillä nyt on maslenitsa". Tämän kohtuullisen pyynnön täytettyämme lankeavat molemmat polvillensa eteemme ja suutelevat jalkojamme, josta kiitollisuuden osoituksesta kiireimmän mukaan pyrimme pois ja tulemme kadulle. Täällä tapaamme ajelevien virran, joita on sata-määriä ja tulee kuin pilvistä, eikä niin pienessä kaupungissa suinkaan luulisi puoltakaan tätä hevois-määrää löytyvän, niinkuin ne kaikki eivät olekaan kaupunkilaisia, vaan iso osa likimäisistä maa-kylistä tulleita ilo-miehiä, niistä joukko Mordvalaisiakin ja heidän vaimojansa. Muutamien rekien edessä on kolme hevoista ja useampikin, ja reessä on koko kylä-kunta rahvasta. Kaikki laulavat, jos lauluksi voinee sanoa kulkun-täydeltä huutamista, joka kuitenkin juoksee jotenkin yhteen junaan kussakin reessä. Vaan kuin joka reessä vedetään eri virttä, kuin kellojen ja kulkusten räminä, ajajien kiljuminen, noituminen ja hohottaminen tähän sekautuu, niin alkaa korvilla olla jo kyllä maslenitsasta, ja tuossa menikin jo viimeinen reki ohitsemme. Vaan mikä? kadun-levyinen pulkka täältä nyt jalan tulee? Se on joukko nuoria tyttöjä, jotka käsi kädessä kulkevat pitkin katuja ja kimakasti huutaa tillittävät sen kasvin-kumppalinsa kunniaksi, joka näinä päivinä on mennyt miehelle ja heitä nyt kestanut. Heidän sametti-mekkonsa, reunustetut karpän eli revon nahkalla, eivät pahoin pue heidän pyöryläisiä jäseniänsä ja hohtavia poskiansa, joiden punaan on syynä yhtä verran nautittu elämän-vesikin (tässä kohden kuuluisi sana *palo-viina* rumalta) kuin nuoruus, talvinen ilma ja liikunto. Tämän leterin etu-nenässä kulkee kolme vanhan-laista akkaa, jotka tanssien, kämmeniänsä läpyttäen, näppiä lyöden, viheltäen ja pajattaen kokevat iloansa toimittaa. Heidän retkensä ja ilmeensä ovat toisinaan niin ruokottomat ja niin kiihkoiset, että luulisit heitä muinaisten Kreikkalaisten bakhantinnoiksi, jos nim. ei sitä eroitusta olisi, että nämä bakhantinnat tanssivat niini-virsussa lumella ja pitkälle matkaa viinalta löyhkyivät. Tämän seuran jälki-vietteessä tulee tyttöjen ihailijoita sametti-pöksyissä ja punaisissa paidoissa, ja heidänkin askelensa ja käytöksensä osoittavat, ett'eivät he uhraa ainoastaan rakkauden jumalalle, vaan tietävät Cererenkin lahjat kunniassa pitää. Koko seura taukoo kaupungin pää-kapakan eteen, joka on tuossa torilla muutamia askelia tuomio-kirkosta. Kapakassa ja sen ympäryställä on hyvin tuhat henkeä, enimmäkseen miehiä, vaan suuri osa vaimojakin. Seini-vierukset makaa täynnä miestä kuin pölkyä, kylläisiä ja uupuneita sankaria. Kapakan edustalla pyytää eräs vaimo saada miestänsä kotiin ja liikuttaa hänen raskaita jäseniänsä eteenpäin milloin molemmin nyrkin teilaamalla häntä hartioihin, milloin tukasta ja parrasta vetämällä. Ei kaukana tästä näystä kolhii muuan mies viina-putelilla hevoistansa päähän ja käskee sen putelista ryyppäämään, "sillä nyt on maslenitsa"; josta menetyksestä näkyy, että viinan huurut ovat viimeisenkin rahdun ymmärrystä hänen päästänsä ajaneet. —Tämmöistä oli maslenitsan telmätö Ardatov'assa, ja semmoista se lienee vähällä eroituksella ympäri koko Venäjän. Kaunis on se tapa että maslenitsan viimeisenä päivänä käydään naapureissa ja tuttavissa "jää-hyväisiä ottamassa ja anteeksi saamassa heitä vastaan tehdyt rikokset", jotka molemmat asiat, hyvästi-jätön ja anteeksi-pyyttämisen, Venäjän kieli erittäin kauniisti toimittaa yhdellä sanalla (se meilläkin tunnettu jäähyväis-sana: *proschtschai* ja monikossa *proschtschaite*, elikkä sen toinen muoto: *prosti, prostite*, jota rahvas enimmin käyttää, merkitsevät nim. *anna, antakaa anteeksi*).

Seuraavana maanantai-aamuna alkaa kellojen harvaan läppääminen muistuttaa oikea-uskoisia syntiänsä katumaan, ja päätät porottavan pohmelon parannukseksi otetaan nyt käsille paastoruoat: lihaintoita kaalia, kurkkuja, sienä, liina-voita (jota herkkua kuitenkin harvalla musikalla on), kaljaa ja mitä muuta törkyä, jolla henkeä koetaan eteenpäin viettää, kunne taas viimeinkin pääsiäinen tuopi saman syömisen ja telmämisen kuin maslenitsassa oli, niinkuin sen eräessä edellisessä kirjassani olen kertonut. Paastossa on jokainen velvollinen käymään ripillä, tekee silloin tilin koko vuoden synnistä, ja uhraten papille minkä jaksaa saapi hän ne anteeksi, nauttii herran ehtoollisen ja on taas valmis uutta tekemään, jota hän suinkaan ei lyökään laimin.

Yleisesti on Venäläinen kumminkin tavallansa sangen jumalinen. Hän paastoo, ristii silmiänsä ahkerasti, siunausteleksen joka askelella ja täyttää kaikki uskonsa ulko-säännöt hartaasti. Köyhille on hän armelias eikä kerjäläistä laske oveltansa almutta. Varmaan puolet Venäjällä löytyvistä kirkoista ja luostareista ovat yksinäisten rakentamat. Kielessäkin löytyy monta lause-tapaa, jotka osoittavat kansan jumalisuutta, niinkuin esimerkiksi: jos kuka höylymästi tahtoo toiselta kysyä: mihin menet? niin sanoo hän: "mihinkä Jumala sinua kantaa?" —muistellessa jota-kuta vainajata liittää oikea Venäläinen semmoisen nimeä mainitessaan lauseen: "anna Jumala hänelle taivaan valtakunta!" — kuin häntä röyhtäyttää, sanoo hän: "sielu puhuttelee Jumalaa"; lauseet: *jei bohu* (Jumal' avita!), *boh s-toboi* (Jumala kanssasi!), *s-bohom* (Jumalan kanssa!) ovat alinomaiset telkkeet Venäläisen puheessa. Mutta tämäpä alinomainen käyttäminen onkin näiden lauseiden alku-peräisen merkityksen pois-kulututtanut ja niille uuden aivan vastaisen merkityksen antanut. Niin merkitsee *boh s-toboi* melkein aivan yhtä kuin meillä: *mene lemmolle*, ja jos Venäläiselle sanot *s-bohom*, on se vississä tapauksissa yhtä kuin jos Suomalaiselle sanoisit: *juokse hiiteen*. Pietarin suomalaisen kirkko-herran kansselissa tapahtui muutamia vuosia takaperin, että

eräs korkeampi virka-mies poliissista tuli sieltä saamaan jotakin tietoa, ja kuin se kirkko-herran apulainen, joka tässä tilassa toimitti virkaa, ei niin pian joutanut mainitun herran asiata suorittamaan ja tämä siitä alkoi kiukkuilla uhaten ilman asiansa toimittamatta pois-mennä, sanoi apulainen hänelle vähän vihassa: *s-bohom!* Tästäkö poliissi-herra niin suuttui, että heti pani konsistorioon kaupauksen apulaisen päälle, jossa pää-asiana valitti sitä, että tämä häntä, joka oli sitä ja sitä arvo-luokkaa ja niin ja niin monen tähtikunnan jäsen, *oli kohdellut sopimattomilla sanoilla*. Konsistorio apulaisen kuultuansa ei tietänyt häntä mitenkään rangaista ja koko asia jäi arvattavasti sillensä, mutta osoittaa selvästi, että mainittu lause ja monta muuta sen-kaltaista, joissa Jumalan nimeä käytetään ja jotka niihin tottumattomasta niin kauniilta kuuluvat, ovat pikemmin kirouksia kuin jumalisen sydämen hartaita huokauksia, jonka näyttää sekin, että kirotta merkitse Venäjän kielessä *boschitsä*, jolla sanalla on alku-peränsä sanassa: *boh* (Jumala). Samoin lienee tämän jumalisuuden kanssa monessa muussakin kohdassa, koska hyvät työt ja syrjäisten esi-rukoukset eivät vaikuta sydämen parannusta. Useasti on minulla ollut tilaisuus havaita, kuinka väärään tällainen jumalisuus ampuu. Kerran olin muutamassa isossa kaupungissa pääsiäis-yönä kirkossa, mutta läksin ennen muita pois, ja ulos tultuani ostin eräältä kirkon oven eteen keräytyneeltä kauppiaalta puoli-kymmentä keitettyä munaa, enemmän juhlan ja lystin vuoksi, kuin niitä todella käyttäkseni. Myöjä otti minulta kaksin- eli kolmin-kertaisen hinnan sitä vastaan kuin tavallisilta ostajiltansa ja vakuutti munia aivan vereksiksi. Laskettuani rahan hänen käteensä kääntyi mies kirkkoon päin, otti lakkinsa päästensä ja kumarteli silmiänsä ristien hyvän aikaa. Lähtiessäni kysyin häneltä vielä kerran, minkä-laiset munat olivat, ja sain taas valalla vahvistetun vakuutuksen, että sen vereksempiä munia ei maa-ilmassa löytynyt. Korttieriin tultuani särin ne yhden toisensa perään, ja jok'ainoa oli niin musta ja märännyt, ett'ei niitä olisi susikaan syönyt, vaikka ne kyllä olivat syötäväksi keitetyt, myödyt ja vannotut. Mutta minkä-tähden risti niiden myöjä niin hartaasti silmiänsä, ne häneltä ostettuani? Varmaan kiitti hän Jumalaa siitä, että hänen tämän-öinen kauppansa kelvottomalla tavaralla niin hyvästi alkoi (sillä minä olin nähtävästi ensimmäinen ostaja), ja rukoili häneltä armoa ja apua, että saisi kaikki nämä määränneet munat hyvästä hinnasta myödyksi! — Ardatov'assa otin maitoa eräältä kaupungin ämmältä ja maksoin hänelle korkeamman hinnan kuin muut sillä väli-puheella, että hän maitoon ei panisi vettä. Vaan kuin se ei tahtonut antaa päällistä ja petos muutenkin oli silmin-nähtävä, nuhtelin minä häntä kerran tästä. Eukko tunnusti pettäneensä; vaan lisäsi: "mitäs siitä, te olette rikas; jos minä nyt kavaltaisinkin teiltä jonkun kopeikan, niin olisihan tuosta toki apua kirkossa käydessä liika tuohus ostaa jumalan-emosen eteen, vaan teille ei ne kopeikat merkitse mitään."

Petollisuus ja hengellinen nujakkuus on omituinen kohta kaikkein itä-maisten kansojen luonnossa, ja se luja rehellisyys ja luotettava sanansa pitäminen, joka näytäkseen Europan länsi-kansoissa yleisesti, ei mahda olla ainoastaan entisen ritarisuuden perintö, vaan jo alkuperäinen luontainen Jumalan lahja näiden kansojen luonnossa. Kaiken muun köyhyyden rinnalla on Luoja Suomalaisillekin antanut tämän lahjan ja Suomalaisen sana-lasku: sanasta miestä, sarvesta härkää on enemmän arvoinen kuin kymmenen kavaluudella voitettua maata, sillä lopulla kuitenkin "rehellisyys maan perii." Ett'ei tämä luonteen-omaisuus Suomalaisissa ole ainoastaan kauallisen yhteyden vaikuttama länsi-Europan kansojen kanssa eli yksinänsä viisasten ja vapaa-mielisten lakien perustama, ehkä nämä seikat paljonkin ovat auttaneet sitä kansan luontoon vahvistumaan, näkyy siitäkin, että sama omaisuus löydetään itä-suomalaistenkin kansojen luonnosta, ehkä vähemmässä määrässä, vaan kuitenkin niin tuntuvasti, että Venäläiset virka-miehetkin joka paikassa kiittelevät heitä kaikin puolin paremmiksi omia maan-miehiänsä.

Venäläisen suurin himo on rahan-ahneus, ja kuin täällä rahalla voipikin kaikki voittaa suuremmassa määrässä kuin luullakseni missään muualla, niin ei kumma olekaan, että sitä niin ahnehditaan. Rikas on Venäläisestä puoli-jumala, vaan ei mitään pidä hän niin suurena häpeänä kuin köyhyyttä, ja jos hänelle sanot: voi sinua, *köyhä-rukka!* on se hänen mielestään suurempi häväistys kuin kova sadatteleminen muilla sanoilla. Tästä seuraa, että kaikki säädyt kokevat rahakultaa hanata miten ikään voivat. Siitä tulee myös, että Venäläinen totisesti lapsellisella tietämättömyydellä pyytää tavarastansa eli työstänsä saada kymmen- ja sata-kertaista ansiota, eikä se hänen päähänsä astu koskaan, että olisi syntyä liikaa hintaa eli palkkaa, jos toinen on niin hullu eli ymmärtämätöin että sen antaa, eli niin hahtaassa tilassa, että hän hänen nylkyänsä ei voi välttää. Ardatov'assa oli minulla tarpeen vaatteen-pesijätä, ja kaupungin paras pesu-nainen, eräs posti-mestarin orjia, kutsuttiin tykööni. Kysytyäni mitä kappaleelta vaatisi pesu-vaivasta, alkoi hän tuumailla, kuinka saippua, vesi ja puu nyt olivat kalliit (vaikka hänellä nämä ja siihen vielä korttieri, ruoka ja aika oli herraltansa), ja hyvän aikaa sinne tänne siemasteltuansa lausui hän viimeinkin että kuin, joten hän oli kuullut, Moskovassa hienomman paidan pesusta maksetaan 60 kop. hop., niin ei siitä Ardatov'assa olisi liika 30 kop. hop., vaan pienemmät ja karkeimmat kappaleet saisivat jäädä vähemmästä. Minua sekä nauratti että vihastutti tällainen hävittömyys, niin että käskin hänen kiireimmän mukaan korjautumaan pois silmiäni edestä. Runeberg'in sanat "Hirven-ampujissa" Ontruksen kaupan laadusta, joka heti aina huoisti puolen hintaa, antavat pesu-naisen hintansa huoistamisesta heikon kuvan, sillä hän ei totellut pois-häätämistäni, vaan alkoi alentaa hintaansa ja suostui viimein siihen, jonka jo alussa olin hänelle tarjonnut, nim. 3 kop. hop. kappaleelta. — Saman-laista oli juttu korttieri-isantänikin kanssa. Korttierista ja ruoan-tekemisestä ynnä suolan ja leivän kanssa määrättiin 5 hopea-ruplaa kuukaudelta, jota vastaan minä kaiken särpimen ja keitto-neuvon itse ostaisin. Vaan isännän, jolla oli muitakin hyyriläisiä ja ruoan-ottajia, teki mieli saada minua omaan ruokaansa ja kaksi eli kolme päivää syötti hän minua eri maksua vastaan "koetteeksi" s.o. näytteeksi minkälainen hänellä oli ruoka, ja tuli sitten hintaa sopimaan. Hänkin piti ensin pitkän johdatuksen siitä, kuinka semmoiset nuoret herrat, kuin minä muka olin, eivät rahasta suurta lukua pitäisi, kuin vaan mieleisensä olennon ja elannon saisivat, ja kauan mutkisteltuansa edes takaisin päätti hän 60 kop. hop. päivältä puoli-päiväisen edestä s.o. 18 ruplaa hop. kuu-kaudelta, ei liiaksi. Se, joka Kaisaniemen entisinä hyvinä aikoina sai, jonkun kerran milloin varat riittivät, 30 kopeekan edestä

istua tämän paikan herkulliseen pöytään, ainoastaan se voipi arvata tämän-kaltaisen vaatimuksen hävittömyyttä, varsinkin jos muistaa, että kaikki ruoka-varat Ardatov'assa ovat kolmea vertaa huokeammat kuin Helsingissä. Tätä koin selittää isännälleni, ja jonkun aikaa tingittyä suostui hän viimeinkin 9 hopea-ruplaa kuu-kaudelta eli korttierista ja puoli-päiväisestä yhteensä 14 ruplaa, joka sittenkin oli hirmuinen hinta, jos se lukuun otetaan, että ruoka hyvänänsäkin tehtiin uunissa paistamalla ja vähitellen huononi huononemistansa, kunne kovilla sättimisillä taas joksi kuksi ajaksi verestin isännän omanunnon, ja että pari kolme viikkoa piti hänen ämmiensä kanssa taistellani ennenkuin sain heidät siksi totutetuksi, että ruoassa ei ollut enemmän kuin jos puoli-kymmentä pientä russakan-poikaa kerrallansa.

Syy siihen, että Venäläinen niin läämältäan tahtoo kerralla voittaa, on paitse hänen verrattoman suuri rahan-himonsa myös hänen laiskuutensa, joka omaisuus on, niinkuin kaikki tuntijat sanovat, yhteinen slavjanilaiselle kansakunnalle. Jo siitä, että *työ* näiden kansojen kielissä merkitsee *orjuutta eli orjaamista* (sana *rabota* työ, ja *rabotaj* tehdä työtä, tulevat nim. sanasta *rab* orja), on helposti nähtävä, millä silmillä ne työtä katselevat, ja ilman liikaa panematta voipi hyvin sanoa, että Venäjällä ainoastaan makaamalla menetetään puoli ikäänsä, ja kuin tähän lisätään ne monet praasnikat, joina arvattavasti ei mitään tehdä, ja ne kolme viikkoa vuodessa (maslenitsa, pääsiäis- ja jouluiikko), joina taas ei puututa minkään-laiseen työhön, niin näkyy selvästi, kuinka paljon eli kuinka vähän uutterammalle työn-teolle jääpi aita. Ja työnkin aikana ei Venäläinen sitä tee niin hartaasti kuin europalainen, vaan veltoilee, laiskehtii ja lepäilee alinomaa, jos kiirehtijätä ja keppiä ei näe takanansa, ja tekee sittenkin useimmin kelvottoman työn. Nauraakin Venäläinen hänen kaupungeissansa elävän Saksalaisen ahkeruudelle, tarkkuudelle ja verrallisesti vähempään voittoon tyytymiselle, mutta havaitsee harvoin sen, että tällä on puhtaampi koto, siistimpi ruoka ja soveljampi vaatetus kuin naurajan hovin-herralla, että hän koulitsee lapsensa, joista tyttäret tavallisesti naittaa virka-miehille ja pojat ohjaa valtakunnan palvelukseen, että hän tämän ohessa lopettaa elonsa varallisena ja, joka on erittäin muistettava, kaikki nämä edut on voittanut rehellisyydellä ja ahkeruudella, vaikka toisten pettuuskin ja laiskuus ovat hänelle monta tuntuvaa vahinkoa tehneet.

Laisuuden veli ja uskollinen seuralainen on velttous ja levä-peräisyys kaikissa katsannoissa. Harva asia maa-ilmassa antanee näistä selvemmän kuvan kuin tavallinen pieni kaupunki Venäjällä. Kartanot kallellansa, ikkunat päreellä eli rievuilla tukitut, katot tuulen repimät, aitaukset sikojen ja lehmien hajottamat, siellä täällä tuli-palon sia; kadut, kaupungin edustat ja joki-varret sonnalla peitetyt, joka märkänä aikana tekee lian yli-pääsemättömäksi, kuivana taas pölyn läpi-näkemättömäksi, ja molempina täyttää ilman terveydelle vaarallisella katkulla; huoneissa huone-kalut vanhat, hajallansa ja täynnä kaiken-laisia syöpäläisiä, seinät ja lattiat hiirien ja rottien lävistämät, — sillä kissan sanotaan pilaavan ihmisen asunnon ja ilman sitä, syntihän tuo olisi hiiri-rukankin henkeä ennen aikojansa lopettaa. Tämmöinen on lyhykäisesti se näky, jonka pieni kaupunki ja porvarin elämä siinä antaa, ja kädestä pitäen sanon, että tähän ei ole syynä köyhyys, sillä varoja on kyllä ja tilaisuutta niitä hankkimaan vielä enemmän, vaan ainoastaan velttous, joka ei pyri entistä etemmäksi, joka rakastaa vaan lämmintä uunin-kylkeä ja rypee isiltä perityssä sekä hengellisessä että ruumiillisessa liassa.

Edellisen kuvan täytteeksi vaatii kohtuus vielä lisäämään, että Venäläisellä tavallisen ymmärryksen lahjat ovat hyvät. Hän on harvoin tuhma, käsittää sukkelasti ja voipi mallin eli osoituksen jälkeen toimittaa sangen vaikeitakin töitä. Mutta tämä onkin kaikki. Sillä yhtä latiskainen kuin tämän kansan maa on, maa jossa veden-putoukset, vaarat, jyhlät metsät eivät herätä ihmisen kuvastus-aistia, vaan jonka alinomainen yhdenlainen tasaisuus sen pikemmin tylsyyttää, — yhtä latiskainen on sen mielen-laatuakin. Sen todistaa kaikki hänen sivistyksensä historiassa. Vaikka luvultansa niin suuri, ei se runollisuudessa esim. ole voinut synnyttää kuin yhden ainoan oikealla runo-innolla varustetun kirjoittajan nim. Puschkin'in, ja hänkään ei ollut puhdas Venäläinen. Muissa taiteissa lienee seikka vielä pahempi, vaikka tosin hyvin muistan, että Helsingin Nikolainkirkon alttaritaulu on venäläisen maalaus-taiteen tuottama. Tieteissä emme katsoinkaan etsien löydä yhtään venäläistä nimeä, jonka kuulu olisi levinnyt juuri ulommaksi kotimaansa rajoja. Teollisuuden historia ei myöskään tiedä mainita Venäläisen tekemistä havainnoista eli parannuksista, ja ainoa tämän kansan keksimä kone lienee — *samovara* (teeveden-keittäjä), jos ei senkin tekoa ja käyttämistä liene saatu Kiinalaisilta. Tähän köyhyyteen saattaa joku kukaties sanoa syyksi ei kansan latiskaista hengellisyyttä, vaan sivistyksen vähyyttä. Siihen vastataan, että esim. Dante'n, Gutenberg'in eli Linné'n aikoina Italialaiset, Saksalaiset eli Ruotsalaiset eivät olleet juuri korkeammalla sivistyksen kannalla kuin Venäläiset tällä vuosisadalla ovat, ja että päin vastoin tilaisuutta oppimaan ja sivistymään ei suinkaan puututa Venäjällä.

Mutta edellisistä mietteistä ja koko Ardatov'astakin voimme nyt iäksi päiväksi erota, ja yht'äkkiä muuttua 200 virstaa etelämmäksi Pensan kaupunkiin, jossa piina-viikon ja pääsiäisen vietin. Pensan lääni on suomalaiselle kielen-tutkijalle siitä tärkeä, että hän siinä tapaa toista sataa tuhatta Mordvalaista, jotka ovat tämän kansakunnan *Mokschalaista* haaraa, jonka murre hänelle on sitä viehättävämpi kuin ei siitä eikä siitä painon kautta ole sanaakaan vielä tullut ilmi. Pensa, jossa tilasto-ilmoitukset sanovat olevan 22 tuh. asujaa, on vähä-pätöinen kaupunki Surá-joen varrella, jossa pää-osa s.o. virkakunnat ja virka-miesten palatsit ovat korkean-laisella mäellä, ja muu osa kaupunkia, joka parhaasta päästä on saman-laista sonnan sekaan istutettuja hölliä kuin Venäjän pienissä kaupungissa yleisesti, pienen Pensanka-nimisen joen ja Surán alangolla. Muuten on Pensa varmaan likaisimmia kaupunkia kristikunnassa, sillä sen mäki-osassakin oli kaduilla polvea myöten likaa, mutta alempana joutui jalka-mies monin paikoin hengen vaaraan lian tähden. Minä kysyin eräältä porvarilta, eikö se olisi kaupunkilaisille etuisampi, että kiveäisivät katunsa kuin että tuossa liassa syksyn kevään rypevät ja kesän taas elävät ian-kaikkisessa pölyssä. Hän sanoi kaupunkilaisten sen kyllä ymmärtäneen ja hänen olo-ajallansa Pensassa, noin

30 vuotta, oli katujen kiveämiseksi jo kolmeen kertaan rahaa kerätty. — No mihinkä se raha on tullut, koska katunne vielä ovat kiveämättä? — "Mihinkäkö? kysykää sitä," sanoi hän omituisesti katsoen minua silmiin eikä virkkanut sen enemmän mitään. — Pensen tuomio-kirkko on niin yhden-näköinen Helsingin uuden kirkon kanssa kuin mansikka mansikan kanssa, ja nimessä vaan on eroitusta, sillä edellinen ei ole niinkuin jälkimäinen pyhitetty pyhälle Nikolaille, vaan neitsyt Maarian etsingolle. — Kaupungissa on pieni luterilainenkin seurakunta, jolla on sievä kirkko ja omituinen pappinsa. Seurakunnan jäsenet ovat enimmäksi osaksi Saksalaisia ja jumalan-palvelu toimitetaan tällä kielellä; sen jäsenenä löytyi kaksi Suomalaistakin, nim. eräs pianon-tekijä-mestari nimeltä Gröndahl, kotosin Hollolastako vai Lammelta, joka oli naimisessa Saksalattaren kanssa, näytti elävän hyvästi ja oli luonteensa puolesta puhdas rehellinen Suomalainen, vaan valitti äitin-kielen unhottaneensa; ja toinen muuan nainen Ahvenamaalta, joka siellä oli mennyt naimiseen venäläisen sotamiehen kanssa, tämän keralla ollut vankeudessa Ranskanmaalla ja rauhan tehtyä miehinensä tänne joutunut. Minun Pensassa ollessani oli saksalainen seurakunta muuten hirmuisessa vimmassa keskenänsä, sillä siinä kamppaili kaksi lahkokuntaa, joista toinen tahtoi kirkko-raadistoa luovuttaa erään ylpeän pakarin, toinen hänen edellensä virassa pitää. Viimein voitti edellinen lahkokunta, pakari ajettiin häväistyksellä pois mainitusta painavasta virasta, ja voittanut lahkokunta vietti voittonsa juhlallisella puoli-päiväisellä. Se on Saksalaisen kirous ja onnettomuus, että olipa hän missä tahansa, niin on hän vieraita kansalaisia vastaan liian rauhallinen ja myöten-antava, vaan elää oman maa-miehensä kanssa alinomaisessa vähä-pätoisessä härskeessä ja kateudessa.

Sunnuntaina jälkeen pääsiäisen läksin Pensasta ja tulin tänne Krasnoslobodsk'iin seuraavana tiistaina. Matkan pituus ei ole kuin 180 virstaa, vaan teiden pohjattomuus ja posti-paikkojen sekä hevoisien kelvottomuus tekivät tämän matkan hyvin ikäväksi. Insarin, välillä olevaan pieneen kaupunkiin tullessa varsinkin suututti minua sekä posti-paikan likaisuus että piisarin hävittömyys, jonka tähden kaupunkiin tultua ajoin suoraan posti-mestarin tykö, hänelle asiata valittamaan. Se oli noin kello 12 aikana päivällä, ja posti-mestarina tuli eteeni vanha, varmaan keisari Pavel Petrovitschin aikuinen ukko likaisissa liina-housuissa, ruopoitellen etuansa ja takaansa ja muutenkin niin naurettava että kaipaukseni olin unhottaa häneen katsoessani; enkä sen tehtyänikään saanut ukolta muuta tolkkua kuin että piisaria olisi muka pitänyt korville antaani hävittömyydestänsä. Muuten ovat posti-hevoiset Venäjällä yleisesti hyvät niinkuin posti-paikatkin, jälkimäiset hyvät, jos matkalaisella itsellään on sänky-vaatteet, eväs-laukku ja palvelija. — Kylien ulko-näkö ilmoittaa matkalaiselle että tässä läänissä elää paljo aatelia, joka, ehkä monessa muussa kohdassa muistava Dumbom-vainajan elämän-viisautta, ei näy panneen mieleensä mitä runoilija tästä jalosta mielestä sanoo seuraavassa värsyssä:

I politiken var hans tro,
Hvad ingen bonde plår förgäta:
Att om man mjölka vill sin ko,
Bör man ock ge den tili att äta,

jonka todistavat ne surkeat pahna-ryhmät, joita tässä tienoossa nähdään kylien asemesta, ja ne räpäleiset, likaiset olennot, jotka niissä elävät.

Kahdeksas Kirja.^[16]

Krasnoslobodsk'issa, Pensen lääniä, 3 p. syysk. 1857.

Tämän-edellisen matka-kertomuksen annettuani eli noin keski-paikoilta mennyttä helmikuuta olen työskennellyt Mordvan kielen kanssa Simbirsk'in, Pensen ja Tambov'an lääneissä, ja menetin kuluneesta ajasta lähes kolme kuu-kautta Ersäläisen murteen tutkinnossa ja neljä kuuta samalla tarkoituksella Mokschan kielen kanssa askaroiden.

Mordvan kansa löytyy parhaasta päästä Nischnij-Novgorod'in, Simbirsk'in, Pensen, Tambov'an ja Saratov'an lääneissä elikkä Oká- ja Surá-jokien väli-maalla, mutta vähemmässä määrässä elää tätä kansaa myös Kasan'in, Samaran ja Orenburg'in lääneissä, ja tekee sen luku, Köppen'ia myöten,^[17] yhteensä 480,241 henkeä. — Mainituksessa maassa on tämä kansa iki-muistoista ajoista elänyt, sillä jo Nestor ja muutkin keski-ajan kertojat tuntevat sen siinä. Sen asuin-ala mahtoi kuitenkin muinaisina aikoina olla laveampi länteen päin ja ulottua itseän Okaan asti, johon se nyt ei läheskään ulotu, koska puhtaita Mordvan-kielisiä paikkain nimiä tavataan aina mainittua jokea myöten tienoissa, tätä nykyä ja jo kauan takaperin Venäläisten asumissa. Näin muodoin mahtoi myös se monelta historioitsijalta peri-häviöön kadonneeksi päätetty *Muroman* kansa, jonka Nestor pitää erityisenä kansana ja jonka nimi vielä tänä päivänä on Okán varrella olevan kaupungin nimenä, ei olla muuta kuin lännemmäksi ulonnut lahko Mordvan kansaa, samoin kuin se ei kaukana näiltä seuduin ollut *Merjän* kansa epäilemättä oli Tscheremissija joiden oma-nimi on *Mari* ja joita vielä tätäkin nykyä löytyy Volgan oikealla rannalla N. Novgorod'inkin läänissä.

Mordvan kansa hajoaa kahteen murrekuntaan nim. *Ersäläiset* (heidän omalla kielellänsä *Erzä, monik. Erzät*) ja *Mokschalaiset* (*Mokscha, monik. Mokschyt*), eläen edelliset parhaasta päästä N. Novgorod'in ja Simbirsk'in, jälkimäiset enimmin Pensen, Tambov'an ja Saratov'an lääneissä, joten Ersäläiset voipi sanoa pohjaisiksi ja Mokschalaiset eteläisiksi Mordvalaisiksi.^[18] Kummankin murrekunnan lukua on vaikea tarkoin määrätä, sillä muutamin paikoin elävät he sekaisin yksissä piirikunnissa, toisinaan yksissä kylissäkin; vaan jos arviolta kuitenkin panemme Ersäläisten määrän noin 250 tuhanneksi ja Mokschalaiset 230:ksi, niin emme luule kovin paljon erehtyneemme. Eri-laisuus heidän välillänsä on, josko osaksi tavoissakin ja vaatteuksessa, suurimmasti kielessä, jossa jos molempien murrekuntien kaukaisimmat poikkeamiset pannaan vastakkain, eroitus on niin suuri, että niiden puhujat eivät ymmärrä toinen toistansa, vaan heidän

täytyy Venäjän kielellä selvitä toisistansa.

Pää-murteena voipi pitää Ersäläistä ja päättää, että jos Mordvalaiset voisivat kerran rakentaa itsellensä kirjallisuuden, jota kuitenkaan ei ole toivomista, tämä murre tulisi olemaan sen kielenä. Tämä päätös astuu tutkijan mieleen niin hyvin siitä syystä, että Ersäläisen murteen taivutusmuodot ovat täyteläisemmät ja kielen alku-peräinen luonto siinä on kukaties paremmin säilynyt kuin Mokschalaisessa, kuin myös siitakin, että ne kirjalliset kokeet, joita Mordvan kielellä on tehty, nim. uuden Testamentin käännös ja pari rukous-kirjaista, ovat toimitetut tällä murteella. — Tämä testamentin-käännös on myös saattanut Ersäläisen murteen tutummaksi oppineille siten että tunnettu saksalainen kielen-tutkija *v. d. Gabelentz* sen johdolla kyhäsi pienen Ersäläisen kieli-opin (painettu aika-kautisessa kirjassa: *Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, zweiten Bandes zweites u. drttes Heft, Göttingen 1839), joka tähän asti on ollut ainoana lähteenä koko Mordvan kielen tuntemiselle. Tapa-turma ja kääntäjien ymmärtämättömyys saattoivat kuitenkin, että mainittu pyhän kirjan käännös tehtiin semmoisella paikka-kunnallisella murteella itseä Ersäläistä, että käännöksen kieli ei suinkaan anna täydellistä kuvaa viimeksi-mainitustakaan murteesta saatikka Mordvan kielestä yleisesti, ja näin ei Gabelentz'inakaan työstä ole sitä hyötyä, jonka siitä muuten voisi toivoa. Hänen teostansa tiedetään suomalaisessa kieli-tutkinnossa hyvin tunnetun oppineen Wiedemann'in, saman Testamentin-käännöksen ja myös jonkun suullisenkin tutkinnon johdolla, jo muutamia vuosia parannelleen ja tällä tavoin hankkivan uutta Ersäläis-Mordvalaista kielioppia, joka kukaties jo pianikin ilmaantuu yleisölle.

Juuri siitä syystä että Ersäläinen murre näin muodoin etu-kynnessä on ollut tutkinnon alaisna, ehkä painoon joutuneet tiedot siitakin ovat sangen vaillinaiset, päätin minä ottaa sen tähän asti liiaksi laimin-lyödyn ja ei vielä ollenkaan tunnetun Mokschan kielen työni esineeksi. Hankittuani Ardatov'assa ja sen tienoissa soveljasten kielen-kääntäjien kautta itselleni tarpeellisia niin kieli-opillisia kuin sana-kirjallisiakin ja olletikin luvullisia aineita Ersän murteessa, tulin viimeisinä päivinä huhti-kuuta tänne Krasnoslobodsk'iin Pensan lääniä ja olen työskennellyt tässä piirikunnassa kuin myös Spask'in ja Temnikov'an piirikunnissa Tambov'an lääniä koko kesän Mokschan murteen kanssa. Tästä kielestä aion vasta, jos erinomaisia esteitä ei tule eteen, painon kautta ilmaista kieli-opin ynnä kieli-näytteiden ja sana-luettelon kanssa. Ersäläiset aineeni ovat myös pian julaistavat, ehkä en vielä ole päättänyt, kummoisessa muodossa sen voin soveljaimmin tehdä.

Paitse kieli-oppiin ja sana-kirjaan kuuluvia aineita on minulla lakkaamatta ollut tarkoituksena laulujen ja muiden sen-kaltaisten kansan oman hengen tuottamien kerääminen. Tämmöisiä tuotteita on minulla nyt koossa Mordvan kielellä yleensä: 216 arvoitusta, 31 laulua, 12 eläin-satua ja 3 pitempää tarinata paitsi muita pienempiä kappaleita. Näistä suotakoon minun tässä antaa pieniä näytteitä; ensin arvoituksista.

Tuvan katolta Venakko-tyttö mäkeä laskee? — *Hivus-harja*.

Talosta taloon punainen kukko juoksentelee? — *Tuli*.

Ukko menee metsään, edellensä kymmentä sorsaa ajaa? — *Varpaat*.

Metsässä mikä ei näy? — *Puun-sydän*.

Sata lammasta, yksi pässi? — *Tähdet ja kuu*.

Kuisman tyttö kaunokainen läksi vettä lähteheltä, sormuksen veteen pudotti, kuu näki sen, jätti, päivä näki, otti? — *Kuura* (yö-halla).

Leikkaamalla ei leikkau, repäsemällä ei repeä, kaiken maailman elättää? — *Vaimon rinta*.

Itse alastoin, paita sisällänsä? — *Kynttilä*.

Sopella karhu kiljuu? — *Jauhin-kivi*.

Pää on, selkä on, vatsaa ei? — *Virsu*.

Astun, astuvat, seisahdun, seisahduvat, heinää annan, eivät syö? — *Sukset*.

Hakkaan, hakkaan, lastua en tee; astun, astun, jälkeä en tee? — *Venhe*.

Astuu herroiksi, puhuu Tatariksi? — *Hanhi*.

Minulla on ohjakset, vaan ympäri pitävät, itseni ympäri eivät yllä? — *Silmät*.

Neljä veljestä, toinen toistansa ajavat, yksi toistansa ei tavota? — *Kärrin pyörät*.

Metsässä syntyi, metsässä kasvoi, ihmisen kädessä itkee? — *Viulu*.

Varpunen härkää pitelee (vartioitsee)? — *Lukko kirstun edessä*.

Härkä puuttui puiden väliin? — *Uuni*.

Rauta-vanne tuvan ympäri? — *Noki*.

Sinuun katsoo, nauraa? — *Rako*.

Peltoa myöten astuu ukko, rauta-saappaat jalassa? — *Aura*.

Mordvalaisista lauluista voimme tässä kertoa sen, mitä tschuvaschilaisista tätä ennen sanoimme, että niiden runollisuus on hyvin vähäinen ja että niitä siinä katsannossa kerääminen ei olisi vaivaa maksanut. Ne eivät ole niinkuin Suomen kansan laulut täyden sydämen tulville puhkeaminen, vaan pidetään laulajiltansa enemmän nuotin-kannatuksena yhdessä laulettaessa, jonka tähden sisällys on jäänyt korjaamatta, on useasti tumma ja poikkinainen ja viittailee vaan sitä, mitä sanoa tahdotaan ja jonka laulajat sekä kuulijat — ehkä ei syrjäinen lukija niin hyvästi —niinkin

ymmärtävät.

Historiallisesta sisällyksestä ei minun kokoamissani ole kuin yksi laulu, vaan se on sangen merkillinen, sillä se on Pugatschev'in kapinasta ja osoittaa tavallansa sangen selvästi sen, mitä myös tämän kapinan historiassa kerrotaan, nim. että Itä-Venäjän kansat eivät suinkaan olleet vastoin tämän kapinoitsijan yritystä, kuin myös senkin, mitä he häneltä toivoivat. Se kuuluu seuraavasti: "Missä, missä palaa tuli, palaa? Jaik'in^[19] maassa, Jaik'in kankaalla palaa tuli, palaa. — Miksi palaa tuli, palaa? — Uusi tsaari pyrkii virkaan: kolmena vuonna en ota maksuja, seitsemänä vuonna en leikkaa sota-miehiä;^[20] rahvaan päälle lasken huokean, bojarien päälle lasken raskaan; bojarien ruumiita hakkaan kuin metsää, heidän päänsä kisa-palloiksi leikkelen, verensä jokena juoksutan; bojarien tukista kolme nuoraa punon, yhden punon Kasan'in kaupungin ympäri, toisen punon Moskov'an kaupungin ympäri, kolmannen punon Pietarin kaupungin ympäri."

Seuraava mordvalainen laulu vivahtaa vähän suomalaiseen *oluen-synty-lauluhun*. "Missä syntyy humala, missä kasvaa humala? — Märässä paikassa se syntyy, pajukossa, valkea simpsukka hänen jyvänsä; puhui tuuli, puhalti sen, kuhun, kuhun puhalti sen? — Joen reunalle, keitto-huoneesen puhalti sen, keitto-huoneessa olutta keittävät, sammion laitaan puhalti sen, alkoi se rukihen kanssa puhua: ruis-äiti, ruis-äiti, annas nyt puhumattomat panemme puhumaan, tappelemattomat panemme tappelemaan, tanssimattomat panemme tanssimaan."

Myös seuraavan laulun sisällys juohduttaa mieleen erästä Kantelettaressa löytyvää laulua. "Hyvä tyttö, kelpo tyttö oli Tanja; syntyänsä oli Tanja onnistunut, vartalon-kasvustansa oli T. onnistunut. Aina astuu T. paidassa, aina astuu T. hameessa, aina asuu hän ylä-tuvassa, valoisan ikkunan vieressä, höyhen-tyyny Tanjan alla, hopea tuoli Tanjan jalkojen alla. — Sulhaset kulkevat Tanjan perään, kukalaiset sulhaset kulkevat? — Saransk'in kaupungista, kaupungista pohatasta, sulhaset kulkevat, bojarit kulkevat. — Vanhin sisarensa Tanjalta kysyi: 'menetkö vai et mene, Tanja rakkahani, nyt bojarille, menetkö vai et mene nyt isännälle?' — 'Bojarin tykö, sisarueni, paljon vieraita kulkee, kuin tulevat, täytyy heitä vastaan-ottaa, kuin lähtevät, täytyy heitä saattaa.' Vielä kulkevat sulhaset Tanjan perään, rikkaat Ersäläiset kulkevat. Keskimäinen sisarensa Tanjalta kysyy: menetkö vai et mene, Tanja rakkahani, nyt rikkaalle? — 'Rikkaalla on paljo työtä, yhdestä pimeästä toiseen pimeään asti (s.o. varhain aamusta myöhä iltaan) tupaan et pääse.' Taas kulkevat Tanjan perään kolmannet sulhaset, nyt paimenet. Kolmas sisarensa Tanjalta kysyy: menetkö vai et mene, Tanja rakkahani, nyt paimenelle? — 'Paimenella on leipä valmiiksi leivottu, leipä valmiiksi leikattu.' — Todella annettiin T. paimenelle, todella annettiin T. köyhälle."

Rakkauden voimaa ja voittoa sitä vastaan laulaa seuraava laulu. "Hyvä tyttö, kelpo tyttö oli Avdotja, hän poikaa, hän tytärtä, hän ainoa odotus (vanhemmilla). Aina astuu kengässä, aina astuu sukassa, aina astuu hyvässä paidassa, aina astuu valkeassa hameessa. Kolme peltoa on A:n isällä hyyrättyä maata, kolme peltoa kylvettyä eloa, kolmella pellolla kolme karjaa eläimiänsä, kolmin-kymmenin työ-miehiänsä. — Kuolema-tautiut A. kääntyi, kuolema-tautia A. potee; ikkunan-korkuiset ovat hänen polsterinsa, penkin-korkuiset hänen tyynynsä; isänsäo 'viheriäinen rakas A., punanen rakas A., elä kuole A. tyttäreni, elä huku A. tyttäreni! kolme peltoa minulla on hyyrättyä maata, kolme peltoa minulla on kylvettyä eloa, ne olkoot sinun, A:ni.' — 'Taattoseni, omasi olkoot, myrsky-tuuli puhukoon heidät, musta multa peittäköön heidät.' — 'Viheriäinen rakkahani A., elä kuole A. tyttäreni, kolmella pellolla on kolme karjaa, nekin olkoot sinun.' — 'Ei niitäkään ole minun tarvis, omasi olkoot, haavan-lehtinä maahan langetkoot.' — 'Viheriäinen rakkahani A., punainen rakkahani A., kolme-kymmentä työ-miestä on minulla, kuta mielesi pitää, se olkoon sinulle mieheksi, se olkoon sinulle puolisosksi.' — 'Kauan sitten olisit, taattoni, tämän sanonut, en olisi kääntynyt tautiin; Vasilejta pitää mieleni, Vasilejlla vartalo on suora koivu, punainen omena on Vasilejlla näkö, se olkoon minun.' — Kaiken A. kirosi, ainoastaan Vasilejta ei kironut; A. nousi kuolema-taudista, A. parani."

Surkean sisällyksensä vuoksi on seuraava laulu sangen lavealta levennyt Mordvalaisten sekaan ja löytyy minulla sekä Ersän että Mokschan murteessa, jälkimäisessä kuuluva näin: "Voi koira, koira, Ersän Mitjuha (Dmitrij), äitinsä tappaja! Hän minkä-tähden tappoi äitinsä? Velhon vaimonsa tähden, laiskan naisensa tähden: hän ei illasta valvo, ei aamusta nouse, ei tulta puhu, ei tupaa valkaise; mitä hän toivoo? Anopillansa on kolme korvoa hyvyttä, yksi korvo on täynnä palttina-pankkoja, toinen täynnä vaimon-paitoja, kolmas täynnä miehen-paitoja, valmiiksi ommeltu. 'Nouse, puolisoni, äitisi vie kaukasiin pitoihin, sisaresi tykö iloitsemaan, sisartasi tervehtimään; sinne hänet hukuta.' — Sinne vei koira M. äitinsä suurta tietä myöten; takaisin tullessa suurta metsää myöten, sakeata metsää myöten, syrjä-tietä myöten, koira M. äitinsä kantoi rotkon laitaan, ohjan-silmukkaan koira M. äitinsä hirtti, koivuhaon alle koira M. äitinsä pani. Käänsi hevosensa Ersän M., koira kotiin meni, alkoi laulaa koira M., laulaen kotiin tuli. Vaimonsa tuli vastaansa koiran Mitjuhan tanssien. 'Iloitse puolisoni, iloitse emäntäni, en tuonut äitiäni kotiin, ohjan-silmukalla äitini hirtin, koivu-haon alle panin, kolme korvoa hyvyttänsä meille jäi, nyt äitini markkinaa ei niitä myö, ei sisarelleni anna niitä.' Siitä alkoi koira M:n vaimo illasta valvoa ja aamusta varhain nousta." — Ersäläisessä käsityksessä tätä laulua on se lisäys, että M:n hevoset, äitin tapettua, puhkesivat ihmisen kielellä puhumaan ja uhkasivat murha-työn kylän vanhemmille ilmoittaa. Tämän kertoi M. kotiin tultua vaimollensa, joka neuvoi hänen näistä kaipaajista siten vapautumaan, että heidät tappaisi. Sen hän tekikin ja sitten elivät mies ja vaimo hyvästi, sillä rangaistuksesta murhan tähden ei kummassakaan käsityksessä virketa mitään.

Vaan olkoonkin näistä jo kyllä Mordvalaisen runouden näytteeksi. Jos ei jo kieli osoittaisi tämän kansan kuuluvan Suomalaiseen suku-kuntaan, niin nähtäisiin hyvästi näistä lauluistakin, että Mordvalainen rakastaa samoin kuin Suomalainenkin hiljaista, surun-sekaista mieltä mieli-alaa ja tältäkin puolen on jälkimäisen veli. Muuten on Mordvalainen tyytyväinen kohtaloonsa, vilpitoin käytöksensä ja ahkera sekä taitava työssensä. Kaikista Itä-Venäjän vieras-sukuisista kansoista

(niinkuin Tschuvaschit, Tscheremissit j.n.e.) näyttävät Mordvalaiset muodoltansa enimmäen olevan Suomalaisten näköiset ja useasti ovat minulle, katsoessani mordvalaiseen mies-parveen, Savon ukot juohtuneet mieleeni, jos nim. jälkimäisillä olisi parta ja päällä se lian-karvainen ruskea kauhtana, jota edelliset kantavat venäläisten talon-poikien mukaan. Mordvalaisten vaimoja en kuitenkaan millään muotoa tahdo vetää Savon herttaisten emäntien rinnalle, sillä he eivät ole edes mukiin-menevätkään saatikka kauniit, johon kuitenkin osiksi lienee syynä heidän kummallinen vaatteuksensakin. Tämä on aivan samanlainen kuin Tchuvaschittarien ja Tscheremissittärien puku, josta tätä ennen jo olen antanut selityksen, nim.: paidan-kaltainen valkea palttina-hame, punaisilla kirjoilla kirjoiteltu; rinta, kaula ja korvat helmillä, rahoilla ja kaiken-laisilla muilla helistimillä koristellut ja jalat niin monin-kertaisilla sääryksillä pauloitettut, että sääri on paksu kuin pölkky. Monen Mordvattaren muotoa rumentaa sekin että silmät ovat kipeät, joka taas tulee siitä alinomaisesta savusta, jossa tämäkin kansa, niinkuin kaikki Suomalaiset, rakastaa elää tuhrustaa. Muuten on Mordvalaisen elämän-laatu ja asunto melkein yhden-lainen kuin tšekäläisen Venäläis-rahvaan, eikä heidän tavoissansakaan enää tavata suurta eroitusta jälkimäisistä. He ovat ahkerointa kristityitä s.o. paastoavat tarkasti ja ristivät silmiänsä useasti, vaan moni seikka heidän nykyisissäänkin luuloissansa kuin myös vanhemmat kirjoitukset heidän elostansa ja olostansa edes-menneinä aikoina osoittavat, että *Keremet'in* palvelus oli heilläkin uskona. Muista tämän palveluksen jäännöksistä mainitsemin nimitän tässä vaan sen, että he keväällä, tavallisesti ensimmäisenä helluntai-päivänä, kyläkunnittain jossakussa läheisessä lehdossa teurastavat härän, joka paikalla keitetään ja syödään ja jonka nahka ripustetaan puuhun; vaan tämä Keremet'ille uhraamisesta jäänyt tapa on muuttunut milt'ei kristilliseksi käytökseksi, sillä juhlan alkaa jo päättää oikea-uskoinen pappi rukouksella ja ovat rukoilijat myös varustetut jumalan-kuvillansa, niin että sen hengen, jolle tämä juhla ennen vietettiin, luulisi nyt olevan sangen vaikean tässä seurassa viettää omia pitojansa.

Yhdeksäs Kirja.

Kasan'issa 15 p. lokak. 1857.

Vähän päälle kahdeksan kuu-kauden liikuttuani ja oleskeltuani useammissa lääneissä tämän kaupungin etelä-puolella, palasin tänne menneen kuun keski-paikoilla ja tullen täällä kukaties koko talven viettämään.

Koska nyt taas saan tilaisuuden Suomettaren lukijalle jota-kuta kertoella, niin tulee tässä tehdäni pieni selitys, joka jo kauan on näyttänyt minusta tarpeelliselle, vaan joka varsinkin lienee tehtävä *nyt*, kuin toivon tuttavuuteni mainitun lukijan kanssa vielä joksi-kuksi ajaksi pitenevän. Moni on saattanut nim. arvella että näissä kirjeissäni kovin vähän puhun niistä kansoista ja kielistä, joita tutkimaan tänne olen lähtenyt, mutta enimmäin vaan vähä-pätöisistä omista seikoistani matkoillani, joista muka ei kukaan viisastu mitään. Tähän vastataan, että mitä näistä kansoista ja kielistä on puhumista, sen olen joko jo puhunut *Suomen Yli-Opiston ylistettävälle Konsistoriolle* matka-kertomuksissa eli vasta puhuva erinäisissä töissä varsinkin kielistä, vaan että se muuten ei olekaan sitä laatua että suurempi yleisö sitä rakastaisi eli edes käsittäisikään. Että taas Suomettarelle lähettämissä kirjeissäni en ole kertonut muuta kuin sen mikä itselleni on tapahtunut eli minkä itse olen nähnyt, en koronnut mistään yleisesti latelemaan enkä luontunut mitään runoilijan moni-värisen lajin läpi katsomaan eli sulanut hänen hellillä sanoillansa huokailemaan, — kaikkeen tähän lienen kukaties itekin syy-pää, vaan ymmärtävä lukija arvanee myös nekin ulkonaiset syyt tämän-kaltaisten teosten vaillinaisuuteen, joita en minä eikä muut kirjoittajat meidän maassa voi välttää. Tämän ohessa täytyy tunnustaa, että minua, muiden matka-kirjoituksia lukiessani, enimmäin ovat sekä viehättäneet että hyödyttäneet semmoiset matka-kertomukset, joissa matkustaja koristelematta puhuu omat näkönsä ja kuulemansa; siliä näin antaa hän lukijalle paraimman kuvan matkaamastansa maasta ja kansasta. Sentähden luulen että, jos minun matka-kertoelmani voisivat jonkun vähän ketä viehättää ja vieläpä hyödyttääkin, olisi siihen syynä juuri se, että niiden lanka juoksee kädestäni, ei ylös ilmaan niinkuin poikien paperi-leijoissa, eikä myös niin järkähtämättömästi suoraan kuin lanka sanan-lennättimissä, vaan ikäskuin hämähäkin lanka kierrellen ja poimitellen ja silmukoillansa mitä-kuta saalista pyydellen.

Tämän selityksen tehtyä voimme siis käydä itseä matka-kertomusta tällä perustuksella jatkamaan.

Se on oloni Krasnoslobodsk'issa, josta tässä nyt olisi jotaki sanottava. Kuin tämän piirikunnan kaupungin olin päättänyt itselleni koko-kesäiseksi pää-paikaksi josko ei alinomaiseksi olo-siaksikaan, niin oli minun siinä saatava korttieri, jossa jotenkin voi toimeen tulla ja sen-kaltaista työtä toimittaa kuin minun on. Tätä tolkkusin poliissillenkkin, joka täällä, niinkuin muuallakin missä olen ollut, oli kuvernööriltä käsketty kaikki lailliset vaatimukseni täyttämään. Lailliseksi oli tätä ennen moni gorodnitschij nähnyt senkin vaatimukseni, että minulle annettaisiin kruunun-korttieri eli oikeimmiten yksi niitä korttieria, joita kussakin kaupungissa löytyy tahi hankitaan matkustavia virka-miehiä vasten. Mutta kuin Krasnoslobodsk'issa nyt seisoi kokonaisen jalka-rykmentin päällikkö-kunta ja osa itseä rykmenttiäkin, ja kaupungilla näin muodoin näistä vieraista jo oli kyllänsä ja vähän päällenkkin, niin ilmoitin poliissin pää-miehelle, jona, gorodnitschijn ei kauan sitten kuoltua, oli neljännes-upsieri eli niin-kutsuttu kvartalnij, suostuvani itse hyysäämään korttierin, jos hän vaan sissikkojensa kautta hyvän semmoisen hankkisi. Tämä herra oli nöyrä ja imelä kuin hunaja, niinkuin ihmiset täällä ensi silmäyksessä aina ovat, ja lupasi kaikki toimittaa, mitä ikänänsä minä vaan "olisin hyvä ja käskisin." Tällä lohduttavaisella lupauksella erosi hän minusta, vaan kuitenkin piti minun rypeä täyttä kaksi vuoro-kautta erään pienen tschinovnikan korttierissa, johon tultuani olin joutunut, ennenkuin herra kvartalnij lähetti poliisimiehen ilmoittamaan että nyt oli löydetty muka "herras-korttieri" minulle eikä sen kalliimmasta hinnasta kuin 7 hopea-ruplaa kuu-kaudessa asunnosta, ruoan-teosta ja samovaran

eli tee-kattilan antamisesta. Hinta kaikui vähän kummalliselta korvissani, vaan päästäkseni pois mainitun tschinovnikan parista, joka alinomaa kiusasi minua jumaluus-opillisella viisaudellansa, jota hän pari vuotta papin-seminariossa ollessaan oli päähänsä ammentanut, päätin ottaa toisen korttierin mistä hinnasta ja minkä-laisen tahansa.

Eikä suinkaan ollutkaan onni minulle armas tällä kertaa. Tultuani uuteen korttieriin, johon poliissi-mies jo edeltä päin hevosella saattoi kaluni, löysin sen olevan tavallisen pienen tuvan, joka lauta-laipiolla oli jaettu kahteen eri-kokoiseen osaan, joista emäntä karsina-puolta kutsui kiittelevällä nimellä "sänkykamariksi." Lattiassa oli uunin edessä suuri reikä, johon, niinkuin sen jälkeen päin joka päivä sain nähdä, "sukkeluuden vuoksi" asujan silmi-vesi kaadettiin hänen peseytyensä ja myös rikat sekä lika-vesi korjattiin, milloin lattia la'aistiin eli pestiin. Seinät olivat nuoruudensansa olleet viattomuuden karvaa s.o. valkeat; vaan niinkuin kaikki maa-ilmassa vanhenee ja i'än enetessä nuoruuden karva arvattavasti vähenee, niin olivat nämä seinätkin hempeytensä kadottaneet ja ottaneet nimeämättömän näön, joka mahtoi olla likinnä lika-harmaata. Tämä harmaa oli kuitenkin vielä niin valkeata luontoa, että katselija helposti havaitsi ne veri-täpät, jotka entisten asujen sodat lutikkojen kanssa olivat seinille jättäneet ja joita "sänky-kamarin" seinät, olletikin makuu-siaksi asetetun lavan seudussa, olivat täynnä. Näky tuvasta oli itsestä "salista" likaiselle pihalle ja sänky-kamarista pieneen solaan, johon isännän vieraat alussa, varmaan myös "sukkeluuden vuoksi," pistäytyivät tarpeelleen. Sanalla sanoen: herra kvartalnij oli minun saattanut semmoiseen luolaan, että pahempaa venäläisessäkään kaupungissa harvoin tavataan. Minä nuhtelin häntä tästä jo, uhkasin kuvernöörille kirjoittaa hänen levä-peräisyydestänsä kohtaani; mutta nyt muuttui hän taas niin sokuriseksi, niin imartelevaiseksi ja niin nöyräksi, että vaikea oli häntä ei uskoa, ja lupasi kohta kuulustella uutta korttieria, vaan vakuutti kuitenkin nykyistäkin asuntoani hyväksi sen puolesta, että emäntä oli taitava ruoan-laittaja eikä muka ymmärtänyt, minkä-laisissa palatsissa minä olin tottunut elämään, kuin en hyväksynyt tämmöistä korttieria, jossa kaikki piirikunnan aateli kaupungissa käydessään piti majaa, sillä se oli Krasnoslobodsk'issä ensimmäinen *postojálij dvor* eli maja-talo.

Minä en tuntenut kaupunkia, sen tuntija poliissi oli minun tähän korttieriin saattanut ja kaduilla oli likaa polvia myöten; minun täytyi siis tyytyä kvartalnijin vakuutuksiin, vieläpä olla hyvilläni, että olin edes katon alla. Mutta päätökseni oli, itse hankkia itselleni kelvollinen korttieri, tultuani vähän paremmin tuntemaan paikan ja sen asujat. Eikä tämän päätöksen täyttämistä suinkaan poliissi-upsierin kiittävä emäntä eli hänen tapansa ja taitonsa haastaneet. Hän oli, niinkuin sen jo muutamia päiviä elettyäni talossa havaitsin, "viinaan menevä", ja ensi kerran näin hänen vahvemmassa "pajussa" pyhän Nikolain päivänä, jolloin eukko oli niin pehmeä, että askareista ei tullut mitään valmista ja että koko talo s.o. lapset, palvelijat ja asujat saivat sinä päivänä pitää paastoa. Vaan hölkkä-viinassa oli hän sangen usein, milt'ei joka toinen päivä, ehkä hän tällöin täydesti toimitti kaikki työnsä ja ainoastaan poskien erinomainen hohde ilmoitti hänen viina-pottua suudelleen. Kaikeksi onneksi oli hänen luontonsa tässä tilassa tyyni, niin että ei tapellut eikä räiskänyt, vaan hänen kuiskattiin tällöin pikemmin rakkaudessa olevan yli-määrällinen asujiansa kohtaan, jota en kuitenkaan itse koskaan havainnut. Vaan hänen taitonsa ruoan-laitoksessa oli niinkuin kaikki muukin, mitä edellä-mainittu poliissi-herra minulle puhui, valitettavasti valhetta. Hän (emäntä nim.) ei tässä asiassa ollut viisaampi tavallisia venakkoja eikä osannut laittaa muuta ruokaa kuin yhtä näistä kolmesta: *schtschi* (kaali), *káscha* (puuro) ja *uhá* (kalan-liemi). Kuin minä vielä olen tottunut sille pahalle tavalle, puoli-päiväisekseni vaatimaan kaksi ruoan-laatua, niin arvaa jokainen että emännän taito pian oli tyhjennetty. Yhteydet kaali + puuro ja liemi + puuro (kolmas yhteys kaali + liemi on mahdotoin) ovat kyllä hyvät kerraksensa, vaan kuin ne joka toinen päivä palaavat eteenne yhtä välttämättömästi kuin päivä nousee, niin jo mielellännekin luulen rupeavanne tuumimaan jotain vaihdosta. Vaihdoksen havaitseminen minä ja sen niin tehollisen, että havaitsemalleni olen aikonut pyytää palkintoa joko gastronomi-yhteydeltä Pietarissa, huoneen-hallitus-seuralta Turussa eli jolta-kulta muulta yhtä kiivaasti yhteistä hyvää ahkeroivalta seuralta. Havaitsemani on mm. se, että kuin kaksi päivää syöt puoli-päiväisen ja kolmantena ei ole ruokahalua, niin sinä päivänä *ole syömättä*. Kas tämä vaihdos on sekä terveyteen että varoihin nähden niin hyödyllinen kuin yksin-kertainenkin, ja ihmeeni on vaan sitä että tämä keino, ehkä sen kyllä monikin käytännöllisesti lienee havainnut, ei vielä ole saatettu laveammalta ilmi.

Ennenkuin tästä herras-korttieristani eroan, täytyy vielä sanoani sen isännästä, että juoppoudessa, josko ei missään muussa, oli hän vaimonsa herra ja pää, sillä hän joi ja makasi, makasi ja joi, yhden viikon toisensa perästä, mutta suorittautui aina maanantaina selväksi. Hän oli kolmannen luokan (gildin) kauppa-mies, ja kuin maanantai oli viikon markkina- eli bazar-päivä, jolloin ympäristön maa-rahvas toi tavaratansa, enimmäksi osaksi eloa, kaupunkiin kaupaksi, ja kuin kaupungin pienet kauppiat elävätkin sillä, että he suuremmille ja niiden rahalla polku-hinnasta ostavat talon-pojan elon, niin oli tällöin jo levä-peräisinkin porvari liikkeellä jotakin toki viikon eläkkeeksi kahmuamassa. Tämä ei kuitenkaan ollut suurin syy siihen, että isäntäni tällöin oli selvänä; kauppansa rinnalla oli hän myös pieni virka-mies. Krasnoslobodsk'issa ja varmaan muissakin Venäjän kaupungissa tulee omia tuotteitansa myöväen talon-pojan jokaisesta kuormasta, joka kaupungin torilla avataan, suorittaa sen kassaan maksun, joka täällä kuului olevan 12 kop. hop. Tämän tulon oli korttieri-isäntäni arenteerannut kaupungilta s.o. hän maksoi vissin määrätyn summan vuodessa, saipa sitten enemmän eli vähemmän talon-pojilta, ja tämän maksun kantaminen se oli se, joka hänen joka maanantai herätti henkiin. Sillä varhain aamulla liehui hän tällöin renkinensä talon-poikain seassa torilla, ja onnetoin se talon-poika, joka määrättyä maksua ei kiireesti hänelle suorittanut eli joka esim., sen vuoksi että hänen kuormansa oli vaan läpi-kulkeva, ei mieluisesti suostunut sitä maksamaan. Tavallisinta oli että tämmöiseltä riistettiin ajo-kalut vieläpä toisinaan hevonenkin pantiksi, ja surkea oli nähdä, mitkä summat isäntä sitten pihallansa, johon hän riistetyn tavaran kuletti, kiskoi talon-poika-rukilta, ennenkuin

heille kalunsa takasin antoi. Hopea-rupla oli vähintä, jonka tyhmä Mordvalainen eli Tatarilainen tällöin sai maksaa siitä että vähänkään oli epäillyt rahan-kantajan oikeutta.

Tästä hyvästä isännästä ja hänen talostansa pääsin erilleni vasta viiden viikon perästä, jolloin viimeinkin löysin tyyneemmän, paremman ja huokeamman korttierin erään vanhan ämmän, stanovoj pristav'in (nimis-miehen) lesken tykönä, jossa elin lähes kolme kuu-kautta ja tulin hyvästi toimeen. Paitse emäntää oli talossa muita asujia vaan hänen 13-vuotias tyttärensä, aika-mies poika ja kaksi niin ikään vanhaa ämmää, molemmat talon vanhat palvelijat. Oppilais-ajastaniko jäänyt tottumus lienee minussa vai mikä muu siihen syynä, että asuntoni siistijänä enimmäkseen rakastan vanhoja ämmiä; sen vaan tiedän varmaksi, että jos heidän tuuliansa ja itse-päisyyttänsä vähän kärsit, niin he monin-kertaisesti sen palkitsevat suuremmalla siistiydellä, kärsivällisyydellä ja uskollisuudella. Ol'ga Ivannan (tämä oli uuden emäntäni nimi) palvelija-eukoista oli vanhempi ollut ei ainoastaan hänen lapsiensa vaan myös hänen itsensäkin n'anka eli lapsen-likka, ja tällöisellä samoin kuin isännän eli emännän entisellä imettäjälläkin on venäläisissä perhekunnissa useasti valta, joka outoa hämmästyttää, varsinkin kuin muistetaan, että he tavallisesti ovat joko talon orjia eli muuten palvelijan-säädystä. Näin tottelivat Ol'ga Ivannankin talossa kaikki vanhaa Tatjanaa, tottelivat sen enemmän kuin hän oli jotenkin hyvä-sävyinen ja hänen tiedettiin aina siististi eläneen sekä tahtovan myös kunnialla hautaan saattaa vanhan piikuutensa. Muiden kuuliaisuuteen häntä kohtaan oli vielä suurena syynä sekin, että Tatjana oli hyvin jumalinen, sillä illoin aamuin piti hän pitkät rukoukset, vaan risti keski-päivälläkin silmiänsä vähimmistä syistä, niinkuin jos säikähti, jos kuuli kenen vihassa puhuvan, tulta tehdessänsä, kaljaa laskiessansa j.n.e.; sen ohessa paastosi hän kolme päivää viikossa (tavallisesti paastotaan vaan kaksin päivin viikossa), ja hänen paastonsa oli niin ankara, ett'ei hänen sanottu vesi-märkää näinä päivinä suuhunsa ottavan. Kaikki tämä teki hänen jommoiseksi koto-pyhäksi, josta ei olisi ollut mitään sanomista, ett'ei hän olisi koettanut esi-miehuuttansa laajentaa minunkin ylitseni, toraten muka siitä että illoilla toisinaan viivyin myöhemmin kylässä kuin hänestä oli hyvä, ja nuhdellen minua siitä että paasto-päivinä söin arki-ruokaa. Tämä ei kuitenkaan häiritännyt sopua välillämme, sillä saappaani ja lattian piti Tatjana puhtaina, vaikka ruoassa kyllä havaitsi minun "syntiseksi". Ainoastaan kerran oli rauha meillä sodaksi muuttua asiasta, jossa Tatjana itsekin pyhytensä piiriltä ulkoni takaisin, en tahdo sanoa syntiin, vaan kumminkin synnin rajoille. Asia olisi tuskin kertomisen arvoinen, ell'ei sekin loisi muutamia säteitä valoa tšekäläisen kansan luonteelle. Kun verokset kurkut, joita täällä alussa pidetään suurena herkkuna, alkoivat joutua, ostatin minä niitä eräältä naapurilta Tatjanalla, joka niiden sanoi maksavan 10 kop. hop. kymmenisen, jonka hinnan jälkeen hän jo useampia kertoja oli minulta rahaa ottanut. Mutta kerran tuli niiden myöjä itse kaupalle ja tällöin ilmestyi, että kurkku-kymmeninen ei koskaan ollut maksanut enemmän kuin 6 kop. Peläten että minua muissa suuremmissakin ostoissa näin oli petetty ja petettäisiin vastakin, otin Tatjanan tutkinnon alle; vaan kiven kovaan kielsi hän minun rahastani hyötyneensä, ja vannoi "jumalan edessä", osottaen nurkkaan ja silmiänsä ristien, että hän oli viatoin. Nyt töytäsi emäntäkin hätään ja avasi n'ankansa puolelta semmoisen tulen, että minä vähän vastusteltuani näin ainoaksi pelastus-keinoksi pakenemisen kamariini. Vaan kuin emäntä ei siihen tyytynyt, mutta seurasi minua tännekin, lausuen että hänen ajatuksensa minusta nyt oli kokonansa muuttunut, ja soimaten minua yhden-laiseksi kuin muutkin "saivaren-nylkijät Saksalaiset" ovat, jotka joka kopeikan lukevat, otin minä pakoni oikeaan venäläiseen keinoon, löin raha-kukkaroni pöytään ja sanoin itselläni olevan rahaa ostaa hänen sekä talonsa että kaiken elämisenä (joka lause, Luoja paratkoon! ei suinkaan ollut tosi), enkä niiden muutamien kopeikkojen, vaan enemmän itsen asian, tähden ämmää ahdistaneeni. Raha on tälle kansalle, sen sanon vielä kerran, enemmän jumala kuin kellenkään muulle, ja tekee omistajansa kuninkaaksi hänen silmissänsä. Niin vaikutti tässäkin tilassa sen paljas näkö Ol'ga Ivannan mielen päälle kuin öljy aaltoavaisen veden pinnalle: hän nöyrytyi ja alkoi yhteen ja toiseen syytellä koko kurkku-juttua. Se selko asiassa, jonka häneltä vähitellen sain, oli että minulle ostettaessa kurkkuja oli talon-väki aina itsellensäkin kymmenisen ostaneet lisäämällä minun rahaani 2 kop., joten kahden kymmenisen hinta oli täysi, mutta joten kymmeninen minulle maksoi viittä kertaa enemmän kuin heille. Mieleen oli se minusta, että Tatjanan puoli puhdistui tässä asiassa vaan siksi, että hän oli ollut talon-väen väli-kappaleena minua petettäessä, ja kuin eukko kerran tämän jälkeen kävi kirkossa, selvisi hänen yksin-kertainen järkensä niin, että hän sieltä palattuansa tuli tyköni, tunnusti itsensä vika-pääksi ja pyysi anteeksi, joka seikka kohotti hänen minun silmissäni sangen korkealle, niin että siitä päivästä Tatjana ja minä olimme paraat ystävät. Enkä emännänkään kanssa tuosta rettelöstä kauan ollut vihassa, sillä petos on täällä niin tavallista, että missä se ei koske enempää kuin kopeikoita, sitä ei pidetä minäkään ja sen nuhtelemista vaan nauretaan saksalaisuudeksi. Sen ohessa oli emäntä-rukalla sydän kylläinen paljon surkeammista asioista, joita hän mieltänsä lauhduttaakseen jälkeinpäin minulle vähitellen jutteli. Hänellä oli kolme aika-miestä poikaa ja yksi tytär jo naimisessa. Vanhin kotona oleva poika oli ollut virassa, vaan viime sodan aikana hullautunut menemään upsieriksi nosto-väkeen (opoltschénie). Lähellä sotaa käytyänsä drushinansa kanssa oli hän niinkuin muutkin tämän-laiset upsierit lähetetty kotiin yhden vuoden palkan kanssa, vaan kuin palattuansa ei entistä eikä mitään muutakaan virkaa annettu hänelle, hyleksi hän nyt tyhjän-toimittajana äitinsä tykönä, ryyppi milloin rahaa sattui ja ammuksenteli sorsia aikansa vietteeksi. Toinen poika oli piiri-kunnallisen aatelin-päällikön sihtierinä, vaan oli kopeudellansa tämän niin suututtanut että hän luovutti hänen virasta ja painollansa vielä saattoi senkin matkaan, että hän ajettiin pois siitä maa-hovista, johon noin vuosi takaperin oli mennyt koti-vävyksi. Vaan nuorinta poikaansa äiti näkyi enimmäkseen rakastaneen, varmaan sentähden, että hän oli ollut onnettomin. Sota-väestä, johon hän oli ollut annettu itsensä upsieriksi palvelemaan, oli hänet hylätty kova-korvaisuudesta esi-miehiänsä vastaan; äiti oli itse hakenut hänet sieltä kotiin, vaan täällä oli hän alkanut juoda onnettomasti, äitiltänsä salaa myöskennellyt pyhäin-kuvia ja muuta kalliimpaa kalua ja viimein väkeenkin kiskonut häneltä kaikki, mitä hengestä irti oli, niin että äitin vihdoin oli täytynyt panettaa hänet kiini ja lähetettyä

arestantti-komppaniaan. Moni äitin-sydän halkeaisi jo vähemmästäkin, vaan tämän kuormansa lisäksi sai Ol'ga Ivanna vielä useampi päivä niellä hävittömyyttä vävyiltänsä, jonka itse oli ennen aikaan "kengittänyt ja vaatettanut", niinkuin hän sanoi, vaan joka palkitsi tämän hyvyiden niin että oli anopilta parhaan osan taloa vallannut ja sen lisäksi vielä kohteli häntä kamaloittavalla kynteydellä. Nämä kaikki seikat kurkku-jutun jälleen vähitellen saatuani tietää, koin minä kohtelevaisuudella pysyttäydä vastoin-käymisistä ärtyneen emäntäni lemmissä, eikä meillä mainitun tapauksen jälkeen ollutkaan muuta välillämme kuin ystävyys ja hyvä-tahto.

Venäläisen seuruis-elämän, jommoisena se maalla ja pienemmissä kaupungissa löytyy, tulin Krasnoslobodsk'issa ollessani tuntemaan enemmän kuin ennen, sillä täällä elin ainoastaan Venäläisten kanssa. Paraimmiksi avuiksensa kiittelee tämä kansa vieraan-pitäväisyyttänsä, ja vanha totuus on se, että tämä avu sivistymättömissä kansoissa on suurempi ja myös tarpeellisempikin kuin sivistyneissä. Vaan päällisin-puolinen sivistys on täällä tämän niinkuin monta muutakin hyvää omaisuutta joko hävittänyt eli muuttanut. Venäläisen vieraan-pitäväisyys ei koskaan tee sitä levollista ja elähyttävää vaikutusta vieraan mielessä kuin se sydämellinen ja yksin-kertainen käytös, jolla häntä Suomessa ja Skandinaviassa kohdellaan. Venäläinen on kyllä ensi kohtauksessa teitä vastaan itse nöyryys, itse imartelu, itse liehakoitsevaisuus, ja alussa luulen jokaisen ulko-maalaisen pettyvän tämän kautta ja kasin-kultaa hopeana pitävän, niinkuin minunkin kävi. Tämä yli-määräinen kohteliaisuus hälvenee kuitenkin pian hänessä, joka tulee osiksi hänen yleisestä häilyvästä luonnostaan osiksi myös siitä, että hänellä alussa on ollut teistä liian suuri ajatus: hän on joko pitänyt teitä liian rikkaana eli luullut teillä olevan liian suuren vallan elikkä myös liian korkeita suojelijoita. Hänen havaittuansa, että olette ilman näyttä eduitta ja muilta vaaditte kunnioitusta vaan omien avujenne esim. sivistyksenne, oppinne, neronne kautta, tulette sen tässä maassa kokemaan, että vieraan-pitäväisyyttä nautittuanne sen monesti saatte palkita hävittömyyttä nielemällä, hienompaa ja tärkeämpää sitä myöten miten milloinkin sattuu, ja minun neuvoni niille, jotka kova onni saattaa tänne, on että niin vähän kuin mahdollista velkautua tšekäläiseen vieraan-pitäväisyyteen eli upota maan seuruis-elämään. Tämän jälkimäisen teki turha ulko-muodon noudatus sivistyneelle ihmiselle hyvin tukalaksi, ja jos meidän Pohjasta oleva matkalainen syystä voipi moittia Saksalaisten yksin-kertaisuutta ja avonaisuutta seurallisessa elämässä liian ystävälliseksi ja joka-päiväiseksi, niin on täällä taas poikettu toisannepäin liiksi ja seurallisuuden ainoassa *muodossa* luultu sen totisen luonnon löytävänsä. Käymät (visiitit) pidetään tarkassa vaarissa ja niiden keskinäisyys (reciprocitet) suuressa arvossa, kuin myös niiden tekemisellä eli laimin-lyömisellä voidaan suuresti ilahuttaa eli loukata toinen toistansa, jossa kaikessa useastikin ei puutu naurun ainetta. Niin mahtaa moni lukija muistaa, miten Castrén kertoo Mesen'issä gorodnitschijn kanssa lähettiläisten kautta taistelleensa useampia päiviä siitä, kumpiko heistä ensin kävisi toisensa luona, jossa Castrén kuitenkin näyttää väärässä olleen, sillä matkalainen, jos hänen virka-arvonsa ei ole kovin paljoa korkeampi sen paikkakunnan asujanten, johon hän tulee, on tšekäläisiä sääntöjä myöten velvollinen heidän tykönsä ensin käymään. Näin päätti varmaankin apteekkari Krasnoslobodsk'issa uuden gorodnitschijn tultua. Tämä teki käymänsä kaikkien muiden kaupungin merkillisten asujanten tykönä, vaan laimin-löi apteekkarin, vaikka hänellä vielä korttierikin sattui olemaan samassa talossa, jossa apteekkari asui. Muut selittivät tämän huolimattomuuden niin, että gorodnitschij luki apteekkarin porvari-säätyyn, ja sen velvollisuus tammöisissä tiloissa on nöyryytensä osoittaminen uudelle pää-miehelle, minkä sukuri-tokalla, minkä viini-lekkerillä, minkä milläkin lahjalla. Mutta apteekkari ajatteli toisin, ja vaikka hän oli hyvä ystäväni, niin en voinut olla nauramatta sille arvolle, jonka hän antoi tälle vähä-pätöiselle seikalle, ja niille konehtimisille palvelijoiden, yhteisten tuttavien ja muiden kautta, joilla kumpikin koetti saada toistansa ensi askeleen ottamaan. Tätä kesti noin kuu-kauden ajan, ja minun lähtiessäni jäivät he vielä sormi-koukkua vetämään tästä vallan-painavasta asiasta.

Tavalliset huvitus-keinot seuroissa ovat kortit, tanssi ja palo-viina. Tätä jälkimäistä käytetään kaikissa niissä tiloissa, joissa meillä käytetään vaihetellen palo-viinaa, viiniä, totia ja punssia; se on Venäläisen niin ylhäisemmän kuin alhaisenkin A ja O, surussa lohdutus, ilossa riemun välikappale, kaikissa tiloissa välttämätöin. Arvattavasti ei tammöisessä seuruis-elämässä kirjalliset keskustelut ja harjoitukset koskaan tule kysymykseen. Vaikka käynyt sangen monen hovin-herran ja virka-miehen tykönä, en ole yhdessäkään perhekunnassa tavannut kirjastoa. Ainoat kirjat, joita siellä täällä voitte nähdä, ovat jotkut ranskalaiset romaani-remput, joita talon nais-väki joko lukevat hirmuisella ulos-puheella eli vaan ovat lukevinansa. Ennen viimeistä sotaa löytyi Venäjällä monta posti-konttuoria, johon ei tilattu yhtään sanoma-lehteä. Kasan'in pois-luettua, jossa on kaksi keskin-kertaista kirja-puotia ei koko itä-Venäjässä maa-alalla, jolla elää noin 20 miljoonaa ihmistä, löydy ainoatakaan kirja-kauppaa, Paikka paikoin nähdään muun räämän seassa kirjojakin jonkun kauppa-miehen puodissa, joka on N. Novgorod'in markkinoilla eli Moskovassa ostanut niitä nauloittain eikä itse osaa niiden nimi-lehteä lukea. Vaan se paksu tomu, joka ne peittää, ja ne monet täpät, joilla useampien kesien karpäset ovat ne kirjanneet, todistavat selvästi, ett'eivät ne ole sitä tavaraa, jota paljon menee. Ainoat tämän kirja-kaupan ystävät lienevät joku sel'skij pisar (kylä-kirjoittaja), joka ratoiksensa sassa-parillaa juodessaan ostaa pyhä-kertomuksen 11 tuhannesta neitsyestä, eli joku varakkaampi porvarin-ämmä, joka kadotuksen kuvan eli pyhän Nikolauksen rinnalle tahtoo seinällensä ripustaa Sinopen tappelun eli sota-mies Koschkan kuvan Sevastopol'ista. Varakkaammat säädyt kyllä voisivat Pietarista eli Moskovasta itsellensä lähetyttää kirjoja yhtä hyvin kuin lähetyttävät viinan-mauksia, ulko-maan sienä ja lavemangi-ruiskuja; mutta tämä kuin ei ole tullut "muodiksi," niin tekee sen harva, ja koti-maallinen kirjallisuus on melkein yhtä suuressa ylen-katseessa kuin koti-maallinen teollisuuskin.

Tämä kirjallisuuden ylen-katsominen kostaksenkin siten että sivistys niin-kutsutuissa sivistyneissäkin säädyissä on joko mitätöin eli vaan hieno helme sisällisen törkeyden päällä. Miehet kuitenkin menevät mukiin; heistä on moni saanut kasvatuksensa kruunun-laitoksissa,

moni on palvellut sota-väessä Varsovassa, Riigassa eli Helsingissä, ja lukee tällä ajalla paljon sivistyneensä ja onkin maa-miehiinsä nähden paljon sivistynyt. Vaan nais-puolien kanssa on seikka aivan toisen-lainen; ainoan sivistyksensä ovat he saaneet ranskan kielen vaillinaisessa mongertamisessa ja pianon surkeassa rämpytyksessä, ja sisemmissä paikkakunnissa on harva saanut tätäkään sivistystä. Lukijattareni antakoot anteeksi, vaan useasti on se minulle tapahtunut täkäläisissä seuroissa, että katsellessani jonkun kaunottaren konstillisesti kiehkuroitua tukkaa vasten tahtoani ovat juohtuneet mieleeni ne korva-puustit, jotka sen kiehkuroiminen on varmaan maksanut kaunottaren orja-tytölle, että ihmettellessäni hänen silkkivaatteustansa ajatukseni on ollut niin rohkea ja silmän-räpäkseksi kuvannut itsellensä sen lika-harmaisen alus-hameen, jonka päällä kiiltävä silkki kohisee, ja että ihaillessani hänestä tuoksuavaa hyvää hajua varomatta olen tullut miettimään niitä suuria lyökkiä ja sitä äkeätä hapan-kaalia, joita kaunotar puoli-päiväistä syödessään ei suinkaan ole ylen-katsonut.

Ei lienekään siis ihme, että rouvas-väen vähä sivistys eli oikeammittain sivistyksen puutos johdattaa sen kaiken-laisiin hulluuksiin. Rakkauden-juomia ja taika-pussia ei käytetä missään niin ahkerasti kuin Venäjällä; minkki on sangen yleinen kauneuden ylennys-keino; luonnollisten lääkkeiden siassa olen useasti kuullut käytettävän homioopathiaa, sitä jota ruotsiksi kutsutaan sympathi-kur, revalenta arabicaa j.n.e., jotka kaikki keinot nais-väessä varsinkin ovat löytäneet utterat käyttäjät ja uskolliset puolustajat. Miesten seassa on tämä omaisuus kansan luonteessa synnyttänyt yksinäisiä eli yhdenlaisia harhauksia, ja erittäinkin vimmaa sivistyneempiä nerotoin epäileminen uskon-asioissa, jonka ulos-puhumisen he pitävät suurena kunniana, vaan jota elämässä jotenkin toteutamaan kuitenkin ovat liian suuria laiskuria eli pelkuria. Tässä juohtuu mieleeni muuan huvittavaisimmia päiviäni Krasnoslobodsk'issa erään virka-miehen tykönä, joka oli piirikunnan korkeimmia. Syötyä hyvä puoli-päiväinen muutamana sunnuntaina kutsui hän vieraansa, joita olimme vaan apteekkari, lääkäri ja minä, kauniisen puistoonsa Mokschan rannalla, jossa heittäydyimme viheriäiselle nurmelle ja kukkaisten, kukkivien tuomien ja havanna-sikarien tuoksussa valmistuimme odottamaan, millä isäntämme vielä tahtoi lisätä meidän kostitsemista. Tämä lisä olikin täällä harvinaista laatua, sillä hän otti esiin paksun-laisen käsi-kirjoituksen ja tahtoi lukea meille "jotakin merkillistä". Luettava oli venäjän-kielinen käännös Volneyn kirjasta: *Les ruins*. Minua viehätti tässä ensinkin se seikka, että kirja oli munkin kääntämä, ja ne harvat, jotka sen sisällyksen tuntenevat, ovat varmaan myös kanssani ihmettelevät, että venäläinen munkki oli joutunut hänen säädyllensä näin vähä-hyötyistä kirjaa kääntämään eli että hänellä alunkaan oli edes oppia ja taitoa ollut sitä tekemään. Ei paljon vähempi ollut se ihme, että käsi-kirjoituksen omistaja, joka virassansa ei kirjoittanut koskaan muuta kuin nimensä suoritettavien paperien alle, oli sen omalla kädellensä kopioinnut. Viehtyivätkin niin hyvin lukija kuin hänen toiset kuuntelijansakin kirjasta sitä enemmän kuta kauemmin luettiin, ja näin ei havaittu, että päivä oli jo lähellä laskuansa ennenkuin kirjan saimme loppuun. Minun täytyy tunnustaa että se minussa ei vaikuttanut niin ehdottomasti kuin kumppalissani, johon kukaties oli syynä sekin, ett'en niin tarkoin ymmärtänyt kaikkia kielen hienouksia kuin he. Vaan nähtävä oli sekin, että he olivat tottumattomammat tammöiseen ruokaan kuin minä. Meidän ylä-alkeis-kouluissa saattavat niin vanhenneet ajatukset, kuin Volneyn ovat, ylimmän luokan parempi-päisiä poikia sangen suuresti viehättää. Vaan ajattelevaisen kymnasiolaisen luulen niille olka-päitänsä nostelevan, ja muu tieteellisesti sivistynyt yleisö on ne eli varsinkin enimmäkseen niistä jo kauan sitten jättänyt taaksensa.

Se, jonka on täytyy vieraantua huvituksista, elää jo ja jaksaa taas ikävätä kärsiä kokonaisen kuu-kauden niin hupaisen päivän päälle kuin edellä-kerrottu oli minulle. Toisen tammöisen päivän sain vielä Krasnoslobodsk'issa ollessani nauttia muutamana sunnuntaina, kuin sen tässä tienoossa olevan rykmentin evesti vieras-pidoilla ilahutti koko kaupungin. Se tapahtui erään noin puolen-kymmenen virstan päässä olevan mies-luostarin tykönä. Luostari on kauniilla Mokscha-joen kiertävällä niemellä, jossa sen pyhän paikan yhdellä puolella on synkkä metsä, toisella kaunis nurmikko, siellä täällä vanhojen tammien ja lehmusten siimestämä. Tällä jälkimäisellä nähtiin mainittuna päivänä pari telttiä rakettuna ja niitä lähellä rykmentin musiikin valkoisissa vaatteissansa seisovan ja odottavan pillinensä ja torvinensa. Kohta olikin koko seura venheissä tullut paikalle, Vaikka taivas lupasi märkää iloa, pilvet hajosivat kuitenkin pian, sitä kirkkaammin paistoi nyt päivä, sitä ihanampi oli metsän ja nurmen tuoksu, sitä vilppaammasti soittelivat metsän pilli-piiparit virsiänsä. Heidän sävelensä vaikenivat kuitenkin eli hukkuivat niihin ääni-aaltoihin, joilla musiikki nyt alkoi vaikuttaa metsältä kumeata kaikua. Ja pian oli tanssikin irti. Jolla tästä ei ollut iloa, se huvittelihen kävelemällä luostarin läheisellä kirkon-maalla, jossa kalliit muisto-kivet todistivat, että rikkaalla vielä kuolemassakin (ehkä ei kuoleman takana) on etuja, joita köyhän vaan tulee kadehtia, koska hän ei voi lunastaa tomullensa tammöistä pyhää lepo-paikkaa kuin rikas. Eli ilahuttihen mainittu tanssin-ylenkatsoja metsässä kuuntelemalla soiton, tänne kulkemisestansa lauhtunutta, säveltä eli huvittelihen katsastamalla, kuinka luostarista tulleiden nuorempien isien silmät pyörivät katsoja-joukossa seisovien ruskea-poskisten tyttöisten ja evestin pyöreä-kupuisten viina-lekkerien välillä. Ja vaikka näiden sisällyks ei paljon tainnut ilahuttaa munkkien sydäntä, niin tyhjentyi se kuitenkin illan kuluen, sillä evestin vieraista oli parikymmentä hänen omia hilpeitä upsieriänsä, joista moni kannun-kallistus-taidossa ja hiekka-säkin omaisuuksissa olisi voinut vetää vertoja Alsatian herttualle (katso W. Scott'in *Nigel'in vaellukset*). Erinomaista oli myös oudolle se isän-valtainen suhde, joka oli evestin ja hänen upsieriensä välillä. Se näyttihen vähemmin siinä, että hän esim. kaikkia nuorempia sinutteli, kuin monessa muussa merkassa, joiden kertominen tässä kuitenkin olisi liikanaista, ja muistutti katsojalle mieleen sitä merkillistä clan-valtaa Skottlannin kansassa, jota ikään-mainittu kirjoittaja niin monessa kirjassansa ei uuvu kuvaamasta. Eräässäkään näistä ihanoista kuvauksistansa kertoo hän aterian, jonka clan'in (sukukunnan) pää-mies antoi alamaisillensa. Kaikki istuivat he yhdessä pöydässä pää-miehen ylpeästä suvusta alkaen aina köyhimpään kilin-paimeneen asti. Mutta ravinto oli sangen eri-lainen eri-arvoisille vieraille. Kun yläpäässä pöytää syötiin mehevätä hirven-paistia ja

juotiin ranskan-viiniä hopea-maljoista, täytyi alempana istuvien tyytyä lohen-poikiin, katajan-marja-viinaan ja olueen puu-maljoista. Ja juuri tämäkin seikka clan-vallasta näytti meidän evestin vieraan-pidossa, sillä hänen juodessansa kunnioitettavimpien vierastensa kanssa portteria, sampan-kaljaa j.n.e, kiersi viina-pullo, kyllä ahkerasti, meidän alempana istuvien piirissä, ja ilman mittäkään pahatta aivotuksetta juohtuu minulle tässä mieleen eräs pohjais-Savossa hyvin tunnettu viisu, jossa paitse muuta lauletaan että

"ylä-päässä pöytää vehnäistä syötiin,
ala-päässä vieraita kynsille lyötiin",

jota kuitenkin tällöin ei olisi ollut hyvä ajatellakaan, sillä kaikki remusivat iloisina ja erosivat pidoista tyytyväisinä. —

Edellisestä voipi moni ehkä luulla minun kaiken aikaa istuneeni piirikunnan kaupungissa. Näin ei kuitenkaan ollut, sillä minä ajelin ja oleskelin kylissäkin, niin hyvin Pensan kuin Tambov'an läänissä, sen verran kuin asiani vaati. Nämä tienoot ovat Venäjän-maan elo-rikkaimpia ja hedelmällisimpiä, vaan kuitenkin nähtäne surkeampia kyliä ja köyhempää rahvasta tuskin missään kuin täällä. Olletikin koskee tämä lause Pensan lääninä, jossa kylien ulko-muoto inholla ja kauhistuksella täyttää matkalaisen sydämen; Tambov'an läänissä näin sitä vastaan muutamia sangen kauniita mordvalais-kyliä, joissa tavattiin hyvin-eläviä ja rikkaitakin talon-poikia. Tämä eri-laisuus kahden vierekkäin olevan ja yhtä luonnon etuja nauttivan paikkakunnan välillä todistaa paremmin kuin mikään muu, kuinka sanomattoman painava paikkakunnallisen hallituksen kelvollisuus eli kelvottomuus on semmoiselle kansalle kuin tšekäläinen, joka ei vähääkään ole tottunut itse itseänsä hallitsemaan.

Monta seikkaa olisi vielä juteltavaa, paitse muuta eräästä Krasnoslobosk'issa tapaamastani maa-miehestä, josta sopii sanat Salmelaisen, Runeberg'in mukaan, laulamassa virressä:

"Kuin lehti kuiva lentävi,
Min tuuli tempasi,
Niin raukka hänkin eksyvi,
Ken maansa hylkäsi."

Vaan aika kultainen kuluvi jutellessa, jonka tähden tällä kertaa jo tähän lopetan.

Kymmenes Kirja.^[21]

Kasan'issa 30 p. marrask. 1858.

Aina Lepechin'in ajoista saakka on oppineiden seassa kulkenut se luulo että Mordvalaisia, paitse kahta tunnettua murrekuntaa *Ersäläiset ja Mokschalaiset*, löytyy kolmaskin nim. *Karataijit*. Mainittu venäläinen akatemikko, joka vuosina 1768 ja 1769 matkusteli useammassa itä-Venäjän maakunnassa, kirjoittaa tästä asiasta päivä-kirjassansa (Дневный Записки Путешествия j.n.e. painetut Pietarissa V. 1795, I:n osa, siv. 155): "Mordvalaiset jakauvat kahteen murrekuntaan, joista yhtä kutsutaan Mokschalaiseksi, toista Ersäläiseksi; mutta Mokschalaisissakin löytyy joku eroitus keskenänsä. Yksiä heistä kutsutaan peri- eli korkeoiksi Mokschalaisiksi, toista pidetään yksin-kertaisina eli tavallisina Mokschalaisina, ja koko eroitus heidän välillensä ovat vaan muutamat puheen-parret.^[22] *Vielä puhuivat meille neljännestäkin laadusta Mordvalaisia, joita Karataijiksi kutsuvat, ja joita löytyy ainoastaan kolme kylää Kasan'in piirikunnassa.*"

Muut tutkijat ja matkustajat eivät kuitenkaan tienneet virkkaa mitään tästä Lepechin'in löytämästä kolmannelta Mordvalais-murrekunnasta, ja se sekä hänen lauseensa siitä olivat jo joutua unhotuksiin, kuin mainio oppinut Frähn kirjassansa *Ibn Foszlans und anderer Araber Gerichte über die Russen älterer Zeit* eli oikeimmiten tähän kirjaan liitettyssä eri tutkinnossa Arapialaisten kirjoittajien mainitsemista Venäjän kansakunnista (kirjan siv. 160) luulee näissä kirjoittajissa löytäneensä paitse Ersäläisten nimeä, joka on selvä ja epäilemätöin, myös Karataijienkin nimityksen niinä kansoina, jotka entiseen aikaan asuivat Venäjän maalla. Ne kaksi Arapialaista, jotka heidät muka tämmöisenä mainitsevat, ovat Ibn-el-Vardy ja Edrisy, edellinen kirjoittaen Karataijien nimen *Kerkijan*, ja heidän kaupunkinsa Kerkijana, jälkimäinen nimittäen heidät *Kerakertija*. Mutta kuin nämä maineet ovat meidän aikoihin joutuneet toisten arapialaisten kirjoittajien kautta epä-selvissä ja monesti kopioituissa käsi-kirjoituksissa, on tutkijalla lupa niissä löytyvät nimet lukea niinkuin hänen aineellensa on soveljain, ja niin arveluttaa alussa Frähn'iäkin, eikö lienekin Venäjän vanhan pääkaupungin Kievan itä-maalainen nimi *Kijava*, *Kijava* se, jota mainitut kirjoittajat edellä-olevilla nimillä tarkoittavat. Mutta tämän ajatuksen hylkää hän pian ja alkaa noudattaa toista, joka on se, että nämä nimet molemmat ovat oikeastaan luettavat *Keratijan*, ja että ne kaksi arapialaista kirjoittajaa ovat niillä tarkoittaneet kysymyksessä olevia Karataijia, jotka lienevät muka olleet sama kansa, jonka Lepechin sitten löysi Kasan'in piirikunnassa. Tämän päätöksen tekee Frähn, niinkuin itse sanoo, "etwas zaghaft", ja lisää lopulla: "jedoch ich will lieber meine Emendation dieses Namens, als etwas hart, und Lepechins Nachricht, als durch anderer Zeugnis nicht bekräftigt, dahingestellt seyn lassen."

Näiden tätä kolmatta Mordvalais-murrekuntaa koskevien mielteiden lisäksi on tähän liitettävä vielä, että Sbojev jo ennen (siv. 145) osoittamassani kirjassansa sanoo Tetjusch'in piirikunnassa tätä lääninä löytyvän Karatai-nimisen kylän, jonka asujat ovat tataristuneita Mordvalaisia, ja että v. Köppen Venäjän-maan kansakunta-kartallansa on Mordvan värillä merkinnyt tämän kylän, hänelle tulleita virka-kunnallisia ilmoituksia myöten päättäen sen mordvalaiseksi, vaikka hän eräessä kirjoituksessa Pietarin Tiede-Akatemian Bulletin'issa (muistaakseni vuodelta 1843) epäilee Karatailaisten mordvalaisuutta, eikä luule asiasta muuten selväksi päästävän kuin

tutkimalla sitä itsellä paikalla.

Tämmöinen tutkinto oli minulla jo kauan ollut mielessä ja 18-21 päivänä t.k. sain sen viimeinkin aikaan. Seuraavat ovat ne tiedot ja päätteet, joihin se antoi minulle syyntä.

Edellä mainitussa Kasan'in läänin piirikunnassa Bogorodskoen volostissa Volgan oikealla rannalla löytyy noin 80 virstan päässä läänin pää-kaupungista kolme *Karatai*-nimistä kylää, joista kaksi tännempää ovat asutut Venäläisiltä (niistä on toinen herran alustaa, toinen kruunun) ja kolmas tuonninomainen on se n.k. *Mordvalainen Karatai*, jonka kruunun alaisia asujia volostin kirjoittaja sanoi olevan noin 500 sielua (s.o. miehen puolta). *Tämän ja 7 virstaa siitä tännempänä olevan kylän Mensitovan (143 sielua) asujat ovat kielensä puolesta puhtaita Tataria, mutta uskoltansa Venäläis-kreikkalaisia ja vaatteuksessansa Mordvalaisia.* Kahdesta jälkimäisestä seikasta eli uskonnon ja vaatteuksen muutoksesta oli sekä ympäristön Venäläisillä ja paikkakunnan papilla että asujilla itsellensäkin se menneistä ajoista peritty maine yleinen, että näiden esi-isät, jotka olivat olleet Mahometin-uskoisia Tataria, olivat menneen vuosi-sadan alussa tulleet ristityiksi Kasan'in piisपालta Lukaalta, joka Volgassa heidät kastaessansa oli heidät nimittänyt Mordvalaisiksi, näin muodoin jo nimityksessäkin luovuttaen heidät entisistä kieli- ja uskoheimolaisistansa, joiden vaatteuksenkin he sittemmin hylkäsivät ja alkoivat pukeutua miehet Venäläisiksi ja naiset lähi-seudun Mordvattarien (ja Tschuvaschittarien) pukuun.

Tässä kertomuksessa ei, minun katsoessani, ole mitään, joka potkisi todenmukaisuutta vastaan. Sen jumalisen piispan keino eroittaaksensa uudet taivaan-valtakunnan-kokelaat pimeydessä vaeltavista heimolaisistansa ei tunnu ensinkään oudolta sille, joka vähänkään tuntee pappisvallan historiaa; vasta-käännettyjen taipuvaisuus kieltää entisen nimensä, ja ottaa nimen kansalta, joka sivistyksessä ja itse-tunnossa seisoi heitä alempana ja mahtoi ollakin heiltä halveksittu, tämä notkeus on selitettävä josta-kusta paikkakunnallisesta ulkonaisesta ahdistuksesta, joka niinä aikoina ei liene ihmeteltävä, vaikka Venäjän hallitus yleisesti on harvoin käyttänyt jyrkkää väki-valtaa uskon asioissa. Aikaa voittaen, kahden kolmen mies-polven kuluttua, unohti kansa entisen uskonsa ja sen tavat ja tottui vähitellen uuteen uskoon ja sen menoihin niin, että esim. Karatain nykyinen pappi kiitti seurakuntalaisiansa hyväksi kristityiksi, sanoi heidän, vaimojenkin, ahkerasti käyvän kirkossa, eikä luullut peri-Venäläisten paremmin pitävän paastoa kuin nämä hiljaiset ja ahkerat vasta-ristityt sen pitävät.

Mutta mikä isien perinnöstä ei ole unhattunut heiltä, se on *kieli*. Miesten sanoi pappi kaikkien hyvästi tulevan toimeen Venäjän kielessä, mutta vainoista kuului harva vielä ymmärtävän tätä kieltä enemmän kuin kaikkein tavallisimmat sanat, ja näin on heidän kielensä omassa keskuudessa vielä ainakin puhdas Tatarin kieli. Ja tässä onkin suurin ja selvin todistus heidän peri-juurestansa, joka ei voi olla muu kuin tatarilainen. Sillä se, joka johdattaa mieleensä, muita yhdenlaisia näytteitä mainitsematta, kuinka esim. Aunuksen ja Novgorod'in läänien Vepsäläiset, Pensan, Tambov'an ja monen muun läänin Mordvalaiset, eläen pienissä saarekkeissa keskellä paksua vieras-sukuista kansastoa, joka kaikessa on heitä väkevämpi, ovat monia monituisia vuosisatoja säilyttäneet äitin-kielensä ja luultavasti vielä kauvan eteenkin-päin niin tekevät, sen on vaikea suostua niiden luuloon, jotka päättävät kysymyksessä olevia Karatailaisia tataristuneiksi Mordvalaisiksi. Eikä tämmöistä tiedetä muualla tapahtuneen, että Mordvalaiset olisivat muka muuttuneet Tatariksi; miksi olisi se juuri tapahtunut näissä kahdessa kylässä? Tässä suotakoon minun myös mainita se yksin-kertainen luuloni, että kielten ja kansakuntien tutkijat (niiden seassa meidän Castréninmekin) liian useasti ja varomattomasti ovat kietoutuneiden vyyhtien selvittämiseksi tutkinnoissansa käyttäneet lausetta: se ja se kansakunta on muuttunut siksi ja siksi. Sekaantua voipi kaksi eli kolmekin kansaa yhdeksi, varsinkin jos kova ja kestävä ulkonainen paino sekaannukseen on syytä, niinkuin Englannin kansan esi-merkki näyttää. Vaan tämmöistä syytä ei näillä itäisillä kansakunnilla ole koskaan ollut luopua äitin-kielestensä, ja juuri näiden sitkeä kestäväisyys todistaa, että kansa voipi muuttua elämän-laadussa, uskossa, tavoissa, mutta riippuu kielessänsä kiini kuin hengessänsä, ja vasta sen kuoltua on kansakin kuollut. Mutta kuoltuansakin, missä tämmöinen onnettomuus on tapahtunut, muistuu asujanten entinen kieli paikkojen nimissä tutkijan johdoksi. Niin on koko pohjais-Venäjä täynnä suomalaisia jokien, järvien ja muiden paikkojen nimiä seuduilla, joista Suomalaiset jo vuosi-tuhannen takaperin ajoivat karjansa toisille laitumille; samoin ovat keski-Venäjän itä-osassa tienoissa, joissa Venäläiset tietävästi ovat elelleet jo jonkun puoli-tuhatta vuotta, vetten nimet melkein aina Mordvan-kielisiä. Jos nyt nämä Karatailaiset olisivat ennen olleet Mordvan kansaa ja sittemmin muuttuneet Tatariksi, niin olisi heidän entisestä kielestensä samoin pitänyt jäädä jälkiä edes paikkojen nimissä heiltä asutussa tienoossa. Mutta niin ei kuitenkaan ole, sillä ne ovat enimmiten tatarilaista peri-juurta ja itse nimikin Karatai, jota luullulle kolmannelle Mordvalais-murrekunnalle on annateltu, ja joka on sen paikan nimi, jossa tämän luullun sammuneen murrekunnan viimeiset jäännökset löytyvät, on puhdas tatarilainen nimi, merkitsevä Suomeksi: *musta-mäki*.

Ei taidakaan siis olla epäilemistä, että tämmöisen kolmannen Mordvalais-murrekunnan löytyminen ei olisi ilmasta temmattu. Lepechin kuuli siitä puhuttavan kaukana paikalta ja oli muutenkin kansakunnallisissa ja kielellisissä tutkinnoissansa niin heikko, että on päiväkirjassansa vetämät lauseet Tschuvaschin ja Mordvan kielillä melkein aina tuntemattomiksi turmellut. Mitä taas Frähn'in löytöön ja sen todistuksiin tulee, ovat jälkimäiset niin heikot, että hän niinkuin rehellinen tutkija itse on ensimmäinen, joka niiden pitäväisyyttä epäilee.

Josko meidän Suomalaisien siis näin muodoin täytyykin (eikä tuo kovin vaikea lienekään) luopua välittömästi heimolaisuudesta Karatailaisten kanssa, niin voipi se olla meille lohdutukseksi, että tämänkin epä-selvän asian Venäjän kansa-tieteessä, niinkuin monta muuta suurempaakin ja painavampaa, selitti Suomalainen mies. Tämä onkin ainoa matka, josta tällä kertaa voin ylistettävälle Konsistoriolle kertoa. Koko talven olen tässä kaupungissa järestellyt entisiä

kokoelmiani, ja nyt loppupuolella talvea myös valmisteilut itseäni tulevalle matkalleni Voguulin kielen tutkintohon, jolle olen aikonut lähteä jo tulevassa kuussa eli Toukokuun alussa. Suurena apuna näissä valmisteluissani olisivat minulle, jos niitä joutaisin käyttämään, eräät käsi-kirjoitukset tällä kielellä, jotka minulle lainaksi lähetti Pietarin Tiede-Akatemia herra akatemikko Schiefner'in huolen-pidosta.

Matka Siperiassa v. 1858.

Ensimmäinen Kirja.

Pelym'in kirkolla, Pietarin päivänä 29:nä p. kesäk. (11 p. heinäk.) 1858.

Touko-kuun 27 päivänä nähtiin Kasan'in kaupungista Siperian tielle lähtevän uutuuttansa hohtavan, niinellä katetun matka-tarantassin kevyintä laatua, Paitse pukilla istuvaa Tataria, joka alinomaisella äänessä-olemisella kiiruhti muutenkin joutuisata troikaansa, löytyi tarantassissa kolme henkeä, joista kaksi nähtävästi oli ystävätä saattamaan lähteneitä kaupunkilaisia, vaan kolmas pukemuksestansa ja muusta tunnettiin matka-mieheksi. Tullin takana viheriäisessä heinikossa vielä muutamia hetkiä saattajien kanssa vietettyänsä ja erällä lasilla vaahtoavata viinaa sydäntään vahvistettuansa, nousi matka-mies yksinänsä tarantassiin, joka, viimeiset jää-hyväiset otettua, alkoi lentää eteenpäin.

Ja näin jäi minulta, joka täten läksin matkalle Voguulien kylmille soille, taakseni ne lihavat leipä-maat, joissa kaksi edellistä vuotta olin viettänyt. Loppumatoin musta-multainen pelto-lakeus näissä muuttui nyt hieta-kankaaksi, tammi, lehmus ja vaahder petäjäksi, kuuseksi ja koivuksi, arbuusit, omenat ja kurkut nauriiksi, mansikaksi ja puolukaksi. Tämä muutos ei ollut minusta outoa; kaikki nämä uudet esineet olivat vanhoja tuttuja, joita nähdessäni eli ajatellessani pohjaa rakastamaan tottunut sydämeni iloitsi. Iloitsemisen aine oli minulla sen suurempi, kuin nyt sain myös erota näkemästä orjuutta, joka mainitussa lihavuuden maassa kaiken elämisen myrkyttää ja kaiken luonnon rikkauden muuttaa surkeaksi köyhyydeksi. Kasan'in läänistä pohjaan päin ei nim. orja-talon-poikia löydy kuin lumeksi vaan joitakuuta kyliä; kaikki muut ovat kruunun-talon-poikia, ja kokemuksesta ennen matkaamissani tienoissa tiesin edellisten ja jälkimäisten välillä olevan erotuksen niinkuin yön ja päivän välillä.

Eikä tämä kokemukseni täälläkään epäytynyt, sillä harvoin nähtäneen Venäjällä ja muissakaan maissa paremmin rakettuja kyliä kuin Siperian tien varrella nähdään Vätkan jo Perm'in lääneissä. Kaksin-kertainen pytinki talon-pojalla ei täällä ole mikään harvinainen kohta, vaan yksin-kertaisessakin on hänellä useampia kamari-huoneita, joiden maalatut lattiat, monet pyhäin-kuvat ja arkuilla pinotut seinämet todistavat hyvää toimeen-tuloa ja rikkauttakin. Kevyempi elämä vaikuttaa taas ihmisen mielessäkin keveyttä ja lempeyttä, ja niin ovat näiden tienotten asujat paljoa nöyremmät, yksin-kertaisemmat ja hyvätahtoisemmat kuin kansa keski-Venäjällä.

Kauniilla ilmalla, hyvillä teillä ja nöyrällä kohtelulla kulki matkani sangen ihanasti eteenpäin. Ainoa vastus oli minulla Malmysch'in kaupungissa siinä olevan posti-talon pitäjältä, joka näytti katsovan kaikkia matkustavia luoduiksi ainoastaan hänelle hyötyä kartuttamaan. Näköjensä ikäskuin olisi hän kerrallansa syönyt kokonaisen sian, oli hän tapojansa niin hävitöin ja pöyhkeä, että jo useamman kuin yhden matkalaisen sormia luulen syyhyttäneen lämmittämään hänen suuria korvallisiansa. Annettuani hänen jonkun ajan levitellä suuruuttansa, otin paperini esiin, ja nähtyänsä erään niistä muuttui se paksu teikari yhtä kumartelevaksi narriksi kuin siihen asti oli ollut pöyhistelevä herra. Seitsemän virstaa toisella puolen Malmysch'in kaupunkia on lossi Vätka-joen yli, jonka kevät-tulvasta paisunut vesi peitti koko ympäristän niin lavealta, että lossilla oli nyt kulkea ei vähemmän kuin 14 virstaa. Minun tullessani paikalle olivat kaikki lossit toisella puolen, ja vaikka pylväasen lyöty kuvernöörin kuuluutus ilmoitti, että lossi-miehet kovan rangaistuksen haastolla olivat velvolliset viivyttämättä kaikkia yli-saattamaan, täytyi minun odottaa kuusi tuntia rannalla ennenkuin yksi lossi palasi toiselta puolen, jonne toiset kaksi vielä olivat jääneet lopettelemaan sitä kestä, jonka erään rikkaan Siperialaisen antama juoma-raha heille oli odottamattomasti saattanut. Odottaessa kokoutui rannalle kolmatta kymmentä henkeä useammista säädyistä, kansoista ja uskoista. Siinä oli kaksi nuorta sota-miestä, lasketut sota-palveluksesta ja nyt kotiinsa matkalla, jotka muutamille talon-pojille tekivät sen kunnian että herroiksi tutkistelivat mitä hyvää heillä oli eväs-laukuissansa, eivätkä ylen-katsoneet heidän tupakka-massiansakaan (täällä pohjais-Venäjällä ovat asujat ahkerointa tupakan-polttaajia, Siperiassa nähdään useasti vaimojakin kärsä suussa). Siinä oli eräs takku-partainen vanha jouto-mies, joka kaikille valitti onnettomuuttansa; hän oli mm. eileisnä päivänä tullut kumppalin kanssa Malmysch'iin, jossa iltaa viettääksensä olivat päättäneet virvoittaa itseänsä viina-kullalla; tämä oli voittanut takku-parran ja kellistänyt hänen kadulle, josta hän seuraavana aamuna löysi itsensä, vaan ei löytänytkään kumppalia eikä taskussansa olleita rahoja eikä jalassansa olleita saappaita, jotka tavarat lietsuun lähtenyt kumppali oli häneltä kysymättä lainannut. Edellensä oli siinä puoli-kymmentä ämmää, jotka, kotoisin kaukaa pohjaisesta osasta Perm'in lääniä, olivat tehneet pyhä-retken Kasan'iin siellä löytyvän kuuluisan jumalan-emon tykö. Toisia pyhä-retken tehneitä oli talon-poikainen porvari Tomsk'ista, joka vaimonsa ja kahden lapsen kanssa oli mennä vuonna kulkenut Kiev'iin, jonka pyhät paikat ovat hyvin suuressa arvossa kaikilla oikea-uskoisilla ja jossa rukoilemista pidetään hyvin tehollisena. Mies lateli kertomuksia Kiev'in pyhien ihme-töistä, joita toiset kernaasti kuuntelivat, ja kaupitsi pyhää vettä ja jumalan-kuvia, joita ostamaan kuitenkin ei kellään näkynyt rahaa ylettyvän. Paras voitto hänen neli-tuhans-virstaisesta matkastansa oli minun katsoessani puoli-kymmentä omena-puun tainta, joille hän telegansa perällä oli laittanut

varsinaisen multa-penkin ja joista hän näkyi pitävän suuren huolen. Vielä oli siinä muutamia Tataria, joista kaksi oli kasanilaista, huonoa tavaraa kaupalle lähtenyttä Mahometiläistä, ja kaksi Vätkan Tataria, Venäjän uskoon ristityitä, jotka jälkimäiset näyttivät olevan yö-lipakon tilassa sen puolesta, että heidän kansalaisensa Tatarit nähtävästi ylen-katsoivat heitä, ja uskolaisensa Venäläiset taas eivät näyttäneet heihin vielä mieltyneen. — Kaikki nämä matkamiehet pääsivät viimeinkin päivän valetessa toiselle puolelle, ja hajosivat siinä taas jokainen tavallaan matkaansa pitkittämään.

Merkittävistä paikoista on tällä matkalla ensimmäinen *Perm'in* kaupunki, joka on saman-nimisen läänin pää-kaupunki ja sangen hyvästi rakettu. Vaan tämä onkin sen suurin merkittävyys, sillä vaikka se on Kama-joen varrella ja sen kautta yhteydessä Kasan'in kanssa (johon Perm'istä tulee 560 virstaa) kuin myös koko Volgan vesikunnan kanssa, on sen liikunto mitätöin, ja asujien määrä ei ole jaksanut nousta enempään kuin noin 14 tuh. henkeen. Satunnaisesti tulin Perm'issä tuntemaan erään maa-miehen ja Kuopiolaisen, herra M—uksen. Hän oli yksi sitä suurta maanmittari-tulvaa, joka noin 20 vuotta takaperin Suomesta virtasi Venäjälle leipää ja onnea etsimään. Että useampi näistä onnen-etsijöistä onnistui onnettomasti eli vähintänsäkin hyvin keskin-kertaisesti, on tunnettu asia; vaan joillakuilla oli myös tilaisuus kavuta ylemmäksi tavallista "lanttua," joilla Venäjällä on sangen vähäinen arvo, ja näitä harvoja on herra M—uskin, joka tätä nykyä on kruunun-maiden mittauksen päällikkö Perm'in läänissä. Koto-maan ja sen kielet oli herra M. ennättänyt unhottaa niin tarkoin, että meidän kanssa-puhe tapahtui venäjäksi, joka surkea ja luonnotoin seikka kävi vastoin mieltäni, vaikka hän kyllä saneli suosiollisia sanoja venäjästani. Näitä hänen suosio-puheitansa ei ollut vähin se, kuin hän, kysytyänsä nykyisen virka-arvoni, laski luvun, että minä noin kahden-kymmenen vuoden sisään olisin — kenraali, arvo, jonka hän toivoi käsittävänsä noin kahdeksan vuoden kuluttua, vaan jota minä en unessakaan ollut voinut haaveksia itselleni. Suomalaisen lukijan ymmärtää tätä seikkaa on sanottava, että Venäjällä huolimattomammassa puheessa kutsutaan kenraaliksi muitakin virka-miehiä, joilla on kenraalin arvo. Herra M. antoi minulle hyviä neuvoja, kuinka arvo-porrasta olisi kevyin kavuta ylös, ja hänen vilkas ja notkea luonteensa todisti, ett'ei tämä kapuaminen vielä ollut väsyttänyt häntä. Muuten oli hän nainut venakon Perm'issä ja, niinkuin eräs syrjäinen minulle sanoi, uskonsa muuttanut siksi uskoksi, johon hänen lapsensakin olivat kastetut.

Perm'iin tullessa kulkee maan-tie noin 300 virstan pituudelta Votjakkien maan kautta. Useammassa kuin yhdessä kertomuksessa tästä kansasta nähdään siitä paitse muuta mainittavan sekkin, että se kaikista Venäjällä löytyvistä Suomi-peräisistä kansoista enemmän olisi Itä-meren Suomalaisten näköinen muussakin, mutta varsinkin siinä, että sillä muka olisi valkeat hivukset. Tätä lausetta ei minun katsastamukseni vahvistanut, sillä "liina-tukkaa" en tässä kansassa nähnyt yhdelläkään ainoalla, vaan on heidän näkönsä aivan yhden-lainen kuin Tscheremissien, s.o. musta suora-hivuksinen tukka ja kalvas iho-karva. Heidän kielellensä ei minulla ollut aikaa ruveta tutkimaan, vaikka kyllä teki mieleni sitä tekemään, joka työ, tehtynä suomalaisesta katsannosta, ei suinkaan olisi liika-nainen, kuin tästä kielestä ei löydy muuta selitystä kuin Wiedemann'in, uuden testamentin käännöksestä kyhäty, kieli-oppi.

Perm'iin asti on maan-tie juossut aivan pohjaiseen päin; tästä eteenpäin kääntyy se ei ainoastaan itään, vaan itä-eteläänkin päin Uraalia kohti kulkemaan, ja leikkailee tällä matkallansa muutamain paikoin *Baschkirien* maan pohjaisimpia reuneita. Niin on esim. ensimmäinen posti-paikka Perm'istä Kungur'iin päin baschkiriläisessä kylässä, ja siitäkin eteenpäin tavataan heitä aina Jekaterinenburg'ia myöten. Ulko-näössä, kielessä, uskossa ja tavoissa on tämä kansa aivan yhtä kuin näiden tienotten Tatarit, jo jotenkin väkevä kuvastus-aistin eli, joka on uskottavampi, vähä tieto Baschkiristä on niillä kirjoittajilla ollut, jotka heitä päättävät joko suorastaan Suomalaisiksi eli tataristuneiksi Suomalaisiksi. Suomalaista ainetta ei heissä näy olevan ensinkään, mitä ruumiin-rakennukseen ja näköön tulee; kielen taas vakuuttivat niin Baschkit kuin täällä tavattavat Tatarit heillänsä olevan aivan yhden, joka kyllä näkyi siitäkin, että he keskenänsä (s.o. Baschkir Tatarin kanssa) puhuivat sillä, ei Venäjäksi, niinkuin Tatari puhuu Tschuvaschin kanssa, eli Ersäläinenkin Mokschalaisen kanssa.

Maa Perm'istä Jekaterinenburg'iin asti ei ole niin metsäistä kuin Perm'in ja Kasan'in väli, vaan näyttää olevan sen lihavampaa leipä-maata. Vahvoja kyliä on tiheässä, ja tiellä tulee ja menee alinomaa kaiken-laisia matka-miehiä ja kuormia. Tämän liikunnan vaikuttavat Uraalin vuoritehtaat. Uraali itse alkaa Europasta matkaavalle tuntua noin 250 virstan päässä Perm'istä, tuntua siten, että tie muuttuu mäkiseksi ja että hän ympärillensä näkee sankan metsän peittämiä mäen-selänneitä. Niistä ei kuitenkaan yksikään ole korkeampi Suomessa tavattavia mäkiä, ja maan-tie ei ole juuri mäkisempää kuin mitä meillä esim. Heinolan ja Mikkelin välillä olevalla maantiellä tavataan. Ja tätäkään ei kestä oikeettain enemmän kuin kaksi holli-väliä, s.o. noin 40 eli 50 virstaa. Kauniimpata maata tavattanee harvassa pohjaisessa tienoossa kuin nämä Uraalin tienoot ovat: mäki itse mustan-tumma jylhä metsä, laaksot milloin kaunis pelto milloin (ja useammin) luonnollinen niitty, jossa siellä täällä seisoo monen-laisia lehti-puita ikäskuin istutetut joukottain niinkuin englannilaisessa puistossa; ja kaiken tämän läpi juoksee laakson pohjassa kirkas puro eli joen-alku, paikoin myllyä paikoin rauta-tehdastakin käyttävä. Noin 34 virstan päässä ennenkuin Jekaterinenburg'iin tullaan seisoo eräällä mäellä maan-tien vieressä kivi-pylväs, muistoksi silloisen perintö-ruhtinan, nykyisen keisarimme, käynnistä täällä v. 1837; sama patsas kuuluu myös olevan vesi-jaon merkki, sillä tästä itään päin lähtevät jo vedet Irtysch'iin juoksemaan. Patsas on niin-muodoin luettava Europan ja Aasian raja-merkiksi, ehkä Venäläistä lukua myöten koko Perm'in lääni kuuluu Europaan, ja sen itäinen raja on vielä paria sataa virstaa idempänä.

Jekaterinenburg'in kaupunki (noin 360 virstaa Perm'istä), Pietari Ensimmäisen perustama Iset-joen varrelle, joka joki laskee Tobol'iin, on tavallinen lepuu-paikka niille, jotka Venäjältä matkaavat Siperiaan. Ja sen hyvissä maja-taloissa voipikin matkalainen löytää kaiken tavallisen toimeen-

tulon, ilman jotta hänen on Kasan'ista erottuaan täytynyt kitua; sillä Perm'kin on tässä katsannossa vielä hyvin kehnosti varustettu. Vaan muutenkin, rakennusten, liikunnan ja väkilukunsakin (16 tuh.) puolesta on Jekaterinenburg, vaikka vaan piirikunnan kaupunki, paljon etevämpi mainittua läänin-kaupunkia ja sitä ei kukaan kieltäne, että matkalainen Moskovasta lähdeytensä ei ole nähnyt niin kaunista kaupunkia kuin se on, sillä Kasan'issakaan, ehkä se on monta vertaa suurempi edellistä, ei ole yhtään osaa, jonka voisi tämän rinnalle vetää. Jek. on mm. koko Uraalin vuorikunnan pää-kaupunki, ja semmoisena vuori-hallituksen ja vuori-opiston olo-sia. Paitse tätä löytyy siinä kuuluisa kivi-kalujen tehdas, höyry-konettien tehdas, jonka enimmäkseen teot menevät Siperiaan, ja myntti-paja, jossa kaikki Venäjän vaski-raha lyödään. Kaikki nämä laitokset tarvitsevat suuren joukon tieteellisesti sivistyneitä virka-miehiä, ja näiden kuin myös saksalaisten porvarien vaikuttama lienee se sivistyksen ja menestyksen näkö, joka kaupungilla on. Kadut ovat europalaisesti kivetyt ja sonnalle eivät haise syrjässäköön olevat kaupungin osat, kaksi etua, jotka venäläisessä kaupungissa sanomattoman suurta edistystä todistavat. Mainittuja saksalaisia virkamiehiä ja porvaria vasten löytyy täällä myös sievä luterilainen kirkko, ja kuin minun olo-päiväni paikalla sattui olemaan sunnuntai, sain minäkin kuulla kelvollisen selityksen uskoni asioissa, jonka-laista kaualle aikaa en ollut kuullut.

Jekaterinenburg'ista eteenpäin muuttuu luonto yht'äkkiä. Maa on nyt paikoin hiekka-sekaista savikkoa paikoin vetelätä suota, ja yleisesti tasainen kuin lauta. Turhaan etsiskelee silmä enää sitä mehevätä viheriäisyyttä ja sitä monen-laatuista kasvikuntaa, johon oli tottunut Uraalilla; hongikko, kanervikko, pajukko ovat täällä enimmäksi osaksi vallanneet maan. Tobolsk'in lääniin tultua muuttuu maan-tiekin huonommaksi; ja kuin minun matkatessani, niiden kaunisten ilmojen perästä, joilla koko matkan olin kulkenut, mainittuun lääniin päästyäni vielä alkoi vastaani tuulla kylmä pohja-tuuli sateen kanssa, niin tiesin kyllä ja tunsin nyt olevani Siperiassa.

Mutta paitse tätä luonnon satunnaista muistutusta nyt oltavan siinä maassa, johon kokonainen suuri valtakunta lykkää rikoksensa ja paha-tekonsa, ei matkustajan tarvitse olla kovin tarkka-silmäisen sen muustakin havaitaksensa. Se orjallinen nöyristelemine, jolla tšekäläiset asujat kohtelevat kaikkia herras-miehiä ja joka loukkaa ja inhoittaa outoa, todistaa heillä olevan tuoreessa muistissa, että herroilla on voimallinen liittolainen ja toveri, nim. keppi. Se alakuloisuus, joka näytäkseen useamman katsannossa, osoittaa että mieli on raskas joko ikävästä eli häpeästä eli oman-tunnon vaivoista eli kaikesta yhteensä. Se hiljaisuus kylissä ja laulamattomuus, jonka Venäjältä tuleva matkalainen pian havaitsee, ilmoittaa, että laulu ei voi keventää tämän-laatuista mielen raskautta, ja että Venäläinen täällä ei ole se seurallinen eläin kuin oikeassa koto-maassansa. Että nämä lauseet eivät koske kaikkia paikkoja Siperiaa ja sen kaikkia asujia, on helposti ymmärrettävä, sillä jälkimäisistä on vähin osa niin-kutsuttuja "jätätettyjä" ja suurin osa syntyjensä Siperialaisia. Vaan useammassa tapauksessa ovat nämäkin lähetettyjen jälkeisiä, ja minun luuloni on se, että rikoksen muisto ja mielen karvaus pilvestää useamman polven elämää rikoksen-tehneen jälkeisissäkin. Ja sen ohessa lisäytyy vereksienkin lähetettyjen luku vuosi vuodelta. Tavallinen lähetettyjen määrä tekee vuosittain noin 12 tuh. henkeä; vaan "hyvinä" vuosina nousee se noin 15 tuhanteen asti. Kasan'in kaupunki on se paikka, jossa Siperiaan vietävät yhtyvät kaikista valtakunnan osista, ja ken haluaa voi siellä joka maanantai- ja torstai-aamuna kaupungin suurimmalla kadulla nähdä parven näitä onnettomia, noin sata ja toisinaan kaksikin sataa henkeä, lähtevän matkalle. Etu-nenässä astuu rumpali ankarasti täryyttäen rumpuansa ja ikäskuin huutaen kaupunkilaisille: tulkaa meitä katsomaan! Hänen jälestänsä seuraavat vangit, miehet ja vaimot sekaisin, edelliset nelittäin sidotut toisesta kädestänsä kevyeen rauta-vitjaan; näitä seuraa puoli-kymmentä kuorma-hevoista, jotka vetävät sairaita, heikkoja vaimoja ja lapsia, ja koko parven ympärillä ratsastaa noin kymmenkunta kasakkia eli muita sota-miehiä, joita myös aina seuraa upsiერი. Tiellä nähdään joka posti-paikan kohdassa pitkän-lainen puu-rakennus pienillä ikkunoilla ja korkealla pysty-paalutuksella varustettu. Nämä rakennukset, joissa jokaisessa löytyy upsiერი pienen sota-mies-komannon kanssa, ovat vankien yö-paikat, ja näin kulkevat he päivässä yhden posti-välin, oli se pitempi eli lyhempi, pitempi ei se kuitenkaan koskaan ole, ett'ei terve ihminen helposti voisi sitä mainitussa ajassa matkata; varsinkin kuin vankia useasti levähdytetään eikä näytä kovin ankarasti kohdeltavan. Tobolsk'in kaupunki on heidän yhteisen matkansa pää-maali. Täällä löytyy virkakunta, joka rikosta myöten ja katsoen paikkakuntien tarpeesen, määrää mikä mihinkin on lähetettävä. Ainoastaan suurimmat pahan-tekijät tulevat Njertschinsk'in vuori-kaivantoihin; enin osa lähetettyjä joutuu niin-kutsuttujen uudis-talolaisten luokkaan, s.o. heitä jaetaan ympäri maakuntaa kylihin, joissa saavat, määrättyssä piirissä, elää ja liikkua kuin tahtovat. Täällä sanotaan monesta vielä tulevan ihmisen, niin että vähitellen rakentavat itsellensä mökin, murtavat peltoa, naivat ja muuttuvat kiinteiksi talon-pojiksi. Vaan moni heitäkseni myös kerjäyksen ja kuleksimisen päälle, tekevät pahojansa maan asujille ja päättävät päivänsä joko kaivannoissa eli vanki-huoneissa eli — ruoskankin alla.

Tobolsk'in kaupunki, jota muutamassa katsannossa voipi sanoa kaiken tämän onnettomuuden pää-paikaksi, ei ulko-näössänsäkään epää tätä omaisuuttansa, sillä harmaampaa, märempää ja viluisempaa asuin-siaa lienevät ihmiset harvoin valinneet, kuin tämä paikka on. Näistä haitoistako vai mistä muusta se myös tulee, että harvoin nähdään niin köyhää, niin sivistymätöntä ja niin uneljasta läänin-kaupunkia kuin se on. Niin ei siinä esim. löydy yhtään ainoata ravinto-taltoa, ja minä tultuani hyvään paikkaan yöllä (vasten 10 p. kesäk.) en ollut saada missään korttiera ja aloin jo arvella lähteä poliissiin yöksi, kuin viimeinkin eräs porvari, — tarkoin tutkittuansa kuka ja mistä minä olin, ja tarkoin määrättyänsä kuinka kauan voisin asua hänen tykönänsä ja kuinka paljon siitä tuli maksaani ja minkä-lainen ylös-pito maksustani tulisi seuraamaan, — armahti minua, avasi porttinsa ja antoi siistin-laisen kamarin asuani.

Eikä tehnyt-kään mieleni kauan viipymään tässä Jermakin pesässä, vaan toimitettuani toimitettavani kuvernöörin kansselissa läksin, vaikka vettä satoi kuin korvosta kaatamalla, jo 12 p:nä kesäk. taas matkalle Turinsk'iin, joka on tämän läänin länteisimmän piirikunnan kaupunki,

sen, jossa Voguulia enimmältä löytyy. Turinsk'iin loppui minulta posti-tie. Tästä kulkee huono kylän-tie yhdeksän-kymmenen virstan levyisen salon poikki Tabaryn kylään Tavda-joen rannalle. Tällä välillä ei ole yhtään taloa ja se täytyy matkustaa yksillä hevosilla. Kahteen kohtaan on sille kuitenkin rakettu saunat, joissa kummassakin elää yksinäinen mies. Hän pitää saunan voimassa, josta matkalaiset talvella maksavat hänelle määrätyn maksun, nim. 1 1/2 kop. hop., se, joka saunalla hevoistansa syöttää ja kopeikan samaa rahaa se, joka vaan käypi siinä lämmittelemässensä. Tämä on raa'in, alku-peräisin muoto ravinto- eli maja-taloja; sen ja Helsingin seura-huoneen väli ei varmaan ole pienempi kuin tässä matkaavien Voguulien ja esim. yli-opiston rohvessorien väli.

Tabary'ssa loppui viimeinkin maa-matka. Se, joka sillä on tärisnyt kolmatta tuhatta virstaa, niinkuin minä nyt olen tehnyt, astuu kernaasti venheeseen, varsinkin kuin venhe on katettu ja niin muodoin suojelee matkalaista päivän paahteesta ja sateen märkydestä. Hekkomallisesti oikoo hän maa-matkasta jäykistyneitä jäseniänsä sillä pehmeällä tilalla, joka venheeseen on tehty, ja arvelee ei koskaan matkanneensa näin kevyesti kuin tässä. Tämä on ensimmäisen soutu-taipaleen tunne. Sillä lepäiltyänsä ja ihailtuansa jokea ja sen rantoja, tulee matka-mies tässäkin tuntemaan, että maan päällä ei ole mitään täydellistä. Ensimmäinen ja suurin vastus on hänellä itikoista, jotka tuhannen-tuhans-määrissä tunkeutuvat hänen päällensä eivätkä anna hänelle silmän-räpäyksen rauhaa. Ne voidaan karkoittaa vaan siten, että katoksen oven edessä poltetaan tulta, mutta siitä nouseva savu, jonka venheen kulku ja tuulikin lyö kokonansa katokseen, on uusi kiusa, ei paljon vähempi sillä poistettavaa pahaa. Toisekseen on matkan-tekokin sangen hidasta, sillä vaikka soutajia muutetaan noin 20 eli 30 virstan päässä ja vaikka virta, joka minun kulkeani oli vastainen, on hän tyyni, ei matkaa kulu tunnissa juuri enemmän kuin neljä eli viisi virstaa. Tavda-joki, jolla nyt tein matkaa, on Tobol'in syrjä-joki ja syntyy kahden Uraaliilta tulevan joen, Losvan ja (eteläisen) Sosvan yhtymisestä. Se on sangen vetevä joki, mutta sen ranteet ovat hyvin yksijonoiset, s.o. petäjikkö ja pajukko sen reunoilla ovat loppumattomat. Kyliä tavataan harvassa, ja nekin ovat pieniä: neljä viisi taloa yhdessä. Asujilla, jotka ovat pelkkiä Venäläisiä, ei maa-viljelys enää ole ainoana elatus-keinona; he valittavat pelto-maata olevan hyvin vähän, paikka paikoin vaan ja ainoastaan joen rannoilla, sanoen kaiken muun maan kauempana joesta olevan synkeätä suo-pohjaa korpea, jota ei millään keinolla voi perkata pelloksi. Sentähden ovat Venäläisetkin omistaneet alku-peräisten asujien elatus-keinot: metsästämissä ja kalan-pyynnön, jotka molemmat täällä ovat antoisat. Päältä-päin katsojalle näyttää tšekäläinen rahvas elävän köyhästi, vaan ei leivättä. Samovaraa (tee-kyötkiä), joka venäläisissä seuduissa on tarkka toimeen-tulon sanoja, ei löydy joka kylässä; kapakat, joita tännekin on istutettu, ovat kaukana toisistansa, samoin kuin kirkotkin; vaan näyttäkin sivistys-keinoita on rahvas täällä nöyrää, hiljaista ja siistiä.

Noin 200 virstaa matkattuani jokea myöten, eli Turinsk'ista yleensä vähän päälle kolmen sadan virstan, tulin viimeinkin tänne Pelym'in kirkolle 24 p. kesäk. Täällä olen nyt aikonut viettää pari kuu-kautta Voguulin kielen tutkinnossa, jota vasten minulla on Voguuli Losva-joelta tutkinnon väli-kappaleena. Hänen piti pyhän Pietarin kunniaksi ja paastosta pääsemisen iloksi saada tämä päivä viettää kapakassa viina-kullan ääressä, johon Voguuli on yhtä karkäs kuin kärpänen veteen. Tämä on hänelle kernaasti suotu, sillä hänellä poloisella on niin ikävä vaimoansa ja perhettänsä, että minun täytyi suorastaan kieltää hänen puhumasta tätä ainetta, niin usein kertoi hän sitä ja niin hellillä sanoilla koki hän liikuttaa minua häntänsä kotiin laskemaan. Hänen viettäessään Pietarin päivää ja päätänsä parannellessaan sain minä myös tilaisuuden nämä radit panna paperille.

Vaikka näin muodoin olen keskellä Siperian saloja, ei minulla ole juuri mitään hätää. Elämän pienet onnettomuudet ovat täällä: helle, itikat, luteet ja muut syöpäläiset; vähällä määrällä kärsivällisyyttä voipi nämä vastukset kuitenkin voittaa. Suuremmaksi luen sen pienen onnettomuuden, että tasku-kelloni tuli vialle ja herkesi käymästä. Täällä ei arvattavasti kukaan ymmärrä sitä laittaa eikä Turinsk'issakaan, jossa sitä jo käytin, löytynyt miestä sitä korjaamaan. Kesäinen aika tuo menee ilman kellottakin; mutta syksyn pitkät yöt ja sumuiset päivät taitavat sen puutteessa käydä tukalammiksikin. Kuitenkin on sana-lasku:

"Otavass' on orjan merkki,
Ei ole kuussa, ei kukossa,
Eikä päivän koitannassa"

lohdutuksenani, ja kuin niin monta tuhatta ihmistä ikänsä elää kellotta, voinen minäkin muutamia kuu-kausia tulla toimeen ilman tättä ajan-mittaritta.

Toinen Kirja.

Beresov'assa 29 p. syysk. 1858.

Pari päivää takaperin tänne tultuani saan matkastani nyt antaa lyhykäisen kertomuksen, niin kauan kuin sen muistot vielä ovat mielessäni nuoret ja vereukset.

Pelym'in kirkko seisoo niemellä kahden joen, nim. lännestä tulevan Tavdan ja pohjasta juoksevan Pelym'in, yhtymisessä, jotenka paikalla on sangen kaunis sia. Kylää itseä on noin 15 eli 20 talon-rähjää, joiden kierot seinät ja paperilla paikatut ikkunat todistavat asujanten köyhyyttä ja myös — laiskuutta. Vaikka siis tätä nykyä huonoimpia kirkon-kyliä on Pelym ennen aikansa ollut mainiampi paikka, ja jokainen Venäjän historiaa lukenut tuntee sen surkean merkillisyyden. Pelym'issa oli nim. ennen aikaan puinen linnoitus muutamilla tykkilöillä, jossa seiso joku satanen sota-väkeä ynnä vojevod'in kanssa ja josta käsin jäykkää vasta-rintaa tekevät Voguulit vähitellen taivutettiin kuuliaisuuteen. Heidän ristittyänsä, joka tapahtui menneen vuosi-sadan alku-puolella, jäi linna rappiolle ja nyt ei siitä enää ole muita jäännöksiä jällellä kuin linnueen jälkeisiä pieni

kylänen Kasakkaa vähän matkaa kirkolta. Mutta pää-asiallisesti on Pelym niin tullut kuuluisaksi, että sitä Beresov'an rinnalla on pidettynä kovin lähetyks-paikkana valtakunnallisille pahan-tekijöille, herrat *Biron ja Münnich* saivat täällä, pitkät vuosikymmeniset viettäen Pelym'in suruisilla rannoilla, mietiskellä maallisen korkeuden turhuutta ja vaarallisuutta. Monta muuta vähempi-kuuluista miestä on pidetty Pelym'issa, ja varmaan on useampi heistä sen yksinäisyydessä havainnut, ehkä kyllä myöhään, että yksityisen ihmisen ei ole luvalinen tarttua historian rattaasen sitä muka omia mietteitensä myöten vääntääksensä. Tätä nykyä löytyi paikalla vaan yksi tällöisistä syistä lähetetty, entinen kasanilainen aatelis-mies, jonka kova-korvaisuus oli tehnyt ei ainoastaan sen, että hän etelä-Siperiasta ja kaupungista muutettiin tänne Voguulien korpeen, vaan myöskin sen, että se nykyisen keisarin armo-julistus, jolla kaikki tällöiset pahan-tekijät paluutettiin Siperiasta, ei kohdannutkaan häntä. Aikaansa vietti tämä herra-mies milloin ryyppimällä milloin lukemalla mitä käsiinsä sai. Ett'ei hän ollut sivistyksettä näkyi siitäkin, että joka vuosi lähetyttää itsellensä kirjat: *Almanach de Gotha ja Annuaire des deux Mondes*. Hän toivoi kuitenkin kohtakin pääsevänsä sekä Pelym'ista että Siperiastakin, sillä v. 1862 vietettävän tuhat-vuotisen muisto-juhlan kaunistamiseksi oli hänellä tekeillä summattoman suuri runo-laitos viidessä kymmenessä laulussa, joka olisi sisältävä koko Venäjän historian ja tekevä 10 osaa, viis laulua kussakin osassa. Kaksi eli kolme osaa oli hän jo lähettänyt Pietariin, ja valmistelee nyt taas uutta osaa sinne suoritettavaksi, eikä sanonut runo-tekonsa jäävän vaikutuksetta hänelle armoa pyydettäessä.

Hänen ja paikkakunnan sasedatel'in kanssa voi täällä jonkun sanan vaihtaa. Pappi sitä vastaan oli pelkkä talon-poika, joka itse kynti, niitti, kalasteli, piti kauppa, ei köyhyydestä niinkuin se tapahtuu monessa muussa paikassa, vaan ahnaudesta. Sen ohessa oli hän niin laiska virkaansa toimittamaan että koko minun olin-ajallani ei pidetty yhtään kertaa täyttä jumalan-palvelua, vaikka sillä ajalla sattui kaksi suurta juhlaakin (Pietarin ja Iljan päivät). Paljon sivistyneemmät pappia olivat tänne asettunut porvari Turinsk'ista ja viina-herra, joka oli kaikkein kapakkojen päällikkö tässä tienoossa. Paitse näitä ovat Pelym'in herra-säädystä vielä muistettavat piisar, rokko-herra ja seppä. Piisar oli yhtä sokuri-suinen kuin koko hänen sukunsa ja myös yhtä suuri — kelmi. Rokko-herra tuli minulle merkilliseksi sen kautta että hän useasti häiritsevi yö-leponi viinassa vaimoansa pieksämällä, josta huuto ja telmäminen herätti kaikki naapurit. Seppää muistelen tässä hänen ankaran-sakean partansa vuoksi, joka aina, kuin hänen näin, muistutti minulle mieleen kuningas Yrjö Toisen ohillista, josta paroni Mynkhausi kertoo, että Englannin vaakuna oli leikattu hänen partaansa. Muutenkin, ei ainoastaan partansa vuoksi, oli tämä Pultavan läänistä herraltansa Siperiaan lähetetty seppä Pelymiläisillä suuressa kunniasa ja huolella, sillä häntä ennen ei ollut taitavaa seppää löytynyt lähempänä kuin Turinsk'issa s.o. kolmen sadan virstan päässä.

Pelym'in merkillisyyksistä lienee vielä muistettava korttieri-taloni vanha emäntä, jolle kaikki, mutta olletikin nainut rahvas, osoittivat suurta kunniaa, sillä hän oli koko kylän *babuschka* (tämä sana merkitsee sekä mummoa että kättilöintä). Tässä omaisuudessaan maisteli hän, useasti vieraina käyden, kyläläistensä vaimojen viina-varoja, ja silloin tällöin pistihen hän minunkin tyköni pyytämään juoma-rahaa milloin kortteliksi milloin puoleksi. Ehkä häntä näin joka haaralta koettiin pitää viinan hengessä, ei hän kuitenkaan nyky-aikaa rakastanut: rahvas oli muka nyt entistä vastaan köyhää, pellot eivät kasvaneet eivätkä lehmät lypsäneet niinkuin ennen; yksin päiväkin oli hänen mielestään lyhennyt, sillä ennen kerkesi muka kesäisessä päivässä paljon työtä tehdä, "vaan nyt tuskin laskeut", sanoi hän, "puoli-päiväisen päälle vähän lepäämään, kuin jo ilta on käsissä".

Silmiänsä ristien jätti tämä eukko minut hyvästi, kuin 19 päivänä elok. läksin Pelym'ista matkalle Pelym-jokea myöten pohjaan päin. Hän tiesi minulla olevan edessä semmoisen matkan, jossa suuret korvet ja vetelät suot olivat jalan kulettavat, sanoi vilustuvani ja menettäväni terveyteni, niinkuin muka viina-herra oli ei kauan takaperin kalastus-matkalla vilustunut ja nyt makasi vuoteella. Kuitenkin nähdessään ett'ei voinut päätöstäni muuttaa, antoi hän minulle siunauksensa ja evään vatsalleni (edellisen ilman ja jälkimäisen arvattavasti maksua vastaan), ja lupasi pitää kuppa-sarvensa valmisna, jos muka takaisin täytyisi palatani ja terveyteni vaatisi hänen lääkärihoitoansa. Samaa takaisin-tuloni virttä lauloi sasedatelikin, joka laiturilla jää-hyväisiä häneltä ottaessani hymyillen toivoi meidän parin kolmen viikon perästä taas näkevän toinen toisemme, "minun muka kylliksi ilmailtuani Voguulien maassa". Minä kiitin häntä hyvä-tahtoisuudestansa, mutta itsekseni ajattelin: odottakaa vaan minun takaisin-tuloani; "akka tieltä kesken kääntyy, ei mies pahainkaan".

Se matka, jolle näin läksin, ei kartalta katsoen näyttänyt niin vaikealta eikä sitten itse asiassakaan ollut niin vaikea, kuin sitä joka haaralta laulettiin. Lyhykäisesti sanoen olin päättänyt päästä Beresov'aan suorinta tietä Pelym'ista. Tämä suurin tie vei ensin Pelym-jokea myöten siihen asti kuin tämän joen latva kääntyy länteen ja etelään päin. Tässä kohdassa ottaa Pelym pienen syrjä-joen idästä, jonka latva taas on niin lähellä pohjaiseen Sosvaan lankeavan Tapsje-joen latvaa, että väli-taival ei näyttänyt olevan kuin 30 eli 40 virstan levyinen, ja niin lyhyen taipalen, ajattelin minä, pääsen itse yli, vaikka hän olkoon jos minkä-lainen. Suurin huoli oli minulla kapineistani, joita pitkällisellä, kesän-talven tehtävällä matkalla täytyy pitää enemmän kuin halu olisikaan, ja näin kolkoissa maissa vielä lisätä yksin keitto-astioillakin, eväällä ja muulla semmoisella rojakalla. Kalujani kantamaan yli mainitun taipalen päätin ylä-Pelym'in Voguuliykylästä ottaa jonkun kymmenkunnan miestä; koko matkaksi Pelym-jokea myöten hyyräsin Pelym'issa venheen, joka Voguulia myöten oli lähetettävä takaisin, ja näin toivoin kaikki vaikeudet vähitellen voitettavan. Edut asialleni olivat tästä matkasta silmin-nähtävät, sillä näin matkaten tulisin kulkemaan aivan halki koko Voguulin-maan ja siten hyvästi tuntemaan tämän kansan sekä tavat että kielen, jota vastaan jos posti-tietä Turinsk'in ja Tobolsk'in kautta Pelym'ista olisin lähtenyt Beresov'aan, olisin tullut tekemään mahdottoman polven, menettänyt

matkalla paljon rahaa ja aikaa enkä olisi nähnyt Voguulia taas ennenkuin Beresov'assa, sillä Ob-joen molemmat rannat ovat asutut Ostjakeilta.

Venhe oli pieni kolmi-laita, neljän hengen soudettava, ja sen keskus tuohella katettu, niin että katoksen alla kaluni säilyivät sateelta ja siinä itsenikin oli hyvä pitkälläni olla. Olikin alusta matkaa tämä katos sangen tarpeellinen, sillä kolme ensimmäistä päivää eli ylä-Pelym'in kirkolle asti valoi sade loppumatta. Sittenkin oli vielä viikko-kauden aika eli viimeiseen Voguuli-kylään asti Pelym-joen varrella epä-tasaista ilmaa, niin että kuikan useasti kuultiin huutavan: totta saa, totta saa (sada), joilla sanoilla Savossa selitetään tämän linnun omituista, muka sadetta ennustavaa huutoa. Vaan sen jälkeen syntyi yhdeksi viikoksi kaunis pouta, joka kesti minun matkaani edellä-mainittuun maa-kannakseen asti.

Ylä-Pelym'in kirkko on varsin alkaen rakettu Pelym-joella asuvia Voguulia varten, ja paikka on viimeinen, jossa Venäläisiä tavataan, ei enää muita Venäläisiä kuin pappi ja kirkon-palvelijat. Nämä ovatkin kirkon-kylän ainoat asujat, sillä ensimmäinen Voguuli-kylä, pari virstaa kirkolta, on vähän ylempänä joen-varrella. Surkeampaa sivistyneitten ihmisten asunto-paikkaa lienee harvassa kuin tämä kirkon-kylä on; ne kaksi asuttua taloa, jotka siinä löytyvät, ja niiden kaksi asumatointa toveria lasittomine ikkuna-reikinensä seisoivat siinä keskellä suurta puutointa lakeutta autioina, alastomina, suojattomina. Turhaan etsi silmä jota-kuta pellon-tilkkua, jota-kuta kukka- eli edes kaali-penkkiä; huoneiden ympärillä ei ollut yksin aitaustakaan. Ja sen ohessa osottivat talojen hajalliset katot ja lahonneet portaat asujanten huolimattomuutta; se suuri lakeus, jolla kylä seisoo, on luonnollinen niitty ja kasvoi pitkää heinää, mutta viikatteen jälkiä ei näkynyt, ei lehmän kelloja kuulunut missään.

Päästyäni katon alle diatschok'in tykönä (pappin sanottiin sairastavan eikä voivan vastaan-ottaa) tuli volostin Voguulilainen golova minua tervehtimään; hänen kanssansa seurasi puoli-kymmentä muita Voguulia. He olivat jo edeltä-päin kuulleet että heidän seutuihinsa oli tulemassa tschinovnikka Pietarista, ja alkoivat nyt kantaa minulle kaiken-laisia valituksia, joista kolme oli painavinta. Ensimmäinen oli se, että ruudissa, jota heille annetaan kruunun puolesta, on viimeisinä vuosina ruvennut olemaan haulia, tänä vuonna niin paljon, että ne hyvin tekivät kolmannen osan painoa. Tämän seikan selittämiseksi on sanottava, että Siperian kaikki pohjaiset kansat maksavat veronsa metsän-nahkoissa (enimmiten revoissa ja populissa, paikoin myös oravissa ja kärpissä), jota veroa kutsutaan *jasakaksi*, ja kruunu, jolla ruudin-teko ja myöminen on yksin-oikeutena, myöpi teko-hinnasta näille kansoille ruutia niin paljon kuin he tarvitsevat. Tämä on suuri etu heille, sillä ruuti-naula Venäjällä tavallisesti maksaa noin ruplan hop., mutta Siperialaisille ei se nouse enempään kuin noin 40 kopeikkaan samaa rahaa. Vaan haulit ovat arvattavasti paljoa huokeammat sitäkin, ja jos joku kelmi sekoittaa esim. 30 puutaan ruutia (se määrä, joka Pelym'in piirikunnassa vuosittain jaetaan kansalle) kolmanneksi osaksi haulia, niin saapi hän tällä varkaudella (haulien hinnan pois-luettua) puhdasta voittoa noin 7 puutaa ruutia s.o. Venäjällä tavallisen hinnan jälkeen noin 280 hopea-ruplaa. Mutta Voguulit arvattavasti valittivat tästä itsellensä tulevan suuren vahingon sekä rahassa että vaivassa ruudin seulomisen ja puhdistamisen kanssa kuin myös sitenkin että varomattomasti tammöisellä ruudilla ladattu pyssy ei laukea, jos haulin-rae on sattunut menemään tuli-reikään, josta taas metsä-mies voipi kadottaa monen kauniin otuksen, vieläpä joutua päänsä vaaraan, jos karhu sattuu tulemaan vastaan, niinkuin täällä usein tapahtuu.

Toinen heidän valituksensa oli se, että pappi rasittaa heitä liian kovilla maksoilla toimituksistansa ja omalla kädellensä kurittaa eli muuten tylästi kohtelee sitä, joka ei täytä hänen vaatimuksiansa. Niin oli golovan, keväällä kuolleen, isän hauta kauan ollut lukematta siitä syystä, että poika ei ollut sen siunaamisesta jaksanut maksaa papille enemmän kuin kolme hopea-ruplaa, ja sielun-paimen oli suostunut haudan-lukemiseen vasta annettua hänelle panttiin kaksi turkkia, jotka olivat lunastettavat seitsemällä hopea-ruplalla. Samassa määrässä sanoivat hänen ottavan vihkiäistäkin viisin kuusin ja kymmeninkin hopea-ruplin, jonka lisäksi nuoren parikunnan vielä sitten kesällä pitää hänelle tehdä sata rukoa heiniä. Vihkiäisen kalliisuus, lisäsivät valittajat viekkaasti, estää nuoren kansan menemästä naimiseen, joten rahvas vähenee ja tsaarille juokseva jasakka aikaa myöten kukaties jääpi maksamatta. Paitse tätä oli mainittu pappi ratkennut niin juomaan, että sitten pääsiäisen ei ollut kertaakaan pitänyt jumalan-palvelua, ja että toisella kirkon-palvelijalla se onkin työnä, papille viinan hakeminen Pelym'ista (150 virstaa), johon seurakuntalaisten täytyy antaa hevoset eli soutajat.

Kolmas valitus oli se, että Pelym'in kylän Venäläiset asujat juuri joen-suussa salpaavat koko joen tokeilla (tämän laitoksen näin omin silmini Pelym'issa), estäen näin kalan nousemasta ylemmäksi, josta Voguulien seuduissa oli suuri kalattomuus.

Nämä valitukset, jotka yleistä mainetta myöten olivat toden-peräiset, pyysivät he minun vastaan-ottamaan ja sanoivat ne diatschokalla kirjallisesti ylös-panettavansa. Minä ilmoitin heille minullani ei olevan mitään valtaa oiasta heille tehtyä vääryyttä, ja kehoitin heidän valittamaan papista rovasille (blahotschinnij), joka joka vuosi käy tutkimassa kirkon tilaa, ja ruudin jutusta sekä joen salpaamisesta paikkakunnan maallisille pää-miehille. Tämän sanoivat he jo tehneensä, vaan siitä apua ei mitään lähteneen, ja heidän uudestaan pyydettyänsä lupasin minä ottaa heidän valitus-kirjansa kanssani ja saattaa ne, Tobolsk'iin jouduttuani, kuvernöörille ja piispalle. He olivat sargen hyvillensä tästä, vaan lähtiesäni seuraavana päivänä paikalta ei heillä ollutkaan valitus-kirjaa minulle antaa, sillä diatschok, ehkä ennen luvannut sen heille kirjoittaa, oli nyt epäytynyt tästä vaarallisesta työstä, ja näin jäi Voguuli-parkain asia sillensä; sillä suullisesti, ilman mittäkään todistuksista, on syrjäisen vaikea ruveta kantamaan tammöisiä valituksia, vaikka kyllä olkoon vakuutettu niiden toden-peräisyydestä.

Niinkuin edellä sanottiin erosin tässä viimeisistä Venäläisistä, joita taas en uudelleen nähnyt ennenkuin neljän viikon perästä Sortingjen kirkolla lähellä Beresov'aa. Golova oli lähettänyt

sanan seuraavaan pauliin,^[23] pitää soutajia valmisna, ja istui nyt matkaan lähettäessä itse perää pitämään ensimmäisen kylän-välin. Tätä ei ollut kuin 20 virstaa ja golovan hilpeät soutajat saattoivat minun pian pienen paulin näkyviin, jossa oli kolme jurttaa. Nähtyänsä venheen alkoivat sen asujat ampua paukkaa, ja maalle noustua oli vastaan-otto mitä nöyrin ja mieluisin. Pian havaittiin kuitenkin, että paulin väki, niin miehet kuin naisetkin, olivat alkaneet pidot ennen vierasten tuloa ja nyt olivat, niinkuin Savossa sanotaan, aika vahvassa pajussa. Alussa ei tästä minulle ja kumppanilleni ollut muuta haittaa kuin liika suuri nöyryys ja imartelu, niinkuin halaaminen, polvien likistely j.n.e. Vaan jurttaan tultuamme muuttui asia toiseksi. Lavalla makaava talon-emäntä heräsi ja tuskin oli hän nähnyt golovan, kuin hirmuisesti sättien ja sadatellen lensi hänen sakeaan mustaan tukkaansa. Golovan seuralaiset soutu-miehet tulivat hänelle avuksi, paulin väki taas emännälle, "siitäpä kapina kauhea karttui": muutamissa silmän-räpäyksissä oli semmoinen tappelu irti, että minä töin tuskin pääsin ulos ja pakenin venheesen. Jonkun ajan jurtassa nuhjettuansa kiidättivät he, kumpiko puolue, sitä en voi sanoa, kahakan alkajan sen humalaisen vaimon ovesta pihalle, ja tulivat yksi toisensa perästä ulos, päästänsä nykkien telmeessä irtautuneita tukka-suortuvia, eivätkä näyttäneet olevan asiasta millänsäkään. Isäntä salpasi vielä yhä sättivän vaimonsa saunaan, toi viinaa golovalle ja hänen miehilleensä, ja kohta syntyi heidän välillensä sydämellinen rauha ja rakkaus. Nyt tulin minäkin venheestä maalle, ja talon-väki kiiruhti minulle tuomaan puolukoita, tuomen-marjoja ja ketrin-pähkinöitä kostitsemiseksi. Syyn talon-emännän vimmaan golovata kohti selitti minulle eräs soutu-miehistä olevan sen, että golova pari viikkoa takaperin viran-asioilla käydessänsä tässä paulissa josta-kusta vähästä syystä oli loukkaavilla sanoilla kohdellut emäntää, joka oli ne painanut sydämeensä ja nyt viinan rohkeudessa tahtoi ne golovalle kostaa.

Muutamien tuntien perästä sain hiljankin soutu-miehet eroamaan tästä kostitsevasta paikasta ja läksin päivän lasketessa matkaan. Lukija ehkä odottanee ja tässä, hiljalleen vasta-virtaan eteenpäin soutuessamme, kyllä olisi tilaisuus antaa kertomuksen Voguulien elannosta, tavoista, asunnoista j.n.e. Vaan semmoisen kertomuksen olen seuraavassa kirjassa antava, jonka-tähden se tässä olisi liikanaista. Tiestä taas, elikkä Pelym-joesta, ei ole paljon muuta sanomista, kuin että se Euroopassa ollen olisi luettava varsinkin keski-isojen jokien joukkoon, sillä se on varmaan viittä sataa virstaa pitkä ja olisi tyynen tasaisen juoksunsa kuin myös kohtalaisen syvyytensä vuoksi sangen soveljas höyry-laiva-kululle. Mutta täällä Siperiassa, suurten jokien maassa, on Pelym niin vähäinen, että se Ob-jättiläiselle on vaan syrjä-joki, ja senkin ei suoraan, mutta vasta kolmannessa polvessa, sillä Ob'in kanssa yhtyvä Irtysch ottaa syrjä-joen Tobol'in, Tobol Tavdan ja tämä meidän Pelym'in. Ja sillä olevan liikunnan vuoksi ei Pelym ole mistään arvosta, sillä sen vesillä ei liiku muut kuin Voguulit pienissä yhdestä puusta tehdyissä ruuhissansa. Tämän vuoksi ovatkin sen rannat yksi ainoa loppumatoin korpi, kasvava enimmiten kuusta ja lehti-kuusta, harvemmassa koivua ja petäjää. Tämä korpi on niin ihmiseltä liikuttamaton kuin hän lienee lähtenyt Luojan kädestä, ja vaikka minä en ole puun-kauppias enkä laivan-rakentaja, on minun useasti ollut vaikea luoda silmäni pois niiltä kauniilta taivaan-korkuisilta, suorista ja sileöistä lehti-kuusista, jotka näissä korvissa kasvavat eli korkeimmakseen tekevät sen hyödyn, että metsästelevä Voguuli tekee tulen ja viettää yön heidän juurellansa. Tämä luonnon alkuperäinen raakuus ja kauneus onkin ainoa matkajan huvitus näissä kolkoissa maissa, vaan kuin se aina ja aina vaan on yhden-muotoinen, väsyttää sen katsominen pian niin, että innokkaimmatkin luonnon-ihailijan luulisin täällä-matkatessansa toivovan taipalen kohta loppuvan ja pääsevänsä edes niinkin vähäiseen ihmisen asuin-paikkaan kuin Voguulien paulit ovat.

Minun tielläni oli näitä hyvin harvassa: neljän päivän matkalla, edellä-mainitun ylä-Pelym'in kirkolta lukien, sivuutettiin kaksi paulia, joissa kummassakin oli kaksi jurttaa. Sitten tultiin viis-jurttaiseen pauliin, jonka nimikin, Massau, saakoon tässä siansa sentähden, että siinä elää maan-viljelijä Voguuli, jolla on sangen hyvät pellot, viis hevoista, kolme lehmää, Venäjän tavoin tehty tupia, samovara, tee-kuppia ja muita semmoisia kaluja, joita Voguuleilla ei muualla ole ja jotka todistavat hänen ahkeruudella ja ymmärryksellä hankittua varallisuuttansa.

Päivän levättyäni Massaussa läksin taas matkaan ja tulin kahden päivän perästä viimeiseen pauliin, jonka nimi on Atimje-paul, vaan jota kirjoissa mainitaan Verschinskij paul (latva-paul), ehkä se, niinkuin tämä osottaisi, ei suinkaan ole Pelym'in latvalla, vaan Voguulien kesken luetaan puoli-väliksi joen latvan ja suun välillä, joka kartalta katsoenkin näyttää oikealta. Tähän asti oli minulla edessä olevata maa-taivasta vasten viis saatto-miestä koossa; mutta kuin niistä en vielä luullut olevan kyllä kantamaan sekä minun kapineitani että omaa evästänsä, pyssyjä, kirveitä, kattiloita ja muita välttämättömiä kaluja, niin toivoin uupuvat eli noin neljä tahi viis miestä saavani tässä paulissa. Mutta siinä toivossa petyin: paikalla ei löytynyt muuta kuin naisia ja yksi ainoa matkaan kykenevä mies. Muut miehet olivat jo kaikki metsässä hirven pyynnössä, niistä kuitenkin kylän kaksi parainta miestä ylempänä Pelym-joella kesä-jurtissa ja niin muodoin matkalla tavattavat. Näiden molempien taloista suostui heidän tyttärensä, yksi kummastakin, lähtemään soutamaan isiensä jurtille asti, jossa nämä kävisivät heidän siansa. Näin oli minulla seuraavana päivänä taas liikkeelle lähtiessäni saattajina: kolme vahvaa nuorta miestä, kolme ukkoa, joista kaksi ei kyennyt paljon mihinkään, ja kaksi nuorta riipeätä neitoista. Mutta tinentijaa ei ollut yhtään; kaikki tiesivät he sen, että eräällä pienellä Pelym'in syrjä-joella nimeltä Posserje, noin yhdeksän päivän matkan päässä, eli Beresov'an piirikuntaan kuuluva Voguuli, jonka muutamat myös tunsivat, sillä hän kuului käyvän täällä aina silloin tällöin jauhoa ja muita tarpeita ostamassa. Vaan Posserje-jokea ei tiennyt kukaan, ja tämä seikka oli hyvinkin arveluttava, sillä Pelym'illa on paljon syrjä-jokia kummallakin puolellansa, joista oikeata arvata ei ollut helppo asia. Ainoa toivo oli niissä kahdessa ylempänä olevassa Atimje-miehessä, jotka olivat käyneet Posserje-joella ja jotka toivoin saada kanssamme.

Näin varustettuna ja lisättyäni soutu-miesten eväsen kolme puutaa leipää, jotka erittäin ja ikäskuin itseäni vasten olin leivottanut (sillä Voguulit tiesin vahvoiksi syömäriksi), läksin matkaan

ja tulin seuraavana päivänä ensimmäisen Atimjeläisen metsä-jurtalle. Se oli rakettu hirsistä niinkuin talvi-jurtatkin, ja ne kolme aittaa, jotka seisoivat jurtan vierellä, osoittivat että paikan isäntä sai metsästä mitä tallelle panna; sitä samaa todisti myös vasta nyletty kuivamassa riippuva hirven talja. Mutta häntä itseänsä ei ollut paikalla. Hänen meidän kanssa oleva tytär otti yhdestä aitasta, joka oli lukotta niinkuin täällä yleisesti kaikki huoneet ovat, hyvät kyörät verestä hirvenlihaa meidän keittää. Mehevän hirvi-rokan kiehuessa rannalla tuli kotiin kaksi paikan asukasta: sen haltijan toinen tytär ja veljen-poika, jotka olivat liki-seudussa käyneet teiri-loukkuja katsomassa. He sanoivat isänsä olleen metsässä jo neljä päivää eikä olevan tietoa, koska hän tulisi jurtalle. Hänen kanssa-saamisen toivo kävi siis tyhjäksi, ja syötyä läksimme edelleen entisellä väellä. Kaksi päivää kulettua tulimme toisen Atimjeläisen metsä-jurtalle; tässä tapahtui sama seikka: ei häntä eikä ketään muitakaan ollut jurtalla, ja meidän täytyi siis tien-tuntijatta lähteä Posserjeta etsimään. Eräs ukoista sanoi *kirjoittavansa* puuhun paikan isännälle että me olimme siinä käyneet. Minä luulin Voguuleilla olevan niinkuin Samojeedeillä on jonkun, josko vaillinaisenkin, kirjailu-taidon, jolla he voisivat tehdä joita-kuita ilmoituksia kaukaa toinen toisillensa, ja katsoin sentähden uteliaisuudella ukon työtä. Vaan hänen kirjoituksensa ei ollut muuta kuin että hän vissiin järeystykseen hakkasi petäjän kylkeen yhdeksän pykälää, sen määrän, joka meitä oli henkiä. Minä käskin hänen myös kirjoittamaan Gregorille (se oli jurtan-miehen nimi), että paikalla oli käynyt virka-mies ja Gregorin tytärkin. Mutta sitä ei hän enää voinutkaan toimittaa kirjoituksellansa ja se merkittiin siten, että jurttaan jätettiin paperilappu ja tytön huivi.

Neljäntenä päivänä tästä eteenpäin eli seitsemäntenä Atimje-paulilta lähdettyä kohdattiin suu idästä tulevan joen, joka minusta näytti Posserje-joelta, sillä Regulyn tarkalla kartalla ei tässä seuduin löydy muita jokia kuin se. Minä seisahduin joen-suuhun ja lähetin kaksi miestä pienellä venheellä ylemmäksi syrjä-joelle katsomaan, miltä se näytti ja eivätkö siellä voisi löytää mitä merkkiä ihmisten asumisesta sen varrella. Parin tunnin perästä tulivat he takaisin ja ilmoittivat, että joki noin kolmen virstan päässä kapenee niin että pienelläkin venheellä on mahdotoin sitä ylöspäin kulkea, ja yhteisessä neuvossa päätettiin että se ei vielä ollut Posserje. Tämä päätös olikin oikea, sillä vielä joita-kuita tuntia soudettua tuli vastaamme toinen paljoa suuremman joen suu ja epäilemättä laskimme venheet siihen. Vähän matkaa soudettua alkoi rannoilla näkyä kaiken-laista merkkiä ihmisten olosta ei kaukana: veistettyjä puun-kylkiä, kantoja, tulen-sioja, verkon-kuivaus-laitoksia j.n.e. Mieluisasti sousivat Voguulit eteenpäin, sillä heillä alkoi jo olla särpimen puutos, kuin koko matkan olivat liian herkullisesti eläneet (esim. kolme kertaa päivässä keittäneet) ja ampua ei oltu matkalla saatu muuta kuin muutamia vesi-lintuja ja pari teiriä. Mutta täällä tuli se vastus eteen että joessa usein tavattiin suuria läjiä hakoja, joita luulen muutamien paikoin Suomessa kutsuttavan *ryteiköiksi*, ja niiden hakkaamisessa ja venheelle tien aukasemisessa meni semmoinen aika että noin kymmenen virstan matkalla viivymme kokonaisen vuoro-kauden ja vasta toisena päivänä tulimme edellä-mainitun Beresov'an Sosvalaisen Voguulin mökille.

Iloni tästä tapauksesta ei kuitenkaan ollut vähempi, varsinkin kuin tämä Voguuli ikään oli tullut metsästä kotiin ja minulla hänessä siis oli varma tien-johtaja. Ja onni teki minulle vielä sen hyvän että samana päivänä saattoi mökille tämän miehen veljen poikinensa, jotka elivät Sosvaan menevän Tapsjen varrella ja nyt olivat jo toista viikkoa olleet metsällä hirven ajossa. Tämä ukko antoi minulle seuraan poikansa, josta siis oli seudun-tuntija toveri lietsarille. Tosin ei heistä kumpikaan ollut käynyt siinä paulissa Tapsje-joen varrella, johon nyt tahtoivat saattaa minun, vaan heidän alinomaiset vaelluksensa metsässä tekivät luultavaksi että he eivät eksyisi, ja minä luotin heihin vähimmättäkään epäilemisettä.

Seuraavana aamuna oli ilma vielä kirkas, vaan päivän päälle vetihen taivaalle se hieno kelve, joka on pettämätöin sateen ennustaja. Vaan kuin ei kukaan pitänyt tästä lukua, niin lähettiin aamuksen syötyä korpea myöten maa-taivalta katkasemaan. Vaikka tien-johtajat olivat minulle vakuuttaneet tien eli matkattavan korven olevan kuivan, olivat minulla lakkarissani kuivat sukat varalla, muuttaa ne jalkaani niin pian kuin jalat alkoivat märiltä tuntua ja, niinkuin ajattelin, suon poikki oli päästy. Suota ei tarvittukaan kauan odottaa, ja pian purskui vesi saappaissani. Levätessä mutin sukat: Voguulit nauroivat ja sanoivat sen olevan tyhjän vaivan, sillä koko matka olisi oleva semmoista sammal-suota kuin tähänkin asti oli ollut. Kuivalla tiellä olivat saattajat ymmärtäneet sen, että ei tarvinnut kahlata vedessä vyötäistä myöten, niinkuin se näissä korvissa useasti tapahtuu, ja tapahtui meillenkin. Enkä sen kovemmin sitte enää ruvennutkaan jalkineita muuttamaan tällä matkalla, sillä se vaiva oli tosin turha. Alussa matkaa tapahtui minulle useampia pieniä vastuksia. Yön olin jurtalla levännyt nuotiolla; varmaan oli tässä nokea eli mitä muuta joutunut toiseen silmääni, niin että sitä iltapuolella päivää rupesi ankarasti hakkaamaan. Tämän kautta puoli-sokeana eteenpäin astuessani loukkasin polveni kuivaa puun-oksaa vasten, ja nyt täytyi meidän seisahtua, johon liittoon jo iltakin kohta alkoi pimetä. Huuhdottuani kylmällä vedellä niin silmäni kuin polvenikin, jossa toinen myötä-seuraavista Voguulittarista oli Herthanani, panin teetä juotuani kuusen juureen maata.

Yöllä olin unissani uivanani kylmässä vedessä jäiden seassa, ja herättyäni havaitsin että villa-peitteen ja sarka-nutun alla olin kastunut märäksi ja että rankka sade valoi ehtimiseen taivaasta. Tuli oli sammunut, jonka-tähden herätin seuralaisiani sitä korjaamaan. He eivät näyttäneet olevan sateesta millänsäkään, makasivat vaan niin lähellä tulta kuin mahdollinen oli, aika ajalta kääntäen milloin kyllen milloin toisen sadetta vasten. Päivän valettua läksimme matkaan, vaikka lietsari ei sanonut oikein tietävänsä miten nyt kulkea, kuin päivästä ei voinut suuntaa katsoa (kova onni oli minulta edes-menneenä vuonna hävittänyt pitkä-silmän, jossa oli kompassi). Satamasta ei herennyt silmän-räpäykseksikään, ja noin kaksi eli kolme tuntia vaellettua eteenpäin sanoi lietsari matkan suunnan kokonaan kadottaneensa, pyysi minun taukoamaan ja pyyssynsä sekä koiransa jättäen meidän tykö lähti hän veljensä pojan kanssa eteenpäin maata katselemaan.

Tulen teytyä rakensivat seuralaiseni kaksi majaa, joista oli joku, jos ei täysikään, suoja sadetta vasten. Keitettyä, kuivailtuamme, lepäilyä alkoi jo tulla ikävä lietsaria, mutta heitä ei kuulunut. Näin kului koko päivä sateen pidossa ja turhassa odotuksessa. Viimein aloin pelätä että lietsarit olivat karanneet, varsinkin kuin nyt sain tietää, että eräs Pelymilaisista toveristani oli eileisnä iltana peloitellut Posserjelaista ja sanonut minun lyöttäväni häntä, jos ei tänä päivänä saattaisi seuraa korven yli. Ajatellessani tätä seikkaa alkoi tilani olla jotenkin ikävä. Ilman lietsaritta ollen oli yksi kahdesta tehtävä: joko omin käsin koetella pyrkiä Tapsjen rannalle, joka näinkin oli mahdollinen löytää, sillä se juoksi poikki meidän matkan-suuntamme, — ja sitten jokirantaa myöten etsiä paul; eli palata takaisin Posserjelle ja siellä odottaa parempaa aikaa ja matka-onnea. Minä huusin edellistä, mutta saattajani tahtoivat kääntyä takaisin, ja olikin heillä syytä tähän vaatimukseen: heidän eväänsä oli lopussa. Viimeisen leipänsä olivat he syöneet tänä aamuna ja nyt ei heillä enää ollut muuta jäljellä kuin suolaa, vähän ohran-suurimoita ja hirven-rasvaa; tosin ei Posserjellakaan löytynyt ei leipää eikä suurimoita, vaan teiriä oli siellä kyllä, ja teirin-lihalla elää Voguuli ikänsä, ilman leivättä ja muutta herkuitta. Mutta takaisin-matkaaminen ei olisi ollut helppo; seuralaisilleni oli tienot outo, ja jälkemme voimme vaan suossa nähdä, vaan kuivilla kannaksilla voisimme haipua oikealta suunnalta, painua korpeen etemmäksi ja nääntyä tietymättömiin. Näissä ei kovin havaittavissa ajatuksissa vietin ilta-puolen päivää, kuin lietsarit viimeinkin väsyksissä tulivat takaisin. Heidän vaelluksensa pää-tarkoitus oli ollut löytää erää puro, jonka tiesivät tässä korvessa olevan, ja sen juoksusta päättää matkan suuntaa. Kauan etsittyänsä olivat sen viimein löytäneetkin, ja sanoivat siltä ei tulevan kovin pitkän matkan paikkaan, jossa Tapsjeläiset syksyllä pitävät peurojansa ja josta tie oli pauliin.

He olivat palatessansa lyöksennelleet merkkejä puihin, joita myöten meidän seuraavana päivänä oli helppo tulla mainitulle purolle. Sade oli nyt myös herennyt ja päivä oli vaan puolipilvinen, niin että auringosta nyt oli hyvä johto. Niin löysimmekin viimein ilta-päivällä tien-suun, josta tapauksesta en minä ollut iloisempi kuin Voguulitkaan. He keittivät tässä viimeisen kerran, nyt ilman suurimoittakin s.o. vettä suolan ja rasvan kanssa. Minä jaoin heille vehnä-leipää, sen vähän mikä itselläniikin oli, ja voin myös heidän kattilaansa laskea pari kourallista riisi-suurimoita ja palasen puljon'ia. Virkistettyinä enemmän toivolta kohta pääsevämme korvesta kuin vähiltä ja kehoilta ruoka-ravinnoilta läksimme syötyä taas tallustamaan, ja myöhä-illalla olimme viimeinkin niin onnelliset, että kuulimme koiran haukkumisen ja kohta sen jälkeen tulimme joen rantaan, jonka toisella puolen olevasta paulista nousi ystävällinen savu ilmalle. Pyssyn ampuma ilmoitti sen asujille tulomme, he toivat kohta venheen vastaan ja pian olimme sangen siistissä, ihanalle paikalle raketussa paulissa, jonka nimi oli *Schohteltit*.

Se oli 7:s päivä syys-kuuta. Seuraavana päivänä erosin Pelymilaisista seuralaisistani, jotka palasivat tien-osoittajien kanssa samaa tietä takaisin. Ainoastaan yhden vuoli-sokean ukon palkkasin Sortingjen kirkolle asti tulkiksi, sillä käytännöllinen taitoni Voguulin kielessä oli vielä niin heikko, ett'en pitemiä lauseita voinut en puljua enkä ymmärtää, ja nämä Sosvan Voguulit eivät ymmärrä Venäjän kieltä enemmän kuin muutamia kirouksia, jota heidän muka "tietämättömyyttensä" eräs Pelymilaisista kyllä moitti, sanoen Sosvalaisen ihmisten parissa istuvan äänettä kuin teirin. Tämän ukon ja kahden soutajan kanssa läksin päivän levättyäni Tapsje-jokea alaspäin laskemaan. Se ei tosin ole kovin virtainen, vaan kuitenkin "maksoi mäki velkansa", niinkuin meillä sanotaan. Kumminkin oli tämä alku-matka Sosvan-vesillä minulle sangen tukala: venhe oli niin kapea ja pieni, että siinä piti istua venhe-pohjassa, ja vähäisinkin liika liikahdus voi sen kaataa. Toisekseen oli se katteeton, ja ilma oli jo niin kylmä että pari kertaa luntakin satoi, jonka ohessa minua horkan tavoin vilusti, seuraus jalka-matkastani. Pahin seikka oli kuitenkin se, että eväässä puutuimme kahta painavata tarvetta: leipää ja suolaa. Teiriä, kuivaa peuran-lihaa ja rasvaa oli kyllä. Ukko tulkkini alkoi tästä napista, sanoen tottuneensa edes suolalle, josko leivättäkin voisi elää, ja tämä hänen napisemisensa ei vähenny, kuin unhotti tupakka-kukkaronsa eräasen yö-paikkaan ja tätä vahinkoa ei havaittu ennenkuin pitkän matkan päässä paikalta. Minä autoin häntä tupakalla vähistä varoistani ja lohduitin toivolla kohta päästävän parempihin paikkoin.

Neljä päivää näin kärsittyämme tulimmekin Tapsjen suulle eli sen yhtymiseen lännestä juoksevan pää-joen Sosvan kanssa. Tässä oli kokonainen tuohi-kaupunki noin 30 kesä-jurttaa, joissa eli ympäristön Voguuleja koko kesän paikalla kalastaen. Myös löytyi siinä jauho-venhe, erään Sosvalla asuvan Syrjänin tavara, jota myömään hän oli tänne palvelijansa lähettänyt. Jauhot maksoivat täällä 11 oravaa puuta (s.o. 63 kop. hop.; Tobolsk'issa maksoivat ne mennä syksynä 30 kop., ja etelämpänä Tobolsk'in läänissä 15 kop. samaa rahaa); mutta kauppias sanoi tavaransa hitaasti menevän, sillä oravia ei oltu vielä ennätetty pyytää, vaikka vuosi oli hyvän-lainen orava-vuosi. Hän oli syntyjänsä Samo Jedi, mutta oli jo lapsena vanhempiensa kanssa joutunut isäntänsä Syrjänin palvelukseen (s.o. orjuuteen), ja oli hän oikea polyglotti, sillä paitse omaa kieltänsä puhui hän Syrjänin, Voguulin ja Ostjakin kieliä ja sangen selvästi Venäjätäkin.

Nyt loppuivat ukon ja minun puutteet; ostimme kohtuullisen määrän jauhoa, josta rieskottain tehtiin leipää, pieniä kakkaroitu, jotka paistettiin tuli-sian tuhkassa. Tämä on Voguulien tavallinen leivän-teon-laatu, sillä unia ei löydy heidän talvi-jurtissansakaan, ja sillä tavoin tehty leipä on sangen hyvää, varsinkin siitä, joka jonkun ajan on ollut kokonansa leivättä. Myös annettiin minulle tässä Sortingjen kirkolle asti suurempi ja varavampi venhe, joka katettiin tuohella niin että lopun matkaa, vielä kuusi päivää, teimme verrallisesti paremmassa tilassa kuin matkan Tapsjella. Pohjainen Sosva on suuri joki, leveydeltänsä Volgan kokoinen Kasan'in kohdassa, ja sen virta on sangen väkevä, joka jälkimäinen omaisuus meille kyytiä lisäsi.

Sortingjen kirkko on ensimmäinen ja ainoa paikka Sosvalla, jossa Venäläisiä tavataan. Paitse pappia ja kirkon-palvelijoita elää siinä kauppa pitävä porvari ja muutamia muita asujia, yleensä kuusi eli seitsemän taloa, joiden rinnalla ja lisänä seisoo kymmenkunta Voguulien jurttia. Paikka

on surkeimpia ihmisen olo-paikkoja, vaan minulle oli se arvattavasti hyvän-toivon niemi, pitikin papin hyväntahtoinen emäntä minua siinä ollessani niin hyvänä ja evästi vielä matkalle Beresov'aan niin hyvästi, että hän on paraimpia muistoja Siperiasta. Olostani Sortingjella ja matkastani Beresov'aan, joka ei kestänyt täyttä kahta vuoro-kautta, ei ole juuri mitään virkkamista, jonka tähden tämän pitkän epistolan jo voinkin tähän lopettaa.

Kolmas Kirja.^[24]

Beresov'assa 1 p. lokak. 1858.

Sitten viimeisen eli neljännen matka-kertomukseni lähetettyä läksin Kasan'ista loppupuolella mennyttä touko-kuuta matkalle Siperiaan ja tulin kesä-kuun loppu-puolella Tobolsk'in ja Turinsk'in kaupunkien kautta, Pelym'in kirkolle, viimeksi mainitun kaupungin piirikuntaa, Tavda- ja Pelym-jokien yhdyntä-paikassa vähäistä etelämpänä 60:ttä pohjaista leveys-pykälää. Matka-kaavastani tietää ylistettävä konsistorio, että minulla tämän vuotisen tutkinnon tarkoituksena oli Voguulien kieli ja kansa. Pelym'issa vietinkin lähes kaksi kuu-kautta mainitun kielen tutkimisessa, jolla ajalla sain selitetyksi kaksi toinen toisestansa ei suuresti eroavata murrettä, joista yhtä voipi kutsua *Pelym'in* ja toista *Kondan* murteeksi. Näin jo johon-kuhun määrään tultuani tuntemaan kielen läksin Pelym'ista elo-kuuu 19:nä päivänä matkalle itseä Voguulin kansaakin oppimaan. Matkani kulki pohjasta tulevaa Pelym-jokea myöten lähes 62:ta pykälää; tässä erosin tämän joen nyt länteen ja etelään kääntyvästä latvasta, kulin jalan noin 50 eli 60 virstaisen taipalen, jonka toisella puolella tapasin Tapsje-joen, joka etelästä pohjaa kohden juoksee pohjaiseen Sosva-jokeen. Näitä molempia jokia myöten juoksi nyt matkani Sortingjen kirkolle, Sosva-joen rannalla, 63 1/2 leveys- ja 81 pituus-pykälän alla. Tämä kirkon-kylä, johon tulin 16 p. syysk., on ensimmäinen ja ainoa Venäläisten asuma paikka Beresov'asta itään päin. Siinä vietin viikko-kauden päivät tutkien kolmatta eli *Sosvan* murrettä Voguulin kielessä, joka myöskään sanojen taivutuksessa ei merkittävästi eroa etelämmässä olevista sisaristansa. Sortingjen kirkolta viimeksi tulin menneellä viikolla tähän kaupunkiin ja aion täällä viettää keli-rikon ajan. Talvi-kelin tultua, jonka täällä luullaan joutuvan noin parin eli kolmen viikon perästä, aion lähteä Obdorsk'iin, saamaan selkoa Obdorsk'in eli pohjaisten Ostjakkein kielestä. Tämän tutkinto ei tosin kuulu matka-kaavaani, vaan sen läheinen heimolaisuus Voguulin kielen kanssa vaatii semmoisen tutkinnon, varsinkin koska sen luullaan isosti poikkeavan Castrén'in tutkimasta Irtytsch'in ja keskimäisen Ob'in ostjakkilaisesta kielestä. Mainitun matkan tehtyäni toivon, noin parin kuu-kauden perästä, Jumalan avulla voivani jättää jää-hyväiset Siperialle ja palata Perm'in lääniin siellä olevien Permiläisten kieltä lähemmin tunnustelemaan.

Sen verta matkani juoksusta. Kieli-opillisista ja sana-kirjallisista saaliistani en nyt aio puhua; sitä vastaan suotakoon minun tähän liittää joita-kuita lauseita Voguulin kansasta.

Itä-puolella Uraalin keskimäistä osaa, 59:nneen ja 64:nneen leveys-pykälän välillä, juoksee pitkin vuoren juoksua kolme eli neljä alhaista ja kapeata maan-selännettä vierekkäin, jotka ovat kokonaan erillensä itsestä Uraalista eivätkä keskenänsäkään missään yhteydessä. Näiden, paikkakunnan Venäjän kielessä Uvall'iksi kutsuttujen harjanneitten välissä syntyy ja juoksee joukko osittain sangen suuria jokia, jotka kaikki joko välittömästi eli toisten jokien kautta lankeavat Irtytsch-Ob'in jättiläis-jokeen, ja joista merkillisimmät ovat: 1) *Tura*, juokseva lännestä itään ja lankeava Tobol-jokeen; 2) *Tavda*, joka syntyy kahdesta itä-etelää kohti rinnakkain juoksevasta joesta: eteläinen *Sosva ja Losva*; Tavda vastaan-ottaa pohjasta juoksevan *Pelym*-joen ja lankee samoin Tobol'iin; 3) *Konda*, joka suuri joki vasten-kengän muodossa juosten kerää ison joukon pienempiä syrjä-jokia juoksuunsa ja lankee Irtytsch'iin; 4) pohjainen *Sosva*,^[25] syntyvä useamman pienemmän joen yhtymisestä Uraalin juurella, juoksee melkein latinaisen S:n muodossa ja lankee ei kaukana Beresov'asta Ob'iin; sen suurin syrjä-joki lännestä on *Sigva eli Ljapina* (Voguuliksi: *Sakuje*), ja etelästä jo ennen mainittu *Tapsje*]^[26].

Paitse Turan ja eteläisen Sosvan seutuja, joissa maan-viljelys vielä menestyy hyvästi, on näiden jokien läpi-juoksema maa viljelemätöntä korpea ja pohjatointa suota, joissa ihminen ei ole yrittänytkään, eikä mahda koskaan yrittää, vallitsemaan yli-voimaista luontoa. Yleisimmät puun-laadut näissä äärettömissä metsissä ovat: kuusi, koivu, petäjä, hopea-kuusi (ven. пихта, *pinus picea*), ketri-puu (ven. кедрь, *pinus cembra*), saksan- eli lehti-kuusi (ven. лиственница, *pinus larix*) ja paju. Näiden metsien ja niin muodoin koko tämän maankin suurin rikkaus on niissä olevat elävät niinkuin: majava, jota kuitenkin nyt enää harvoin tavataan; repo, myös harvassa; naali (ruots. fjällracka, ven. несец), elävä pohjempana; sopuli (ruots. sobel, ven. соболь), jota vielä tavataan sangen suurella määrällä; ja orava. Paitse näitä nahkansa tähden metsästettäviä eläimiä ovat tässä metsän-eläistä vielä mainittavat hirvi ja tavalliset metsä-linnut (pyy, teiri ja metso), joita asujat pyytävät ruoaksensa. Joet, etenkin pohjainen Sosva ja Ob, ovat siunatut kalalla niin monesta laadusta, että niiden tunteminen ja luetteleminen on mahdotoin sille, joka ei kauemman aikaa ole elänyt paikalla.

Tässä maassa elää iki-vanhoista ajoista Voguulin kansa, joka läheisten heimolaistensa Ostjakkien kanssa oli jo muinaisina aikoina kaukaisillenkään kansoille tunnettu *Jugrin eli Ugrin* nimellä, vaan itse nimitäksen *Manjsi*, josta niinkuin Voguulinkin nimestä tehtyjä monia perättömiä selityksiä minä en rupea vielä lisäämään uudella semmoisella. Nimestä *Vogul* sanon vaan sen, että sitä paikalla ei kukaan käytä, sillä Pelmys'in tienoossa kutsuvat Venäläiset Voguulia ainoastaan инородцы (vieras-peräiset, ei-Venäläiset) eli ясачные (jasakan-maksavat, ei-talon-pojat), ja Beresov'an piirikunnassa kutsutaan heitä ja Ostjakkeja yhteisesti Остяки. Herra Regulyn päätteelle (*Baer u. Helmersen, Beiträge zur Kenntniss Russlands, B. IX.*) että Voguulit eivät olisi maan alkuperäiset asukkaat, vaan verrallisesti myöhemmin mistä kusta etelämmästä tänne siirtyneitä, ei löydy mitään todistuksia. Päin vastoin todistavat jokien, järvien ja vuorien nimet ei

ainoastaan Voguulien tätä nykyä asumassa maassa, vaan paljon etelämpänäkin ja lännempänä, jossa nyt jo kaukaisista ajoista asuu muita kansoja, että Voguulit ovat ensimmäiseksi niille paikoille jalan astuneet ja kielellänsä ne nimittäneet. Voguulin kielen rikkaus nimityksistä tämän maan omituisille luonnon-aineille ja sattumille on myös todistuksena tämän kansan siinä kauan asuneen.

Voguulien nykyisen alan eteläisenä rajana ovat Losva ja Tavda, jonka jälkimäisen joen varrelta kuitenkin ei Voguulia tavata enää muualla kuin Koschutsk'in volostissa kolme pientä kylää; lännessä on Uraali heidän luonnollinen rajansa Syrjänein maata vasten; pohjassa eivät Voguulit noude yleemmäksi Sosva-joen pohjasta tulevia syrjä-jokia, ja idässä taas ei heidän piirinsä ulotu yhdistyneeseen Ob-Irtysch-jokeen asti muualla kuin Beresov'an kaupungin kohdalla, sillä etelämpänä ovat Ob'in sekä Irtysch'in molemmat rannat Ostjakkein vallassa. Hallituksellisessa katsannossa kuuluvat he kahteen lääniin, nim. Perm'in, jossa heidän alansa on Tscherdyn'in ja Verchoturien piirikunnissa, ja Tobolsk'in lääniin, jossa heidän maa kuuluu Turinsk'in ja Beresov'an piirikuntiin. Heidän lukunsa on, verraten siihen suureen maa-alaan, joka heidän vallassansa on, aivan vähäinen. Tobolsk'in läänissä löytyy Voguulia noin 900 veron-maksavaa miehen-puolta, jota myöten, jos jokaista veron-alaista vastaan luetaan 6 verotointa henkeä, joka lienee kohtuullinen, Voguulien yhteinen määrä Tobolsk'in läänissä tekisi noin 5,400 henkeä; Perm'in läänissä taas ei heitä ole yhteensä enemmän kuin 900 hengen paikoille, ja näin muodoin ei koko Voguulin kansan luku tee täyttä puolta seitsemättä tuhatta henkeä. Syyt tähän vähään väen paljouteen ovat: ilman kovuus ja elämän-laadun vaivaloisuus, metsän-otuksen väheneminen ja siitä seuraava yleinen köyhyys, kuin myös venäläisten pappien ahnaus, jotka Voguuleilta vaativat niin suuren vihkiäis-rahaman että moni nuori mies juuri sen puutteesta jätäkseen naimatta. Beresov'an piirikunnassa eläviä Voguulia haittaa kalym'ikin (naima-raha morsiamen isälle maksettava) naidessansa, ja yleisiksi väen-vähyyden syiksi voipi vielä lukea kulku-tauditkin, joista rokko ja venerin-tauti ovat tehneet suurta tuhoa heidän seassansa. Venäläisiä lähellä vähenee heidän määränsä sitenkin, että moni Voguuli annaksen työ-miehiksi Venäläisille, ja vierastuen omista elatus-keinoistansa perehtyy täällä näiden elämän-laatuun sekä palo-viinaan ja katoaa näin muodoin kansastansa. Yleisesti valittavat tšekäläiset virka-miehet niin Voguulien kuin Ostjakkienkin ja muiden heidän tavallansa elävien kansojen Siperiassa vuosi vuodelta vähenevän ja heidän kokonaisen loppumisensa siis ei kaukana olevan, joka kohtalo tietävästi on kaikkein semmoisten kansain, jotka eivät tahdo antautua sivistyksen matkaan.

Elämän laatunsa puolesta voipi Voguuleja kutsua *asettuneeksi metsästäjä-kansaksi*. Syrjä-elatus-keinoja on etelässä, Losva- ja Pelym-jokien varsilla, joku vähäinen maan-viljelyä ja karjan-hoitoa, ja pohjassa Sosva-joella kalan-pyyntö. Vaan metsän-käynti on ainakin Voguulin paras ja rakkahin toimitus. Metsästämistä harjoitetaan sekä kodista käsin että metsään raketuista, noin päivän matkan eli parin päässä olevista, majoista. Se alkaa syys-kesällä elo- ja syys-kuussa hirven pyytämällä, joka tähän aikaan vuotta on hyvin lihava. Hirvi asuskelee kernaasti kuivilla suo saarilla, joissa viheriäinen ruoho on hänen paras herkkunsa, ja tämmöistä ruohoa paremmin kasvattaaksensa sytyttää Voguuli useasti sen-kaltaiset paikat tuleen, josta ne monet metsä-valkeat ovat selitettävät, jotka Siperiassakin hävittävät täällä tosin vielä arvotointa metsää. Tämmöisissä paikoissa löytää Voguuli pian hirven jälet ja koirinensa alkaa hän sitä ajaa perästä, jota ajamista monesti kestää neljä viis päivää ja enemmänkin, ennenkuin hirvi laskee ajajansa niin lähelle että ampua voi. Jos ampuminen onnistuu, teurastaa hän saaliinsa paikalla ja rakentaa joko puuhun eli korkeiden pylvästen päälle pienen aitan, jossa liha, leikeltynä kaitaisiin ja hienoin suikaleihin, kuivaa ja talveen asti säilyy karhuilta ja muilta raatelijoilta. Mainittuun hirven asuma-paikkoihin viritetään myös suuria jousia, jotka eläimen lähestyessä laukeavat ja joita Venäjän kielessä tästä kutsutaan itse-ampujiksi (самострелец, самострела). Myöhemmin syksyllä, kuin nahka-otus on saanut täyden karvansa, kuin soiden ja veton jäädyttyä metsän-käynti on helppo ja kuin ensimmäinen lumi hyvästi näyttää eläinten jälet, tällöin alkaa oikea metsän-pyyntö, joka paraasta päästä on sopulin ajaminen. Tätä eläintä pyydetään sitten monella lailla koko talvi aina kevääseen asti, kunne lumi alkaa upottaa miestä ja koira. Tässä pyynnössä on hyvä koira verratoin kappale ja semmoinen maksaakin Voguulien kesken kaksin kolmin-kymmenin hopea-ruplin, eikä niitä pieniä helma-rakkia, joita vanhain naisten kaupunkiloissa nähdään hyväilevän, pidetä niin hyvästi kuin Voguuli pitää koiraansa, joka taas kuuliaisuudessa ja uskollisuudessa jättää kauas jällelensä mainitut kaupunkilaiset heimolaisensa. Sopulin hinta on hyvyttä myöten eri-lainen: neljästä aina kymmeneen hopea-ruplaan, ja jasakkaa maksettaessa ottaa hallitus hyvän sopulin vastaan kolmen sielun verona. Toinen eläin, joka vielä useammin kuin sopuli saa antaa nahkansa Voguulille, on orava, jota tapetaan ympäri vuotta ja yhtä verran huvikseen kuin oikeaksi työksi. Voguuli ei nim. koskaan liikahta jurkastansa ilman koiratta, pyssyttä ja kirveettä. Jos hän jalan lähtee mihin asialle, on hänellä koira muassansa; jos taas venehin, juoksee koira pitkin joen-rantaa hänen itsensä melomalla hiljalleen matkaa tehdessänsä. Koira löytää pian oravan ja ilmoittaa haukkumalla sen isännällensä, joka kuitenkin on ruudilta ja haulilta liian saita oravaa ampumaan. Kirveellensä kolkuttaa hän puuta, jossa orava istuu. Jos tämä hypätessään toiseen puuhun ei putoa maahan, kertoo metsästäjä puun-kolkuttamista niin kauan kunne orava enää ei hyppääkään puusta puuhun, vaan istuu uppimiskaisesti paikallansa. Tällöin sahataan puu poikki ja sen kaatuessa joutuu otus välttämättömästi odottavan koiran hampaisiin. Oravan hinta vaihtelee täällä 6 ja 10 kopeikan välillä hop. Harvemmin saadaan repoa, joka on vaikea pyytää, ja arvaten vielä harvemmin karhua. Metsä-lintuja pyydetään loukuilla (ven. slopeц), jotka asetetaan ei kovin kauas kotoa, niin että vaimot ja muu kotona elävä heikompi kansa hyvin voipi ne hoitaa. Keväällä tapetaan myös paljon vesi-lintuja, joita pyydetään merroilla eli ammutaan jousella, joka kalu vielä löytyy joka talossa.

Kalastaminen, joka Tavdalla ja sen syrjä-jokiloilla ei ole kovin antoisa, tapahtuu siellä tavallisesti talvella siten että joki soveljaassa paikassa lähellä kotia kokonansa suletaan ja suluissa oleviin

porttiin asetetaan suuria, päre-puikoista tehtyjä mertoja. Näitä pyydyksiä hoitavat samoin vaimot ja muu koto-kansa. Vaan pohjaisen Sosvan Voguuleilla on kalastaminen suuremmissa arvossa ja suuremmasta hyödystäkin. Heti vetten auettua ja tulva-veden laskeutua keräytyvät he suurissa parvissa joen-suu-paikkoihin joko Sosvalla eli Ob-joella, ja elävät niissä kalastaen koko kesän syys-kuuhun asti, niin että hirven pyytö täällä jääpikin useammalta tekemättä. Tavallisesti pyydys on nuotta, ja sen, joka ei ole nähnyt tämmöistä kalan-pyytjä-kylää Sosvan eli Obin rannalla, on vaikea uskoa sitä kalan-paljoutta, joka täällä vuosittain tapetaan. Voguuli ei koskaan suolaa kalaa, siitä syystä että hän suolaamisen pitää hyödytöinnä herkun-valmistuksena ja että hänellä ei ole varaa ostaa suolaa niin paljon kuin siihen tarvittaisiin. Mitä hän perheinensä ja koirinensa ei paikalla syö — ja se ei ole vähä — kuivataan ilmassa eli savustetaan tuli-sian ympärille asetetuilla vartailla talven varaksi.

Se, joka on matkustanut Venäjällä, on kylä pian tullut havaitsemaan, että kaupunkien kaduilla renikoiden ja muiden sen-kaltaisten herkkujen seassa myös myödään hänelle tuntemattomia ruskioita pavun-kokoisia jyviä, joita rahvas, olletikin pyhä- ja juhla-päivinä, syödä raksuttelee ja joista Venäjällä kauppa-miesten rouvien sanotaan pysyvän niin hyvässä lihassa kuin he tavallisesti ovat. Nämä jyvät ovat ketri-puun kävyssä kasvavia pähkinöitä, joita saadaan Siperiassa ja joiden kerääminen tämän maan köyhillä Voguuleilla ja Venäläisilläkin sen pohjaisemmissa tienoissa on sangen painava syrjä-elatus-keino. Naula näitä pähkinöitä maksaa esim. Kasan'issa 7 eli 8 kop. hop., vaan paikalla ei puudan hinta ole kalliimpi kuin noin 3 eli 5 ruplaa paperissa. Mutta milloin hyvä pähkinä-vuosi sattuu, voipi yksi perhekin niitä helposti kerätä useampia kymmeniä puutia ja näin ilman suuretta vaivatta lunastaa hyvät rahat.

Niinkuin edellä sanottiin alkavat Losva- ja Pelym-joella elävät Voguulit vähän maatakin viljellä, jonka kanssa myös hevoisten ja karjan pito luonnollisesti yhdistäksen. Venäläisillä Pelym'issa ja sen seuduilla on se yleinen valitus, että maan-viljely ei näissä tienoin tahdo enää menestyä. Mutta kokonaista leveys-pykälää pohjempana Pelym'ia eli vähäistä etelämpänä 61:tä pykälää, Massaun paul'issa Pelym-joelta vähän syrjään, on eräs Voguuli vähitellen raatanut itsellensä niin hyvät pellot, että hän suurine perheinensä leivän puolesta tulee omallansa aikaan ja hyvinä vuosina vielä myöskin isot määrät eloa. Tämä todistaisi, että maan-viljely täällä ahkeralla raatajalla vielä palkitsee vaivat, ehkä kyllä halla useasti hävittää hänen toivonsa. Kuitenkin on sanottava, että mainittu paikka on pohjaan päin viimeinen, jossa maan-viljelyä löytyy, sillä siitä noin 30 virstaa pohjempana oleva Atimje-paul ei enää viljele muuta kuin naurista ja sitäkin hyvin vähän. Jälkimäinen kylä on myös viimeinen tällä kohdalla, jossa hevosia tavataan.

Hevosien kanssa pitävät Beresov'an piirikuntaan kuuluvat Voguulit peuroja. Harvalla on niitä kuitenkaan enemmän kuin joku kymmenkunta, ja eräs parin sadan peuran isäntä Tapsje-joen latvalla on näissä seuduilla mainio pohatta, ehkä hän Obdorsk'in tienoossa rikasten Samojeedin rinnalla, joilla tätä omaisuutta on tuhans-määrin, kävisi köyhäksi raukaksi. Beresov'an seudussa tavataan kuitenkin varakkaammilla Voguuleilla jo hevosiaakin ja lehmiä, vaikka kumminkin kahden viimeisen vuoden korkea vesi jokiloissa on tehnyt, ett'ei heinää silloin voitu tehdä ensinkään, jonka tähden sekä Voguulien että Venäläisten taas on täytynyt melkein vähiin hävittää karjansa ja hevosensa.

Maa eli oikeammiten metsä on Voguuleilla yhteinen, jossa jokaisella, joka vaan kykenee, on täysi oikeus pyytää mitä ikänensä voipi. Pelym-joella, jonne alempana asuvat Venäläiset talven ajaksi tulevat metsää pyytämään, eivät Voguulit heitä laske metsäänsä muuten kuin yhdessä jonkun heikäläisensä kanssa, ja näin yhtyvät Venäläinen ja Voguuli pieneksi yhdyskunnaksi, jossa Voguuli Venäläisen kanssa jakaa metsästys-oikeutensa ja tämä taas pitää hänen leivässä, mutta kaikki saalis pannaan kahtia. Kala-vesi sitä vastaan pidetään tarkemmassa, niin että kullakin joen-suulla eli muulla kalastus-paikalla ovat tietyt isäntänsä, joilta Venäläiset ainoastaan vuokraamalla voivat ne saada käyttäöksensä.

Harvat ihmisten asunto-siat lienevät niin surkeat ulko-muodoltansa kuin Voguulien kylät eli paulit ovat. Ne ovat aina raketut kuivalle paikalle joen rannalla ja enimmäkseen semmoisiin kohtiin, joissa pienempi joki yhtyy suurempaan, sillä joen-suissa on kalan-pyyntö parempi kuin muualla ja jokia myöten on sekä talvella että kesällä huokeampi liikkua kuin metsää. Kylät seisovat kaukana toinen toisestansa, päivän matkan, kahden ja kolmenkin päässä, sentähden että kullakin olisi metsästys- ja kalan-pyyntö-alaa kyllä. Kylässä on tavallisesti vaan kaksi eli kolme jurttaa; viis jurttaa on jo suuri kylä, ja isoin paul, jonka minä matkallani olen tavannut, on edellä-mainittu Atimje-paul Pelym-joella, jossa on seitsemän jurttaa. Jurttat ovat kahden-laiset: talvi- ja kesä-jurttat. Edelliset ovat raketut hirsistä, sammalletut ja tuohella malkojen kanssa katetut. Ne ovat harvoin suuremmat kuin kolmea sylvä kultakin seinältä. Ovi, jonka edessä harvoin on mitään porstuaa eli suojaa, on tavallisesti etelään päin, varmaan siitä syystä, että tuuli siltä puolen on vienompi kuin muut tuulet. Oven vierus-nurkassa on pieni, aivan englannilaisen kamiinin tavoin raketu, savesta ja ruohosta kyhätty tuli-sia, jossa tuli palaa kaiken päivää, vaan jonka torvi yöksi katolta käsin peitetään tuohella. Lämmintä tästä uunista ei kuitenkaan tulen sammuttua ole toivomista, sillä se on liian pieni ja liian huonoista aineista tehty, ja onkin yöllä herätessä näissä jurttissa aika vilu, kuin ilma sattuu kylmempi olemaan. Valo tulee jurttaan pienestä ikkunasta, joka tavallisesti on lasista, vaan sen puutteessa myös kalan-nahkasta eli paperista ja talvella jäästä. Pitkin jurttan seinä kulkee noin puolta kyynärää korkeat, hyvin leveät lavitsat, samoin kuin Tatarilaisten asunnoissa, jotka ovat katetut tuohella eli kaisloista kudotuilla katteilla. Arvollisemman vieraan tullessa levitetään lavitsalle hänen levätäkseen useampia peuran-nahkoja. Oudon ei ole kuitenkaan hyvä levähtää tälle kyllä viehättävälle sialle, sillä tavallisesti on se täynnä kirppuja; hänen on parempi istua sille pienelle rahille, jota pidetään pöydän asemesta. Jokaiseen jurttaan kuuluu yksi eli pari pientä, korkeille pylvaille rakettua aittaa, ja aitan takana jo seisoo jylhä kuusikko, jonka huminaa ja raitista hajua Voguuli niin rakastaa. Kesä-jurttat, joihin

hän aina muuttaa lämpimän ajaksi asumaan, vaikka jäisikin talvi-jurttien paikalle kesäksi, ovat tuohesta ja Sosva-joella kukkuran-muotoiset. Niissä on tuli-sia keskellä jurttaa ja savu menee ulos sen kohdalle tehdystä reiästä katossa; ne ovat katteattomat ja muutenkin vaillinaisemmat kuin talvi-jurtat.

Tämmöiset ovat Beresov'an piirikunnassa elävien Voguulien asunnot. Eteläiset Voguulit eli Pelym'in ja Sosvan varsilla asuvaiset pitävät harvoin kesä-jurttia, vaan elävät kesän talven hirsistä raketuissa asunnoissa. Ne eivät eroa Sosvalaisten jurtista muussa kuin siinä että edellä-kirjoitetun tuli-sian viereen on muurattu ison-lainen pata, jossa ruoka keitetään ja jonka alta nouseva savu eri torvella johdetaan tuli-siaan, jonka torvesta sekin menee ulos. Näiden eteläisten Voguulien nähdään jo rakentavan venäläisiäkin tupia, jotka tavallisesti asetetaan jurtan perään ja ovat kamarin eli vieras-huoneen asemesta.

Huone-kalut ja muut aseet eivät tällä tavoin elävällä kansalla voi olla monen-laiset. Paitse koiraa on Voguulilla pyssy kalliin tavara, vaikka heidän pyssynsä tavallisesti ovat huonointa lajia. Muita aseita on hänellä: keihäs karhua vasten, kirves ja suuri puukko, joka ynnä tulusten kanssa aina riippuu vyöllä. Paitse kattilaa eli pataa ovat kaikki muut astiat, yksin lusikatkin ja kätkyet, tuohesta, jota he osaavat hyvästi käyttää, ehkä heidän siitä tehdyt kalunsa eivät ole läheskään niin sieviä kuin pohjaisessa osassa Suomea tuohi-kalut tehdään. Venheet pienemmillä joilla ovat yhdestä pölkystä onnennetut ruuhet, mutta rakennukseltansa hyvin sujakat ja niin matalat, että niitä ei käy soutaminen, vaan ajetaan eteen päin melomalla. Sosvalla ja Obilla ovat Voguulienkin venheet suuremmat ja masto-niekat, ja kuin koko perhekunta lähtee vesille, yhdistetään kaksi venettä rinnakkain ja katetaan tuohella.

Vaatteus on eteläisillä Voguuleilla yhden-lainen kuin sen seudun Venäläisillä, se vaan eroitusta että heidän pukimensa ovat huonommat ja repaleisemmat kuin näiden. Sosvan Voguulien vaatteus on se hyvin tunnettu malitsa, joka kesällä on Venäjän sarasta, talvella peuran-nahkainen ja kaksin-kertainen, niin että päällimäisen malitsan karva-puoli on ulos-päin, alimaisen sisään. Lakista eivät Sosvalaiset tiedä mitään. Kesällä on heillä päänsä ainoana peitteenä pitkä ja paksu tukka, joka letitetään kahdelle kovasti punotulle letille; talvella sitä vastaan peitetään pää ja kasvot malitsan kaulukseen ommellulla kukkarolla myös peuran-nahkasta. Jalkineet ovat kesän talven peuran-nahkaiset pitkä-vartistet pieksut, tunnetut nimellä *pimy*, ollen kesä-pimy tehdyt nahkasta, josta karva on ajettu pois, jota vastaan talvi-pieksut ovat karvan kanssa ja kaksin-kertaiset. Alus-vaatteet (paita ja housut) ovat muutamilla Venäjän piikosta, useammilla nekin peuran-nahkasta. Vaimojen puku on myös peuran-nahkainen, leikattu melkein samoin kuin Tatarittarien päällyys-vaate; päässä on heillä suuri huivi irrallansa, jolla vieraan lähestyessä peittävät silmänsä samoin kuin Tatarittaret. Myös ovat heidän lettinsä niinkuin viimeksi mainittujenkin palmikoidut hohtavilla nauhoilla, helmillä ja muilla helistimillä. Sormet ovat täynnä vaski-sormuksia, joita nähdään miestenkin sormissa. Merkillistä on, että Voguulittarilla kädet ja jalat ovat koristetut iho-piirroksilla, jotka ovat monen-muotoisia, aika sieviä kiekuroita ja jotka tehdään lapsuudessa neulalla pistelemällä ja neulan haavat ruudilla hieromalla.

Ruoassansa ei Voguuli ole ylen herkullinen eli hyleksivä. Hänen ainoa elatuksensa kesän talven on metsä-linnut ja kala, sillä eroituksella että ne kesällä ovat verekset, mutta talvella kuivatusta keitetään. Peuran ja hirven liha on harvemmassa eikä räkkää muiden syödä kuin varakkaampien. Eteläisille Voguuleille on suolan ja leivän nautinto jo tullut tarpeeksi, mutta Sosvan asujat pitävät näitä aineita vielä herkuina vaan, joita isä kirkolla eli kaupungissa käydessään tuo jonkun vähän lapsille tuomisiksi niinkuin talon-poika meillä sokuria ja vehnäistä. Tupakan nautinto on täällä ainoa herkuttelemisen ja niin yleinen, että Pelym'in Voguulissa vaimotkin ja työtöt ahkerasti polttavat tupakkaa ja jälkimäisilläkin on oma piippunsa; Sosvalaiset sitä vastaan eivät polta tupakkaa, vaan nuuskaavat. Pihkan pureminen on myös yleinen ja sitä sanotaan terveelliseksi keripukkia vastaan. Yleisesti voipi voguuli paljon kärsiä nälkää, ja monesti tapahtuu hänelle metsästys-matkoillansa, että kattilan puutteessa täytyy useampia päiviä ja viikko-kaudenkin elää raalla kalalla eli teirin-lihalla, joita hän nautitsee vähimmättäkään valmistuksesta. Vaan ruoan ääreen päästyänsä on hän mies velkansa takaisin ottamaan, ja se ei ole mikään kumma että Voguuli yhdellä atriolla lopettaa neljä viisi tetriä, päälle vielä ryyppää niiden liemen ja leiväksi syö kuivaa kalaa.

Ruumiin-rakennukselta ovat Voguulit keskin-kertaista kokoa. Lyhyt-kasvuisia miehiä nähdään heidän seassansa harvoin, mutta sitä vastaan sangen usein hyvinkin pitkiä. Kuin metsä-mies konsanansakin on Voguuli kevyt jalalta, vaan harteavoimassa ei hänen sanota vetävän vertoja Venäläiselle. Muoto on pyöreä, kasvot vähän ulos-seisovat niinkuin kaikilla suomalaisilla, nenä leveä mutta ei litteä, hiusten yleisin karva on mustan-ruskea, ja silmät aukeat ja pyöreät niinkuin muillakin ihmisillä, ehkä ne useasti ovat pilautuneet siitä paljosta savusta, jossa tämäkin kansa elää. Mongolilaista, jota muutamat matkustajat muka ovat olleet löytävinänsä Voguuleissa, en minä heissä ole havainnut mitään, jos siksi ei luettane sitä että eteläisissä Voguuleissa, varsinkin Konda-joella asuvissa, kasvot monellakin seisovat hyvin ulkona, hiukset ovat piki-mustat, ihon karva tumman-kalvea ja parran kasvu heikko, jonka pohjaiset Voguulit siten vielä vähentävät, että karvat nuoruudessa juurinensa nyhdetään pois. Mahtanevat siis mainitut Kondalaiset olla enemmän sekoitetut vierailta kansan-aineilla kuin heidän pohjaiset veljensä, jotka ulko-näössään enemmän lähenevät muita suomalaisia kansoja, joka luulo on sitä toden-mukaisempi kuin heidän maansa muusta Voguulien alasta on lähinnä ja avoinna etelästä ja idästä tulleille vieraille kansoille.

Sävyltänsä on Voguuli huoletoin ja tyyni luonnon-lapsi. Keskenänsä rupattavat he ja nauravat alinomaa, ja heidän puheessansa kaikuu erinomainen hyvän-tahtoinen soinne, joka epäilemättä todistaa kateutointa ja lempeätä mielen-laatua. Tämä koskee olletikin Sosvan Voguuleja, sillä niissä, jotka elävät lähempänä Venäläisiä ja ovat sivistyneempiä, ovat nämä paremmat puolet

enemmän eli vähemmän hävinneet. Vaikka ei koston-himoinen suuttuu Voguuli pian pienestäkin loukkauksesta, vaan leppyä myöskin pian ja sydämellisesti. Viina päässä on hän kuitenkin vallatoin ja tällöin ei ole hyvä hänen kanssansa taistella. Tämöiseen tilaan joutuu hän kaikeksi onneksi harvoin, kerran eli kahdesti vuodessa kaupungissa käydessään vaan, sillä viisaalla varovaisuudella on kapakkojen asettaminen ja yleisesti viinan myönti heidän kylissäänsä kovasti kielletty. Yksi suuri vika on Voguulilla kuitenkin ja se on se, että hän on sanomattoman laiska kaikkeen muuhun työhön kuin metsän-käyntiin, jonka tähden Voguulilainen työ-mieskin Venäläisen työssä saapi vaan puolen sen verran palkkaa kuin Venäläinen. Käsi-töissä on tämä kansa sangen typerä. Vaimot kyllä ompelevat vaatteet sekä itsillensä että miehille, jossa he käyttävät rihmana joko peuran suonia eli viholaisen kuitua. Vaan miehet eivät ymmärrä tehdä kaikkia omia kalujansakaan, sillä seppiä ei heidän seassansa löydy missään, vaan täytyy pyssyt korjauttaa ja muuta taottaa Venäläisillä sepillä. Castrén'in ja Hagemeister'in ilmoitus Ostjakeista, että nämä muka olisivat hyviä huoneen-salvajia, on ilmasta temmattu ja sille nauraa jokainen Siperialainen, joka kyllä tietää että täällä pohjan perillä rakettaessa työ-miehet täytyy kaukaa tuottaa, vaikka Voguuleja ja Ostjakkeja kyllä kihisee ympärillä.

Voguulin uskonnollinen tunto on se iki-vanha lumous-usko (schamanism), joka useammilla muillakin pohjais-Aasian kansoilla täyttää hengellisen tarpeen. Hän on tosin kastettu, on saanut kristillisen nimen ja on kirjoitettu jonkun kirkon kirjoihin; myös vihittää hän itsensä papilla, kastattaa lapsensa papilla ja luettaa haudan papilla, kuin joku kuolee hänen perheestäänsä, jos nim. pappi sattuu liki-seuduille, joka kaukaisemmissa kylissä ei koskaan tapahdu. Kerran eli kahdesti vuodessa kirkolle tullessansa muissa asioissa pistäksen hän kirkossakin, asettaa tuohuksen jonkun pyhän-kuvan eteen ja ristasee siinä vähän silmiänsä. Vaan muuten ja sisällisesti on hän vielä täysi pakana, ja kuin ei hän ole saanut vähäistäkään opetusta kristin opissa, ei se lienekään ihme että hän vielä luottaa pikemmin niihin voimiin, joiden avulla hänen esi-isänsä ovat eläneet ja joilta hänkin toivoo onnea metsän-pyynnössä, kuin niihin uusiin jumaliin, jotka vaan vaativat ylen isoa uhraamista eivätkä metsästykseseen näytä mitään vaikuttavan. Voguulien kristin uskoon kääntäminen alettiin menneen vuosi-sadan alku-puolella, ja oli enemmän väkivaltaista epä-jumalten kuvien hävittämistä kuin uskon saarnaamista. Siitä saakka ovat he olleet nimi-kristityitä, mutta vaikka epäjumalien kuvia ei liene rakettu uudestaan, kuuluu Voguuleilla vielä olevan vissit uhri-paikat metsissä, joissa uhrataan peuroja, metsän-nahkoja ja hopea-rahojakin metsästys-onnea saadaksesen jumaloilta. Ehkä näitä uhria ja uhraus-paikkoja pidetään salassa virka-miehiltä ja yleisesti Venäläisiltä, tapahtuu kuitenkin, että Venäläisetkin ottavat osan uhrissa, kuin, joten edellä sanoimme, yhdessä Voguulien kanssa lähtevät metsälle. Sen pienen yhdyskunnan jäsenet tekevät tällöin toinen toisellensa uskollisuuden valan karhun kuonon kautta s.o. he leikkaavat veitsellä eli purasevat karhun kuonoa merkiksi, että joka valan rikkoo, sen syököön karhu, jonka tapahtumisesta niin Voguulit kuin Venäläisetkin ovat lujasti vakuutetut. Karhun suuresta kunnioittamisesta, joka oli yleinen Suomalaistenkin esi-isissä eikä liene meidän maassamme vielä nytkään lopen sammunut, löytyy Voguulien seassa vielä muitakin jälkiä. Niinkuin Suomen metsäisemmissä tienoissa, joissa tätä eläintä vielä löytyy, sitä harvoin nimitetään oikealla nimelläänsä, vaan mainitaan *mesi-kämminen* nimityksellä eli millä muulla imarrus-sanalla, niin välttävät Voguulitkin hänen nimensä mainitsemista ja kutsuvat häntä tavallisesti *vanhukseksi* (andschuech), jolla epäilemättä tahdotaan kunnioitusta osoittaa. Ja niinkuin muinaisten Suomalaisten Kalevalassa nähdään karhulle pitävän peijaiset ja juhlallisesti viettävän hänen tappamistansa, niin talutetaan hän Voguulienkin seassa soitolla, laululla ja pyssyjen ampumisella kylään, jossa hänen kuolonsa sitten vietetään pidoilla ja juomingilla.

Jugrin maan kauppa metsän-nahkoilla oli jo vanhoina aikoina kuuluisa. Ennen Venäläisten maahan juurtumista oli se Syrjänein vallassa, joiden tosin nyky-aikoina on täytynyt jakaa sen voitot Venäläisten kauppiasten kanssa, vaan joilla vieläkin on tämän maan kaupan-liikunnossa suuri osa. Arhangelin läänin Mesen'in piirikunnan Syrjänit ovat ne, jotka tätä kauppaa käyvät ja jotka vuosittain kahta tietä kulkevat Uraalin poikki Beresov'an ja Obdorsk'in markkinoille. Eteläinen näistä teistä menee Beresov'asta Sosvaa ja sen syrjä-jokea Sigvaa myöten ja sitten Uraalin poikki, joka tässä kohden on niin kapea, että viimeisistä jurtista Beresov'an puolella, Sigvan latvoilta, voipi hyvän kelin aikana peuroilla joutua vuoro-kaudessa Petschora-joelle, ja niin kevyt yli-päästä, että tätä tietä myöten vuosittain kuletetaan Petschoralle useampia tuhansia puutia jauhoa, joka Siperiassa on huokeampi kuin siellä, kuin myös sieltä taas tänne kaikenlaista raskasta kalua niinkuin: kirveitä, pyssyjä, patoja j.n.e. Toinen pohjaisempi tie kulkee Obdorsk'ista Sob- eli Synje-jokia myöten Petschoraan juoksevan Ussan latvoille (jota jokea myöten Castrén tuli ensi kerran Siperiaan) ja sitten Ussaa myöten Petschoralle. Kaikki kauppa tässä maassa tapahtuu rahatta tahi, toisin sanoen, on vaihto-kauppaa, jossa tavarain hinnan yleisen määrän on orava. Niinkuin Tscheremissien kielessä sana *ur* merkitsee sekä *oravaa että kopeikkaa*, samoin Voguulienkin murteissa sana *līn* (lēn), niin että esim. riuna on Voguuliksi *lou līn* (10 oravaa), rupla *schēt līn* eli *sāt lēn* (100 oravaa). Vaan kuin oravan hinta nyt oikeastaan on paljoa suurempi niiden aikojen hintaa, jolloin tämä käytös kovoi kieleen, lisäävät Voguulit rahaa mainiessaan, eroitukseksi oikeista oravista, tatarin kielestä otetun sanan *oksa* (raha) summan jälkeen, ja sanovat esim. kymmentä ruplaa: *lou schēt līn oksa* (10 sataa oravaa rahaa), jota vastaan *lou schēt līn* yksinäänsä olisi 1,000 oikeata oravaa, joiden arvo nyt on monta vertaa enemmän kuin 10 ruplaa. Syrjänein ja Venäläisten kaupassa tšekäläisten kansojen kanssa on juurtunut velka-kauppa, joka näille jälkimäisille ei voi olla muuta kuin hyvin vahingollinen. Kauppias antaa nim. tavaratansa ostajalle velaksi tulevan metsän-saaliin päälle, jossa hän arvattavasti lukee korkeamman hinnan tavarallensa kuin jos se rahalla eli nahkoilla ostettaisiin, ja velkaa maksettaessa taas polkee hän velka-miehensä tavaraa. Se tekee tämän hitaaksi maksamaan, saattaen hänen myömään tavaransa ennen muille kuin velkojallensa; josta syystä kuin myös vahinkojen tähden kuoleman eli petoksen kautta kauppiaan täytyy, uutta velkaa antaessansa, panna tavarallensa korkea, useasti kaksin-kertainen hinta. Seuraus tästä velka-kaupasta on

monellenkin Voguulille ja Ostjakille se, että paljon velkautuansa ja vähä-onninen oltuansa metsän-pyyntönsä hänen täytyy joko itsensä lähteä eli poikansa lähettää velkojalle työhön, joka useasti muuttuu elin-aikaiseksi orjuudeksi ja jossa hän eli poika kokonansa hukkuu heimostaan ja kansastansa.

Voguulit eivät jakau sukuihin niinkuin Samojeedit ja moni muu Siperian kansa, vaan ovat jaetut Venäläisten tavalla volostihin, joissa heillä on omat golovansa ja starschinat. Heidän muinaisesta oma-valtaisesta hallituksestaan ei ole muuta muistoa jällellä, kuin että Sosva-joella pari heimokuntaa vaativat *knjäs'in* (ruhtinan) nimeä. Minä tavatessani kaksi tämmöistä ruhtina-sukuista Voguulia en löytänyt heidän muussa eroavan toisista kansalaisistansa kuin siinä että heidän silmänsä olivat puhtaammaksi pestyt kuin muiden; mutta asunto, vaatetus, askareet olivat heillä aivan yhden-laiset kuin toisillakin, joilta he myös eivät näkyneet vaativan mitään erinäistä kunnioitusta. Muuten hallitaan Voguulit ja muut tšekäläiset kansat tavallisilta virka-miehiltä Beresov'asta ja Obdorsk'ista käsin, joka hallitseminen ei olekaan vaikea heidän nöyryydellänsä ja kuuliaisuudellaan. Sillä uskollisempia alamaisia ei löytyne kuin he ovat; joka paikassa kysellään matkalaiselta kuinka *sorni khan* (kultainen khan s.o, keisari) voipi, minkä-lainen hänen asuntonsa on, jos hän pukeupi niihin nahkoihin, joilla he jasakan maksavat, jos hänkin syöpi teiriä ja kuivaa kalaa j.n.e. Eikä näillä kansoilla suinkaan olekaan syytä toivoa itsellensä parempaa hallitusta kuin se, joka heillä on. Heidän jasakkansa (veronsa) on hyvin vähäinen ja tulee heille runsaasti palkituksi jo ainoastaan sen kautta, että kruunu omasta hinnastansa antaa heille täyden tarpeen kruutia. Suuria rasituksia virka-miesten puolelta eivät he myöskään kärsi, sillä riitansa ratkasevat he keskenänsä oikeutta käymättä, ja elävät muuten niin kaukana virka-miehistä että nämä eivät näe heitä kuin kerran vuodessa s.o. jasakkaa maksettaessa; paitse sitä ovat hekin jo tottuneet kaipaamaan, missä heitä rasitetaan, ja tämä on tehnyt virka-miehet varovammiksi.

Tämmöinen on Voguulin nykyinen elämä. Meille näyttää se olevan täynnä puutetta ja kurjuutta, vaan voguulilaisesta katsannosta on asian laita toisin. Hän ei ole kenenkään herra eikä kenenkään orja, tekee työtä milloin ja missä voipi ja tahtoo, syöpi mitä Jumala antaa eikä jasakan suoritettuansa pelkää ketään. Todella, verraten hänen elämäntänsä keski-Venäjän orjan oloon, joka elää kaikilla lahjoilla siunatussa maassa, joka päivä kyntäen peltoja, joiden yli silmä ei kannaa, vaan jonka pahna ei ole parempi kuin Voguulin, joka talvi-kauden kituu nälässä ja puutteessa ja jota päällisiksi vielä alinomaa rääkätään ja häiritään, — kuka ei sanoisi Voguulia onnellisemmaksi tämmöistä kurjaa raukkaa?

Neljäs Kirja.

Pietarissa tammi-kuussa 1859.

Viimeinen jakso matkaani, Obdorsk'ista Pietariin, enemmän kuin puolen-viidettä-tuhannen virstan pituinen, on itselleni merkillinen sen vuoksi, että se käsittää monessa katsannossa kokonansa vasta-kälkkäisiä asioita. Tämän matkan yhdessä päässä ovat Obdorsk ja Beresov, toisessa Moskova ja Pietari; yhdessä istuu Ostjakkilainen ruhtinas, peuran-nahka-teltassansa halliten vähä-lukuisia köyhiä kansalaisiansa, toisessa käypi koko suuren Venäjän-valtakunnan hallitus-kone lukemattomilla rattailta; yhdessä riemuitsee Ostjakkii muutamien haukien saaliille, toisessa pyytävät rahan ja kaupan ruhtinat voittoa sata-tuhansittain; yhdessä on viina-ryyppy jäätyneen kalan kanssa kyllä ilahuttamaan ihmisen sydäntä, toisessa eivät maa-ilman hienoimmatkaan nautinnot voi elähyttää hekkumallisten kylläistä mieltä; yhdessä ajetaan peuroilla, toisessa lennetään rauta-teillä. Tämmöisiä vasta-kälkkäisyyksiä voisi tältä matkalta luetella enemmänkin, ja helppo olisi niistä kirjoittaa vaikka kokonainen kirja; vaan kuin minulla ei aika eikä halu anna sitä tehdä, niin olkoon lukija hyvä ja tyytyköön niihin muutamiin muistelmiin, joilla tässä nyt hänestä niinkuin matkastanikin eroan.

Beresov'an kaupunki oli se paikka, johon tämän-edellisessä kirjassani matka-kertomukseni lanka loppui. Tämä kaupunki on tullut kuuluisaksi siten että mainio Menschikov, Pietari ensimmäisen ystävä, vallasta langettuansa lähetettiin tänne maa-pakolaisuuteen. Tämä merkillinen mies, leipurin-oppi-pojasta noussut Venäjän vallan ensimmäiseksi ylimykseksi ja hoitajaksi nuorelle keisarille Pietari toiselle, jolle hän myös tahtoi antaa tyttärensä puolisoiksi, kuoli samoin kuin tämä keisarinnaksi aivottu tyttärensäkin Beresov'aan, ja halpainen puu-risti merkitsee sen kohdan Beresov'an hautaus-maalla, jossa tämän isän-maallensa suuria palveluksia tehneen miehen tomu lepää. Menschikov'an vihollista Dolgorukyn voimallista sukua kohtasi vaan muutamia vuosia häntä jälkeen sama onnettomuus, johon he olivat hänen tuominneet: he lähetettiin tähän samaan Beresov'aan ja vaino heitä kohtaan oli vielä kovempi kuin Menschikov'aa kohtaan. Ensimmäisen Pietarin miehistä oli vielä Ostermann'ikin niitä, joiden palveluksen ja vaivat sen-aikuinen Venäjä palkitsi Siperialla; hänkin lähetettiin ja kuoli Beresov'aan, ja yhden-lainen risti kuin edellä-mainittu Menschikov'an haudalla oleva seisoo hänenkin lepo-kammionsa päällä ja herättää kävelijän mielessä surullisia mieli-johteita.

Näiden muistettavien miesten onnettomuus ja sen kanssa yhdessä tapahtuneet kumoukset Venäjän hallituksessa ovat antaneet Beresov'an kaupungille erinomaisen kuuluisuuden, jota se muuten ei suinkaan ole ansainnut. Se on tätä nykyä Tobolsk'in läänin pohjaisimman piirikunnan pää-kaupunki, niin-muodoin tavallisten piirikunnan-virka-miesten istuin. Muita asujia on siinä kolme eli neljä kauppa-miestä, puoli sataa kasakkaa ja noin puolitoista tuhatta köyhää porvaria, jotka elävät osittain kalan-pyydöllä osittain myös kalan- ja metsän-nahkojen-ostosta Voguuleilta, Ostjakeilta ja Samojeedilta, kuin myös heille myömisestä heidän tarpeitansa: jauhoja, suolaa, kirveitä, tupakkaa ja rihkama-tavaraa. Nämä asujat elävät yleiseen köyhästi, jos asunnoitten ulko-näöstä voi varallisuudelle ottaa määrän, sillä ne ovat Venäjän kaupunginkin rakennuksiksi kovin huonot ja surkeat. Tähän köyhyyteen luulen suurimmiksi syiksi laiskuutta ja juoppoutta, jotka

Venäjän kansan peri-synnit täällä saavat hyöstyä sitä paremmin kuin ei ole minkään-laista kanssakäymistä eli yhteyttä ulko-maalaisten, eikä paljon ulko-kaupunkilaistenkaan kanssa, joiden esimerkki ja siveämpi elämä voisi kehoittaa luopumaan isiltä perityistä pahennuksista. Sen lisäksi on luonnonkin raakuus niin ankara, ett'ei minkään-lainen vilja ota kasvaaksensa, vaikka paikka ei ole pohjempana meidän Kajaania. Kaikki ruoka-neuvo on siis tuotava tuhannen virstan päästä Tobolsk'ista, s.o. ei ainoastaan jauho ja suurimat ovat ostettavat, vaan myös ne Venäläisten elämän-laadussa niin välttämättömät aineetkin: kaali, kurkut, lyökki ja potaatit. Arvattava on ett'eivät varat kaikilla asujilla riitä kaikkia näitä aineita ostamaan täysin tarpein, ja tällaisesta puutteesta syntyy heissä useasti hävittäviä tautia, joista se hirmuinen keripukki sanotaan pelättävimmäksi. Heinän-saalis joki-rannoilla on tavallisina vuosina sangen runsas, jonka-tähden näillä seuduin karjaa ja hevosia voidaan pitää ja pidetäänkin jotensakin paljon. Vaan aika välistä, niinkuin nyt kolme vuotta takaperin, nousee vesi Ob'issa niin korkealle että heinän tekeminen on mahdotoin, ja tällöin täytyy asujien hävittää hevoset ja karja, vahinko, jota parantamaan monellakaan ei voimat riitä ja jonka jälkiä varakkaammatkin eivät voi ennenkuin useampien vuosien kuluttua saada tuntumattomiksi. Tavallisen sarvi-karjan siassa pitävät Beresov'an asujat tämän maan omiutuista karjaa peuroja, joita muutamilla on sata-lukujakin. Kesäksi ajetaan peura-karjat kauas Uraalin kylelle, jossa palkatut Ostjakkilais-paimenet kulettavat niitä yhdeltä laitumella toiselle. Vaan jokien jäädyttyä tuodaan ne isännän saapuville ja pidetään sitten koko talvi noin parin kolmen kymmenen virstan päässä kaupungista, joista heitä on helppo saada tarvittaessa ajoihin eli teurastettaa. Huiskavatkin Beresov'an kaduilla talviseen aikaan peura-troikat, joilla kaunottaretkin tässä kylässä rakastavat ajella ilmailemassansa. Köyhemmät asujat käyttävät puun ja veden vetoon koiriakin, joita kaksi on kyllä vetämään tavallisen korvon vettä eli kohtuullisen kelkan puita, ja joiden elatus ei maksa juuri mitään, kuin he ovat totutetut elämään kalalla ja kalan totkuillakin.

Beresov'asta pohjaan eli Obdorsk'iin päin on peura tavallinen ja ainoa ajo-eläin, ja matkustavia virka-miehiä vasten löytyy näiden kahden paikan välillä kruunun vuokraamia peuroja, jotka koko talven seisovat määrä-paikoissa, tavallisesti joen varrella löytyvien Ostjakkilais-jurttien seuduissa, noin neljän, kuuden ja kahdeksankin kymmenen virstan päässä toinen toisestansa. Ostjakilla ei ole peuralla ajaessansa pulkkaa eikä ahkiota, vaan kelkan tavoin tehty kevyt liiste-reki noin kyynärän korkuisilla kaplailla, jälkimäiset näin korkeat lumen tähden, joka muuten estäisi reen juoksun. Rikkaammilla matkalaisilla, niinkuin virka- ja kauppa-miehillä, on tällainen ajo-neuvo pitempi, katettu päältä piikolla ja sisästä vuoritettu veralla, niin että matka-mies pantuansa pitkälleen tähän rekeen ja oven sullettuansa sangen hyvin säilyy siinä tämän maan kovalta pakkaselta ja vihavilta tuuilta. Reen eteen valjastetaan tavallisesti neljä peuraa, joita Ostjakkipukilta ajaa, vasemman-puolimaista ohjaksella halliten ja toista hänen mukaansa ohjaten pitkällä seipäällä, jonka latva-puolella hän myös työkkii juhtiansa, kuin tahtoo kiiruhtaa heitä juoksuun. Kiiruhtaminen ei kuitenkaan ole hyvä peuralla ajettaessa, sillä kiiruhtaen väsyvä tämä eläin pian ja väsytyänsä ei hän ota askeltakaan, vaan heitäkseen pitkälleen. Vaan jos hän saa juosta tavallista hölkkä-juoksuansa (noin 8, korkeimmakseen 10 virstaa tunnissa), kulkee hän vaivatta yhteen menoon 80 ja 100:kin virstaa, aika välistä vaan hetkiseksi seisahtuen henkeä vetämään ja silloin tällöin juoksussansa lunta haukaten. Turhaa olisi minun tässä ruveta kiittelemään tämän eläimen hyödyllisyyttä, koska sen on jo niin usea matkalainen ennen minua tehnyt ja se monelle lukijoistani kokemuksestakin on hyvästi tietty. Sen vaan sanon, ett'ei ainoakaan eläin maan päällä näytä olevan niin sen maan-seudun mukainen jossa hän elää kuin peura, ja kamelikin, jonka kanssa peura muuten useasti verrataan, mahtanee tässä katsannossa jäädä hänestä jällelle. Peura vetää, ruokkii ja verhoitsee isäntänsä; mutta sen ohessa hän vielä kasvattaa ja opettaakin häntä tyyneellä, kärsiväisellä ja vähä-tarpeisella sävyllänsä, enkä luule mitään liikanaista olevan siinä jos sanon, että nämä peuran omaisuudet nähtävästi kuvastuvat Ostjakin, Samojeedin ja Lappalaisen luonteessa, samoin kuin hevosen raju ja urhea luonto tuntuvasti näytäkseen muinaisten Mongolien ja Hunnien ja ehkä nykyisten Tatarienkin ja Baschkirein mielen-laadussa.

Edellä-mainitun-kaltaisella ajo-neuvolla tapahtui minunkin kulkuni, kuin 31 p. lokak. (uutta lukua) läksin Beresov'asta matkalle Obdorsk'iin päin. Ilmoista sitä ennen on minulla seuraavat seikat muistissa: 13 päivänä lokak. (1:nä vanh. l.), joka on suuri juhla Venäjän kirkossa, oli niin kaunis ilma että Beresov'an kaunottaret kävelivät kaduilla hienoissa pyhä-hameissansa ilman päällysvaatteita ja varjostimen kanssa; 17:nä ja 18:nä päiv. oli kuitenkin jo pakkaista 13 pykälää Reaumur'in lämpö-mittaria myöten; yöllä viimeksi mainittua päivää vasten jäättyi Sosva, vaan tuuli repi sen päivällä taas auki; seuraavana yönä, 15 pykälän pakkaisessa jäättyi se uudelleen eikä auennut sitten enää; 19:nä ja 20:nä 15 pykälän pakkainen; 26:nä 18 pykälän pakkainen. Sen jälkeen oli sitten leutoja ilmoja lumen-sateen kanssa, jonka-lainen ilma oli minunkin matkaan lähtiessäni. Illan päälle kiihtyi tuisku hirmuiseksi ryöpyksi, joka vaikeutti matkan-teon niin, että ensimmäiseen peuran-muutto-paikkaan, johon Beresov'asta luetaan 60 virstaa ja johon olin laskenut tulevani k:lo 9 illalla, pääsin vasta k:lo 2 yöllä. Seuraavana päivänä tulin *Mushin* kirkolle, jossa on pieni kolmi-taloinen Venäläinen kylä, ja jossa nyt pidettiin markkinoita. Arkangelin läänin Syrjänit nim., joiden väki-vallalla anastamisesta peuran-laitumia Samojeedeilta Castrén, Schrenck ja muut matkaajat valittavat, ovat täälläkin vallanneet oikealla ja väärällä Ostjakkein laitumet, niin että kumpikin puoli Uraalia on heidän vallassansa ja heillä on sangen suuret peura-karjat. Näiden karjojensa tuottamia (lihaa ja taljoja) kaupalle laskeksat he Uraalilta pari kertaa vuodessa Siperian puolelle, jolloin myös samalla tuovat sonkaa, rauta-kaluja, kynttilöitä j.m., ja tältä puolen ostavat leipä-neuvoa ja Ob-joen kaloja: sampea, muksunaa ja muita kalliimpia laatuja. Näitä Uraalin paimenia ja eräitä venäläisiä saupiaita kuin myös muutamia kymmeniä Ostjakkeja oli nyt paikalle keräytynyt, jälkimäisten seassa eräs ruhtinaskin Synje-joelta. Tämä oli niin hyvä ja heti tultuani tuli minua tervehtimään ja tšekäläistä tapaa myöten oli minun velvollisuuteni viinalla kostita hänen ruhtinallisuuttansa. Viinan ryyppätyänsä alkoivat ruhtinas ja hänen seuralaisensa syödä jäätynyttä kalaa raaltansa, ja kuin jo kauan olin kuullut kiitettävän tätä ruokaa hyväksi,

päätin minäkin nyt maistaa sitä. Näin syötävän kalan pitää olla vereksen, vaan hyvästi jäätyneen; se nyletään, evät leikellään pois, ja ruoka, leikattu hienoin suikaleihin, on valmis syödä suolan ja leivän kanssa. Ja minun täytyy tunnustaa että se jo ensi kerralla maistui minusta sangen hyvältä, ja aikaa myöten totuin siihen niin, ett'en muuta ruokaa koko matkalla kaivannut, kuin vaan oli jäätynyttä kalaa, jolle tottuneen ei tarvitsekaan matkalla pitää kanssansa muuta evästä kuin leipää ja suolaa, sillä kalaa löytyy joka jurmassa. Venäläinen ottaa kernaasti omiksensa sen maan tavat, jossa hän elää, ja niin on käynyt tämänkin nautinnon kanssa kuin myös raan peuran-lihan syömisensä kanssa, jossa Venäläiset vetävät vertoja Samojeedeille. Jäätyneellä kalalla sanotaan paitse hyvää makuansa olevan vielä se etu, että se varjelee keripukista, lieneekö sitten tässä lauseessa perää tahi ei.

Obdorsk'iin, johon luetaan Beresov'asta noin 450 virstaa, tulini matkalla yleensä oltuani kolme vuoro-kautta. Mushin ja Obdorsk'in välillä on havu-puiden pohjaisin raja; Obdorsk'in seuduilla ei enää kasva muu kuin nälkä-koivu ja pajukko, vaan poltto-puu ja hirret lautataan sinne ylempää Mushin ja Beresov'an väliltä. Kuitenkin on Obdorsk, ehkä ei kaupunki, jona sitä silloin tällöin nähdään mainittavan, sangen sievä kylä noin 50 talolla ja 400 eli 500 asujalla. Se on sivistyksen viimeinen askel Pohjolam-Pimentolan synkeihin maihin, sillä Ob'in lahteen ei siitä tule enempää kuin puoli-toista sataa virstaa, ja noin 50 virstan päässä alkaa jo Samojeedein valta. Siperian Venäläinen on yleisesti paljoo siistimpi, varakkaampi ja vieras-varaisempi kuin hänen veljensä n.k. Europan Venäjässä; kahta mieluisemmin tulee siis matkalainen "näillä raukoilla rajoilla," ryvettyänsä Ostjakkein eli Samojeedein likaisissa, pimeissä ja savuisissa jurmissa, venäläiseen kylään, jossa hän aina tietää löytävänsä puhtaan ja lämpimän kamarin, maittavan ruoan ja ystävällisen kohtelun. Tällaisilla tunteilla tulini Obdorsk'iin, samanlaisilla nautitsin sitten jälkeinkin päin pitkin Ob-ja Irtysh-jokia palatessani niiden maiden venäläisten asujien vieras-varaisuutta, ja oikeus vaatii tässä tunnustamaani, että Siperialaisen yksin-kertainen ja rehellinen käytös on minua paljon sovittanut Venäläisen luonnon kanssa, joka kukaties itsessä Venäjässäkään ei olisi tätä pahempi, jos sitä pitkälinen ja raskas orjuus ei olisi niin turmellut.

Obdorsk'in suurin milt'ei ainoa merkkillisyys on sen seudussa elävä Ostjakkilainen ruhtinas *Taischin*. Edellisestä on lukija nähnyt minun jo ennenkin tavanneeni sekä Voguuleja että Ostjakkeja, jotka kutsuttavat itsensä ruhtinoiksi ja mahtavat ollakin näitä kansoja entisinä aikoina hallinneitten päällikköjen jälkeisiä. Mutta näiden ruhtinuutta haittaa kaksi sangen painavaa vikaa, jotka täällä niinkuin muuallakin maa-ilmassa saattavat semmoisen arvo-nimen epäilyksen alaiseksi, nim. he ovat köyhät ja heidän ruhtina-arvoansa ei Venäjän hallitus ole koskaan siksi tunnustanut. Sitä vastaan on Obdorsk'in ruhtinas sekä rikas että ruhtinaksi kirjallisesti säädetty ja vahvistettu kahdelta Venäjän hallitsijalta, nim. keisarinna Katarina Toiselta ja keisari Nikolailta. Nämä kaksi seikkaa ovat tehneet, että Taischin on aina ollut erinomaisessa arvossa kansalaistensa kesken, vaikka hänellä heidän ylitsensä ei ole juuri mitään laillista valtaa senkun vaan auttaa kruunun virka-miehiä jasakan laskussa ja kannossa. Vaan paljoo suuremmaksi nousi sekä hänen kansalaistensa että Venäläistenkin kunnioitus häntä kohtaan kuin Taischin eräsnä talvi-yönä v. 1854 varkain läksi Beresov'asta suurella peura-parvella ja venäläisen tulkin kanssa ajaa hujeltamaan länttä kohti ja tuli Pietariin. Niissä peuran-nahka-vaatteissaan, joissa hän tänne matkusti, otti hänen keisari Nikolai-vainaja hyvästi vastaan, "piti hänen kylläisenä," niinkuin T. sanoo, "sekä syömän että juoman puolesta ja majoitti hänen omaan jurttaansa," kuin myös täytti hänen anomuksensa, jotka olivat ne, että Obdorsk'ista luovutettaisiin viralta kansan-rääkkääjä sasedatel ja että tähän kylään ei vasta enää lähetettäisi pahan-tekijöitä, jotka useasti olivat tehneet Ostjakeille pettuutta ja väki-valtaakin. Vahvistettuna ruhtinuuksiensa sekä lahjoitettuna omituisella arvo-puvulla, kaula-nahalla ja muilla lahjuksilla palasi Obdorsk'in ruhtinas "khanin kaupungista" koti-tundrillensa, ja siitä ajasta saakka ovat hänen arvonsa ja arvoisuutensa tämän maan kaikkein asujien ja virka-miestenkin seassa olleet epäilemättömät. Tätä kunnioitusta yllä-pitää arvattavasti hänen suuri rikkautensakin, oleva peura-karjoissa, joita eläimiä hänellä luullaan olevan kymmenen tuhannen paljous, joka rahaksi luettuna tekee maan hinnan jälkeen noin 40 tuhatta hopea-ruplaa. Esi-merkiksi tälle Taischin'in rikkaudelle mainitaan sen monesti tapahtuvan hänen paimenillensa, että kuin tuiskuisena yönä karjaan yhtyy susi, jolla on tapana pää-laumasta leikata ja erillensä ajaa pienempi joukko, jonka hän tappaa kaikki tundralle, paimenet karjan paljouden tähden eivät havaitse jonkun sadan peuran katoa ennenkuin aletaan kaivata vissiä merkki-peuroja, jotka tällaisessa tilassa myös ovat kadonneet ja joita etsittäessä sitten tundralta vähitellen löydetään suden tappamat eläimet ja näin vahingon jälille päästään. — Taischin on näköjensä tanakka-ruumiinen, keski-läntä ukko noin 60 vuoden iässä, pyöreä-muotoinen ja kasvot vähän ulos-seisovat niinkuin Ostjakeilla yleisesti. Vaatteuksessansa ei hän erii kansalaisistansa muussa kuin että hänen pukimansa arvattavasti Ostjakin-muotia myöten ovat mitä parainta olla voi, eikä myös elämän-laadussansaakaan muuten kuin siten, että hän ympäri vuoden syö rukiista leipää, pitää samovaran vieraita vasten ja useammin ryyppää viinaa kuin muut Ostjakit. Hänen asuntonsa on kesän talven jurtta, talvella peuran-nahkainen, kesällä tuohinen. Uppi-niskaisuudeksi lukevat tšekäläiset virka-miehet sitä Taischin'ille, että hän heidän kehoituksiansa myöten ei ole rakennuttanut itsellensä Obdorsk'iin kartanoa ja ruvennut siinä vakaista elämää pitämään, kuin myös senkin, että hän ummikko-Venäläisten kanssa aina puhuu tulkin kautta, vaikka hänen luullaan hyvinkin ymmärtävän Venäjän kielen, ja varsinkin sen, että hän, ehkä usein siihen kehoitettu, ei ole antanut yhtään monista pojistansa eli pojan-pojistansa opetettavaksi joko kadetti-kouluihin eli muihin oppi-laitoksiin, joissa ruhtinallinen arvo olisi ollut heillä hyvänä etuna. Vähällä ajattelemisella voidaan kuitenkin havaita, että tällainen ukon käytös ei ole uppi-niskaisuus, vaan varova ymmärtäväisyys, sillä hänkin lienee havainnut että Venäläisen ja Venäläisyyden kanssa pyytää tällaisissa tapauksissa olla samoin kuin erästä muusta olennosta sanotaan: että jos sille annat sormen, niin se ottaa koko käden.

Obdorsk'issa puhuu useampi venäläisistä asujista sekä Ostjakin että Samojeedin kieltä, jonka

tähden minun oli helppo löytää soveljas kielen-kääntäjä edellistä kieltä tutkiessani. Vaan kuin sen havaitsin olevan aivan yhden-laisen Beresov'assa käytettävän murteen kanssa, oli minun huokea neljässä vuoro-kaudessa koota vahveksia tälle havannolle, jonka ajan kuluttua läksin takaisin Beresov'aan, jonne tulin 12 p. marras-kuuta. Edellä puhuessani tästä kaupungista unohdin mainita, että siinä tapasin erään Siperiaan lähetetyn Suomalaisen nimeltä Juhana L—m ja kotoisin Savon pitäjstä Turun lääniä. Beresov'aan ei nyt enää lähetetä Siperiaan tuomituuta pahan-tekijöitä muuten kuin siinä tapauksessa että ovat Siperiassa jonkin suuremman rikoksen tehneet. Niin oli L—mikin Siperiaan tultuansa joutunut uudis-talolaiseksi Omsk'in seudussa olevaan Suomalaiseen kylään *Ryschkova*. Tämä on suuri kylä useammalla sadalla talolla, joka perustui tämän vuosi-sadan alussa siten että keisari Paul'in hallitessa Narvan seudusta tänne lähetettiin kokonainen kyläkunta Suomalaisia, jotka olivat tehneet kapinan herraansa vastaan. Sittemmin on kylän väki-luku yksitellen tulleista Suomalaisista ja Virolaisista karttunut niin, että sillä on oma luteerilainen kirkkonsa ja oli kerran jo oma suomalainen kirkko-herransakin (herra Pietari Pundani, joka nyt on Saksan kirkko-herrana Kasan'issa). L—m sanoi siellä naineensa suomalaisen vaimon ja oli jo asunnonkin hankkinut itsellensä ynnä hevoset ja lehmät, kuin paha henki hänen kerran riivasi toisen kylän markkinoilla, joille oli mennyt vaimoneen, juomaan itsensä humalaan. Seuraus oli ollut tästä se että hän, joka itse silloin ei ollut jaksanut eli ei raatsinut vielä lähteä kotiin, oli lähettänyt vaimonsa yksinään takaisin, vaan tämä oli öisellä ja tuiskussa eksynyt metsään ja sinne kuollut. L—m oli joutunut luulon alaiseksi murhanneen vaimonsa, vaan päätti olevansa viaton ja sanoi että hän asiaa tutkittaessa olisi siitä voinut helposti selvittäytä, jos olisi tehnyt niinkuin häntä oli neuvottu: myönyt omaisuutensa ja antanut rahan tuomarille. Tämän "tuhmuutensa" tähden joutui hän tänne Beresov'aan parannuksen ja poliessin katsannon alle ja menetti kumminkin kaiken omaisuutensakin, jonka "herrat" olivat korjanneet taskuunsa. Hän eli nyt renkinä eräällä virka-miehellä, ja gorodnitschij kiitteli häntä hiljaiseksi mieheksi, vaan sanoi viinaan meneväksi.

Seurallinen elämä Beresov'assa oli parempi kuin voi toivoakaan näin pienessä kaupungissa ja tämmöisessä erakkuudessa kaikesta sivistyksestä ja kaikesta luonnon ihanuudesta, joka ihmisten yksinäisyys kuitenkin lienee ollut syy siihen, että he rehellisemmin ja hitaammin turvautuivat toinen toiseensa. Seuran etevimmät jäsenet olivat arvattavasti virka-miehet perheinsä, joista muutamat, kotoisin kaukaa Puolan hedelmällisiltä lakeilta eli Itä-meren aallokkailta rannoilta, ystävällisellä kohtelullansa osoittivat ei unohtaneensa sen tunteita, joka

"— kaukana pois koto-maalta ja tuttujen luota"

oli joutunut Sosvan surkeille rannoille, jonka-lainen kohtalo monestakin näytti niin somalle että useampi kuin yksi kysyi minultakin ihan itseltäni, kuinka kauaksi ja mistä syystä olin lähetetty rangaistaa Beresov'aan. Beresov'alaisilla on vanha tapa saattaa sitä onnellista, joka pääsee heidän kylästänsä lähtemään pois muuanne ihmisten ilmoihin, eräälle niemelle asti, joka tästä on saanut nimenkin, joka suomalaisessa käännöksessä kuuluisi "saatto-niemi". Tätä tapaa ei laiminlyöty minunkaan lähtiessäni, toisena päivänä tuloni jälkeen, ja kaupungin protojerej, joka iloisten vekkulien joukossa unohutti pappis-arvonsa ulkoalaisen jurouden, muisti siinä tilassa tätä arvoansa vaan sen verran että rekeen istuttuani antoi minulle isällisen siunauksensa. Ja näin olin nyt taas Ostjakkein matkassa, mutta aivan toisilla ehdoilla kuin ennen. Ensinkin tapahtui tultuni nyt tilavassa reessä hevosilla, vempelleessä tavallinen venäläinen kello, jonka ääntä en puoleen vuoteen ollut kuullut; toisekseen tiesin tämän puolen Ostjakkein elävän paremmin kuin niiden, joita tähän asti olin nähnyt, tiesin myös matkani menevän enimmiten venäläisten kylien kautta; ja kolmanneksi vei joka askel, jonka nyt otin eteenpäin, lähemmäksi kultaista kotoa, jonka ajatuksen armauden jokainen tuntee, joka muistelee että minä nyt olin kuin se, joka kolme vuotta oli pyrkinyt vasta-mäkeä, viimeinkin päässyt harjalle ja nyt huoletta ja kevyellä mielellä alkaa laskea toiselle puolelle vuotta.

Niin lentämällä kuin toivo minua kiidätti eteenpäin ei matkan-teko kuitenkaan itsessä asiassa käynyt. Ob-joki jäätynä tänä vuonna tavattoman myöhään ja heikolla jäällä; vaan muutenkin on se tavallista täällä, että syksyllä ei lähde kukaan, vaikka hänellä olisi kuinka kiire, liikkeelle etelään päin, ennenkuin kerran saadaan Tobolsk'ista posti, jonka tulo on varmin ilmoitus jään olevan niin lujan, että sitä voi vaaratta kulkea. Nyt oli odotettu postia jo kuusi viikkoa turhaan; vaan kuin Beresov'an posti-mestari jo viikko-kautta ennen minun lähtöäni oli suorittanut postin samaa tietä, jota minun oli matkattava, näytti se minusta turhalla varovaisuudelta, ruveta odottamaan eteläistä postia. Vaan kyydin-pitäjillä Ostjakeilla oli asiasta toinen ajatus; joka posti-paikassa nuhtelivat he minua siitä että olin lähtenyt niin aikaiseen liikkeelle ja että rekeni oli niin tavattoman raskas syksy-kulkuun, joka kyllä olikin tosi, vaan jota asiaa minä en voinut millään tavalla parantaa. Suurella hevois-voimalla ja varustettuina kirveillä, tuurilla ja nuorilla saattoivat he minua kumminkin vähitellen eteenpäin, kunne eräässä kohden, ei suurella Ob'illa, vaan muutamalla niistä monista pienemmistä haaroista, joissa tämä joki juoksee loppu-juoksuansa ja joita pidettiin vaarattomampina sentähden että olivat aikaisemmin jäätyneet, hevoset ja reki yhtäkkiä hurahivat veteen ja minä luulin hukkumisen hädän olevan käsissä. Niin ei kuitenkaan ollut, vaan oli paksu lumi peittänyt uhku-veden, jota oli niin korkealta että se alkoi nousta rekeen, ja josta sitten olimme työllä saada rekeä irti, varsinkin kuin paksu hyyhmä raskaasti takalti reen liikettä. Maa-rantaan päästyä käskin minä ajaa suurelle Ob'ille, jossa ei sanottu olevan uhku-vettä ja jonne pääsimmekin muutta vastuksitta kuin että piti pari virstaa kulkeamme metsän läpi ja monin paikoin hakkaamalla tehdä tie reelle. Tämmöisiä seikkoja tapahtui minulle sitten vielä kaksi, kerran yöllä, jolloin reki niin juuttui hyyhmään ett'ei neljä hevoista voinut hievahuttaa sitä ja että se piti kangeilla jäätyvästä hyyhmästä irtauttaa, ja toisen kerran siten, että se kaatui raihoon, johon minä kuomun sisässä vähällä olin tukehtua. Tämmöiset seikat ovat muuallakin Venäjällä matkatessa sangen tavalliset ja niistä ei siellä pidetä mitään lukua, kuin vaan matkaaja

ei niissä satu henkeänsä menettämään, enkä minäkään niitä kerro tässä juuri muun tähden kuin viittaillakseni lukijalle tätäkin matkan-teon-laatua itäisillä naapurillamme.

Vaikka Ostjakit saattajani pelkäsivät jään heikkoutta Ob'illa, oli siellä kuitenkin parempi kulkea kuin edellä-mainituilla haara-joilla ja lahdelmilla, kuin pois-luetaan ne kerrat, milloin joen poikki piti mennä (joka tapahtui sangen usein), sillä niissä kohdin täräytteli tien epä-tasaisuus sisälmyksiäni ja rekeäni niin, että mokomassa muokassa en ollut koskaan ennen ollut. Ob'in niinkuin kaikkien muidenkin isompain jokien jäätyessä taistelee kylmän kanssa kaksi muuta voimaa nim. tuuli ja virta, useastikin ei yhdestä puolin, vaan hekin vielä keskenänsä riidellen, niin että tuuli on vastoin virtaa. Tällöin tapahtuu, että joessa juoksevat jää-lohkareet nousevat pystyyn ja jäätyvät pystyyn, josta näin jäätyneen joen pinta tulee näköjäänsä suuren hautaus-maan kaltaiseksi, jolla tuhannen-tuhannet moni-tahkoiset kuuleat marmori-kivet, pystyssä, kallellaan ja muissa tiloissa heijastavat auringon säteitä, vaan joka kaunis näkö ei suinkaan estä tien tämmöisissä paikoissa olemasta mitä ilkeimmän. Ob-joki juoksee sillä alalla, jonka minä sitä olen nähnyt (Obdorsk'in ja Samarov'an välin, jota on noin 1000 virstaa) useammassa haaroissa olletikin ala-juoksussansa, jotka milloin yhdistäiset pää-jokeen milloin taas eroavat siitä. Tie niin kesällä kuin talvellakin kulkee tätä jälkimäistä myöten. Se on hidas-juoksuinen, vaan vedekäs ja syvä joki, arviolta noin virstan ja paikoin enemmänkin levyinen; rannoista on oikea korkea, mäkinen, kasvava enimmäiten havu-puita, vasen matala ja soinen, kasvava pajua ja muita lehti-puita.

Ob'in ja Irtysch'in rantojen alku-peräiset asujat ovat Ostjakit aina noin 200 virstaa lähelle Tobolsk'in kaupunkia, josta eteenpäin rahvas on pelkkää venäläistä ja muutamin paikoin tatarilaistakin. Venäläisiä löytyy kuitenkin ylempänäkin pohjan puolella pitkin näitä jokia aina Beresov'aan asti ja vielä pohjempanakin niinkuin edellä olemme nähneet. Maan-viljelys loppuu kokonansa noin kolme sataa virstaa pohjempana Tobolsk'ista, jonka-tähden Obilaisten ja pohjaisten Irtyschiläistenkin koko oleminen on niissä kahdessa: metsässä ja joessa. Metsästäminen ja pyydetävät otukset ovat täällä yhden-laiset kuin Voguuleilla, joiden metsästämisestä olen edellisessä kirjassani kertonut. Luotettavampi ja rikkaampi kuin metsän anto on saalis joesta. Ob on varmaan kala-rikkaimmia jokia maa-ilmassa. Jäiden lähdettyä nousee siihen Jää-merestä lukematoimain paljous kaiken-laista kallista kalaa, niinkuin: sampi, sterletti, muksuni, nielina j.n.e. Syyksi tähän Ob'in suureen kala-rikkauteen sanoo luonnon-tutkija Pallas sen pehmeätä ja mutaista pohjaa kuin myös hiljaista juoksua, jotka seikat toiselta puolen taas vaikuttavat sen että Ob'issa ei löydy lohta ja sonkaa, jotka kalat tietävästi löytyvät Jää-meressä ja siitä nousevat Venäjän muihin jokiin niinkuin Petschoraan, Viena-jokeen j.n.e., vaan jotka rakastavat kivikkoa pohjaa ja virtaista veden juoksua. Kalaa pyydetään kaiken-laisilla pyydyksillä pienimmästä merrasta alkaen aina mahdollittoman suuriin nuottiin asti, mutta kalastus ei tulva-veden aikana tapahdu itsessä suuressa Ob'issa, vaan syrjä-joissa, joen lahdelmilla ja muissa matalammissa paikoissa, joihin kala ajaksen kutemaan. Kala-veden ainoat isännät ovat Ostjakit, siksi tunnustetut lailtakin, vaan köyhyys on estänyt heidät hankkimasta kunnollisia pyydyksiä, jonka-tähden se jo vanhastaan on ollut tapana, että he enimmäksi osaksi ovat antaneet kalastus-paikkansa vuokraan Venäläisille. Vaan kuin vuokraajat tavallisesti kiehtovat nämä kauppa-veljensä loppumattomiin velkoihin ja kovin polkemalla suorittavat heille vuokran, niin on hallitus ottanut Ostjakkein kala-veden vuokralle antamisen huoleksensa, siten että kalastus-oikeus myödään huuto-kaupalla enimmäin tarjoavalle, jonka tulee arenti-rahaa maksaa piirikunnan rahastoon, kusta Ostjakit sen sitten itsellensä perivät. Vaikka näissä huuto-kaupoissa virkamiehet eivät laimin-lyö omaakaan etuansa, on tästä asian menetyksestä kumminkin ollut suuri etu Ostjakeille. Vuokrat ovat viime vuosina nousseet monin kerroin entiseen nähden ja moni köyhtynyt Ostjakkilais-kylä on näin päässyt taas vaurastumaan. Mainitut vuokraajat ovat enimmäin kauppa-miehiä Tobolsk'issa. Jokien auettua keväällä lähtevät he liikkeelle suurilla aluksilla, joissa on laivuetta noin 50 ja 100:kin miestä ja jotka ovat lastatut koko kesän tarpeilla ja ilman siitä vielä jauholla, suolalla ja muulla tavaralla Ostjakeille myöä. Tämmöisiä aluksia tulee ala-Ob'ille ja Ob'in lahden rannoille joka vuosi useampia kymmeniä, ja kuin ne ovat raketut vaan yhdeksi matkaksi, samoin kuin Volgalla elo-parkat, niin jäävät ne niinkuin nämäkin siihen paikkaan, jossa matka päättyy ja käytetään siellä rakennus-tarpeihin eli poltto-puuksi. Kukin kalastaa tietyllä paikallansa koko kesän, kuivaa, savustaa eli suolaa kalan paikalla, ja syys-kuussa palaavat kalastajat pienemmillä aluksilla taas koto-paikkoihinsa. Mennä vuonna syntyi, kalastamista varten Irtysch'illa, Ob'illa ja Ob'in lahdella, Tobolsk'issa yhdyskunta, jonka pää-summa on pari miljoonaa hopea-ruplaa, ja joka, liikkuen omilla höyry-laivoillansa ja pitäen tavara-paikkoja useammassa kohden näillä vesillä, tulisi täällä valtaamaan sekä kalastuksen ja kalan oston että metsän-nahkojenkin kaupan ja hävittämään kaiken yksinäisen liikunnan näillä tavaroilla. Asian-tuntijat epäilevät tämmöisen yhdyskunnan onnistumista, vaan varma on, että se tulee saattamaan paljon rahaa, liikettä ja herätystä näissä köyhissä ja pimeissä tienoissa. Höyry-alusten kulku-keino ei kuitenkaan ole enää näilläkään vesillä tuntematoin, sillä Tjumen'in kaupungissa Tura-joen varrella löytyy yhdyskunta, jolla kaksi höyry-laivaa joka kesä tekee matkoja mainitusta kaupungista Tomsk'iin Turaa, Tobol'ia, Irtysch'ia ja Ob-jokea myöten, ja joka kuuluu tavarankuljetuksesta näiden paikkojen välillä saavan sangen hyvän hyödyn.

Kaksi sataa viis-kymmentä virstaa vaikeasti matkattuani tuloin kolmantena päivänä *Kondinsk'in* monasteriin. Se seisoo korkealla mäen törmällä Ob'in oikealla puolella; se on perustettu kuudennentoista vuosi-sadan loppupuolella ja nyt viimeksi uudesta rakettu nykyisen arhimandrit'in isä Arsenijn huolen-pidosta. Tarkoitus tällä monasterilla on ollut Ostjakkein ja Samojeedein kääntäminen kristin uskoon, jota tarkoitustaan sen asujat ovat myös voimiansa myöten täyttäneet saarnaamalla, kastamalla ja opettamalla. Monasterilla on tulonsa hyvästä kalastus-paikasta, joka sille jo perustettaessa annettiin, ja joku vähä myös uskovaisten hurskaista lahjoista. Sen nykyiset asujat, mainittu arhimandrit ja kaksi pappis-munkkia kutsutaan lähetys-saarnaajiksi, vaan tämän velvollisuutensa täyttävät he nyt enimmäiten vaan siten, että

monasterissa koulitsevat joukon Ostjakilais- ja Samojeediläisiä lapsia. Huvittava on katsoa, kuinka nämä soisen ja raan Pohjolan lapset istuvat luokissa, oppivat kirjoittamaan ja lukemaan ja totutetaan sivistyneen elämän tavoille. Kiitetäänkin heitä niin käytöksensä kuin oppinsakin puolesta sangen ilahuttaviksi oppilaisiksi, ja oletikin kuuluvat Samojeedit olevan hyvä-oppisia, niinkuin he ulko-puoleltakin ovat vilkkaamman ja pulskemman näköisiä kuin Ostjakit. Ollessani tässä monasterissa vuoro-kauden sain sen isännältä lahjoituksen, jonka pidän suuremmassa arvossa kuin matkalleni antamansa siunauksen, nim. venäläis-ostjakilaisen sana-kirjan (käsi-kirjoituksessa), joka kuitenkin minulle maksoi yhden-laisen lunastuksen kuin Muinais-tutkijalle W. Scott'in saman-nimisessä romaanissa eräs harvinainen ja kallis-arvoinen kirja, jonka hän voi omistajalta saada ainoastaan sillä ehdolla, että tyhjensi tämän kanssa kolme-kymmentä putellia olutta.

Kondinsk'ista lähdettyäni sujui matkan-teko helpommasti kuin siihen asti, johon suurin syy oli se, että täällä venäläisiä kyliä on tiheämmässä, liike teillä siis oli suurempi ja yö-siatkin paremmat kuin ennen. Puoli-kolmatta sataa virstaa kulettuani tulin Samarov'an kylään, joka seisoo Ob'in ja Irtysh'in yhdistyksessä ja on hyvin rakettu ja kaunis kylä noin parilla sadalla talolla. Tässä yhtyi minun matkustukseni Castrén'in tutkinto-matkan kanssa, joka laski etelästä päin Irtysh'ia myöten tähän asti ja tästä sitten kääntyi Ob'ille vasta-virtaan nousemaan Gurgut'iin ja etemmäksi. Samarov'asta luetaan Tobolsk'iin 560 virstaa, joka matka on kaikki Irtysh'ia myöten; talvella mahtaa virsta-määrä olla vähän vähempi, sillä Irtysh on hyvin polvekas joki, jonka-tähden talvi-tie useasti kulkeekin oikasemalla maisin. Täällä oli minulla tilaisuus eräässä posti-paikassa nähdä Ostjakkein tanssia ja kuulla heidän soittoansa ja lauluansa. Tuvan seinällä posti-talossa riippui nim. soitto-kalu, josta olin kuullut puhuttavan, vaan jota tätä ennen en ollut sattunut näkemään. Se on tehty paksusta ja väärästä lepän juuresta ja muotoansa kuin vedessä istuva hanhi, joksi sitä Venäläiset tämän tähden kutsuvatkin. Tämän hanhen kupu, vastaava meidän kanteleen koppaa, on onsi niinkuin sekin, mutta kielet ovat asetetut juoksemaan hanhen niskalta ja kaulalta purstoon ja taka-selälle, joten koko kalu arvattavasti on pienen harpun näköinen. Kielet ovat vaski-langasta ja määrältänsä on heitä muistaakseni yhdeksän. Kysytyäni eikö joukossa olisi ketä, joka voisi soittaa minun kuullakseni tätä soitto-kalua, löydettiin pian eräs nuori mies, joka epäili ensin hyvän aikaa ja vasta rommi-ryypyn saatuansa taipui viereeni istumaan ja soittamaan. Soiton ääni oli ihmeellisesti yhden-lainen kanteleen äänen kanssa, niinkuin niissä ostjakkilaisissa soitannoissakin, jotka tässä tulivat ilmi, oli epäilemätöin heimolaisuus monen suomalaisen laulannon kanssa. Laulannoista olivat muuttamat tanssiakin, ja kuultuansa niiden äänen, eivät nuoret Ostjakit malttaneet olla näyttämättä hyppy-taitoansa. Kaksi heistä puki itsensä salaa toisessa huoneessa vaimon-vaatteihin ja olivat tois-puoleisen asemesta tanssivilla nuorukaisilla, enkä minä arvannut heitä miehiksi (sillä kasvot olivat peitetyt, niinkuin Ostjakitarilla on tapana), ennenkuin näin millä halulla ja taidolla he ryypäsivät kupin toisensa perään tarjoamaani nestettä. Tanssi oli sangen somaa kievahdellen jumputtamista, vaan kuin minulla ei ole taitoa selittää tällaisia asioita, täytyy minun tässä olla sitä lähemmin kirjoittamatta, pikemmin olisin suonut olevani kuvaaja, jona olisin siinä saanut kauniin ja omituisen kuvan Ostjakkein elämästä, ja laulannon-taitaja, jona olisin voinut ihmetyttää Europan laulu-niekkvoja peri-ostjakkilaisilla laulannoilla; vaan molemmat nämä taidot olivat minulta oppimattomat ja näin jäivät Ostjakkeini tanssit ja laulannot muiden onnellisempien matkaajien ylös-panna.

Kuta lähemmäksi Tobolsk'ia tulin, sitä enemmän virkoni liike tiellä. Se oli Ob'in ja Irtysh'in kala, joka matkaan-saattoi tämän liikkeen, ja jota kauppa-miehet nyt ehättivät joulu-paaston alkuun saada etelä-Siperiaan ja Uraalin vuori-tehtaihin, joissa tienoissa kalaa pyydetään vähän eli ei ollenkaan. Tobolsk'in kaupunki, josta puoli vuotta takaperin olin antanut niin vähän kiittelevän ehkä toden-mukaisen kirjoituksen, tuntui minusta tällä kertaa pää-kaupungilta, ja ihastuksella loin nyt kaupungin katuja myöten kävellessäni silmäni milloin puotien hehkuille, milloin rakennusten somuudelle, milloin taas ajelevien rouvien koreudelle ja ylpeille hevosille. Kaupungilla liikkuvan väen paljous tuntui minusta niin suurelta, että arvelematta kysyin eräältä ohitseni menevältä, mikä praasnikka silloin oli, kuin niin paljon rahvasta oli liikkeellä, johon hän vastasi nyt ei mitään praasnikkaa olevan eikä myös rahvaankaan olevan tavallista suuremman, ja vähän häpeissäni havaitsin Voguulien ja Ostjakkein parissa tulleeti sydän-maalaiseksi.

Tobolsk'ista voimme nyt, yli-hyppäämällä ne yhdeksän sataa virstaa, jotka minä polvitellen kulin, muuttaa suoraan *Verhoturjen* kaupunkiin Perm'in lääniä. Tällä matkalla olemme kyllä nähneet ja kuulleet kaiken-laista. Niin esim. tapahtui, että kuin eräsnä iltana tulin Tjumen'in kaupunkiin ja ajoin majataloon, jossa jo ennen olin kahdesti pitänyt majaa, sen vanha halli-parta kartanon-vartija, kysyttäni: oliko heillä huonetta antaa minulle? vastasi kysymykseeni toisella kysymyksellä: kauppa-mieskö minä olin vai virka-mies? Minä vastasin: virka-mies, "No kuin virka-mies lienette, niin meillä on matkustavia kaikki huoneet täynnä." Tullessani olin jo talon harvassa loistavista tulista arvannut, että huoneita mahtoi olla useampiakin kuin mitä minä tarvitsin joutilaita, ja ukon ihmeellinen vastuu kummastutti minua myös. Siis nousin reestä ylös, annoin ukon lyhdillensä katsoa silmiini ja sanoin: kuinka teillä ei ole huoneita? etkö sinä enää tunne vanhoja tuttaviasi? —"Ahaa, tekö se olette, joka keväällä majasitte meillä; antakaa anteeksi ett'en teitä heti tuntenut; kyllä minä teidän juoma-rahamme olen aina muistanut, Jumalapa teitä siunatkoon; teille on isännällä huoneita, kuin paljon tahdotte." Saattaessansa minua ylä-kertaan, jossa enin osa vieras-huoneita oli, ja siellä riisuessansa turkkia päältäni kertoi hän, että muuan kenraali oli sen-edellisellä viikolla asunut heillä useampia päiviä moni-lukuisen seuransa kanssa, vaan lähtiessään ei maksanut poluschkaakaan isännälle, josta tämä oli tehnyt päätöksen, eteenpäin ei laskeaksensa luokseen korttieriin ketään, joka vaan kruunulta palkan nautitsi! Tämän kertomuksen toden-peräisyyden todisti tällä aikaa sisään tullut isäntä itsekin, lisäämällä tämän ei olleen ensimmäisen kerran, jolloin hänen maja-talossansa asuneet virka-miehet olivat lähteneet pois maksamatta ruuasta ja huoneesta mitään, vaan vahvasti kuitenkin samalla myös

sen poikkeuksen hänen päätöksestään, jonka dvornikka jo omin päinsä oli päättänyt tehdä minua kohtaan. — Etempänä, eräessä hevosen-muutto-paikassa saman Tjumen'in piirikunnassa oudoksuin emännälle sitä suurta siivottomuutta ja epäjärjestystä, joka vieras-huoneessa oli ja kysyin sen syyt, kuin hyvin tiesin, että talon-poika tässä osassa Siperiaa pitää huoneensa siistimpänä kuin herrat monessa paikassa muuta Venäjää. Emäntä selitti heillä pidetyn neljä päivää hengellistä oikeutta, joka oli istunut juuri heidän kamarissansa ja vasta samana päivänä loppunut. Sen hengellisen tutkinnon syy oli ollut se, että seurakunnan diakon eli papin-apulainen, joka pari vuotta takaperin oli jäänyt vaimostansa leskeksi eikä virkansa sääntöjä myöten saanut toista kertaa naida, ei ollut jaksanut hillitä vielä nuoren lihansa himoja, vaan ottanut erään tytön kylästä luoksensa ja sen kanssa elänyt kuin avio-vaimon kanssa. Muutamat talon-poika-ryökäleet, joilla oli ollut vihaa diakonalle, olivat kantaneet asian piisपालle, ja tämän kanteen seuraus oli se nyt pidetty tutkinto ollut. Kysyttyäni mihin päätökseen tutkijakunta oli joutunut, selitti eukko, että kyläläisten oli tullut sääli hyvää miestä, jos hän nyt niin vähästä syytä olisi joutunut viralta ja päälle päätteeksi vielä monasteriin; sentähden olivat he kätkeneet sen, joka oli pahan syy, tytön nim. lapsinensa erään talon saunaan, ja sen ohessa valallansa vahvistaneet kanteen olevan aivan perättömän ja kantajien ansaitsevan rangaistusta valheesta ja oikeuden turhasta vaivaamisesta. Tämän todistuksen vaikutusta oli diakon itsekin auttanut siten, että oli lahjoittanut tutkija-herroille kaksi-kymmentä kolikkoa, jonka lisäksi hän oli ostanut heille ämpäriin viinaa ja kyläläisille kaksi (Venäjän ämpäri, vedro, on noin 4 Suomen kannua). Tutkinto oli päättynyt tutkijain, tutkittavan ja kyläkunnan mieliin, vaan kantajien sekä selän että kukkaron luuli emäntä tulevan tuntemaan, mitä se on että ruveta nostamaan "juoruja ja levottomuutta" seurakunnassa. — Perm'in lääniin tultuani olivat kylien kehnot ja pienet rakennukset minusta kummaa, kuin metsää näkyi joka paikassa olevan niin paljon, että asujat olisivat työllä estäessään honkia kaatumasta heidän pienille pelloilleensa ja särkemästä heidän tupiansa. Tästä annettiin se selitys, että "kyllähän sitä muka täälläkin rakennettaisiin semmoisiakin komeita kartanoita kuin siellä Siperiassa on; vaan täällä meidän läänissä on joka piirikunnassa, mitä Siperiassa ei ole, metsä-herra, jonka tulee katsoa ett'ei metsää haaskata turhaan, ja jolta talon-poikien pitää lunastaa piljetti eli lupa-kirja metsän-hakkaamiseen; ja sepä se lupa-kirja juuri estääkin talon-poijan rakentamasta, sillä paitse kruunulle siitä menevää lunastusta, jota yksinänsä suinkaan ei olisi vaikea suorittaa, pitää lupa-kirjan antamisesta metsä-herralta itsellensäkin olla hyvän-tekijäisiä: poltto-puu-piljetistä 2, luvasta saada ottaa hirsiä yhden talon korjaamiseksi 10 ja luvasta hakata uuden talon rakennukset metsästä 25 kolikkoa, ja niitä kuin on monenkin työläs suorittaa, niin ollaan vähemmällä rakentamisella ja eletään ahtaammassa." Näitä ja tällaisia kertomuksia kuulin matkallani, vaan niiden enempi kertaaminen tässä estäisi minun puhumasta mitään muista yhdyttämistäni esineistä, ja sen ohessa olemmekin jo tulleet Verhoturjeen, niinkuin taannoin sanoin, ja se on myös tällainen muutamalla sanalla muistettava paikka. Ei itsensä vuoksi, sillä kaupunki on surkea harakan-pesä eli ryhmä harakan-pesiä, joissa elää pari tuhatta köyhää ja laiskaa ja huoletointa ihmistä; eikä myös vanhan ja rikkaan luostarinsa tähden, joka on perustettu erään ennen vanhaan hurskaasti eläneen ja autuaasti kuolleen rätätälin ihmeitä tekeville luille, ja johon monta tuhatta jumalista sielua nyt vuosittain vaeltaa näiden luiden kautta rukoilemassa ruumiillensa parannusta eli uskollensa hartautta. Vaan Verhoturje on minun silmistäni merkillisin sen kautta että se on pohjainen keskus Uraalin kuuluisille vuoren-kaivannoille ja tehtaille, joiden kaikkein ylimäinen hallitus on, niinkuin sen ennen olen sanonut, Jekaterinenburg'issa.

Uraali jakautuu ja jaetaan luonnollisesti kolmeen osaan: 1) eteläinen eli *vilja*-Uraali, 50:nneestä leveys-pykälästä 55:een asti; 2) keskimäinen eli *malmi*-Uraali 55:nneestä 61:een pykälään asti, ja 3) pohjainen eli *nahka*-Uraali, 61:stä 69:een pykälään eli Jää-mereen asti. Niinkuin nimikin ilmoittaa on keskimäinen Uraali se, joka tämän vuoren on metalli-rikkautensa vuoksi tehnyt kuuluisaksi. Paitsi muutamia lajia kalliita ja useampia lajia tarvis-kiviä saadaan Uraalin vuori-kaivannoista enimmäiten rautaa, vaskea ja kultaa; v. 1857 saatiin kruunun ja yksinäisten tehtaissa yleensä: 24 miljoonaa puutaa rautaa, 340 tuhatta puutaa vaskea ja 130 puutaa kultaa. Näistä numeroista arvaa lukija, kuinka painava ja kallis-arvoinen tämä osa Uraalia on Venäjän-maalle, ja mikä sivistynyt ja sivistäväinen vireys ja liike on tarpeellinen tätä metallin paljoutta valmistaessa ja niitä ihmisiä elättäessä, jotka tämän valmistuksen kanssa ovat toimessa. Vaan Uraalin vuoren-kaivaminen ei ole nytkään vielä muuta kuin alulla, vaikka se alettiin jo ennen Pietarin aikoja ja hänen hallitessansa sitten sai jonkun vauhdin eteenpäin; sillä malmi-rikkaus on loppumatoin ja sen saaminen hyvin huokea, vaan teko-paikan kaukaisuus myömä-paikoista ja tavaran hitainen kuletukselta niihin ovat esteet, jotka tähän asti ovat vaijastaneet tätä hyödyllistä työtä. Kuletukselta tapahtuu nyt Uraalin-takaisista tehtaista ensin maisin muutamia kymmeniä virstoja jolle-kulle niistä monista syrjä-joista, jotka sen länsi-vietteeltä juoksevat Kamaan, sitten venehin näitä jokia, Kamaa ja Volgaa myöten Nischnj-Novgorod'in markkinoille, josta tämä tavara, niinkuin kaikki muukin sitten leveää ympäri Venäjätä. Vaan kuin hallitus kerran päätöksensä jatkamaan rautateitensä, joista itäisin haara, Moskovasta mainittuun markkina-paikkaan, nyt on tekeillä, —joka jatkaminen siitä Kasan'iin ja tästä Perm'iin eli Jekaterinenburg'iin on näiden maakuntien kaikenlaisen rikkauden suhteen niin tarpellinen, että se muutamien vuosien sisällä on tapahtuva, — niin kohoaa Uraalin vuoren-kaivanto arvaamattomiin määriin, ja tuntijat sanovat, että tämä vuori yksinänsä voipi täyttää koko Europan tarpeen esim. raudasta. Enin osa tätä Uraalin rikkautta on yksinäisten vallassa, joista taas Demidov'ien lempeä ja sivistynyt heimo on rikkain ja kuuluisin; sen alusta on Uraalin itäisellä puolella, kaupunkien Jekaterinenburg'in ja Verhoturjen välillä, ja pää-paikka tätä valtaa on Nishnij-Tagil'in ruukki, jossa on yli 40 tuhannen asujan ja joka useamman virstan laveudelta on rakettu kuin paras kaupunki.

Keskimäisen Uraalin yli kulkee kaksi tietä, toinen eteläinen Perm'istä Kungur'in kautta Jekaterinenburg'iin, ja toinen pohjainen Solikamsk'ista Verhoturjeen. Näistä teistä on vaan edellinen posti-tie, se suuri valta-suoni, jonka kautta Europa näillä paikoin yhdistäksensä Aasian kanssa; sitä tietä menin minäkin itään päin ja siitä kuin myös Uraalista sen kohdalla olen

paikallansa ennen kertonut. Jälkimäinen tie, jota nyt Verhoturjesta matkasin takaisin Solikamsk'iin oli ennen ainoa Venäjältä Siperiaan, ja tullirahan suorittamisen tähden, joka näiden maiden välillä kulkevista tavaroista kannettiin Verhoturjessa, oli matkustavien kuolemanrangaistuksen uhalla kielletty kulkemasta muita teitä kuin tätä yhtä. Yleinen tarvis nyrytti tämän niinkuin monta muuta saman-laista lakia mitättömäksi, ja kuin viisaampien neuvojen keksittyä väli-tulli Verhoturjessa kumottiin, tuli eteläisempi ja suurempi tie, joka paitse sitä kulki mäkirikkaamman ja viljamamman maan kautta, aina enemmän käytökseen, ja entinen tie jäi hyllylle ja metsittymään. Kuitenkin on hallituksen aikomus ja käsky nykyisempinä aikoina ollut avata tähän taas kelvollinen tie, vaan kuin täällä tarkempi perään-katsomus on kaukana, on tämä tien-teko kulkenut hitaasti eteenpäin. Hyvä tie olisi tässä kohden kumminkin sangen tarpeellinen ja liike silläkin tien-tapaisella, joka siinä nyt löytyy, on talvella sangen suuri. Idästä kulkee sitä myöten leipä-neuvo ja kala Perm'in ja Vologdan läänien pohjaisiin osiin; lännestä suola, ylellisyys- ja koreustavara itään päin, ja varsinkin Irbit'in kuuluisan markkinan aikana (talvella helmi-kuussa) oikasee tämä tie puoli tuhatta virstaa kolmen läänin kauppa-miehille ja tavaroille.

Tien pituus Verhoturjesta Solikamsk'iin on 270 virstaa, ja Uraaliksi voipi tästä matkasta lukea noin 100 virstaa, jota myöten se tässä kohden on leveämpi kuin suuren tien kohdassa, josta ennen olen puhunut. Vaan vaikka rahvas Uraalia jo näillä seuduin ei muuten nimitäkään kuin nimellä *kamen'* (kivi, kallio), niin ei se tätä nimeä ansaitse siten, että olisi louhikko, sillä kiveä ei täällä näe alunkaan, eikä sitenkään, että sen korkeus olisi kovin suuri, sillä se ei ole tässäkään korkeampi meidän Maan-selän selänneitä ja olletikin idästä päin tuleva matkustaja ei arvaisikaan olevansa niin merkillisellä paikalla kuin Uraalin harjalla, jos ei kyyditsijä sanoisi nousemisen *kalliolle* nyt loppuneen. Mutta jylhä on ja synkeä se metsä, joka alkuperäisessä voimassansa painaa Uraalin hartioita, ja joka monin paikoin ahdistaa tienkin niin supeaksi, että matka-miehen täytyy puita maahan hakkaamalla raivata tietä rekensä siiville, ja kuitenkin useasti taitteleekin näitä siipiä, sillä alinomaa lyöpi reki kolin-kolia yhdestä puusta toiseen. Ja raaka ja kylmä on ilman laatu näillä tienoin, niin raaka, että vaikka Solikamsk seisoo melkein rinnakkain s.o. yhden pykälän alla Helsingin kanssa ja Verhoturje kokonaista pykälää etelämpänä, Uraalin seuduissa näiden paikkojen välillä ei kylvetä paljon muuta kuin naurista, sillä kovat hallat ja useasti lumisadekin Pietarin päivän aikaan tekevät mitättömiksi maa-miehen koetteet. Matkatessani (joulukuussa) ihmettelin lumen paljoutta, jota jo silloin oli parin kynnärän paksuudelta, ja josta vastatusten tullen tiellä syntyi sille, jonka piti tie-puoleen lähteä, useamman tunnin työ ja hilaus, jos hänellä oli kuorma. Vaan sikäläiset asujat sanoivat tämän ei vielä olevan mitään; vasta keväällä maalisi- ja huhtikuissa, kuin lunta on neljän ja viiden kynnärän korkeudelta, kuin tie on yhdelle harjalle tallautunut, silloin vasta työllä kuuluttiin olevan päästessä toinen toisistansa, kuin vastaksutta satutaan tulemaan, ja heikomman täytyy täälläkin hyvällä eli pahalla loikota vahvemman tieltä. Minun tässä kulkiessani oli myös hirmuinen pakkanen, niin että Pavdan kruunun-valtaan kuuluvassa kaivannossa, jossa ystävällisen ja sivistyneen työn-käyttäjän luona olin yötä, tämä valitti elo-hopeiset lämpö-mittarinsa jäätyneen ja Solikamsk'issa sitten sanottiin väki-viinalämpö-mittarien silloin osoittaneen 38 pykälän pakkaista. Tämmöisen luonnon kovuuden vuoksi ovatkin asujat (kaikki Venäläisiä) niissä pienissä ja harvoissa kylissä, joita tässä seudussa löytyy, köyhiä ja elättelekset enemmän metsän-pyynnöllä, rahdin-vedolla ja muilla syrjä-töillä kuin maan-viljelyllä ja karjan-hoidolla, jotka muuten ovat venäläisen talon-pojan paras ja rakkahin toimi. He niinkuin melkein kaikki maalla asuva rahvas Perm'iin asti ovat orjia heimoille Stroganov, Galitzin, Lazarev ja Buterov. Puhellessani heidän kanssansa kohta saatavasta vapaudesta, jota monin paikoin muualla Venäjässä olin rahvaan kuullut toivovan kuin maallista autuutta, havaitsin tšekäläisen kansan pikemmin epäilyksellä ja pelollakin kuin toivolla odottavan uuden vapauden lahjoja, joka on varmin merkki siitä, että isännät suojelevat alamaisiansa virkamiesten polusta eivätkä räähkää heitä liian suurella verolla, sillä sitä enempiä huolen-pittoa venäläinen orjais-talon-poika ei vaadi isännältänsä tyytyväisenä elääksensä. Etempänä, Solikamsk'in seudussa ja edellensä Perm'iin päin, kohtaa matkalainen sitten, näiden samojen herrojen alustoissa, milloin minkin, suuria kyliä, vahvoja rauta-ruukkia ja väki-rikkaita suolan-keittoja; pellot, asunnot, huone-kalut, kaikki todistaa rahvaan elävän hyvässä kunnossa, eikä yhdessäkään paikassa kuulunut ääntä, joka olisi toivonut pois herran-vallasta.

Mainitsin ikään suolan-keittoja. Tämä on Solikamsk'in kaupungin seudulle kokonansa omituinen ansio-lähde, lähde tämän sanan ensimmäisessä merkityksessä, sillä suolainen vesi, josta suola keittämällä kiteytetään, juoksee lähteistä, jotka kumminkin enimmäkseen ovat syvennetyt kaivoiksi. Yleensä tekee Kama-joen seuduissa voitettun suolan määrä vuosittain noin 10 miljoonaa puutaa, jonka valmistamisesta, kuletuksesta ja myömisestä hyvin sadalla tuhannella ihmisellä on runsas leipänsä; niin elää Solikamsk, jota seudun suola-rikkaudesta on nimensäkin saanut, suureksi osaksi tästä luonnon-tuotteesta; niin on, vähän päälle 20 virstan päässä tästä kaupungista, Kama-joen varrella rikas ja pulska kauppala *Usolje*, jossa on kolme kirkkoa, 10 kauppa-puotia ja kymmenkunta kaksinkertaista kivi-kartanoita, ja jonka asujat kokonansa elävät vaan paikalla löytyvistä suola-tehtaista; monta muuta paikkakuntaa mainitsematta, joilla samoin on ainoa tulonsa suolan valmistuksesta.

Solikamsk'in ja pohjaisempana olevan Tscherdyn'in piirikunnissa löytyvät niin-kutsutut Permiläiset, joita paikalla ei kukaan tunne muulla nimellä kuin Syrjänein ja jotka kielen ja kaiken muun asunsa vuoksi ovatkin tätä kansaa. Vanhat Bjarmiläiset, joiden kaupalla voitettu rikkaus oli niin viehättävä Skandinavian meri-sankareille, eivät olleet muita kuin Vienan Karjalaisia ja Syrjänejä, ja Bjarmin-maa ulottui oikeassa laueudessaan Uraalin juureen eli vähintäsäkin Kama-joelle. Syrjänit ovat vielä tänäkin päivänä yli koko pohjais-Venäjän tunnetut utteroiksi ja älykkäiksi kauppiaksi, vaikka heitä ynnä tämän kiitoksen kanssa myös laitetaan viekkaan ja itse-pintaisen luonteensa tähden. Kahdeksannesta vuosi-sadasta 12:een asti olletikin mahtoi Syrjänein maa kukoistaa, josta kukoistuksesta vielä nytkin tavataan pitkin Kaman rantoja merkittäviä

kaupunkien ja linnoitusten jäännöksiä, kuin myös näissä seuduin on paljon löydetty ja löydetään vieläkin ei ainoastaan arapialaisia, kreikkalaisia ja ruomalaisia rahoja, vaan myös muinais-kreikkalaisten kulta- ja hopea-astioita ja sen ohessa kallis-arvoisia renkaita, sormuksia, aseita j.n.e. Tämä kukoistus ja rikkaus virtasi Permialle kahdesta painavasta kaupan-lähteestä. Yksi oli se osa Itä-maan kauppaa Europan kanssa, joka Kaspien merestä kulki Volgaa myöten Bolgar'in rikkaasen ja mahtavaan kaupunkiin tämän joen varrella (noin 100 virstaa etelämpänä nykyistä Kasan'ia). Bolgarilaisilta ottivat Syrjänit eli Permiläiset tavaran vastaan ja saattoivat sen Kamaa ja sen syrjä-jokia myöten pohjaan päin ja edellensä, pienten maa-kannasten poikki-kulettua, joko Petschoraa eli Vytschegdaa ja Viena-jokea myöten Jää-meren rantaan, josta se sitten levisi muualle Europaan. Toinen yhtä painava haara Syrjänein liikkeessä oli heidän kauppansa Uraalin-takaisissa maissa, joissa he Voguuleilta ja Ostjakeilta ostivat näiden kalliita metsän-nahkoja ja tutustivat nämä kansat sivistyksen ensimmäisten alkeiden kanssa. Tästä Syrjänein sivistyttävästä vaikutuksesta näissä Ugrin kansoissa löytyy heidän kielessänsäkin jälkiä; sanalla *Saran* (Syrjäni) on esim. Ostjakin kielessä aivan yhden-lainen merkitys kuin Suomen kielessä sanalla *Saksa*; venhettä kutsutaan mainitussa kielessä *syrjäniläiseksi ruuheksi*, tervaa *syrjänin-pihkaksi* j.n.e. Vaan tämä Syrjänein ja Permian kukoistus ei kestänyt kauan; Mongolilaiset valloittivat Bolgar'in, joka sen kovemmin ei enää vironnut etiseen voimaansa, ja Novgorod'in rahan- ja vallan-ahnaat tasa-valtalaiset juurthet Klynov'in kaupungin (nykyisen Vjatkan) perustamalla Kama-maihin, joiden kansoilta he alkoivat ottaa veroa ja vaatia osaa heidän voitollisessa kaupassansa. Näin alkoi entinen rikas Permia vähitellen köyhtyä ja vaipui siihen Pohjolan pimeyteen takaisin, josta onnellinen kaupan-juoksu oli sen vähäksi aikaa kohottanut ja josta asujien heikko ja hiljainen luonto ei voinut sitä pysyväiseen sivistykseen ja itsenäisyyteen ylentää.

Talvi esti minun mainituita raunioita ja jäännöksiä katselemasta, jospa siitä olisikaan ollut mitään hyvää, kuin ne niin usein ennen jo ovat olleet tutkinnon alla ja kuvatutkin osiksi miehiltä, joilla tässä asiassa on ollut suurempi taito kuin minulla. Syrjänin kielen tutkinto taas, joksi Permiläisten murre heti havaitaan, ei olisi tuottanut paljon hyötyä niin tarkkojen tutkintojen perästä kuin Castrén, Wiedemann ja Savaitov ovat tästä kielestä julaisseet. Perm'in, Kasan'in ja N. Novgorod'in kautta, joista kaupunkiloista jo ennen olemme puhuneet, saamme siis 1,600 virstaa muuttautua suoraan Moskovaan. Mennessä voimme vähän tutustua Venäjän posti-laitoksen kanssa siltä osalta, joka liikuttaa matkustavaista. Holli- eli, niinkuin niitä täällä kutsutaan, posti-hevosien pito tapahtuu kruunulta posti-viran kautta, joka määrää kuinka paljon hevosia kussakin paikassa on pidettävä ja kolmeksi vuodeksi kerrallaan huuto-kaupalla antaa niiden pidon vähimmän vaativalle, kuin myös joka puolen vuoden perästä tapahtuvien katselmusten kautta vakuuttaa itsensä siitä, että hevoset, ajo-kalat ja kaikki muu on laillisessa järeestyksessä. Tätä vasten löytyy myös suuremmilla teillä joka posti-paikassa ja pienemmillä aina muutamien posti-välien takana postiljuonista virka-mieheksi korotettu kaitsija, joka myös matkustavilta kantaa kyyti-rahaman ja kirjoittaa heidän tie-kirjansa kirjaan; tämä sama virka-mies määrää myös hevoisten ulos-annon ja on velvollinen pitämään huolen niin matkustavaisista kuin hevosen-pitäjistäkin ja heidän holli-miehistänsä. Vielä suuremmaksi varmuudeksi matkustajille löytyy joka posti-paikassa sinetillä ja langalla pöytänsä kiinitetty *valitus-kirja*, johon matkustavainen voipi tehdä muistutuksia epä-järeestyksestä; tämä kirja, jota jokainen kaitsija kokee pitää puhtaana, on niin vaikuttava, että jos hänen ja matkustavaisen välillä jolloin kulloin syntyy eri-mielisyyttä, tämä jälkimäinen ei tarvitse muuta kuin valmistautua kirjoittamaan valitus-kirjaan, niin kaitsija pian antaa perään ja täyttää matkustajan vaatimuksen, jos se muuten ei ole kohtuuton. Vaikka tiet Venäjällä ovat tasaiset (s.o. mäettömät), ei yhdellä hevosella kuleteta ketään; pari on vähin hevoisluku, jolla postilla kulkija voi matkustaa. Kyyti-rahaman maksetaan parista, jonka siaan hevosen-pitäjä kuitenkin melkein joka paikassa antaa kolme hevoista eli niinkutsutun troikan, useammin paikoin 3 kop. hop. virstalta, vaan Siperian tiellä Kasan'ista Tobolsk'in läänin rajaan asti (ummellensa 1,100 virstaa) maksetaan 6 kop. hop. parilta virstan päälle. Tämä maksu korkonee vielä yhdellä kopeikalla virstalta siitä niinkutsutusta podoroshnasta eli tie-kirjasta, joka lunastetaan kruunun rahastoista ja on tarpeellinen kaikille omilla asioillansa (ei kruunun palveluksessa) matkustaville ja jonka lunastus menee teiden ja siltojen voimassa pitämiseen. Vaan näinkin ei kyyti-raha, 4 kop. hop. kolmesta hevosesta virstalta, ole kovin kallis, varsinkin kuin matkustaja vastuksitta ja kiireesti joutuu matkansa päähän. Laillinen kulku on talvella hyvän kelin aikana 12, kesällä 10 virstaa tunnissa; vaan kyyti-miehen toivo suurempaa juoma-rahaman kuin mitä hänelle laillisesti tulee (6 kop. hop.) tekee, että hän aina ajaa kiireemmin, 14 ja 16 virstaa tunnissa, yleisesti itä-Venäjässä ja Siperiassa paremmin kuin lännen puolella. Ja tämä ajo ei kuitenkaan tarvitse sitä ruuskalla hakkaamista ja turvasta repimistä, joka sivistyneessä Suomessa on niin yleinen ja joka Venäjältä tulevaa matkustajaa inhoittaa; venäläisellä kyyditsijällä on vaan pienoinen ruoska, jonka nuora-siiman hän toisinaan, senkin hyvin harvoin, ikäskuin laskee hevosen lautasille muistuttaakseen hitaampaa pysymään toisten rinnalla; hän hallitsee ja kiirehtii heitä enemmän äänellä ja viheltämällä, kutsuu heitä heimolaisiksensa ja kyyhkyläisiksensä, lohduttelee heitä kohta päästävän perille, sanalla sanoen käytäksen kuin ihminen ja kristitty, ja vaikka kulku on joutuista niinkuin edellä sanoin, ovat hevoset 20 ja 30 virstaa juostuansa perille päästäessä harvoin hiessäkään, ei koskaan niin umpimärät ja vaahdessa kuin kyyti-hevoset Suomessa niin useasti nähdään olevan. — Mitä siis itseän kulkuun tulee on matkustaminen Venäjällä sangen hyvä; sitä hönkymistä, räiskettä ja riitelemistä, jota lännempänä monesti kuullaan kesti-kievariloissa, tapahtuu siellä hyvin harvoin. Vaan toiselta puolen on sielläkin hankaluuksia matkustajalla; posti-paikoissa ehkä niissä saapi olla yötä ja asua kaksi vuoro-kautta ilman maksutta, ei matkalainen saa muuta kuin suojan ja lämpimän. Jos hän pyytää vettä juodaksensa eli tahtoo pestä silmänsä, on vedestä suoritettava juoma-raha sen tuojalle, muuten haukahtaa tämä tyhjistä vaivastansa; makuu-tilaa ei posti-paikoissa tunnetakaan ja matkustajista saapi se, joka ennättää, ottaa allensa sen sohvan, joka niissä tavallisesti löytyy, vaan tämäkään onni ei ole kovin kadehdittava, sillä sohva pyytää olla täynnä lutikoita niinkuin sen

Puschkin myös sanoo eräässä Venäjällä sangen tutussa värsyssä, joka sanasta sanaan kuuluu Suomeksi:

"Meidän tiet ovat kehnot,
Sillat märkänevät unhotettuina,
Posti-paikoissa on luteita ja kirppuja,
Eivät silmän-räpäystä anna nukahtaa."

Sikäläiset asujat pitävät aina palvelijan matkoilla muassansa, ja useamman kuin kerran sain minä kärsiä ylen-katsetta juuri sen vuoksi että minulla ei ollut tämmöistä avittajata. Vaan tilan pitää vähä-varaisempikin kanssansa; mutta sen siistiydestä pidetään niin vähän lukua, että minun-arvoiseni miehet Venäjällä harvoin makaavat esim. lakanalla ja vielä harvempi kahden lakanan kanssa, jolle omasta kokemuksestani voin kertoa esi-merkiksi, että Pietarista Tallqvist'in rouvan kortteista lähdettyäni en nähnyt kahta lakanaa tilalla ennenkuin taas samassa maja-talossa, kolmen vuoden perästä takaisin tultuani. Ruoka-neuvon puolesta ovat Venäjän posti-paikat vielä kehnommat kuin kaiken muun, sillä niissä ei saa mitään, ja jos matka-miehellä ei ole evästä, täytyy hänen toisinaan matkata viisin sadoin virstoin ennenkuin tapaa paikan, jossa voipi saada maljallisen kaalia eli muuta lämmintä ruokaa. Tee-vesi on tämmöisissä tiloissa ainoa ehkä kyllä vähän elättävä sia-aine muulle syömälle, ja myös palo-viina sille, joka sitä voipi enemmän nauttia.

Moskova, johon nyt voimme päättää päässeemme, on väki-rikas (asujia noin 400,000) ja laaja, vaan epä-tasaisesti ja epä-sääntöisesti rakettu; kirkoista lienee se rikkahin kaupunki koko maailmassa, ehkä niiden määrä kuitenkin ei mahtane olla niin suuri kuin joksi sen rahvas arvaa sanan-parressa: Moskovassa on neljä-kymmentä neljää-kymmentä kirkkoa (sorok sorokof tserkvej). Tämän Venäläiselle rakkaan kirkkojen paljouden ja sitä seuraavan kirkollisen elämän kanssa yhdistää Moskovon nimi kaikki Venäjän kansan muistot niin ahdistuksen ja häväistyksen ajoista kuin voitonkin ja kunnian. Moskovaa ovat Venäjän viholliset Tatarit, Puolalaiset, Ruotsalaiset, Ranskalaiset kukin ajallansa ryöstäneet ja hävittäneet; vaan Moskovassa vietettiin myös voitto-juhlat Kasan'in ja Astrahan'in valloitettua, Moskovasta käsin voitettiin Siperia, Moskovasta käsin ruvettiin Puolalta valtaamaan maita ja Ruotsilta kiskomaan sen Itä-merentakaisia aluskuntia, ja Moskovasta alkoi Venäjän vaarallisin vihollinen nyky-aikoina Napoleon sen palauksensa, joka ei loppunut ennenkuin Helenan saarella, ja joka Venäjän vallalle antoi vaan uutta voimaa, kunniaa ja painoa. Sen ohessa tuli Moskova jo aikaiseen, edellä mainitun permiläisen eli bjarmalaisen kauppa-tien tukkeuduttua, pää-paikaksi itäisten maiden kaupalle lännen kanssa ja sen kanssa keskuksiksi Venäjän sisälliselle kaupalle. Kaupan myötä kulkeva sivistys löysi myös ensimmäisen kehtonsa Venäjältä Moskovassa; ensimmäiset tässä maassa tehdyt kirjat painettiin Moskovassa (vanhimmat kirjat Venäjän kielellä ovat kuitenkin painetut muualla: Veneziassa, Krakovassa j.m.), ensimmäinen peri-Venäjän yli-opisto perustettiin tähän kaupunkiin. Näillä muistoilla on nykyinenkin Moskova, ehkä ei hallituksen istuin niinkuin muinainen, koko valtakunnan painavin tehdas-paikka ja Pietarin rinnalla sen vahvin kauppa-kaupunki, joissa omaisuuksissa siitä joka haaralle tehtävät rauta-tiet pian tulevat sitä vielä enemmän kohottamaan; samalla on se myös talvi-istuin rikkaammalle ja sivistyneemmälle aatelille, eli oikeammin sille osalle aatelia, joka ei rakasta hovin hehkua ja Pietarin kaupungin ulko-maalaista koreutta, ja sen opisto, sen isän-maatansa rakastavat kirjan-kustantajat, sen Maecenatit vetävät maan paraimman kirjallisen tiedon ja taidon sinne. Kaikki nämä seikat yhteen luettuna tekevät, että Venäläinen joka haaralta laajaa valtakuntaansa hartaalla kunnioituksella luopi ajatuksensa Moskovaan ja sen Kreml'iin päin, toivoo sieltä kansallensa sivistystä ja kielellensä ruokkoa, ja keskustelumuksissa valtakunnan painavista asioista odottaa ensimmäistä ääntä Moskovasta.

Viiteselitykset:

- [1] Sanaa *lanko* käytetään täällä sen pipliällisessä merkityksessä: sukulainen, heimolainen. Toinen pipliässä löytyvä sana, jota rahvaan kielessä en ole muualla kuin täällä kuullut, on *hamaan*, esim. hän meni hamaan Pietariin asti.
- [2] Koko Neva on 67 virstaa pitkä. Nämä ja enimmäkseen seuraaviakin ilmoituksiani ovat otetut Stuckenberg'in tekemästä: *Hydrographie des Russischen Reiches*, I Theil, S:t Ptborg 1844, ja saman tekijän kirjasta: *Beschreibung aller im Russischen Reiche gegrabenen und projectirten Canäle*, 1841.
- [3] *Pitkä-silmäksi* kutsutaan yli koko Viron ja Inkerin-maan sitä kalua, jolla meillä on muukalainen *kiikarin* nimi, eli se vielä hankalampi, uudesta tehty sana *kurkistin*.
- [4] Tämä toivo on ilokseni viime vuosina toteutunut. Suomen hallitus, niinkuin kuulen, on ostanut Aunuksen kaupungissa maan kirkon ja pappilan siaksi ja määrännyt 500 hopea-rupl. vuosi-palkaksi varsinaiselle papille tässä maassa.
- [5] Europan rauhan-tekijä.
- [6] Sanaa *ihminen* ei löydy tässä murteessa; sen siaan käytetään, niinkuin tässä, sanaa *mes* (mies).
- [7] Ojatilla kutsutaan pääskeä *sarak-linduseksi*.
- [8] Lukematta Siperian Tatarilaisia, joiden määrää en tiedä ilmoittaa, nousee tämän kansan luku Venäjän valtakunnassa Baschkirien (392 tuh.), Meschtschakien (80 tuh.) ja Kirgisien (82 tuh.) kanssa, jotka puhuvat saman kielen murteita, noin 2 miljoonan paikoille.

- [9] Suomen Yli-opiston Konsistoriolle.
- [10] Tschuvaschit maksavat niinkuin monet muutkin itäiset kansat vaimoistansa *kalym'iksi* kutsutun naima-raham.
- [11] Tiettävästi keritään rekruuttein hiukset lyhyksi, heti otettua.
- [12] *Laschman'iksi* kutsutaan kruunun-metsissä puun-hakkaajaa.
- [13] Ohitse mennessä saan sanoa, että tämä on karjan-huoneen suomalainen nimi, ja että sana *läävä*, jota meidän nykyiset kirjoittajat ovat ruvenneet niinkuin monta muutakin uutta sanaa vaan outoutensa tähden käyttämään, tulee venäjän sanasta хлевъ (= navetta).
- [14] Suomen Yli-opiston Konsistoriolle.
- [15] Tätä kirjoittaessani en vielä tuntenut berliniläisen oppineen *Lepsius'en* esittämää *yleistä aapistoa*, jota kielen-tutkijat nyt ovat ruvenneet käyttämään kirjattomia kieliä edes-asettaessaan ja jonka minäkin olen päättänyt omakseni ottaa. Se löytyy laveasti esiteltyinä kirjoissa: "*Das allgemeine linguistische Alphabet. Grundzüge der Uebertragung fremder Schriftsysteme und bisher noch ungeschriebener Sprachen in europäischen Buchstaben.* Von R. Lepsius. Berlin, 1855."
- [16] Suomen Yli-opiston Konsistoriolle.
- [17] Kirjasessa: Об Этнографической Карте Евронеёской России, С. Петербург. 1852. Castrénin nykyään ulos-annetussa kirjassa *Ethnologiska Föreläsningar öfver Altaiska Folken* ilmoitetaan tämän kansan määrä, saman tekijän vanhempia töitä myöten, 100 tuhatta henkeä vähemmäksi.
- [18] Castrén'in edellä-mainitussa työssä sanotaan Mokschalaisten elävän idän puolella, Ersäläisten lännempänä, joka on ihan väärin; lännimmäiset Mordvalaiset löytyvät Tambov'an läänissä ja ne tiedän omasta käymästäni heidän kylissänsä puhtaiksi Mokschalaisiksi. Samassa työssä luetaan niiden läänien joukkoon, joissa tätä kansaa löytyy, Wätkankin lääni, vaikka siinä oikeutta myöten ei löydy yhtään Mordvalaista, eikä heidän tiedetä koskaan näin kauas pohjaiseen päin ulottuneen.
- [19] Tiettävästi kutsuttiin Uraali-jokea ennen tätä kapinaa Jaik'iksi, ja sen seuduissa syttyi se ensin.
- [20] Nim. leikkaa tukkia sota-miehiksi otettavilta.
- [21] Suomen Yli-opiston Konsistoriolle.
- [22] Tällä lauseella ei ole vähintäkään perää, sillä josko Mokschan kielessä löytyykin joitakuita hienompia eroituksia, ovat ne paikkakunnalliset ei säädyllyiset eli kansakunnalliset, niinkuin Lepechin näyttää arvelevan koska Mordvan kansaa ei löydy muina kuin yhtenä talon-pojan säätyinä, jonka jäsenet kaikki ovat yhtä korkeoita ja yhtä alku-peräisiä.
- [23] Sana *kylä*, puhuttaissa Voguulien mökki-ryhmistä, antaisi ehkä väärän ymmärryksen niistä, jonkatahden tässä käytämme voguulilaista sanaa *paul*, myös tämän seudun Venäjän kieleen otettu ja kaikilla kartoillakin käytetty.
- [24] Suomen Yli-opiston Konsistoriolle.
- [25] Nimet *Sosva ja Losva* ovat epäilemättä syrjäniläiset ja Syrjäniläisten kautta, joka kansa tämän maan teki tutuksi Venäläisille, tulleet Venäjän kieleen. Sana *va* merkitsee nim. edellisten kielessä vettä ja on päätteenä useammassa joen-nimessä Syrjänein ja Permiläisten maassa, niinkuin esim. nimissä: *Kosva, Lisva, Koiva, Jaiva, Vilva, Seiva, Usva, Kolva* j.n.e. Voguulin kielessä kutsutaan kummaistakin Sosvaa ilman eroituksetta *Tayt*, ja Venäjäksiin ottaa eteläinen Sosva Losvan kanssa yhdyttyänsä tämän alku-peräisen nimensä takaisin, sillä siitä lähtien kutsutaan sitä *Tavdaksi*.
- [26] Herra Regulyn kartalla *Ethnographisch-geographische Karte des nördlichen Ural-Gebiets, entworfen aus einer Reise in den Jahren 1844-1845 von Anton v. Reguly, S:t Petersburg 1846*, joka yleisesti on sangen tarkka, on tämä nimi kirjoitettu *Taplia*, niinkuin eräissä muissakin voguulilaisissa nimissä on kummallinen puustavien l:n ja s:n vaihdos, esim. *Maslau* pitää olla *Massau*, *Lepliä* pitää olla *Lepsje* j.n.e., joka on sitä ihmeellisempi kuin herra R. on itse paikoilla ollut ja Voguulien suusta oikeat nimet kyllä kuullut.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUISTELMIA MATKOILTA VENÄJÄLLÄ
 VUOSINA 1854-1858 ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1

through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER

THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these

requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.